

नमो नमो निम्बल दंसणस्स
पंचम गणधर श्री सुधर्मास्वामिने नमः

१३ राजप्रश्नीय-उपाङ्गसूत्रं

स टी कं

द्वितीयं उपाङ्ग सूत्रम्

(मूलम् + श्री मलयगिरि आचार्य विरचिता वृत्तिः)

॥ १ ॥

प्रणमत वीरजिनेश्वरचरणयुगं परपाटलच्छायम् ।

अघरीकृतनतवासवमुकुटस्थितरलरुचिचक्रम् ॥

॥ २ ॥

राजप्रश्नीयमहं विवृणोमि यथाऽऽगमं गुरुनियोगात् ।

तत्र च शक्तिमशक्तिं गुरवो जानन्ति का चिन्ता ॥

अथ कस्मादिदमुपाङ्गं राजप्रश्नीयाभिधानमिति ? , उच्यते, इह प्रदेशिनामा राजा भगवतः केशिकुमारश्रमणस्य समीपे यान् जीवविषयान् प्रश्नानकार्षीत्, यानि च तस्मै केशिकुमारश्रमणे गणभृत् व्याकरणानि व्याकृतवान्, यच्च व्याकरणसम्यक्परिणनिभावतो बोधिमासाद्य मरणान्ते शुभानुशययोगतः प्रथमे सौधर्मनान्नि नाकलोके विमानामाधिपत्येनाधितिष्ठत्, यथा च विमानाधिपत्यप्राप्त्यनन्तरं सम्यगवधिज्ञानायोगतः प्रथमे सौधर्मनान्नि नाकलोके विमानमाधिपत्येनाधितिष्ठत्, यथा च विमानाधिपत्यप्राप्त्यनन्तरं सम्यगवधिज्ञानाभोगतः श्रीमद्वर्धमानस्वामिनं भगवन्तमालोक्य भक्त्यतिशयपरीतचेताः सवेस्वसामग्रीसमेत इहावतीर्य भगवतः पुरतो द्वात्रिंशद्विधि नाट्यमनरीनृत्यत् ।

नर्तित्वा च यथाऽऽपुष्कं दिवि सुखमनुभूय ततश्च्युत्वा यत्र समागत्य मुक्तिपदमवाप स्याति, तदेतत्सर्वमस्मिन्नुपाङ्गेऽभिधेयं, परं सकलवक्तव्यतामूलं राजप्रश्नीय इति- राजप्रश्नेषु भवं राजप्रश्नीयं । अथ कस्याङ्गस्येदमुपाङ्गं ? , उच्यते, सूत्रकृताङ्गस्य कथं तदुपाङ्गतेति चेत्, उच्यते, सूत्रकृते ह्यङ्गे अशीत्यधिकं शतं क्रियावादिनां, चतुरशीतिरक्रियावादिनां, सप्तषष्टिरज्ञानिकानां, द्वात्रिंशद्वैनयिकानां, सर्वसङ्ख्यया त्रीणि शतानि त्रिषष्ट्यधिकानि पाखण्डिकशतानि प्रतिक्रिय स्वसमयः स्थाप्यते, उक्तं च नन्द्यध्ययने-१ “सुयंगडे णं असीयसयं किरिआवाईणं चतुरासीई अकिरियावाईणं सत्तही अन्नाणियवाईणं बत्तीसा वेणइयवाईणं तिण्हं तेवडाणं पासंडियसयाणं नियूहं किच्चा ससमए ठाविअई ति, प्रदेशी च राजा पूर्वमक्रिया वादिमतभावितमना आसीत्, अक्रियावादिमतमेव चावलम्य जीवविषयान् प्रश्नानकरोत्, केशिकुमारश्रमणश्च गणधारी सूत्रकृताङ्गसूचितमक्रियावादिमतप्रक्षेपमुपजीव्य व्याकरणानि व्याकार्षत् ।

ततो यान्येव सूत्रकृताङ्गसूचितानि केशिकुमारश्रमणेन व्याकरणानि व्याकृतानि तान्येवात्र

सविस्तरमुक्तानीति सूत्रकृताङ्गतिविशेषप्रकटनादिदमुपाङ्गं सूत्रकृताङ्गस्येति ।

एतद्वक्तव्यतां च भगवता वर्द्धमानस्वामिन गौतमाय साक्षादभिहिता, तत्र यस्यां नगर्यां येन प्रक्रमेणाभ्यदीयत तदेतत्सर्वमभिवित्सुरिदमाह—

सूर्याभदेवः प्रकरणे

सू. (१) ते णं काले णं ते णं समए णं आमलकप्पा नामं नयरी होत्था, रिद्धत्थिमिसमिद्धा जाव पासा दीया दरिसणिआ अभिरूवा पडिरूवा ।

सू. 'ते णं काले णं ते णमित्यादि' 'ते' इति प्राकृतशैलीवशात्तस्मिन्निति द्रष्टव्यं, अस्यायमर्थो—यस्मिन्काले भगवान् वर्द्धमानस्वामी स्वयं विहरन्ति स्म तांस्मिन्निति, 'णं'मेति वाक्यालङ्कारे, दृष्टव्यान्यत्रापि णंशब्दो वाक्यालङ्कारार्थो यथा—'इमा णं पुढवी' इत्यादाविति, 'काले' अधिकृताव-सर्पिणीचतुर्ष्विभागरूपे, अत्रापि णंशब्दो वाक्यालङ्कृत् ।

'ते णं समए णं' समयोऽवसर' वाची, तथा च लोके वक्तारो—नाद्याप्येतस्य वक्तव्यस्य समयो वर्तते । किमुक्तं भवति ?—नाद्याप्येतस्य वक्तव्यस्यावसरो वर्तते इति, तस्मिन्निति यस्मिन् समये भगवान् सूर्याभदेववक्तव्यतामचकथत् तस्मिन् समये आमलकत्पा नाम नगरी अभवत्, नन्विदानीमपि सा नगरी वर्तते दतः कथमुक्तमभवदिति ? , उच्यते वक्ष्यमाणवर्णक- प्रत्योक्त-विभूतिसमन्विता तदैवा भवत्, न तु विवक्षितोपाङ्गविधानकाले, तदपि कथमवसेयमिति चेत्, उच्यते अयं कालः अवसर्पिणी, अवसर्पिण्यां च प्रतिक्षणं शुभा भावा हानिमुपगच्छन्ति, एतच्च सुप्रतीतं जिनवचनवेदिनामतोऽभवदित्युच्यमानं न विरोधमभाक् ।

सम्प्रत्यस्या नगर्या वर्णकमाह— 'रिद्धत्थिमिसमिद्धा जाव पासा इया दरिसणिआ अभिरूवा पडिरूवा' इति ऋद्धा—भवन्तः पौरजनैश्चातीव वृद्धिमुपागता, 'ऋषिवृद्धा'विति वचनात्, स्तिमिता—स्वयक्रपरचक्रतस्करडमरादिसमुत्थभयकलोलमालाविवर्जिता, समृद्धा—धन-धान्यादिविभूतियुक्ता, ततः पदत्रयस्य विशेषणसमासः, यावच्छब्देन 'प्रमुदयजणजाणवया' प्रमुदिताः—प्रमोदवन्तः प्रमोदहेस्तवतूनां तत्र सद्भावान्, जनानगरीवास्तव्यलोकाः जानपदाः—जनपदभवास्तत्र प्रयोजनवशादायाताः सन्तो यत्र सा प्रमुदितजनजानपदा, 'आइण्णजणमणूसा' मनुष्यजनैकराकीर्णा, प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययः, 'हलसयसहस्रसंकिट्टविगिट्टलड्डपन्नत्तसउसीमा' हलानां शतैः सहस्रैश्च सङ्कृष्टा विलिखिता विकृष्टाः नगर्या दूरवर्तिनी भावः, लथ—मनोज्ञा प्राज्ञैः छेकैरासा प्राज्ञासा, छेकपुरुषपरिकर्मितेति भावः ।

सेतुसीमा कुल्याजलसेक्यक्षेत्रसीमा यस्याः सा हलशतसहस्रसङ्कृष्टविकृष्टलक्षप्राज्ञा-मसेतुसीमा, 'कुक्कडसंडेयगामपउरा' कुक्कडसम्पात्ता ग्रामाः सर्वासु दक्षु विदिक्षु च प्रचुरा यस्याः सा कुक्कडसण्डेयग्रामप्रचुराः, 'गोमहिसगवेलगण्णभूया' गावो—बलीवर्दा महिषाः—प्रतीता गावः—स्त्रीगव्यएडकाः—उरभ्रास्ते प्रभूता यस्यां सा तथा, 'आयारवन्तचेइयजुवइविसिद्धसन्निविद्धबहुला' आकारवन्ति—सुन्दराकाराणि चैत्यानि युवतीनां च पण्यतरुणीनामिति भावः, विशिष्टानि सन्निविष्टानि, सन्निवेशपाटका इति भावः, बहुलानि—बहूनि यस्यां सा तथा, 'उक्कोडियगाय-गंठिमेदतक्करखंडरकखरहिया' उत्कोटा—लक्षा तथा चरन्ति उत्कोटिकास्तर्गात्रमेदैः—

शरीरविनाशकारिभिर्ग्रन्थिभेदैः ग्रन्थिच्छेदैः तत्करैः छण्डरक्षैः—दण्डपाशिकै रहिता, अनेन तत्रोपद्रवकारिणामभावमाह, 'क्षेमा' अशिवाभावात्, 'निरवद्ववा' राजादिकृतोपद्रवाभावात्, 'सुमिक्षा' भिक्षुकाणां भिक्षायाः सुलभत्वात्, 'विसत्यसुहावासा' विश्वस्तो—निर्मयः सुखमावासो लोकानां यस्यां सा तथा ।

'अनेगकोडिकोडुंबियाइण्णनिव्वुत्तसुहा' अनेककोटीभिः—अनेककोटिसङ्ख्याकैः कौटुम्बिकैराकीर्णानिरवृत्ता सन्तुष्टजनयोगात् शुभा शुभवस्तूपेतत्वात्, ततः पदर्यस्य कर्मधारयः, 'नडनइजल्लमल्लमुट्टियेवेलंबगकहगपवकलासकआइकखयलंखमंखतूणइल्लतुंबवीणिय अनेगतालाचराणुचरिया' नटा—नाटयितारो, नर्तका ये नृत्यन्ति, जल्ल—राज्ञः स्तोत्रपाठकाः, मुल्लाः प्रतीता नैर्घिकाः—मल्ल एव ये मुदिभिः प्रहरन्ति, निडम्बकाः निदूषकाः कथकाः—प्रतीताः प्लवका—ये उत्पल्वन्ते नद्यादिकं वा तरन्ति, लासका—ये रासकन् गायन्ति, जयशब्दप्रयोक्तारो वा माण्डा इत्यर्थः, आख्यायिका—ये सुभाशुभमाख्यान्ति लड्ख्या—महावंशाग्रखेलका मङ्खाः—चित्रफलकहस्ता भिक्षुकाः, 'तूणइल्ल' तूणमभिधानवाद्यविशेषवन्तः तुम्बवीणिकाः—तुम्बवीणावादका,

अनेके च ये तालाचराः—तालादानेन प्रेक्षाकारिणः, एतैः सर्वैरनुचरिता—आसेविता या सा तथा, 'आरामुज्जाण अगडतलागदीहियवप्पिणिगुणो ववेया' आरामा यत्र माधवीलतागृहादिषु दम्पत्यादीन्यागत्य रमन्ते, उधानामि—पुष्पादिमदृक्षसङ्कुलान्युत्सवादी बहुजनभोग्यानि अगडन्ति—अवट्टाः कूपास्तकाडानि—प्रतीतानि दीर्घिकाः—सारिण्यः, विप्पिणित्ति—कंदाराः, एते गुणोपपेता—रम्यतादिगुणोपपेता यस्यां सा तथा, 'उव्विद्धविउलंगं मीरखातफलिहा' उव्विद्धं—उण्डं विउलं—विस्तीर्णं गम्भीरम्—अलङ्घ्यमध्यं खातम्—उपरिविस्तीर्णमधः सङ्कुचितं परिखा च—अथ उपरि च समखातरूपा यस्यां सा तथा, 'चल्लगयमुसंडिओरोहसयन्धिजमलकवाडघणदुप्पवेसा' चक्राणि—प्रहरणविशेषरूपाणि गदाः—प्रहरणविशेषाः मुषण्डयोऽप्येवंरूपा अवरोधः—प्रतोली—द्वारेष्वन्तःप्राकारः सम्भाव्यते, शतध्व्यो महायष्यटो महासिला वा याः पातिताः शतानि पुरुषाणां घ्नन्ति यमलानि—समस्थितद्रव्यरूपामि यानि कपाटानि धनानि च—निश्छिद्राणि तैर्दुष्प्रवेश या सा तथा ।

'धणुकुडिलवंकपागारपरिखित्ता' धनुकुडिलं—कुटिलं धनुस्ततोऽपि वक्रेण प्राकारेण परिक्षिता या सा तथा, 'कविसीसयवइरइयसंठियविरायमाणा' कपिशीर्षकैर्वृत्तरचितसंस्थितैः—वर्तुलकृतसंस्थानैर्विराजमाना—शोभमाना या सा तथा, 'अट्टालयचरियवारगोपुरतोरणउ-अयसुविभत्तरायमग्गा' अट्टालकाः—प्राकारोपरिमृत्याश्रयविशेषाः चरिका—अष्टहस्तप्रमाणो मार्गः द्वाराणि—भवनदेवकुलादीनां गोपुराणि—प्राकारद्वाराणि तोराणानि च उन्नतानि—उच्चानि यस्यां सा तथा, सुविभक्ता—विविक्ता राजमार्गा यस्यां सा तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, 'छेया-यरियरइयदढफलिहइंदकीला' छेकेन—निपुणेनाचार्येण—शिल्पोपाध्याये रचितो ढढो बलवान् परिधः—अर्गला—वणिक्पथानां हट्टमार्गाणां वणिजां च क्षेत्रं—स्थानं सा विवणिवणिकक्षेत्रं तथा शिल्पिभिः कुम्भप्रकारादिभिर्निवृत्तैः—सुखिभिः शुभैः—स्वस्वकर्मकुशलैराकीर्णैः, प्राकृतत्वाच्च सूर्तऽन्यथा पदोपन्यासः ।

ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः, 'सिंघाङ्गतिथ्यचउक्कचरघरपणियापणविविहवसुपरिमंडिया' शृङ्गाटकत्रिकघतुष्कचत्वरैः पणितानि—क्रयाणकानि तद्वधानेषु आपणेषु यानि विवधानि वसनि—द्रवाणि तैश्च परिमण्डिता, शृङ्गाटकं—त्रिकोणं स्थानं, त्रिकं—यत्र रध्यात्रयं मिलति, चतुष्कं—रध्याचतुष्कमीलनात्मकं, चत्वरं—बहुरध्यापातस्थानं, 'सुरम्मा' सुरम्मा—अतिरम्मा, 'नरवइपविइभ्रमहवइपहा' नरपतिना—राज्ञा प्रविकीर्णो गमनागमनाभ्यां व्याप्तो भहीपति-पथो—राजमार्गो यस्यां सा तथा, 'अनेगवरतुरगमत्तकुंजररहपहकरसीयसंदमाणीआइण्ण-जाणजोगा' अनेकैर्वतरतुरगाणां मत्तकुञ्जराणां रथानां च पहकरैः—सङ्घातैः तथा शिबिकाभिः स्यदमानीभिर्धानैर्युग्यैश्चाकीर्णा—व्याप्ता या सा तथा, आकीर्णशब्दस्य मध्यनिपातः प्राकृतत्वात्, तत्र शिबिकाः—कूटाकारेणाच्छादिता जम्पानविशेषाः स्यन्दमानिकाः पुरुषप्रमाणा जम्पानविशेषा यानानि—शकटादीनि युग्यानि—गोलविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि वेदिकोपशोभितानि जम्पानान्येव, 'विमउलनवनलिणसोमियजला' विमुकुलैः—विकसितैर्नवीनैः—समलैः शोभितानि जलानि यस्यां सा तथा, 'पंडुरवरभवनपंतिपहिया उताणयनयणपिच्छणिज्जा' इति सुगमं ।

'पासाइया' इत्यादि, प्रासादेषु भवा प्रासादीया, प्रासादबहुला इत्यर्थः, अत एव दर्शनीया द्रष्टुं योग्या, प्रासादानामतिरमणीयत्वात्, तथा अभिद्रष्टुं प्रतिप्रत्येकमभिमुखतीव चेतोहारित्वात् रूपम्—आकारो यस्यां—सा अभिरूपा, एतदेव व्याचष्टे—प्रतिरूपा, प्रतिविशिष्टम्—असाधारणं रूपम्—आकारो यस्यां सा प्रतिरूपा ।

मू. (२) तीसे णं आमलकप्पाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभा अंबसालवने नाम वेइए होत्था, पोरणे जाव पडिरुवे ।

बृ. "तीसे णं" मित्यादि, तस्यां णमिति पूर्ववत् आमलकल्पायां नगर्यां वहि उत्तरपौरस्त्ये—उत्तररूपवत् रूपे ईशाणकोणे इत्यर्थः, दिग्भागे 'अम्बसालवने' इति आग्नेः शालैश्चातिप्रचुरतयोपलक्षितं यद्वनं तदाग्रशालवनं तद्योगाच्चैत्यमपि आग्रशालवनं, चितेः लेप्यादिचयनस्य भावः कर्म वा चैत्यं तच्च इह संज्ञाशब्दत्वात् देवताप्रतिबिम्बे प्रसिद्धं ततस्तदाश्रयभूतं यद्देवनाथा गृहं तदप्युपचारात् चैत्यं, तद्येह व्यन्तरायतनं द्रष्टव्यं, न तु भगवतामर्हतामायतनं, 'होत्थ'ति अभवन् तच्च किंविशिष्टमित्याह चिरातीते पुराणे यावच्छब्दकरणात् 'सद्दिए कत्तिए नाए सत्ते सज्झए' इत्याद्यौपपातिकग्रन्थप्रसिद्धवर्णकपरिग्रहः ।

एवंरूपं च चैत्यवर्णकमुक्त्वा वनखण्डवक्तव्यता वक्तव्या, सा चैवं—'से णं अंबसालवने वेइए एणेणं मइया वनसंडेणं सव्वओ समंता संपरिखित्ते, से णं नसंडे किण्हामासे इत्यादि यावत्पासाइए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरुवे' तत्र प्रसादीयं—कृष्णावभासत्वादिना गुणेन मनःप्रसाद-हेतुत्वाद्दर्शनीयं चक्षुरानन्दहेतुत्वात्, अभिरूपप्रतिरूपशब्दार्थं प्राग्वत्, तत उक्तं—'जाव पडिरुवे'

मू. (३) असोयवरपायवपुद्विसिलावइयवत्तव्वया उवयातियगमेणं नेया ॥

बृ. अशोकवरपादपस्य पृथिवीशिलापट्टकस्य च वक्तव्यता औपपातिकग्रन्थानुसारेण ज्ञेया, सा चैवं—'तस्स णं वनसंडस्स बहुमज्झदेसभाए इत्य णं महं एणे असोगवप्पायवे पन्नत्ते जाव पडिरुवे, से णं असोगवरपायवे अत्रेहिं बहुहिं तिलएहिं जाव नंदिरुक्खेहिं सव्वओ समंता संपरिखाखित्ते, ते णं तिलगा जाव नंदीरुक्खा कुसविकुसविसुद्धरुक्खमूला मूलमंतो कंदमंतो

जाव पडिरूवा, तेणं तिलगा जाव नंदिरूवा अत्राहिं बहूहिं पउमलयाहिं नागलयां असोगलयाहिं चंपगलयाहिं धूयलयाहिं वनलयाहिं वासंतिय लयाहिं अइमुत्तयलयाहिं कुंदलयाहिं सामलयाहिं सव्वत्तो समंता संपरिखित्ता ।

ताओ णं पउमलयाओ जाव सामलयाओ निच्चं कुसुमियाओ जाव पडिरूवाओ, तस्स णं असोगवरपायवस्स उवरिं बहवे अट्ठमंगलगा पन्नत्ता, तंजहा—सोत्थियं सिरिवच्छ नंदियावत्त वद्धमाणं भद्दासन कलस मच्छदप्पणा सव्वरयणामया अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा नीरया निम्मला निप्पंका निक्ककडच्छाया सप्पभा समिरीया सउज्जोया पासादीया दरसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा ।

तस्स णं असोगवरपायवस्स उवरिं बहवे किण्हघामरज्झया नीलचामरज्झया लोहियचा-मरज्झया हालद्वचामरज्झया सुक्किच्चामरज्झया अच्छा सण्हा लण्हा रूपपट्टा वड्डरामयदंडा जलयामलगंधिया सुरम्माम पासाइया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा,

तस्स णं असोगवरपायवस्स उवरिं बहवे छत्ताइछत्ता पडागाइपडागा घंडाजुयला घामरजुयला उप्पलहत्थगा पउमहत्थगा कुमुयहत्थगा नलिनहत्थगा सुभगहत्थगा सोगंधियहत्थगा पोंडरियहत्थगा महापोंडरियहत्थगा सयपत्तहत्थगा सहस्सपत्तहत्थगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तस्स णं असोगवरपायवस्स हेट्ठा एत्थ णं महं एगे पुढविसिलापट्टए पन्नत्ते इसिखंधासमल्लीणे विकखंमायामसुप्पमाणे किण्हे अंजणगधणकुवलयहलधरकोसेअसरिस-आगासकेसकअलककयणइंदनीलअयसिकुसुमप्पगासे भिंगंजणभंगभेयरिड्डगुलियगदलाइरेगे ममरनिकुठंबभूते जंबूफलअसणकुसुमसणंबंधणनीलुप्पलपत्तणिगरमरगयासासगणधम-कीयसिवन्ननिद्धे घने अज्झुसिरे रुवगपडिरूवगदरिसणिजे आयंसगतलोवमे सुरम्मे सीहासणसंठिते सुरुवे मुत्ताजालखईयंतकम्मे आइणगरुव्वूरनवनीय-तूलफासे सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे' इति, अस्य व्याख्या 'तस्स णमिति' पूर्ववत् वन-खण्डस्य बहुमध्यदेशभागे 'अत्र' एतस्मिन् प्रदेशे महान् एकोऽशोकवरपादपः प्रसीस्तीर्यकरगणधरः, स च किम्भूत इत्याह—'जाव पडिरूवे' अत्र यावच्छब्देन ग्रन्थान्तरप्रसिद्धविशेषणजातं सूचितं, तच्चेदं—'दुरुगयकन्दमूलवट्टलइसंधिअसिलिड्डे धणमसिणसिणिद्धअणुपुव्विसुजायणिरुवह-तोव्विद्धपवरखंधी अनेगणरपवरभुयअगेज्झे कुसुमभरसमोणमंतपत्तलविसालसाले महुकरिभमरगणगुमुगुमाइयणिलितउड्डंतसस्तिरीए नानासउणगणमिहुणसुमहुरकण्ण-सुहपलत्तसदमहुरे कुसुविकुसविसुद्धरुक्खमूले पासाइए दरिसणिजे अभिरूवे पडिरूवे'

अत्र दूरमुत्—प्राबल्येन गतं कन्दस्याधस्तात् मूलं यस्य स दूरोद्गतकन्दमूलस्तथा कृतभावेन परिणत एवं नाम सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च शाखाभि प्रशाखाभिश्च प्रसृतो यथा वर्तुलः प्रतिभासते इति, तथा लघुः—मनोज्ञाः सन्धयः—शाखा गता यस्य स लघुसन्धिस्तथा अश्लिष्टः—अन्यैः पादपैः सहासम्पृक्तो, विविक्त इत्यर्थः, ततो विशेषणसमासः, स च पदद्वयमीलनेनावसेयो, बहूनां पदानां विशेषणसमासानभ्युपगमात्, तथा धनो—निविडो मसृणः—कोमलत्वक् न कर्कशस्पर्श, स्निग्धः—शुभकान्ति, आनुपूर्व्या—मलादिपरिपाट्या सुष्ठु जन्मदोषरहितं यथा भवति एवं जात आनुपूर्व्यसुजातः, तथा निरपहत—उपदेहिकाधुपप्रवरहित उद्विद्धः—उच्चः प्रवरः—प्रधानः स्कन्धो

यस्य स धनमसृणस्निग्धानुपूर्वीसुजातनिरुपहतोद्विष्टप्रवरस्कन्धः, तथा अनेकस्य नरस्य—मनुष्यस्य ये प्रवराः—प्रलम्बा भुजाः—बाहवस्तैरग्राह्यः अपरिसेयोऽनेकनरप्रवरमुजाग्राह्यः, अनेकपुरुष-
व्यामैरप्यप्रतिमेयस्थील्य इत्यर्थः ।

तथा कुसुमभरेण—पुष्पसम्भारेण सम्—ईषदवनन्त्यः पत्रसमृद्धाः ‘पत्तसमिद्धंति खंधपित्त-
लमि’ति वचनात् विशाला—विस्तीर्णा शालाः—शाखा यस्य स कुसुमभरसमवनमत्पत्रलविशाल-
शालः, तथा मधुकरणीं भ्रमराणां च ये गणा ‘गुमगुमायिता’ गुमगुमायन्ति सम्, कर्मकर्तृत्वात्कर्त्तरि
क्तप्रत्ययो, गुमगुमेति शब्दं कृतवन्तः सन्त इत्यर्थो, निलीयमानाः—आश्रयन्त उद्धीयमानं—
तद्वत्प्रासादमाकाशे परिभ्रमन्तस्तेः सश्रीको मधुकरीभ्रमरगणगुमगुमयितनिलीयमानोद्धयमान-
सश्रीकः, तथा नानाजीतायनां शकुनगणानां यानि मिथुनानि—स्त्रीपुंसयुग्मानि तेषां प्रमोदवशतो
यानि परस्परसुमधुराण्यत एव कर्णसुखानि—कर्णसुखदायकानि प्रलप्तानि—भाषणानि,
शकुनगणानां हि स्वेच्छया क्रुद्धतां प्रमोदभरवशतो यानि भाषणानि तानि प्रलप्तानीति प्रसिद्धानि
ततः ‘पलत्ते’ ल्युक्तं ।

तेषां यः शब्दो—ध्वनिस्तेन मधुरो नानाशकुनगणमिथुनसुमधुरकर्णसुखप्रलप्तशब्दमधुरः,
तथा कुशा—दर्मादयो विकुशा—चल्वजादयाः तैर्विशुद्धं—रहितं वृक्षस्य—सकलस्याशोकपादपस्य,
इह मूलं शाखादीनामपि आदिनो नानो नक्षत्रण्यः प्रोच्यते, यथा शाखामुनमिदं शाखादुलनिद-
मित्यादि, ततः सकलाशोकपादपसत्कमूलप्रतिपत्तये वृक्षग्रहणं, मूलं यस्य स कुशविकुशविशुद्ध-
वृक्षत्रमूलो, यश्चैवंविधः स द्रष्टृणां चित्तसन्तोषाय भवति, तत आह प्रासादीयः—प्रासादाय-
चित्तसन्तोषाय हितस्तदुत्पादकत्वात् प्रासादीय अत एव दर्शनीयो—द्रष्टुं योग्यः, कम्पादिन्याह—
‘अभिरूपो’ द्रष्टारं २ प्रत्यभिमुखं न कन्धचिद्विरागहेतु रूपम्—आकारो यस्यासावभिरूपः,
एवंरूपोऽपि कुतः ।

इत्याह—प्रतिरूपः—प्रतिविशिष्टं सकलजगदसाधारणं रूपं यस्य स प्रतिरूपः ।

‘सेणं असोगवरपायवे’ इत्यादि ‘जाव नंदिरुक्खेहिं’ इत्यत्र यावच्छब्दकरणात्, ‘लउएहिं
छत्तोवगेहिं सिरीसेहिं सत्तवण्णेह लोद्धेहिं दधिवन्नेहिं चंदणेहिं अज्झुनेहिं नीवेहिं कयंवेहिं फणसेहिं
दाडिमेहिं सालेहिं तमालेहिं पियालेहिं पियंगूहिं रायरुक्खेहिं नंदीरुक्खेहिं’ इति परिग्रहः, एते च
लवकच्छत्रो पगशिरीषसप्तपर्णदधिपर्णलुब्धकधवचन्दनार्जुननीपकदम्बफनसदाहिम-
तालतमालप्रियालप्रियङ्गुलरजवृक्षनन्दिवृक्षाः प्रायः सुप्रसिद्धाः, ‘ते णं तिलगा जाव नंदिरुक्खेहिं
कुसुविकुसे’ त्यादि ते तिलका यावन्नंदिवृक्षाः कुशविकुसविशुद्धवृक्षमूलाः, अत्र व्याख्या पूर्ववत्,
‘मूलवन्तः’ मूलानि प्रभूतानि दूरावगाढानि च सन्त्येषमिति मूलवन्तः, कन्त एषामस्तीति कन्दवतन्तः,
यावच्छब्दकरणात् सन्धिमन्तो तयामन्तो सालमन्तो पवालमन्तो पत्तमन्तो पुष्पमन्तो फलमन्तो
वीर्यमन्तो अनुपुब्बिसुजायरुद्धलवड्भावपरिणया एगखंधा अनेगसाहप्पसाहविडिमा अनेगनर-
वामसुप्पसारिय अगिज्झधणविपुलवड्खंधा अच्छिहपत्ता अविरलपत्ता अवाईपत्ता अनईणपत्ता
निव्वुयजरद्वपंडुपत्ता नवहरियभिसंतपत्तभारंधयारगंभीरदरिसणिज्जा उवनिग्गयनवतरुणपत्तपल्लवा
कोमलउज्जलचलंतकिसलयसुकुमालपवालसोभियवरंकुरग्गसिहरा ।

निद्धं कुसुमिया निद्धं मउलिया निद्धं लवड्या निद्धं धवड्या निद्धं गुलड्या निद्धं योच्छिया

निम्नं जमलिया निम्नं जुयलिया निम्नं नमिया निम्नं पणमिया निम्नं कुसुमियमउलियलव-
इयवइयगुलइयगुच्छियजमलियजुयलियविणमियपणमियसुविभत्तपिडिमंजरिवडिसयधरा
सुकवरहिणमणसकलागाकोइलकोरुगकभिंजारक कोइलकजीवंजीवकनंदीमुखकविलपिंगल-
खगकारंइवचकवाककलहंससार सणेगसउणगणमिहुणविरइयसदोअइयमहुरसरणाइया सुरम्भा
सुपिंडियदरियममरमहुयरिपहकरपरिल्लवमत्तछप्पयकुसुमासदलोमहुरगुमगुमंतगुंजुंतदेसभागा
अंभिरपुष्फफला बाहिरपत्तोच्छण्णा पत्तेहि य पुष्फेहि य उच्छन्नपलिच्छिन्ना निरोगका साउफला
अकंटका नानाविहगुच्छगुम्पमंडवगसोहियाविचित्तसुहुकेउपभूया वाविपुछरिणिदीहयासु य
सुनिवेसियरम्मजालधरगा पिडिमनीहारिमसुगंधिसुहसुमिमणहरं च महया गंधद्व्याणु मुंचंता
सुहसेउकेतुबहुला अनेगसगडजाणजुगगिछिथिछिसीयसंदमानिपडिमोयगापासाइया दरिसणिआ
अभिरूवा पडिरूवा' इति परिग्रहः ।

अस्य व्याख्या—इह मूलानि सुप्रतीतानि यानि कन्दस्याध प्रसरन्ति, कन्दास्तेषां मूला-
नामुपरिवर्तिनस्ते अपि प्रतीताः, खन्धः—शुडं त्वक्—छल्ली शालाः—शाखाः प्रवालः—पल्लवाङ्कुरः
पत्रपुष्पफलबीजानि सुप्रसिद्धानि, सर्वत्रातिशयेन कचिद् भूम्नि वा मतुप्रत्ययः, 'अनुपुव्वसुजाय-
रुचिलवट्टभावपरिणया' इति आनुपूर्व्या—मूलादिपरिपाठ्या सुहुजाता आनुपूर्वसुजाता रुचिराः—
स्निग्धतया देदीप्यमानच्छविमन्तः, तथा वृत्तभावेन परिणता वृत्तभावपरिणताः, किमुक्तं भवति

एवं नाना सर्वासु विक्षु भिंदेक्षु च शाखाभिः प्रशाखाभिश्च प्रसृता यथा वर्तुलाः संजाता
इति, आनुपूर्वसुजाताश्च ते रुचिराश्च आनुपूर्वसुजातरुचिरास्ते च ते वृत्तभावपरिणताश्च आनुपूर्व-
सुजातरुचिरवृत्तभावपरिणताः ते तथा, तिलकादयः पावपाः प्रत्येकमेकस्कन्धाः, प्राकृते चास्य
स्रत्वमिति 'एगखंधा' इति सूत्रपाठः, तथा अनेकामि शाकाभिः प्रशाखाभिश्च मध्यभागे विटपो-
विस्तारो येषां ते तथा, तिर्यग्बाहुद्वयप्रसारणप्रमाणो व्यामः, व्यामीयन्ते—परिच्छिद्यन्ते रज्जाघनेनेति
व्यामः, बहुलवचनात् 'करणेकचिदि' ति डप्रत्ययः, अनेकैर्नरव्यामैः—पुरुषव्यामैः सुप्रसारितैरग्राह्यः
अप्रमेयोधनो—निविडो विपुला—विस्तीर्णो वृक्षः—स्कन्धो येषां ते अनेकनरव्याम- सुप्रसारिताग्राह्य-
नविपुलवृत्तस्कन्धाः, तथा अच्छिद्राणि पत्राणि येषां ते अच्छिद्रपत्राः, किमुक्तं भवति ?—न
तेषां पत्रेषु वातदोषतः कालदोषतो वा गह्वरिकादिरितरुपजातो येन तेषु पत्रेषु छिद्राण्यभविष्य-
त्रित्यच्छिद्रपत्राः अथमा एवं नामान्योऽन्यं शाखाप्रशाकानुप्रवेशात्पत्राणि पत्राणामुपरि जातानि
येन मनागप्यपान्तरालरूपं छिद्रं नोपलक्ष्यते इति ।

तथा चाह—'अविरलपत्रा' इति, अत्र हेतौ प्रथमा, ततोऽयमर्थः—यतः अविरलपत्रा
अतोऽच्छिद्रपत्राः, अविरलपत्रा इति कुत इत्याह—अवातीनपत्रा वातीनानि वातोपहतानि, वातेन
पातिनानीत्यर्थः, न वातीनानि अवातीनानि पत्राणि येषां ते तथा, किमुक्तं भवति? न प्रवलेन
खरपरुषेण वातेन तेषां पत्राणि भूमी निपात्यन्ते, ततोऽवातीनपत्रत्वादविरलपत्रा इति अच्छिद्रपत्रा
इति, अच्छिद्रपत्रा इत्यत्र प्रथमव्याख्यानपक्षमधिकृत्य हेतुमाह—'अणईइपत्ता' न विद्यते इति—
गह्वरिकादिरूपा येषां तान्यतीतिनि अतीतीनि पत्राणि येषां ते अतीतपत्राः, अतीतिपत्रत्वा-
द्वाच्छिद्रपत्राः, 'निद्धयजरठपंडुपत्ता' इति निर्द्धूतानि—अपनीतानि जरठानि पाण्डुपत्राणि येभ्यस्ते
निर्द्धूतजरठपाण्डुपत्राः, किमुक्तं भवति ?

यानि वृक्षस्थानि जरटानि पाण्डुपत्राणि वातेन निर्द्धून भूसौ पातितानि भूमेरपि च प्रायो निर्द्धूय निर्द्धूयान्यत्रापसारितानीति, 'नवहरियभिसंतपत्तभारंधयारगभीरदरिसाणिञ्जा' इति नवेन-प्रत्यग्रेण हरितेन-नीलेन भासमानेन स्निग्धत्वेन वा दीप्यमानेन पत्रभारेण-दलसञ्चयेन योजातोऽन्धकारस्तेन गम्भीरा-अलब्धमध्यभागाः सन्तो दर्शनीया नवहरितभासमान-पत्रभारान्ध-कारगम्भीरदर्शनीयाः, तथा उपविनिर्गतैः निरन्तरविनिर्गतैरिति भावः, नवतरुण-पत्रपल्लवैस्तथा कोमलैः-मनोज्ञैरुज्ज्वलैः-शुद्धैश्चलदिभिर्दृष्यन्कम्पमानैः किशलयैः-अवस्था-विशेषोपेतैः पल्लविशेषैस्तथा सुकुमारैः प्रवालैः-पल्लवाङ्कुरैः शोभितानि वराङ्कुराणि-वराङ्कुरोपेतानि अग्रशिखराणि येषां ते उपनविनिर्गतनवतरुणपत्रपल्लवकोमलोज्ज्वलचलत्किशलयसुकुमालप्रवाल-शोभितवराङ्कुराग्रशिखराः इहाङ्कुरप्रवालयोः कालकृतावस्थाविशेषाद्विशेषो भावनीयः ।

तथा नित्यं-सर्वकालं षट्स्वपि ऋतुषु इत्यर्थः, 'कुसुमिताः' कुसुमानि इहाङ्कुरप्रवालयोः कालकृतावस्थाविशेषाद्विशेषो भावनीयः । तथा नित्यं-सर्वकालं षट्स्वपि ऋतुषु इत्यर्थः, 'कुसुमिताः' कुसुमानि पुष्पाणि सञ्जातान्येषा-मिति कुसुमिताः, तारकादिदर्शनादितप्रत्ययः, 'निम्बं मालइया' इति नित्यंसर्वकालं मुकुलितानि, मुकुलानि नाम कुड्मलानि कलिका इत्यर्थः, 'निम्बं लवइया' इति पल्लविताः, नित्यं 'धवइया' इति स्तबकिताः स्तबकभारवन्त इत्यर्थः, नित्यं 'गुलइया' इति गुल्मिताः स्तबकगुल्मी गुच्छविशेषौ, नित्यं 'गोच्छिता' गोच्छवन्तः, नित्यं 'जमलिता' यमलं नाम समानजातीययोर्युगम् तत् सञ्जातमेषा-मिति यमलिताः, नित्यं युगलिता युगलं-सजातीय-विजातीयरोर्द्वन्द्वं तदेषां सञ्जातमिति युगलिताः, तथा नित्यं-सर्वकालं फलभरेण विनताः-ईषन्नताः, तथा नित्यं महता फलभरेण प्रकर्षेणातिदूरं नताः प्रणताः, तथा नित्यं-सर्वकालं सुविभक्तः-सुविच्छिन्नः प्रतिविशिष्टो मञ्जरीरूपो योऽवतंस-कस्तद्धरास्तद्धारिणः ।

एवं सर्वोऽपि कुसुमितत्वादिको धर्मः एकैकस्य वृक्षस्योक्तः, साम्प्रतं केषाञ्चिद्वृक्षाणां सकलकुसुमितत्वादिधर्मप्रतिपादनार्थमाह- 'निम्बं कुसुमियमउयलयेत्यादि' किमुक्तं भवति-केचित्कुसुमिताद्येकैकगुणयुक्ताः केचित्समस्तकुसुमितादिगुणयुक्ता इति, अत एव कुसुमियमालइ-यमउलियेत्यादिपदेषु कर्मधारयः, तथा शुक्बर्हिणमदनशालिकाकोकिलाकोरककोभव-भिङ्गारक-कोण्डकलजीवन्तीजीवकनन्दीमुखकपिलपिङ्गलाक्षकारण्डवचक्रवाककलहंससारसाख्यानामनेकेषां शकुनगणानां मिथुनैः-स्त्रीपुंसयुक्तैर्यद्विचरितम्-इतस्ततो गमनं यच्च शब्दोन्नितिकं-अग्रतशब्दकं मधुरस्वरं च नादितं-लपितं येषु ते तथा, अत एव सुरभ्याः सुष्ठु रमणीयाः, अत्र शुकाः-कीराः, बर्हिणो-मयूराः, मदनशालिकाः शारिकाः, कोकिलाः-पिकाः, चक्रवाककलहंससारसाः प्रतीताः, शेषास्तु जीवविशेषा लोकतो वेदितव्याः, तता सम्पिण्डिताः एकत्र पिण्डीभूताः ध्माः-मदोन्मत्तया दर्पाध्माता भ्रमरमधुकरीणां पहकराः-सङ्घाताः 'पहकर ओरोह संघाया' इति देशीनामभाला-वचनात् यत्र ते सम्पिण्डितध्मभ्रमरमधुकरीपहकराः ।

तथा परिलीयमानाः-अन्यत आगत्याश्रयन्तो मत्ताः षट्पदाः कुसुमासवलोलः-किञ्जल्कपानलम्पटा मधुरं गुमगुमायमाना गुञ्जन्तश्च-शब्दविशेषं च विदधाना देशभागेषु येषां ते परिलीयमानमत्तषट्पदकुसुमासवलोलमधुरगुमगुमायमानगुञ्जदेशभागाः, गमकत्वादेवमपि

समासः, ततो भूयः पूर्वपदेन विशेषणसमासः, तथा अभ्यन्तराणि अभ्यन्तरभागवतीनि पुष्पाणि च फलानि च पुष्पफलानि येषां ते तथा, 'बाहिरपत्तोच्छन्ना इति' बहिस्तः पत्रैश्छन्ना-व्याप्ता बहिपत्रच्छन्नाः, तथा पत्रैश्च पुष्पैश्च अवच्छन्नपरिच्छन्नाः-अत्यन्तमाच्छादिताः, तथा नीरोगकाः रोगवर्जिता अकण्टककाः-कण्टकरहिताः, न तेषां प्रत्यासन्ना बब्वूलादिवृक्षाः सन्तीति भावः, तथा स्वादूनि फलानि येषां ते स्वादुफलाः, तथा स्निग्धानि फलानि येषां ते स्निग्धफलाः ।

तथा प्रत्यासन्नैर्नानाविधैः-नानाप्रकारैर्गुच्छैः-वृन्ताकीप्रभृतिभिर्गुल्मैः-नवमालिकादिभिर्पण्डपकैः शोभिता नानाविधगुच्छगुल्मपण्डपकशोभिताः, तथा विचित्रैः-नानाप्रकारैः शुभैः-मण्डनभूतैः केतुभि-ध्वजैर्बहुला-व्याप्ता विचित्रशुभकेतुबहुला-तथा 'वाविपुष्करिणीदिहियासु य सुनिवेशियरम्मजालधरगा' वाप्यश्चतुरस्रकारास्ता एव वृन्ताः पुष्करिण्यः, यदिवा पुष्कराणि वर्तन्ते यासु ताः पुष्करिण्यः, दीर्घिका-ऋजुसारिण्यः, वापीषु पुष्करिणीषु दीर्घिकासु च सुष्ठु निवेशितानि रम्याणि जालगृहकाणि येषु ते वापीपुष्करिणीदीर्घिकासु सुनिवेशितरम्यजालगृहकाः, तथा पिण्डिमा-पिण्डिता सती निर्हारिमा-दूरं विनिर्गच्छन्ती पिण्डिमनिहारिमा तां सुगन्धि सुगन्धिकां शुभसुरभिं गन्धान्तरेभ्यः उक्तान् गन्धान् शुभसुरभिस्तोहरा तां च ।

'महया' इति प्राकृतत्वात् द्वितीयार्थे तृतीया, महतीमित्यर्थ, गन्धध्राणि यावद्भिर्गन्धपुल्लैर्गन्धविषये गन्धध्राणिरुपजायते तावती गन्धपुष्पगलसंहतिरुपचारात् गन्धध्राणिरित्युच्यते, तानिरन्तरं मुञ्चन्तः, तथा 'सुहसेउकेउबहुला' इति शुभाः-प्रधाना इति सेतवो-मार्गा आलवालपाल्यो वा केतवो-ध्वजा बहुला बहवो येषां ते तथा, 'अनेगरहसगडजाणजुग्गगिल्लिधिल्लिसिविचसंदमाणियपडिमोयणा' इति, रथा द्विविधा-क्रिडारथाः सङ्ग्रामरथाश्च, शकटानि प्रतीतानि, यानानि-सामान्यतः शेषाणि वाहनानि युग्यानि-गोल्लविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि वेदिकोपशोभितानि जम्पानानि शिबिकाः-कूटाकारेणाच्छादिता जम्पानविशेषाः स्यन्दमानिकाः पुरुषप्रमाणजम्पानविशेषाः, अनेकेषां रथशकटादीनां मध्येऽतिविस्तीर्णत्वात्, प्रतिमोचनं येषु तत्तथा, 'पासादीया' इत्यादिपदचतुष्टयं प्राग्वत् ।

'तेणंतिलगा' इत्यादिपाठसिद्धं, नवरं 'नागलयाहिं' ति नागाः-दुमविशेषाः 'वणलयाहिं' ति वना अपि दुमविशेषाः, दुमाणां च लतात्वमेकशाखाकानां द्रष्टव्यं, ये हि दुमा ऊर्ध्वगतैकशाखा न तु दिग्विदिकप्रसृतबहुशाखास्ते लता इति प्रसिद्धाः, 'निच्चं कुसुमियाओ जाव पडिरुवाओ' इत्यत्र यावच्छब्दकरणात् 'निच्चं कुसुमियाओ निच्चं मालइयाओ निच्चं लवइयाओ निच्चं थवइयाओ निच्चं गुच्छियाओ निच्चं गुम्भियाओ निच्चं जमलियाओ निच्चं जुयलियाओ निच्चं विणमियाओ निच्चं पणमियाओ सुविभत्तपडिमंजरिवडिसगधरीओ निच्चं कुसुमियलइयथवइयलवइयगुम्भियजमलियजुयलियगुच्छियविणमयपणमियसुविभत्तपडिमंजरिवडिसगधरीओ संपिडियदरियभमरमहुयरिपहकरपरिल्लेतमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुमगुमेतंगुजंतदेसभागाओ पासाइयाओ दरिसणिज्जाओ अभिरुवाओ पडिरुवाओ इति' एतच्च समस्तं प्राग्वत् व्याख्येयं, तस्य 'ण'मिति प्राग्वत्, अशोकवरपादपस्य उपरि बहूनि अष्टवष्टौमङ्गलकानि प्रज्ञप्तानि ।

तद्यथा-स्वस्तिकः श्रीवृक्षो 'नंदियावत्ते' इति नन्दावत्तः क्वचिद् नन्दावत्त इति पाठः, तत्र नन्दावत्त इति शब्दसंस्कारः, वर्द्धमानकं-शरावसम्पुटं मद्रासनं कलशो मत्स्ययुग्मं दर्पणः,

एतानि चाद्यवपि मङ्गलकानि सर्वरत्नमयानि अच्छानि—आकाशस्फटिकवदतीव स्वच्छानि
श्लक्ष्णानि—श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नानि श्लक्ष्ण (तन्तु) निष्पन्नपटवद् लण्डानि—मसृणानि
घुण्टितपटवद् 'घट्टाई'ति घृथानीव घृथानि खरशाणया पाषाणप्रतिभावात् 'मट्टाई'ति मृथानीव
मृथानि, सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमेव, अत एव नीरजांसि—स्वाभाविकरजोरहितत्वात्,
निर्मलानि—आगन्तुकमलाभावात्, निष्पङ्कानि—कलङ्कविकलानि कर्दमरहितानि ना निष्कङ्का-
निष्कवद्या निरावरणा निरुपघातेति भावार्थछाया—दीप्तिर्येषां तानि निष्कङ्कटच्छायाणि 'सप्रमाणि'
स्वरूपतः प्रभावन्ति 'समरीचीनि' बहिर्विनिर्गताकिरणजालानि, अत एव सोद्योतानि—
बहिर्व्यवस्थितवस्तुस्तोमप्रकाशकराणि 'पासाइया' इत्यादिपञ्चतुष्टयव्याख्या पूर्ववत्

'तस्स णमि'त्यादि, तस्य 'ण'मिति प्राग्वत्, अशोकवरपादपस्योपरि बहवः कृष्णचाम-
रध्वजाः, चामराणि च ध्वजाश्च चामरध्वजाः कृष्णाश्च ते चामरध्वजाश्च कृष्णचामरध्वजाः,
एवं नीलचामरध्वजाः, लोहितचामरध्वजाः, हरिद्रचामरध्वजा, शुक्लचामरध्वजाः, एते च
कथम्भूता इत्याह—अच्छाः—स्फटिकवदतिनिर्मलाः, श्लक्ष्णाः—श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नाः,
'रूपपट्टा' इति रूप्यो—रूप्यमयो वज्रमयस्य दण्डस्योपरि पट्टो येषां ते रूप्यपट्टाः 'विरदण्डा' इति
वज्रो—वज्ररत्नमयो दण्डो रूप्यपट्टमध्यवर्ती येषां ते वज्रदण्डाः, तथा जलजानामिव—जलजकुसुमानां
पद्मादीनामिवामलो गन्धो येषां ते जलजामलगन्धकाः अत एव सुरम्याः—अतिशयेन रमणीयाः
पासाइया' इत्यादि पूर्ववत्, तस्स णमिति प्राग्वत्, अशोकवरपादपस्योपरि बहूनि छत्रातिच्छत्राणि
छत्रात्—लोकप्रसिद्धादेकसङ्ख्याकादीशायीनि छत्राणि उपर्यधोभागेन द्विसङ्ख्यानि त्रिसङ्ख्यानि
वा छत्राणि छत्रातिच्छत्राणि ।

तथा बहवयः 'पडागाइपडागा' इति पताकाभ्यो लोकप्रसिद्धाभ्योऽतिशयिन्यः पताकाः
पताकातिपाताकाः बहूनि तेष्वेव छत्तारितच्छत्रादिषु घण्टायुगलानि चामरयुगलानि, तथा तत्र
तत्र प्रदेशे उत्पलहस्तकाः—उत्पलाख्या जलजकुसुमसङ्घातविशेषाः, एवं पद्महस्तकाः कुमुद-
हस्तकाः नलिनहस्तकाः सुभगहस्तकाः सौगन्धिकहस्तकाः पुण्डरीकहस्तकाः महापुण्डरीकहस्तकाः
शतपत्रहस्तकाः सहस्रपत्रहस्तकाः सुभगहस्तकाः उत्पलं—गर्दभकं पद्मं—सूर्यविकाशि पङ्कजं
मुकुदं कैरवं नलिन्य ईषद्रक्तं पद्मं सुभगं—पद्मविशेषः सौगन्धिकं—कल्हारं पुण्डरीकं—श्वेताम्बुजं
तदेवातिविशालं महापुण्डरीकं शतपत्रसहस्रपत्रे पत्रसङ्ख्याविशेषावच्छिन्नी पद्मविशेषी ।

एते च छत्रातिच्छत्रादयः सर्वेऽपि सर्वरत्नमयाः—सर्वात्मना रत्नमयाः 'अच्छा सण्हा'
इत्यादि विशेषणजातं पूर्ववत्, 'तस्स ण'मित्यादि, तस्य 'ण'मिति प्राग्वत् अशोकवरपादपस्याघ-
स्तात्, 'एत्थ ण'मिति अशोकवरपादपस्य यदधो अत्र 'ण'मिति पूर्ववत् एको महान् पृथ्वीशिलापट्टकः
प्रज्ञप्तः, कथम्भूत इत्याह—'इसिखंधो समलीणे' इत्यादि, इह स्कन्धः स्थुडमित्युच्यते, तस्याशोक-
वरपादपस्य यत् स्थुडं तत् ईषद्—मनाक् सम्यग् लीनस्तदासन्न इत्यर्थः, 'विक्खम्मायासमुप्पमाणे'
इति, विष्कम्भेनायामेन च शोभन्—औचित्यानतिवर्ति प्रमाणं यस्य स विष्कम्भायासमुप्रमाणः ।

कृष्णः, कृष्णत्वमेव निरूपयति—'अंजणधणकुवलयहलहरकोसेजसरिसो' अञ्जनको-
वनस्पतिविशेषः धनो—मेघः कुवलयं—नीलोत्पलं हलधरकौशेयं बलदेववस्त्रं तैः सध्शः—समानवर्णः,
'आगासकेसकजलककयणइंदनीलअयसिकुसुमपगासे' आकाशं धूलीमेघादिविरहितं, केशाः—

शिरसिजाः, कज्जलं-प्रतीतं, कर्कतनेन्द्रीली-मणिविशेषौ अतसीकुसुमं प्रसिद्धमेतेषामिव प्रकाशो-दीप्तिर्यस्य स तथा, 'भिंगजगभंगभेयरिङ्गनीलगुलियगवलाइरेगे' इति भङ्गः-चतुरिन्द्रियः पक्षिविशेषः अञ्जनं-सौवीराञ्जनं तस्य भङ्गेन विच्छित्या भेदः-छेदोऽञ्जनभङ्गभेदो रिङ्गको-रत्नविशेषः नीलगुटिकाः-प्रतीताः, गवलं-माहिषं शृङ्गं तेभ्योऽपि कृष्णत्वेनातिरेको यस्य स तथा, ।

'भमरनिकुरम्बभूए' इति अत्र भूतशब्द औपम्यवाची, यथाऽयं लाटदेशः सुरलोकभूतः, सुरलोकोपम इत्यर्थः, ततोऽयमर्थः-भमरनिकुरुम्बोपमः, 'जंबुफलअसनकुसुमबंधणीलुपल-पत्तनिकरमरगयआसासगनयणकीयासिवन्ने' जम्बूफलानि प्रतीतानि, असनकुसुमबन्धनं-असनपुष्पवृत्तं नीलोत्पलपत्रनिकरो मरकतमणि प्रतीः, आसासको-बीयकाभिधानो वृक्षः, नयनकीको-नेत्रध्यताराः, असि-खड्गं तेषामिव वर्णो यस्य स तथा, स्निग्धोनतु रुक्षः धनो-निविडो न तु कोष्ठक इव ध्यशुषिरः 'अज्झुसिरे' इति श्लक्ष्णशुषिररहितः, 'रुवगपडिरुवगदरिसणिञ्जे' इति रूपकाणां यानि तत्र सङ्क्रान्तानि प्रतिबिम्बानि तैः दर्शनीयो रूपकप्रति-रूपकदर्शनीयः ।

आदर्शतलोपमः आदर्शो-दर्पणस्तस्य तलं तेन समतयोपमा यस्य स आदर्शतलोपमः, सुहु मनांसि रमयतीति सुरम्यः 'कृद्धहुल'मिति वचनात् कर्त्तरि यप्रत्ययः, 'सिंहासनसंठिए' इति सिंहासनस्येव संस्थितं संस्थान यस्य स सिंहासनसंस्थितः, अत एव सुरूपः शोभनं रूपम्-आकारो यस्य स सुरूपः, इतश्च सुरूपो यत आह-'मुक्ताजालखइयंतकम्मे' मुक्ताजालानि-मुक्ताफलसमूहाः खचितानि अन्तर्गते-प्रान्तप्रदेशेषु यस्य स मुक्ताजालखचितान्तकर्मा, 'आइणगरुयबूरनवनीयतूलफासे' आजिनकं-चर्ममयं वस्त्र रूतं-प्रतीतं बूरो-वनस्पतिविशेषः नवनीतं-भ्रक्षणं तूलं-अर्कतूलं तेषामिव कोमल तथा स्पर्शो यस्य स आजिनकरूतबूरनवनीततूलस्पर्श, 'सव्वरयणामए' इत्यादिविशेषणकदम्बकं प्राग्वत् ।

बू. (४) सेओ राया धारिणी देवी, सामी समोसढे, परिसा निग्गया, जाव राया पञ्जुवासइ बू. "सेओ राया धारिणी देवी जाव समोसरणं समत्त"मिति तस्यां आमलकल्यायां नगया श्वेतो नाम राजा, तस्य समस्तान्तः-पुरप्रधाना भार्या सकलगुणधारिणी धारिणीनामा देवी, 'जेवा समोसरणं समत्त'मिति यावच्छब्दकरणाद्राजवर्णको देवीवर्णकः समवसरणं चौपपातिकानुसारेण तावद्वक्तव्यं यावत्समवसरणं समाप्तं ।

तद्यैवं-'तत्थ णं आमलकप्पाए नयरीए सेओ नाम राजा होत्था, महयाहिमवंतमहंतम-लयमंदरमहिंदसारे अञ्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूए निरंतरं रायलक्खणविराइयंगमंगे बहुजणबहुमाणपुइए सव्वगुणसमिद्धे खत्तिए मुइए मुद्धाभिसित्ते माउपिउसुजाए दय(व्व)पत्ते सीमंकरे सीमंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिंदे जनवयपिया जनवयपाले जनवयपुरोहिए सेउकरे केउकरे नरपवरे पुरिसवरे पुरिससीहे पुरिसवग्गे पुरिसआसीविसे पुरिसवरपोंडरीए पुरिसवरगंधहत्थी अइडे वित्ते वित्ते विच्छिन्नविपुलभवणसयनासनजाणवाहणाइप्पे बहुधण-बहुजायरूवरजए आओगपओगसंपउत्ते विच्छइय पउरमत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेत्तप्पभुए पडिपुन्नजंतकोसकोड्डागाराउइधरे बहुदुब्बलपच्चामित्ते ओहयकंटयं मलियकंटयं उद्धियकंटयं अण्डिकंटयं ओहयसत्तुं निहयसत्तुं मलियसत्तुं उद्धियसत्तुं निजियसत्तुं पराइयसत्तुं ववगय-

दुष्मिक्खदोसमारिभयविषमुक्खं स्वेमं सिवं सुभित्तं ससंत्तियहन्नं रत्तं पयसमाणे विहरइ ।

तस्स णं सेयोरन्नो धारिणीनामं देवी होत्था, सुकुमालपाणिपाया अहीनपडिपुन्न-
पंचिंदियसरीरालक्खणवंजणगुणोदवेया माणुम्माणपमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगा ससि-
सोमागारकंतपियदंसणा सुरूवा करयलपरिमियपसत्थतिवलिबलियमज्झा कुंडलुल्लिहिय (वीण)
गंडलेहा कोमुइयरथणियरविमलपडिपुन्नसोमवयणा सिंगारागारचारूवेसा संगयगसह-
सियभणियचिड्डियविलासललियसंलावन्उणजुत्तोवधारकुसला सुंदरथणजघनवयणकरचर-
णनयनायण्णविलासकलिया सेएण रन्ना सद्धि अनुरत्ता अविरत्ता इहे सहफरिसे रसरूवगंधे
पंचविहे माणुस्सएकामभोगे पच्चणुभवमामा विहरइ' एष राजदेवीवर्णकः ।

अस्य व्याख्या—'महयाहिमवंतेति' महाहिमवान् हैमवतस्य क्षेत्रस्योत्तरतः सीमाकारी
वर्षधरपर्वतः मलयः—पर्वतविशेषः सुप्रतीतो मन्दरो—मेरुर्महिन्द्रः—शक्रदिको देवराजस्तद्वत् सारः—
प्रधानो महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः, तथा अत्यन्तविशुद्धे राजकुलवंशे प्रसूतोऽत्यन्त-
विशुद्धराजकुलवंशप्रसूतः, तथा 'निरन्तरं रायत्तकत्तमविराड्यंगमंगे' इति निरन्तरम्—अपलक्षण-
व्यवधानाभावेन राजलक्षणैः—राज्यसूचकैर्लक्षणैर्विराजितानि अङ्गमङ्गानि—अङ्गप्रत्यङ्गानि यस्य
स निरन्तरराजलक्ष्मविराजिताङ्गमङ्गः, तथा बहुभिर्जनैः बहुमानेन—अन्तरङ्गप्रीत्या पूजितो
बुजनबहुमानपूजितः, कस्मादित्याह ।

'सव्यगुणसमिद्धे' सर्वे शौर्योपशमादिभिर्गुणैः समृद्धः—स्फीतः—सर्वगुणसमृद्धः ततो
बहुजनबहुमानपूजितो, गुणवत्सुप्रायः सर्वेषामपि बहुमानसम्भवात्, तथा 'खत्तिये' इति क्षत्रस्यापत्यं
क्षत्रियः 'क्षत्रादिय' इति द्वयप्रत्ययः, अनेन नवमाष्टमादिनन्दवत् राजकुलप्रसूतोऽपि न हीनजातीयः,
किन्तु उत्तमजातीय इत्यावेदितं, तथा 'मुदितः' सर्वकालं हर्षवान्, प्रत्यनीकोपद्रवासम्भवात्,
तदसम्भवस्य प्रत्यनीकानामेवाभावात्, तथा चाह—'मुद्धाभिसित्ते' प्रायः सर्वैरपि प्रत्यन्तराजैः
प्रतापमसहमानैर्नान्यथाऽस्माकं गतिरिति परिभाव्य सुद्धिभि मस्तकैरभिषिक्तः—पूजितो
मूर्धाभिषिक्तः, तथामातृपितृभ्यां सुजातो मातृपितृसुजातः, अनेन समस्तगर्भाधानप्रभृति-
सम्भविदोषविकल इत्यावेदितः, तथा दया (द्रव्य) प्राप्तः स्वभावतः सुद्धजीवद्रव्यत्वाद् ।

तथा सेवागतानामपूर्वापूर्वनृपाणां सीमां—मर्यादां करोति यथा एवं वर्तितव्यमेवं नेति
सीमङ्करः, तथा पूर्वपुरुषपरम्परायतां स्वदेशप्रवर्तमानां सीमां—मर्यादां धारयति—पालयति न
तु विलुम्पतीति सीमन्धरः, तता क्षेमं—वशवर्तिनां उपद्रवाभावं करोति क्षेमङ्करः चौरादिसंहारात्
तथा तत् धारयति आरक्षकनियोजनात् क्षेमन्धरः, अत एव मनुष्येन्द्र, तथा जनपदस्य पितेव
जनपदपिता, कथं पितेवेत्यत आह—'जनपदपालः' जनपदं पालयतीति जनपदपालः, ततो भवति
जनपदस्य पितेव, तथा जनपदस्य शान्तिकरितया पुरोहित इह जनपदपुरोहितः, तथा सेतुः—मार्गस्तं
करोतीति सेतुकरः, मार्गदिशक इति भावः, केतुः—चिह्नं तत्करोतीति केतुकरः, अद्भुतसंविधान-
कारीति भावः, तथा नरेषु मनुष्येषु मध्ये प्रवरो—नरप्रवरः स च सामान्यमनुष्यापेक्षयापि स्यादत आह—

'पुरिसवरे' पुरुषेषु—पुरुषाभिमानानेषु मध्ये वरः—प्रधान उत्तमपौरुषोपेतत्वादिति
पुरुषवरः, यतः पुरुषः सिंह इवास्मिन्नतया पुरुषसिंहः, तथा पुरुषो व्याघ्र इव शूरतया पुरुषव्याघ्रः,
पुरुष आसीविष इव दोषविनाशनशीलतया पुरुषासीविषः पुरुषः वरपुण्डरीकमिवोत्तमतया

धुवनसरोवरभूषकत्वात् पुरुषवरपुण्डरीकः, पुरुषः वरगन्धहस्तीव परानसहमानान् प्रतीति
पुरुषवरगन्धहस्ती ततो भवति पुरुषवरः, तथा आढयः—समृद्धो दीप्तः शरीरत्वचा देदीप्यमानत्वात्
धो वा दप्तारिमानमर्दनशीलत्वात् अत एव वित्तो—जगत्प्रतीतो, यदुक्तमाढय इति तदेव
सावस्तिरमुपदर्शयति—‘विच्छिन्ने’त्यादि, विस्तीर्णानि विस्तारवन्ति विपुलानि—प्रभूतानि
भवनानि—गृहाणि शयनानि आसनानि च प्रतीतानि यानानि—रथादीनि वाहनानि—अश्वादीनि
एतैराकीर्णो—व्याप्तो युक्तो विस्तीर्णविपुलभवनशयनासनयावाहनाकीर्णः।

तथा बहुधनं बहुजातरूपं—सुवर्णं रजतं च—सुखं यस्य स बहुधनबहुजातरूपरजतः,
तथा आयोगप्रयोगसम्प्रयुक्तः—आवाहनविसर्जनकुशलः, तथा विच्छर्दितं—तथाविध-विशिष्टो-
प्रकाराकारितया विसृष्टमुकुरिटकादिषु प्रचुरं भक्तपानं यस्मिन् राज्यमनुशासति स विच्छर्दित-
प्रचुरभक्तपानः, अनेन पुण्याधिकतया न तस्मिन् राज्यमनुशासति दुर्भिक्षमभूदिति कथितं,
तथा बहूनां दासीनां दासानां गवां—बलीवर्दानां महिषाणां गवां—स्त्रीगवानां एडकानां च प्रभुः
बहुदासीदासगोमहिषगवेलगप्रभुः, ततः स्वार्थिकप्रव्ययविधानात् प्रभुकः, तथा परिपूर्णानि—भूतानि
यन्त्रकोशकोष्ठागाराणि यन्त्रगृहाणि कोशगृहाणि—भाण्डागाराणि कोष्ठगृहाणि—धान्यानां
कोष्ठागाराणि गृहाणि इति भावः, आयुधगृहाणि च यस्य स प्रतिपूर्णयन्त्रकोशकोष्ठागारायुधगृहः

तथा बलं शारीरिकं मानसिकं च यस्यास्ति स बलवान्, दुर्बलप्रत्ययमित्रो, दुर्बलानाम-
कारणवत्सल इति भावः, एवंभूतः सन् राज्यं प्रशासत् विहरति—अवतिष्ठते इति योगः, कथम्भूत
राज्यमित्याह—अपहृतकण्टकं, इह देशोपद्रवकारिणश्चरटाः कण्टकाः ते अपहृता अवकाशाना-
सादनेन स्यगिता यस्मिन् तत् अपहृतकण्टकं, तथा मलिताः—उपद्रवं कुर्वाणा मानस्त्वानिमाषादिताः
कण्टका यत्र तन्मलितकण्टकं, तथा उद्धृताः स्वदेशत्याजनेन जीवितत्याजनेन वा कण्टका यत्र
तत् उद्धृतकण्टकं, तथा न विद्यते प्रतिमल्लः कण्टको यत्र तदप्रतिमल्लकण्टकं, तथा ‘ओहयसत्तु’
इति प्रत्यनीकाः राजानः शत्रवस्ते अपहृताः स्वावकाशमलभमानीकृता यत्र तत् अपहृतशत्रु
तथा निहृताः—रणाङ्गणे पातिताः शत्रवो यत्र तन्निहतशत्रु ।

तथा मलिताः तद्गतसैन्यत्रासापादनतो मानस्त्वानिमापादिताः शत्रवो यत्र तत् मलिनशत्रु,
तथा स्वातन्त्र्यव्यावनेन स्वदेशव्यावनेन जीवितव्यावनेन वा उद्धृताः शत्रवो यत्र तत् उद्धृतशत्रु,
एतदेव विशेषणद्वयेन व्याचष्टे—निर्जितशत्रु, पराजितशत्रु, तथा व्यपगतं दुर्भिक्षं दोषो मारिश्च
यत्र तत् व्यपगतदुर्भिक्षदोषमारि तथा मयेन स्वदेशीत्येन परधक्रकृतेन वा विप्रमुक्तं, अत एव
क्षेमं—निरुपद्रवं शिवं—शान्तं सुभिक्षं शोभना—शुभाभिक्षा दर्शनिनां दीनानाथादीनां च यत्र तत्
सुभिक्षं, तता प्रशान्तानि डिम्बानि—विघ्ना डमराणि—राजकुमारादिकृतविकृतविध्वरा यत्र
तत्प्रशान्तडिम्बडमरं । देवीवर्णकं—‘सुकुमालपाणिपाया’ इति सुकुमारी पाणी पादी च यस्याः सा
सुकुमारपाणिपादा, तथा अनानि अन्यूनानि स्वरूपतः प्रतिपूर्णानि लक्षणतः पञ्चापीन्द्रियाणि
यस्मिन् तथाविधं शरीरं यस्याः सा अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, तथा लक्षणानि—स्वस्तिकचक्र-
दीनि व्यञ्जनानि—मणीतिलकादीनि गुणाः—सौभाग्यादयस्यैरुपपेता लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता, उप
अप इत इतिशब्दत्रयस्थाने ‘पृथोदरादय’ इत्यपाकारस्य लोपे उपपेता इति द्रष्टव्यं, ‘माणुम्माण-
पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगी’ इति तत्र मानं—जलद्रोणप्रमाणता, कथमिति चेत् ।

उच्यते, जलस्यातिमृते कुण्डे पुरुषे स्त्रियां वा निवेशितायां यज्ञलं निस्सरति तद्यदि द्रोणप्रमाणं भवति तदा पुरुषः स्त्री वा मानप्राप्त उच्यते, तथा उन्मानं—अर्द्धभारप्रमाणता, सा धैवं—तुलायामा-
रोपितः पुरुषः स्त्री वा यद्द्व्यर्द्धभारं लति तदा स उन्मानप्राप्तोऽभिधीयते, प्रमाणं—स्वाङ्गुलेनाथोत्तर-
शतोच्छ्रयिता, ततो मानोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्णाणि—अन्यूनानि सुजातानि जन्मदोषरहितानि—
अरौद्राकारं कान्तं—कमनीयं प्रियं—द्रष्टव्यमानन्दोत्पादकं दर्शनं—रूपं यस्याः सा शशिसोमाकार-
कान्तप्रियदर्शना, अत एव सुरूपा, तथा करतलपरिमितो—मुष्टिग्राह्यः प्रशस्तलक्षणोपेतस्त्रिवलीको
बलिवयोपेतो रेखात्रयोपेतो बलिको—बलवान् मध्योमध्यभागो यस्याः सा करतलपरिमित-
प्रशस्तत्रिवलीक बलिकमध्या ।

तथा कुण्डलाभ्या उल्लिखिता—घृष्टा गण्डलेखा—कपोलविरचितमृगमदादिरेखा यस्याः
सा कुण्डलोल्लिखितगण्डलेखा, 'कोमुर्द्वयरणियरविमलपडिपुन्नसोमवयणा' कौमुदी—कार्तिकी-
पौर्णमासी तस्यां रजनिकरः—चंद्रमास्तद्वद्विमलं—निर्मलं प्रतिपूर्णम्—अन्यूनानि रिक्तमानं
सौम्यम्—अरौद्राकारं वदनं यस्याः सा तथा, शृङ्गारास्यरसविशेषस्यागारमिवागारं, अथवा शृङ्गारो—
मण्डनभूषणाटोपस्तद्वधान आकारः—आकृत्यस्याः सा तथा, चारु वेषो—नेपथ्यं यस्याः सा
तथा, ततः कर्मधारयः, शृङ्गारागारचारुवेषा, तथा सङ्गता ये गतहसितमणितचेष्टितविलासललित-
संलापनिपुणयुक्तोपचारकुशला, तत्र सङ्गतं नासङ्गतं गतं यदगुप्ततथा तद्गृहस्यैवान्तर्गमनं न तु
बहिः स्वेच्छाचारितया सङ्गतं हसितं—यत्करपोलविकाशमात्रसूचितं न त्वद्दृष्टहासादि 'हसियं
कपोलकहकहिय' मिति वचनात् ।

सङ्गतं मणितं यत्समागते प्रयोजने नर्मभाणितिपरिहारेण विवक्षितार्यमात्रप्रतिपादनं सङ्गतं
चेष्टितं यत्कुचजघनाद्यवयवाच्छादनपरतयोपवेशनशयनोत्थानादि सङ्गतो विलासः स्वकुलीचित्येन
शृङ्गारादिकरणं, तथा सुन्दरं स्तनजघनवदनकरचरणनयनलावण्यविलासैः कलिता, अत्र
विलासः—स्थानासनगमनादिरूपश्चेष्टाविशेषः, उक्तं च—

॥ १ ॥

“स्थानासनगमनानां, हस्तभूनेवकर्मणां धैव ।

उत्पद्यते विशेषो यः स्मिष्टोऽसौ विलासः स्यात् ॥”

—अन्ये त्वाहुः—विलासो नेत्रजो विकारः, तथा चोक्तं—

॥ १ ॥

“हावो मुखविकारः स्यात्, भावश्चित्तसमुद्भवः ।

विलासो नेत्रजो ह्ययो, बिभ्रमो भ्रूसमुद्भवः ॥”

ते णं कालेणं ते णं समएणं समणे भगवं महावीरे जाव षउतीसबुद्धवयणाइसेससंपत्ते
पणतीसवयणातिसेससंपत्ते आगासगएणं चक्केणं आगासगतेणं छत्तेणं आगासगयाहिं
सेयचामराहिं आगासकालिहमएणं सपायपीठेण सीहासणेण पुरतो धम्मज्झएणं पगद्धिअमाणेणं
वउदसहिं समणसाहस्सीहिं छत्तीसाए अज्झियासहस्सीहिं सद्धिं सम्परिवुडे पुब्बाणुपुब्धिं चरमाणे
गामाणुगामं दुइअमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव आमलकप्पा नयरी जेणेव वनसंडे जेणेव
असोगवरपायवे जेणेव पुढविसिलापड्ढे तेणेव उवागच्छइ, २ ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिणिहत्ता
असोगरपायवस्स अह पुढविसिलापट्ठ्यांसि पुरत्थाभिमुहे संपत्तिअंकनिसत्ते संजमेणं तवसा अप्पाणं
भावेमाणे विहरति” ।

इदं सुगमं, नवं 'जाव चोत्तीसाए' इत्यत्र यावच्छब्दकरणात् 'आइकरे तित्यगरे' इत्यादिकः समस्तोऽपि औपपातिकग्रन्थसिद्धो पारम्पर्यतो दृश्यः, न प्रस्तिरीकृतमिति न लिख्यते, केवलमौपपातिकग्रन्थादवसेयः, 'चोत्तीसाए बुद्धवयणातिसेससंपत्ते' चतुस्त्रिंशद् बुद्धानां- भगवतामर्हतां वचनप्रमुखाः 'सर्वस्वभाषा, नुगतं वचनं धर्मावबोधकर' मित्यादिना उक्तस्वरूपा ये अतिशेषा—अतिशयास्तान् प्राप्तश्चतुस्त्रिंशद्बुद्धवचनातिशेषसम्प्राप्तः, इह वचनातिशेषस्यो- पादानमत्यन्तोप-कारितया प्राधान्यख्यापनार्थम्, अन्यता देहवैमल्यादयस्ते पठ्यन्ते, तथा (चाह)

॥ १ ॥

देहं विमलसुगन्धं आमयपस्सेयवञ्जियं अरयं ।

रुहिरं गोकखीरामं निव्विस्सं पंडुरं मंसं ॥ मित्यादि ।

'पणतीसाए सद्यवयणातिसेससंपत्ते' पञ्चत्रिंशत् ये सत्यवचनस्यातिशेषा—अतिशयास्तान् सम्प्राप्तः पञ्चत्रिंशद्बुद्धवचनातिशेषसम्प्राप्तः, ते चामी सत्यवचनातिशेषाः संस्कारवत्त्वं १ उदात्तत्वं २ उपचारोपेतत्वं ३ गम्भीरशब्दत्वं ४ अनुनादित्वं ५ दक्षिणत्वं ६ उपनीतरागत्वं ७ महार्थत्वं ८ अव्याहतपीर्वापर्यत्वं ९ शिष्टत्वं १० असन्दिग्धत्वं ११ अपहतान्योत्तरत्वं १२ हृदयग्राहित्वं १३ देशकालयुतत्वं १४ तत्वानुरूपत्वं १५ अप्रकीर्णप्रसृतत्वं १६ अन्योऽन्यगृहीतत्वं १७ अभिजातत्वं १८ अतिस्निग्धमधुरत्वं १९ अपरमर्मवेधित्वं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतत्वं २१ उदारत्वं २२ परनिन्दात्मोत्कर्षविप्रमुक्तत्वं २३ उपगतश्लाघत्वं २४ अनुपनीतत्वं २५ उत्पादिताविच्छिन्न-कौतूहलत्वं २६ अद्भुतत्वं २७ अनतिविलम्बित्वं २८ विभ्रविक्षेपकिलिकिचितादिविमुक्तत्वं २९ अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रत्वं ३० आहितविशेषत्वं ३१ साकारत्वं ३२ सत्वपरिगृहीतत्वं ३३ अपरिखेदितत्वं ३४ अव्युच्छेदित्वं ३५ चेति, ।

तत्र संस्कारवत्त्वं सकृतादिलक्षणयुक्तत्वं, उदात्तत्वं उच्चैर्वृत्तिता उपचारोपेतत्वम्—अग्राभ्यता, गम्भीरशब्दत्वं मेघस्येव, अनुनादिता प्रतिरवोपेतत्वं, दक्षिणत्वं सरलता, उपनीत-रागत्वं—उत्पादिता श्रोतृजन स्वविषयबहुमानता, एते सम शब्दापेक्षा अतिशयाः, अत उर्ध्व-त्वयाश्रयाः, तत्र महार्थत्वं—परिपुष्टार्थाभिधायिता, अव्याहतपीर्वापर्यत्वं—पूर्वापर-वाक्याविरोधः, शिष्टत्वं वक्तुः शिष्टत्वसूचनात्, असन्दिग्धत्वं परिस्फुटार्थप्रतिपादनात्, अपद्धता-न्योत्तरत्वं—परदूषमाविषयता, हृदयग्राहित्वं—दुर्गमस्याप्यर्थस्य परहृदये प्रवेशकरणं, देशकालाव्य-तीतत्वं प्रस्तावोचितता, तत्वानुरूपत्वं—विवक्षितवस्तुस्वरूपानुसारिता, अप्रकीर्णप्रसृतत्वं—सम्बन्धाकारपरिमितता, अन्योऽन्यगृहीतत्वं—पदानां वाक्यानां वा परस्परसापेक्षता, अभिजातत्वं—यथाविवक्षितार्थाभिदानशीलता, अतिस्निग्धमधुरत्वं—बुभुक्षितस्थ धृतगुडादिवत्पर-मसुखकारिता ।

अपरमर्मवेधत्वं—परममानुद्धाटनशीलता, अर्थधर्माभ्यासानपेतत्वं—अर्थधर्मप्रतिबद्धता, उदारत्वं—अतिविशिष्टगुणगुणयुक्तता अतुच्छार्थप्रतिपादकता वा, परनिन्दात्मोत्कर्षविप्रमुक्तत्वं प्रतीतं, उपगतश्लाघत्वं उक्तगुणयोगतः पराशश्लाघता, अनुपनीतत्वं—कारककालवच-नलिङ्गादिव्यत्ययरूपवचनदोषापेतता, उत्पादिताविच्छिन्नकौतूहलत्वं श्रोतृणां स्वविषये उत्पादितं—जनितमविच्छिन्नं कौतूहलं—कौतुकं येन तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं श्रोतृषु स्वविष-याद्भुतविस्मयाकारितेति भावः, अद्भुतत्वमनतिविलम्बित्वं च प्रतीतं, विभ्रमविक्षेपकिलिकि-

श्चितादिवियुक्तत्वमिति-विग्रमो-वक्तुर्ग्रान्तमनस्कता विक्षेपो-वक्तुरेवाभिधेयार्थप्रत्यनासक्त-
ताकिलिकिश्चितं-रोषभयलोभादिभावानां युगपदसकृत्करणं आदिशब्दान्मनोदोषान्तरपरिग्रहः
तैर्वियुक्तं यत्तत्तथा तदभावस्तत्त्वं ।

अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रत्वं-सर्वभाषानुयायितया चित्ररूपता, आहितविशेषत्वं
शेषपुरुषवचनापेक्षया शिष्येषूपादितमतिविशेषता, साकारत्वं-विच्छिन्नपदवाक्यता,
सत्त्वपरिगृहीतत्वम्-ओजस्विता, अमरिखेदित्वम्-अनायाससम्भवात्, अव्यवच्छेदित्वं
विवक्षितार्थसम्यक्सिद्धिं यावदविच्छिन्नवचनप्रमेयतेति । 'आगासगणं विभाषणं' ला.काश-
स्फटिकं-यदाकाशवत् अतिस्वच्छफटिकं तन्मयेन 'धम्मज्झएणं'ति धर्मचक्रवर्तित्वसूचकेन
केतुवना महेन्द्रध्वजेनेत्यर्थः ।

तथा 'पुष्पाणुपुष्पि चरमाणे' इति पूर्वानुपूर्व्या क्रमेणेत्यर्थं चरन्-सञ्चरन्, एतदेवाह-
'गामाणुगामं दूइजमाणे' इति ग्रामश्चानुग्रामश्च-विवक्षितग्रामादनन्तरं ग्रामो ग्रामानुगामं, तत्
द्रवन् गच्छन्, एकस्मादनन्तरं ग्राममनुलङ्घयन् इत्यर्थः, अनेनाप्रतिबद्धविहारिता ख्यापिता,
तत्राप्यौत्सुक्याभावमाह-'सुहंसुहेणंविहरमाणे' सुखंसुखेन-शरीरखेदाभावेन संयमबाधाविरहेण
घ ग्रामादिषु विहरन्-अवतिष्ठमानो 'जेणेव'ति प्राकृतत्वात्सप्तम्यर्थे तृतीया यस्मिन्नेव देशे
आमलकल्यानगरी यस्मिन्नेव च प्रदेशे वनखण्डो यस्मिन्नेव देशे सोऽनन्तरोक्तस्वरूपः शिलापट्टकः

'तेणामेवे'ति तस्मिन्नेव देशे उपागच्छति, उपागत्य च पृथिवीशिलापट्टके पूर्वाभिमुखः,
तीर्थकृतो हि भगवन्तः सदा समवसरणे पृथिवीशिलापट्टके वा देशनायै पूर्वाभिमुखा अवतिष्ठन्ते
संपर्यङ्कनिषण्णाः, संयमने तपसा चात्मानं भावयन् विहरन् आस्ते ॥ ततः वर्षाभिर्गमो वाच्यः,
स चैवं-तएणं आमलकल्यानयरीए सिंघाडगतिचउक्कच्चरचउम्मुहमहापहेसुबहुजणो अन्नमन्नं
एवमाइकखइ एवं भासेइ एवं पन्नवेइ एवं परूवेइ ।

एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे जाव आगासगणं छत्तेणं जाव संजमेणं
तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति, तं महाफलं खलु देवाणुप्पियाणं तहारूवाणं अरहंताणं
नामगोयस्सवि सवणयाए किमंग पुण अभिगमनवंदननमंसणपडिपुच्छणपञ्जुवासणयाए ?, तं
सेयं खलु एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमंग पुन विउलस्स अट्टस्स
गहणयाए ?, तं गच्छामो णं देवाणुप्पिया ! समणं भगवं महावीरं वंदामो नमंसामो सक्कारेमो
सम्माणेमो कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पञ्जुवासेमो, एवं तं इहभवे परभवे यहियाए आणुगामियत्ताए
भविस्सइ, तएणं आमलकल्यानयरीए बहवेउग्गा भोगा' इत्याद्यौपपातिकग्रन्थोक्तं सर्वमवसातव्यं
यावत् समग्राऽपि राजप्रभृतिका परिषत्पर्युपासीना अवतिष्ठते ।

मू. (५) ते णं काले णं ते णं समए णं सूरियाभे देवे सोहम्मे कप्पे सूरियामे विभाणे सभाए
सुहम्माए सूरियाभंसि सिंहासणंसि चउहिं सामाणियसाहसीहिं चउहिं अग्नहिंसीहिं सपरिवाराहिं
तहिं परिसाहिं सत्तहिं अनियाहिं सत्तहिं अनियाहियईहिं सोलसहिं आयरक्खदेवसाहसीहिं अत्रेहि
य बहूहिं सूरियामविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सत्तिं संपरिवुडे महयाऽ-
ऽहयनट्टगीययाइयतंतीलतालतुडियधणमुइंगपडुप्पवादियरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुजमाणे
विहरति । इयं च णं केवलकप्पं जंबुदीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे २ पासति ।

बृ. 'तेषां काले ण'मित्यादि, ते इति प्राकृतशैलीवशात्तस्मिन्निति द्रष्टव्यं, यस्मिन्काले भगवन्
वर्द्धमानस्वामी साक्षाद्विहरति तस्मिन्काले 'ते णं सम ए णं'ति तस्मिन् समये यस्मिन्नवसरे भगवा-
नाप्रशालवने चैत्ये देशनां कृत्वोपरतस्तस्मिन्नवसरे इति भावः, सूर्याभो नाम्ना देवो, नामशब्दो
ह्यव्ययरूपोऽप्यस्ति, ततो विभक्तिलोपः, ततो सौधर्माख्ये कल्पे यत्सूर्याभनाम्कं विमानं तस्मिन्,
या सभा सुधर्माभिधा तस्यां यत्सूर्याभाभिधानं सिंहासनं तत्रोपविष्टः सन्निति गम्यते, 'चउहिं
सामाणियसाहस्सीहिं' इति समाधुने तिविभवादी भवाः सामानिकाः, अध्यात्मादित्वादिकण्,
विमानाधिपतिः सूर्याभदेवसत्त्वाधुनिविभवादिका देवा इत्यर्थः ।

ते च मातृपितृगुरुपाध्यायमहत्तरतत्सूर्याभदेवस्य पूजनीयाः, केवलविमानाधिपतित्वहीना
इति सूर्याभं देवं स्वामिनं प्रतिपन्नाः, तेषां सहस्राणि सामानिकसहस्राणि तश्चतुर्भिः, प्राकृतत्वाच्च
सूत्रे सकारस्य दीर्घत्वं स्त्रीत्वं, च, 'चतसृभिरग्रमहिषीभिः' इह कृताभिषेका देवी महिषीत्युच्यते,
सा च स्वपरिवारभूतानां सर्वासामपि देवीनामग्रे इत्यग्राः, अग्राश्च ता महिष्यश्च अग्रमहिष्यस्ताभि-
श्चतसृभिः, कथम्भूताभिरित्याह—'सपरिवाराभिः' परिवारः सह यासां ताः सपरिवारास्ताभिः,
परिवारश्चैकैकस्या देव्यः सहस्र २ देवीनां, तथा तिसृभिः पर्षद्भिः, तिस्रो हि विमानाधिपतेः सर्वस्यापि
पर्षदः । तद्यथा—अभ्यन्तरा मध्या बाह्या च, तत्र या वयस्यमण्डलीकस्थानीया परममित्रसंहतिसदृशी
सा अभ्यन्तरपर्षदः, तथा सहापर्यालोचितं स्वल्पमपि प्रयोजनं न विदधाति, अभ्यन्तरपर्षदा सह
पर्यालोचितं यस्यै निवेद्यते यथेदमस्माकं पर्यालोचितं सम्मतमागतं युष्माकमपीदं सम्मतं किंवा
नेति सा मध्यमा, यस्याः पुनरभ्यन्तरपर्षदा सह पर्यालोचितं मध्यमया च सह ध्दीकृतं यस्यै
करणायैव निरूप्यते यथेदं क्रयतामिति सा बाह्या, तथा 'सत्तहिं अणिएहिं' इति अनीकानि—सैन्यानि,
तानि च सप्त, तद्यथा ।

हथानीकं गजानीकं रथानीकं पदात्यनीकं तुषमानीकं गन्धर्वानीकं गन्धर्वानीकं नाट्यानीकं,
तत्राद्यानि पञ्चानीकानि सङ्ग्रामाय कल्प्यन्ते, गन्धर्वनाट्यानीके पुनरुपभोगाय, तैः सप्तभिरनीकैः,
अनीकानि स्वस्याधिपतिव्यतिरेकेण न सम्यक् प्रयोजने समागते सत्युपकल्प्यन्ते ततः
सप्तानीकाधिपतयोऽपि तस्य वेदितव्याः, तथा चाह—'सत्तहिं अनियाहिबईहिं,' तथा 'षोडशभि-
रात्मरक्षदेवसहस्र' इति विमानाधिपतेः सूर्याभस्य देवस्यात्मानं रक्षयन्तीत्यात्मरक्षा, 'कर्मणोऽणि'
त्यण् प्रत्ययः, ते च शिरस्त्राणकल्पाः यता हि शिरस्त्राणं शिरस्याविद्धं प्राणरक्षकं भवति तथा
तेऽप्यात्मरक्षका गृहीतधनुर्दण्डादिप्रहरमाः समन्ततः पृष्ठतः पाश्र्वतोऽग्रतश्चावस्थायिनो
विमानाधिपतेः सूर्याभस्य देवस्य प्राणरक्षकाः, देवानामपायाभावात् तेषां तथाग्रहणपुरस्सरमवस्थानं
निरर्थकमिति चेत्, न स्थितमात्रपरिपालनहेतुत्वात् प्रकर्षहेतुत्वाच्च ।

तथा हि ते समन्ततः सर्वासु दिक्षु गृहीतप्रहरणा ऊर्ध्वस्थिता अवतिष्ठानाः स्वनायकशरीर-
रक्षणपरायणाः स्वनायकैकनिषण्णदृष्टयः परेषामसहमानानां क्षोभमापादयन्तो जनयन्ति स्वनाय-
कस्य परां प्रीतिमिति, एते च नियतसङ्ख्याकाः सूर्याभस्य देवस्य परिवारभूता देवा उक्ताः, ये
तु तस्मिन् सूर्याभे विमाने पौरजनपदस्थानीया ये त्वाभियोग्याः—दासकल्पास्तेऽतिभूयांसः
आस्थानमण्डल्यामपि चानियतसङ्ख्याका इतितेषां सामान्यत उपादानमाह—'अग्नेहिं बहूहिं

सूरियाभविमानवासीहिं देवेहिं देवीहि य सञ्चि संपरिवुडे' एतैः सामानिकप्रभृतिभि सार्द्धं संपरिवृतः—सम्यग्नायकैकचित्पाराधनपरतया परिवृतः, 'महयाऽऽहये'त्यादि, महतारवेणेति योगः 'आहया' इति आख्यानकप्रतिबद्धानीति वृद्धाः, अथवा अहृतानि—अव्याहृतानि, अक्षतानीति भावः ।

नाट्यगीतवादीतानि च तन्त्री—वीणा तला—हस्ततालाः कंसिकाः तुटितानि—शेषतूर्याणि, तथा घनो—घनसध्शो ध्वनिसाधर्म्यत्वात् यो मृदङ्गो मर्दलः पटुना—दक्षपुरुषेण प्रवादितः, तत एतेषां पदानां द्वन्द्वः, तेषां यो रवस्तेन, दिव्यान्—दिवि भवान् अतिप्रधानानित्यर्थ, 'भोगभोगाई' इति भोगार्हा ये भोगाः—शब्दादयस्थान्, सूत्रे नपुंसकता प्राकृतत्वात्, प्राकृते हि लिङ्गव्यभिचारः यदाह पाणिनि स्वप्राकृतलक्षणे—'लिङ्गव्यभिचार्यपी'ति, भुजानो 'विहरति' आस्ते, न केवलमास्ते किंत्विमं—प्रत्यक्षतया उपलभ्यमानं 'केवलकल्पं' ईषदपरिसमाप्तं केवलं—केवलज्ञानं केवलकल्पं, परिपूर्णतया केवलसध्शमिति भावः ।

जम्बू रत्नमय्या उत्तरकुरुवासिन्या उपलक्षितो द्वीपो जम्बूद्वीपस्तं जम्बूद्वीपाभिधानं द्वीपं 'विपुलेन' विस्तीर्ण्येनालङ्घिता, तत्र हि सूर्यभस्मा देवस्सप्तवधिरसः प्रथमा पृथिवीं यावत्तिर्यक् असङ्ख्येयान् द्वीपसमुद्रानिति भवति विस्तीर्ण्यस्तेनाभोगधन्—परिभाषयन् पश्यति, अनेन सत्यप्यवधौ यदि तं ज्ञेयविषयमाभोगं न करोति तदा न किञ्चिदपि तेन जानाति पश्यति वेत्यावेदितं

मू. (५-वर्तते) तत्थ समणं भगवं महावीरं जंबुद्वीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए बहिया अंबसालवने वेइए अहापडित्तवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणं पासति, पासित्ता हट्ठुत्तुच्चित्तमानंदिए नंदिए पीडमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणहियए विकसिय- वरकमलणयणे पयलियवरकडगुत्तुडियकेउरमउडकुंडलहारविरायंतरइयवच्छे पालंबपलंब- माणधोलंतभूसणघरे ससंभमं तुरियचवलं सुरवरे (जाव) (सीहासणाओ अब्बुडेइ २ ता पायपीडओ पञ्चोरुहति, २ ता एगसाडियं उत्तरासंगं करोति, २ ता स्तद्वपयाइं तित्थयराभिमुहे अनुगच्छति, २ ता वामं जाणुं अंचेति, २ ता वाहिणं जाणुं धरणितलंसि णिहट्ठु तिक्खुत्तो मुद्दाणं धरणितलंसि निवेसेइ निवेसित्ता ईसिं पञ्चमइ, ईसिं पञ्चमइत्ता करतलपरिगहियं दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु एवं वयासी-

नमोऽत्यु णं अरिहंताणं भगवताणं आदिगराणं तित्थगराणं सयंसंबुद्धाणं पुरिसोत्तमाणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरयाणं पुरिसवरगंधहत्थीणं लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहिआणं लोगपईवाणं लोगपओयगराणं अभयदयाणं चक्खुदयाणं भगवदयाणं जीवदयाणं सरणदयाणं बोहिवयाणं धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्खवट्ठीणं अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं वियड्ठुत्तमाणं जिणाणं जावयाणं तिन्नाणं तारायाणं बुद्धाणं बोहयाणं भुत्ताणं मोयगाणं तच्चव्रूणं सच्चदरसीणं सिवमयलमरुथमनंतमकखयमव्वाबाह- मपुनरावत्तं सिद्धिगइनामधेयं ठणं संपत्ताणं ।

नमोऽत्यु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स, वंदामि णं भगवन्तं तत्थगयं इह गते) पासइ मे भगवं तत्थ गते इहगतंतिकट्ठु वंदति णमंसति वंदित्ता नमंसित्ता सीहासणवरगए पुव्वाभिमुहं सन्निसन्ने ।

बृ. 'तत्र' तस्मिन्विपुलेनावधिना जम्बूद्वीपविषये दशनि प्रवर्तमाने सति 'श्रमणं' श्राम्यति—
तपस्यति नानाविधमिति श्रमणः, भगः--समग्रैश्वर्यादिलक्षणः, उक्तं च—

॥ १ ॥

'ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः ।

धर्मस्थाथ प्रयत्नस्य, षण्णां भग इतीक्ष्णा ॥'

भगोऽस्यास्तीति भगवान् भगवन्तं 'सूरवीरविक्रन्तौ' वीरयति—कषायान् प्रति विक्रमति
स्मेति वीरः महांश्चासौ वीरश्च महावीरस्तं, जम्बूद्वीपे भारते वर्षे आमलकल्पायां नगर्या बहिराग्रशाल-
वने चैत्ये अशोकवरपादपस्याधः पृथिवीशिलापट्टके सम्पर्यङ्कनिष्णुं श्रमणगणसमृद्धिसंपरिवृत
प्रतिरूपमवग्रहं गृहीत्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन्तं पश्यति, इष्ट्वा च—'हृदुतुष्टमानंदिए'
इति, हृदुतुष्टोऽतीवतुष्ट इति भावः, अथवा हृष्टो नाम विस्मयमापन्नो, यथा—अहो भगवानास्ते
इति, तुष्टः—सन्तोषं कृतवान्, या—भव्यमभूत् यन्मया भगवानालोकितः, तोषकशादेव चित्तमान-
न्दितं—स्फीतीभूतं 'दु नदि समृद्धावि'ति वचना, यस्य स चित्तानन्दितः, सुखादिदर्शनात्पाक्षिको
निश्चिन्तस्य परनिपातः, मकारः प्राकृतत्वादलाक्षुणिकस्ततः पदत्रयस्य पदद्वय मीलने कर्मधारयः

'पीडमणे इति' प्रीतिर्मनसि यस्यासौ प्रीतिमनाः, भगवति बहुमानपरायण इति भावः,
ततः क्रमेण बहुमानोत्कर्षवशात् 'परमसौमनस्ये' इति शोभनं यस्य स सुवर्णवस्त्राद्य-
सौमनस्यं परमं च तत्सौमनस्यं च परमसौमनस्यं तत्सजातमस्येति परमसौमनस्यितः, एतदेव
व्यकीकुर्वन्नाह—'हरिवसवसविसम्पमाणहियए' हर्षवशेन विसम्पत्—विस्तारयामि हृदयं यस्य
स हर्षवशविसम्पद्द्वयः हर्षवशादेव 'वियसियवरकमलनयणे' विकसिते वरकमलवत् नयने
यस्य स तथा, हर्षवशादेव शरीरोद्धर्षेण 'पयलियवरकडगतुडियकेउरमउडकुंडले'ति प्रचलितानि
वराणि कटकानि—कलाधिकारभारणानि त्रुटितानि—बाहुरक्षकाः केउराणि—बाह्याभरण-
गतुयकेउरमउडकुंडलेति प्रचलितानि वराणि कटकानि—कलाधिकाभरणानि त्रुटितानि बाहुरक्षकाः
केउराणि—बाह्याभरणविशेषरूपाणि मुकुटो भीलिभूषणं कुण्डले कर्णाभरणे यस्य स
प्रचलितवरकटकत्रुटितकेयूरमुकुटकुण्डलः ।

तथा हारेण विराजमानेन रचितं—शोभितं वक्षो यस्य स हारविराजमानरचितवक्षाः, ततः
पूर्वपदेन कर्मधारयः समासः, तथा प्रलम्बते इति प्रलम्बः—पदकस्तं प्रलम्बमानं—आभरणविशेषं
घोलन्ति च भूषणानि धरन्तीति प्रलम्बप्रलम्बमानघोलद्भूषणधरः, सूत्रे च प्रलम्बमानपदस्य विशेष्या-
त्परतो निपातः प्राकृतत्वात्, हर्षवशादेव 'ससंभमं' संभ्रम इह विवक्षितक्रयाया बहुमानपूर्विका
प्रवृत्ति सह सम्भ्रमो यस्य वन्दनस्य नमनस्य वा तत्सम्भ्रमं, क्रयाविशेषणेतत्, त्वरितं—शीघ्रं
पद्योरुहति २ ता पाउया ओमुयइ ओमुयइता तित्थयराभिमुहे सत्तइप्पयाइ अनुगच्छइ अनुगच्छिता
वामं जाणु अंचेइ (उफत्पाटयसि) दाहिणं जाणु धरमितलंसि निहइ तिखुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि
निमेइ निमित्ता(निवेसेइ २ ता) ।

ईसिं पञ्चुअमइ पञ्चुअमिता कडियतुडियथंभियभुयाओ साहरइ साहरित्ता करयलपरिगहियं
दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—नमोऽत्युं णं अरिहंताणं भगवंताणं जाव
ठाणं संपत्ताणं, नमोऽत्युं णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स तित्थयरस्स जाव संपाविउ-
कामस्स, वंदामि ण भगवंतं तत्थगयं इह गए इति परिग्रहः पश्यति मां स भगवान् तत्र गत इह

गतामिति कृत्वा वन्दते स्तामिति नमस्यति कायेन मनसा च वन्देताव नमस्यित्वा च भूयः सिंहासनवरं गतो गत्वा च पूर्वाभिमुखं सन्निषण्णः ।

मू. (६) तएणं तस्स सुरियाधस्स इमे एताखवे अब्भत्थिते चित्ति मनेगते संकप्पे समुपञ्जित्था वू. 'तएणं तस्से' त्यादि, 'ततो' निषदनानन्तरं 'तस्य' सूर्याभदेवस्य अयमेतद्रूपः सङ्कल्पः समुदपद्यत, कथम्भूत इत्याह—'मनेगतः' मनसि गतो—व्यवस्थितो, नाद्यापि वक्षसा प्रकाशित स्वरूप इति भावः, पुनः कथम्भूत इत्याह—आध्यात्मिकः आत्मन्यद्यध्यात्मं तत्र भव आध्यात्मिकः, आत्मविषय इति भावः, सङ्कल्पश्च द्विधा भवति—कश्चिद् ध्यानात्मकः अपरश्चिन्तात्मकः, तत्रायं चिन्तात्मक इति प्रतिपादनार्थमाह—चिन्तितः चिन्ता सञ्जाताऽस्येति चिन्तितः, चिन्तात्मक इति भावः, सोऽपि कश्चिदभिलाषात्मको भवति कश्चिदन्यथा, तत्रयमभिषात्मकः, तथा चाह—प्रार्थितं प्रार्थनं प्रार्थो णिजन्तत्वात् अलुप्रत्ययः, प्रार्थ सञ्जातोऽस्येति प्रार्थितः, अभिलाषात्मक इति भावः, किंस्वरूप इत्याह—

मू. (६-वर्तते) सेयं मे खलु समणे भगवं महावीरे जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पानयरीए बहिया अंबसालवने चेइए अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति ।

तं महाफलं खलु तहारुवाणं भगवंताणं नामगोयस्सवि सवणयाए किमंग पुन अहि-गमनवंदननमंसणपडिपुच्छणपप्पुवासणयाए ?, एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए ?, किमंग पुण विउलस्स अडुस्स गहणयाए ।

तं गच्छामि णं समणं भगवं महावीरं वंदामि नमंसांमि सङ्कारेमि सम्भाणेमि कल्लाणं मंगलं वेतियं देवयं पप्पुवासांमि, एयं मे पेच्चा हियाए सुहाए खमाए निस्सेसाए आनुगामियत्ताए भविस्सतित्तिकड्डु एवं संपेहेइ, एवं संपेहिता आभिओगे देवे सदावेइ २ ता एवं वयासी —

वू. 'सेयं खलु' इत्यादि, श्रेयः 'खलु' निश्चितं 'मे' मम श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दितुं कायेन मनसा च प्रणन्तुं सत्कारयितुं कुसुमाञ्जलिमोचनेन पूजयितुं सन्मानयितुम्—उचितप्रतिपत्ति-भिराराधयितुं कल्याणं कल्याणकारित्वात् मङ्गलं दुरितोपशमकारित्वात् दैवतं—देवं त्रैलोक्याधि-पतित्वात् चैत्यं सुप्रशस्तमनोहेतुत्वात् पर्युपासितुं—सेवितुम् 'इतिकृत्वा' इतिहेतोः ।

एवं यथा वक्ष्यमाणं तथा 'सम्प्रेक्षते' बुद्ध्या परिभावयति, संप्रेक्षेय च आभियोगिकान्—आभिमुख्येन योजनं अभियोगः—प्रेष्यकर्मसु व्यापार्यमाणत्वं अभियोगेन जीवन्तीत्याभियोगिकाः 'चेतनादेर्जीवन्ती' ति इकण्प्रत्ययः, आभियोगिकाः—स्वकर्मकरास्तान् शब्दापयति आकारयति शब्दापयित्वा च तेषां सम्मुखमेवमवादीत् ।

मू. (७) एवं खु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए बहिया अंबसालवने चेइए अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ।

वू. एवं खलु देवानां प्रियाः इत्यादि सुगमं, नवरं देवानां प्रियाः—ऋजवः प्राज्ञाः

मू. (७-वर्तते) तं गच्छह णं तुमे देवाणुप्पिया ! जंबूद्वीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं नयरिं अंबसालवनं चेइयं समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह करेत्ता वंदह

वन्देह पंदिता, पंदिता साईं साईं नामगोत्राणि जगते साहिता समणस्स भगवओ महावीरस्स (सव्वओ समंता) जोयणपरिमंडलं -

—जंकंचि त णं वा पत्तं वा कट्ठं वा सक्करं वा असुई अचोक्खं वा पूइअं दुब्धिगंधं सव्वं आहुणिय आहुणिय एगंते एडेह एडेता नचोच्छं नाइमट्ठियं पविरलपप्फुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदयवासं वसह वासिता निहयरयं नद्धरयं भद्धरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेह करिता जलथलयभासुरप्पभूयस्स विट्ठाइस्स दसखवणस्स कुसुमस्स जाणुत्सेहपमाममित्तं ओहिं वासं वासह वासिता ।

कालागुरुपवरकुंदुरुकुरुकधवमधमधंतगंधुद्ध्याभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठिभूतं दिव्वं सुरवराभिगमणजोग्गं करेह कारवेह करिता य कारवेत्ता य खिप्पामेव (मम) एयमाणत्तियं पच्चप्पिण्णह ।

धृ. 'तं गच्छह णमि'त्यादि, यस्मादेवं भगवान् विहरन् वर्तते तत्—तस्माद्देवानां प्रिया ! यूयंगच्छत जम्बूद्वीपं २ तत्रापि भारतं वर्षं तत्राप्यामलकल्यां नगरीं तत्राप्याप्रशालवनं चैत्यं श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः—त्रीन वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत, आदक्षिणाद् दक्षिणहस्ता-दारभ्यप्रदक्षिणः—परितो भ्राम्यतो दक्षिण आदक्षिणप्रदक्षिणस्तं कुरुत, कृत्वा च वन्दध्वं नमस्यत, वन्दित्वा नमस्यित्वा च साईं साईंति स्वानि २ आत्मीयानि २ नामगोत्राणि, गोत्रम्—अन्वर्थस्तेन युक्तानि नामानि नामगोत्राणि, राजवन्तादिदर्शनात्त्रामशब्दस्य पूर्वनिपातः, सादयत—कथयत, कथयित्वा च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्व्वतः—सर्व्वसु दिक्षु समन्ततः सर्वासु विदिक्षु योजन परिमण्डलं—परिमाण्डल्येन योजनप्रमाणं यत् क्षेत्रं तत्र यत् 'तृणं' किलिश्चादि काष्ठं वा काष्ठशकलं वा पत्रं वा निम्बाऽश्वत्थादिपत्रजातं कचवरं वा—श्लक्ष्णतुणधूल्यादिपुञ्जकूपं, कथम्भूतमित्याह—

'अशुचि' अशुचिसमन्वितमचोक्षम्—अपवित्रं पूयितं—कुथितमत एव दुरभिगन्धं तत्संवर्त्तक-वातविकुर्वणेनाहत्याहृत्य एकान्ते—योजनपरिमण्डलात्क्षेत्राद्वीयसि देशे 'एडयत' अपनयत एडयित्वा च नात्युदकं नाप्यतिमृत्तिकं यथा भवति एवं सुरभिगन्धोदकवर्षं वर्षं, कथम्भूतमित्याह—दिव्यं—प्रधानं सुरभिगन्धोपेतत्वात्, पुनः कथम्भूतमित्याह—'पविरलपप्फुसिय'मितित प्रकर्षेण यावद्रेणवः स्थगिता भवन्ति तावन्मात्रेणोत्कर्षेणेति भावः, स्पर्शनानि प्रस्पृष्टानि पविरलानि घनभावे कर्दमसम्भवात् प्रस्पृष्टानि—प्रकर्षवन्ति स्पर्शनानि मन्दस्पर्शनसम्भवे रेणुस्थगनासम्भवात् यस्मिन्वर्षे तत्पविरलप्रस्पृष्टं, अत एव 'रयरेणुविणासणं' श्लक्ष्णतरा रेणुपुद्गला—रजः त एव स्थूला रेणवः, रजांसि च रेणवश्च रजोरेणवस्तेषां विनाशनं ।

एवम्भूतं च सुरभिगन्धोदकं वर्षं वर्षित्वा योजनपरिमण्डलं क्षेत्रं निहत रजः कुरुतेति योगः, निहतं रजो भूय उत्थानासम्भवात् यत्र तन्निहत रजः, तत्र निहतत्वं रजसः क्षणमात्रमुत्थानाभावेनापि सम्भवति तत आह—नद्धरजः नष्टं सर्वथाऽदृश्यीभूतं रजो यत्र तन्नद्धरजः, तथा भ्रष्टं—वातोद्धूततया योजनमात्रात् क्षेत्रात् दूरतः पलायितं रजो यस्मात्तद् भ्रष्टरजः, एतदेव एकार्थिकद्वयेन प्रकटयति—उपशान्तरजः प्रशान्तरजः कुरुत, कृत्वा च कुसुमस्य जातावेकवचनं कुसुमजातस्य जानूत्सेधप्रमाण-मात्रमोघेन—सामान्येन सर्वत्र योजनपरिमण्डले क्षेत्रे वर्षं वर्षत, किंविशिष्टस्य कुसुमस्येत्याह—

‘जलस्थलयमासुरप्रभूयस्स’ जलजं च स्थलजं च जलस्थलजं जलजं पद्मादि स्थलजं विचकिलादि भास्वरं-दीप्यमानं प्रभूतं-अतिप्रदुरं, ततः कम्भधारयः,

भास्वरं च तद्विभूतं च भास्वरप्रभूतं जलजलस्थलजं च तत् भास्वरप्रभूतं च जलज-स्थलजभास्वरप्रभूतं तस्य, पुनः कथम्भूतस्येत्याह-‘विट्ठाइस्स’ वृन्तेन-अधोवर्तिना तिष्ठतीत्येवंशीलं वृन्तस्थायि तस्य वृन्तस्तायिनः, वृन्तमधोभागे उपरि पत्राणीत्येवं स्थानशीलस्येत्यर्थः, ‘दसद्धवन्नस्स’ दशानामर्द्धं पञ्च दशार्द्धं वर्णा यस्य तद दशार्द्धवर्णं तस्य पञ्चवर्णस्येति भावः, इत्यम्भूतस्य च कुसुमजातस्य वर्षं वर्षित्वा ततः योजनपरि मण्डलं क्षेत्रं दिव्यं-प्रधानं सुरवराभिगमनयोग्यं कुरुत, कथम्भूतं सत् कृत्वा सुरवराभिगमनयोग्यं कुरुतेत्यत आह-

‘कालागुरुप्रवरकुन्दुरुक्कतुरुक्कधूमवधमघंतगंधुद्धयाभिरामं’ कालागुरु प्रसिद्धः प्रवरः-प्रधानः कुन्दुरुक्क-चीडा तुरुक्क-सिल्हकं कालागुरुश्च प्रवरकुन्दुरुक्कतुरुक्क च कालागुरुप्रवर-कुन्दुरुक्कतुरुक्क तेषां धूपस्योमधमधायानो गन्धः उद्धूतः-इतस्ततो विप्रसृतस्तेनाभिरामं-रमणीयं कालागुरुप्रवरकुन्दुरुक्कतुरुक्कधूमपमधमधायमानगन्धोद्धूताभिरामं तथा शोभनं गन्धो येषां ते सुगन्धास्ते च ते वरगन्धाश्च-वासाः सुगन्धवरगन्धास्तेषां गन्धः सोऽस्यास्तीति सुगन्धवरगन्धिकं ‘अतोऽनेकस्वरादिति’ इकप्रत्ययः, अतएव गन्धवर्तिभूतं, सौरभ्यातिशयात् गन्धगुटिकाकारमिति भावः, न केवलं स्वयं कुरुत किन्त्वन्यैरपि कारयतु, कृत्वा च कारयित्वा च एतां ममाज्ञप्तिकां क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव प्रत्यर्पयत, यथोक्तकार्यसम्पादनेन सफला कृतवा नवेदयत ।

मू. (८) तए णं ते आभियोगिया देवा सूरियामेमं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुड जाव हियया करयलपरिग्गहियं (दसनहं) तिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठ व देवो तहत्ति आणाए विनएणं वयणं पडिसुणंति, एवं देवो तहत्ति आणाए विनएणं वयणं पडिसुणेत्ता उत्तरपुरच्छिमं दिसिभागं अवक्कमंति, उत्तरपुरच्छिमं दिसिभागं अवक्कमिन्ता वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणंति २ ता संखेआइं जोयणाइं दंडं निस्सरन्ति तं जहा-

रयणाणं व यराणं वेरुलियाणं लोहियक्खणाणं मसारगल्लाणं हंसगड्ढमाणं पुग्गलाणं सोगंधियाणं जोइरसाणं अंजणपुलगाणं अंजणाणं रयणाणं जायरुवाणं अंकाणं फलिहाणं रिद्धाणं अहाबायरे पुग्गले सपरिसाडंति अहा ता अहासुहुमे पुग्गले परियायंति २ ता दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणंति २ ता उत्तरवेउव्वियाइं सवाइं विउव्वंति २ ता ताए उक्किट्ठाए (पसत्थाए) तुरियाए चवलाए वंडाए जयणाए सिग्धाए उद्धूयाए दिब्बाए देवगइए तिरियमसंखेआणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं यीइवयमाणे २ जेणेव जंबुद्दीवे २ -

-जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा नयरी जेणेव अंबसालवणे चेतिए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, तेणेव उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति २ ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वदासि-अहं णं भंते ! सूरियाभस्स देवस्स आभियोगा देवा देवाणुप्पियाणं वंदामो नमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कल्लाणं मंगलं देवयं वेइयं पज्जुवासामो ।

वृ. ‘तएणमि’ त्यादि, ततो णमिति पूर्ववत् ते आभियोगिका देवाः सूर्याभिन देवेन एवमुक्ताः सन्तो ‘हट्ठतुड जाव हियया’ इति, अत्र यावच्छब्दकरणात् ‘हट्ठतुडचित्तमाणंदियापीडमणापरमसोम-

नस्सिथा हरिसवसविसम्पमाणहियया' इति ब्रष्टव्यं, 'करयलपरिगृहिय'मित्यादि, द्वयोर्हस्त-
योरन्योऽन्यान्तरिताङ्गुलिकयोः सम्पुटरूपतया यदेकत्र मीलनं सा अञ्जलिस्तां करतलाभ्यां
परिगृहीता—निष्पादिता करतलपरिगृहीता तां दशनखा यस्यां एकैकस्मिन् हस्ते नखपञ्चकसम्भवात्
दशनखातां तथा आवर्त्तमानवर्त्तः शिरस्यावर्त्तो यस्याः सा शिरस्यावर्त्ता 'कण्ठेकाल
उरसिलोमे'त्यादिवत् अलुक् समासः, ताम्, अत एवाह—

मस्तकं कृत्वा विनयेन वचनं सूर्याभस्य देवस्य प्रतिशृण्वन्ति—अभ्युपगच्छन्ति, कथम्भूतेन
विनयेनेत्याह—'एवं देवो तहत्ति आणाए' इति हे देव ! 'एवं' यथैव यूयमादिशत तथैवाज्ञया—
भवदादेशेन कुर्म इत्येवंरूपेण, देवो इत्यत्रौकार आभन्त्रणे प्राकृतलक्षणवशात्, यथा 'अञ्जो'
इत्यत्र, प्रतिश्रुत्य वचनं 'उत्तरपुरच्छिमं' उत्तरपूर्वदिग्भागं, ईशानकोणमित्यर्थः, तस्यात्यन्तप्रशस्त-
त्वात्, अपक्रमन्ति—गच्छन्ति, अपक्रम्य च वैक्रियसमुद्धातेन—वैक्रियकरणाय प्रयत्नविशेषेण
समोहनन्ति—समवहन्यन्ते समवहता भवन्तीत्यर्थः, समवहताश्चात्मप्रदेशात्तन् दूरतो विक्षिपन्ति,
तथा चाह—'संखेजाणि जोयणाणि वडं निस्सरन्ति' वण्ड इव दण्डः—ऊर्द्धाध आयतः शरीरबाहृत्यो
जीवप्रदेशसमूहस्तं शरीराद्बहिः सङ्ख्येयानि योजनानि यावधिसृजन्ति निष्काशयन्ति निसृज्य
तताविधान पुद्गलानाददते, एतदेव दर्शयति, तद्यथा—

रत्नानां कर्कतनादीनां १ वज्राणां २ वैडूर्याणां ३ लोहिताक्षाणां ४ मसारगच्छाणां ५ हंसगम्भाणां
६ पुद्गलानां ७ सुगन्धिकानां ८ ज्योतीरसानां ९ अञ्जनपुलकानां १० अञ्जनानां ११ रजतानां
१२ जातरूपाणां १३ अङ्गानां १४ स्फटिकानां १५ रिष्टानां १६ योग्यान् यथाबादरान्—असारान्
पुद्गलान् परिशातयन्ति यथासूक्ष्मान् सारान् पुद्गलान् पर्याददते पर्यादाय विकीर्णितरूपनिर्माणार्थं
द्वितीयमपि वारं वैक्रियसमुद्धातेन समवहन्यन्ते, समवहत्य च यथोक्तानां रत्नादीनामयोग्यान्
यथाबादरान् पुद्गलान् परिशातयन्ति यथासूक्ष्मानाददते आदाय च ईप्सितानि उत्तरवैक्रियाणि
विकुर्वन्ति, ननु रत्नादीनां प्रायोग्याः पुद्गला औदारिका उत्तरवैक्रयरूपयोग्याश्च पुद्गला ग्राह्या
वैक्रियास्ततः कथमेवं युक्तमिति ?

उच्यते, इह रत्नादिग्रहणं सारतामात्रप्रतिपादनार्थं, ततो रत्नादीनामिवेति ब्रष्टव्यमिति न
कश्चिद्दोषः, अथवा औदारिका अपि तैः गृहीताः सन्तो वैक्रयतया परिणमन्ते, पुद्गलानां तत्तत्सा-
मग्रीवशात् (तथा) तथापरिणमनस्वभावत्वादतोऽपि न कश्चिद्दोषः, तत एवमुत्तरवैक्रियाणि
रूपाणि कृत्वा तया देवजनप्रसिद्धया उत्कृष्टया प्रशस्तविहायोगतिनामोदयात् प्रशस्तया शीघ्रसञ्चर-
णात् 'त्वरितया' त्वरा सञ्जाता अस्या इति त्वरिता तया प्रदेशान्तरक्रमणवती यपला तया क्रोधाविष्ट-
स्येव श्रमासंवेदनाद् घण्डेव घण्डा तया निरन्तरं शीघ्रत्वगुणयोगात् शीघ्रा तथा शीघ्रया परमोत्कृष्ट-
वेगपरिणामोपेता जवना तया वातोद्धृतस्य दिगन्तव्यापिनो रजस इव या गति ।

सा उद्धृता तया दिव्यया—दिवि देवलोके भवा दिव्या ताय देवगत्या तिर्यगसङ्ख्येयानां
द्वीपसमुद्राणां मध्यममध्येन, मध्येनेत्यर्थ, गृहंगृहेण मध्यममध्येन पदंपदेन सुखंसुखेनेत्यादयः
शब्दाभिरन्तनव्याकरणेषु सुसाधवः प्रतिपादिता इति नायमपप्रयोगः, अवपतन्योऽवपतन्तः,
समागच्छन्त इति भावः, पूर्वान् पूर्वान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिक्रमन्तो व्यतिक्रमन्तः, उल्लङ्घयन्त इत्यर्थः,
शेषं सुगमं चावत्—

मू. (९) देवाइ समणे भगवं महावीरे देवा एवं वदासी-पोराणमेयं देवा ! जीयमेयं देवा ! किञ्चमेयं देवा ! करणिअमेयं देवा ! आइअमेयं देवा ! अब्भणुण्णायमेयं देवा !

जण्णं भवणवइवाणमंतरजोइसियवेमाणिया देवा अरहंते भगवन्ते वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता तओ साइं साइं णामयोगाइं साधित्ति तं पोराणमेयं देवा ! जाव अब्भणुण्णायमेयं देवा ! ॥

वृ. 'देवाइ समणे' त्यादि, देवादियोगात् देवादि श्रमणो भगवान् महावीरस्तान् देवानेवम-
वादीत्-पुराणेषु भवं पीराणमेतत्कर्म भो देवाः !, धिरन्तनैरपि देवैः कृतमिदं चिरन्तनान् तीर्थङ्करान्
प्रतीति तात्पर्यार्थ, जीवमेतद्-वन्दनादिकं तीर्थकृद्भयो भो देवा !, यतोऽभ्यनुज्ञातमेतत् सर्वैरपि
तीर्थकृद्भिर्भो देवास्ततः कर्तव्यमेतद् युष्माध्वां भो देवाः !, एतदेव व्याचष्टे-रणीयमेतद् भो
देवाः !, आचीर्णमेतत्-कल्पभूतमेतद् भो देवाः !, किं तदित्याह -

'जअ'मित्यादि, यत् 'णमि'ति पूर्ववत् भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका देवा अर्हन्तो
भगवन्तो वन्दन्ते नमस्यन्ति, वंदित्वा नमस्यित्वा च पञ्चास्त्राणि २-आत्मीयाणि २ नामगोत्राणि
कथयन्ति, ततो युष्माकमपि भो देवाः ! पीराणमेतत् यावदाचीर्णमेतदिति ॥

मू. (१०) तए णं ते आभिओगिया देवा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समाणा
हइ जाव हियया समणं भगवं वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिच्छिमं दिस्सीभागं
अवक्कमंति अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति २ ता संखेआइं जोयणाइं दंडं निस्सरंति,
तंजहा -

रयणाणं जाव रिद्धाणं अहावायरे पोग्गले परिसाडंति अहावायरे २ ता दोहं पि वेउव्विय-
समुग्घाएणं समोहणंति २ ता संवट्टवाए विउव्वंति,

से जहनामए भइयदारए सिया तरुणे जुगवं बलवं अप्पायंके थिरग्गहत्ये पडिपुन्नपाणि
पायपिड्ढंतरोरु परिणए धननिचियवट्टवलिय (वलियवट्ट) खंधे वम्मेट्टगदुघणमुट्टियसमाहयगते
उरस्सवलसमन्नागए तलजमलजुयल बाहू लंघणपवणजइण- पमहणसमत्ये ।

छेए दक्खे पडे कुसले मेहावी निउणसिप्पोवगए एगं महं दंडसंपुच्छणिं वा सलागाहत्यगं
वा वेमुसलाइयं वा गहाय रायंगमं वा रायंतपुरं वा देवकुलं वा सभं वा पवं वा आरामं वा उज्जाणं
वा अतुरियमववलमसंभंते निरंतरं सुनिउणं सव्वतो समंता संपमज्जेआ, एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स
देवस्स आभिओगिया देवा संवट्टवाए विउव्वंति, संवट्टवाए २ ता -

समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वतो समंता जोयणपरिमण्डलं जं किंचि तणं वा पत्तं
वा तहेव सव्वं आहुणिय २ एगंते एडेति एगंते २ ता खिप्पामेव उवसमंति, खिप्पा २ ता दोहं पि
वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, दोहं पि २ ता अब्भवइलए विउव्वंति अब्भ ० २ ता से जहनामए
भइयदारए सिया तरुणे जाव सिप्पोवगए एयं महं एगवारगं वा दगथालगं वा दगकलसगं वा
दगकुंभगं वा आरामं वा जाव पवं वा अतुरिय जाव सव्वतो समंता आवरिसेआ, एवामेव तेऽवि
सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा अब्भवइलए विउव्वंति अब्भ २ ता खिप्पामेव पयणुतणा-
यंति २ यित्ता खिप्पामेव विजुयायंति २ ता -

समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमण्डलं नच्चोदगं नातिमट्टियं तं

पविरलपप्फुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदगं (वासं) वासंति वासेत्ता निहयरयं नद्धरयं भद्धरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेति, २ ता खिप्पामेव उवसामंति २ ता तच्चपि वेउच्चियसमुग्घाएणं समोहणंति २ ता पुप्फद्वाराएदिउच्चंति, तेज्जणमए मात्तापारएसिया तरुणे जावसिप्पोवगए एगं महं पुप्फपडलगं वा पुप्फचंगेरियं वा पुप्फछजियं वा गहाय रायगणं वा जाव सव्वतो समंता कयग्गाहगहियकरयलपत्ताहुविप्पमुक्केणं दसद्धवप्पेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवदारकलितं करेआ

एवामेव ते सुरियाभस्स देवस्स आभिओगिया देवा पुप्फवद्दलए विउच्चंति २ ता खिप्पामेव पयणुतणायंति खिप्पा २ ता जाव जोयणपरिमण्डलं जलथलयभासुरप्पभूयस्स बिट्ठाइस्स दसद्धवन्नकुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमेत्ति ओहिवासं वासंति वासित्ता कालागुरुमवरकुंदुरुक्कतुरुक्क-धूवमधमयंतगंधुद्धयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवद्दिभूतं दिव्वं सुरवराभिगमणजोगं करंति कारयंति करेत्ता य कारवेत्ता य खिप्पामेव उवसामंति २ ता—

—जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुतो जाव वंदित्ता नमंस्सित्ता समणस्स भ्मावओ महावीरस्स अंतियातो अंबसालवनातो चेइयाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणे २ जेणेव सोहम्मं कप्पे जेणेव सुरियामे विमाणे जेणेव सभा सुहम्मा जेणेव सुरियामे देवे तेणेव उवागच्छंति २ ता सुरियामं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु जएणं विजएणं वद्धावेत्ति २ ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥

बृ. 'तएणमित्यादि' सुगमं, यावत् 'से जहनामए भइयदारए सिया' इत्यादि, स वक्ष्यमाण-गुणो यथानामकोऽनिर्दिष्टनामकः कश्चिद्भूतिकदारकः—भूतिं करोति भूतिकः—कर्मकरः तस्य दारको भूतिकदारकः स्यात्, किंविशिष्ट इत्याह—तरुणः प्रवर्द्धमानवयाः एव भवति ततः किमनेन विशेषमेन ? , न, आसन्नमृत्योः प्रवर्द्धमानवयस्त्वाभावात्, न ह्यासन्नमृत्यु प्रवर्द्धमानवया भवति, न च तस्य विशिष्टसामर्थ्यसम्भवः, आसन्नमृत्युत्वादेव, विशिष्टसामर्थ्य-प्रतिपादनार्थकैवं आरम्भस्त-तोऽर्थवद्भिः शेषणं, अन्ये तु व्याचक्षते—इहयद्रव्यं विशिष्टवर्मादिगुणोपेत-मभिनवं च तत्तरुणमिति लोके प्रसिद्धं, यथा तरुणिदमश्वत्थ पत्रमिति, ततः स भूतिकदारकस्तरुण इति, किमुक्तं भवति

अभिनवो विशिष्टवर्णादिगुणोपेतश्चेति, बलं—सामर्थ्यं तद् यस्यास्तीति बलवान्, तथा युगं—सुषमदुष्पमादिकालः स स्वन रूपेण यस्यास्ति न दोषदुष्टः स युगवान्, किमुक्तं भवति ? —कालोपद्रवोऽपि सामर्थ्यविघ्नहेतुः स चास्य नास्तीति प्रतिपत्त्यर्थमेताद्विशेषणं, युवा-यौवनस्थः, युवावस्थायां हि बलातिशय इत्येतदुपादानं, 'अप्यायंके' इति अल्पशब्दोऽभाववाची, अल्पः—सर्वथा अविद्यमान आतङ्को—ज्वरादिर्यस्य सोऽल्पातङ्कः स्थिरोऽग्रहस्तो यस्य स स्थिराग्रहस्तः, 'दढपाणिपायपिण्डंतरोरुपरिणए' इति ध्वनि—अतिनिविडचयापन्नानि पाणिपादपृष्ठा-न्तारोरुणि परिणतानि यस्य स दढपाणिपादपृष्ठान्तारोरुपरिणतः, सुखादिदर्शनात् पाक्षिकः क्तान्तस्य परनिपातः, तथा धनम्—अतिशयेन निचिती—निविडतरचयमा-पत्री बलिताविव वलिती वृत्ती स्कन्धी यस्य स धननिचितवलितवृत्तस्कन्धः ।

'चम्मेट्ठगदुघणमुट्ठियसमाहयगते' इति चर्मेट्ठकेन द्रघमेणन मुट्ठिकया च मुट्ठया समाहत्य २ ये निचितीकृतगात्रास्ते चर्मेट्ठकद्रुघणमुट्ठिकसमाहतनिचितगात्रास्तेषामिव गात्रं यस्य स

चर्मैकदुधणमुष्टिकसमाहृतनिचितगात्राः, 'उरस्सबलसमण्णागए' इति उरसि भवं उरस्थं तच्च तद्वत् च उरस्यबलं तत्समन्वा गतः—समनुप्राप्तः उरस्यबलसमन्वागतः आन्तरोत्साहवीर्ययुक्त इति भावः, 'तलजमलयुगलबाहु' तली—तालवृक्षौ तयोर्मलयुगलं समश्रेणीकं युगलं तलयमलयुगलं तदतिसरली पीवरौ च बाहु यस्य स तलयमलयुगलबाहुः 'लंघमपवणजइणपमइणसमत्थे' इति लङ्घने—अतिक्रमणे प्लवने—मनाक् पृथुतरविक्रमयति गमने जवने—अतिशीघ्रगतौ प्रमर्दने कठिन-
स्थापि वस्तुन श्रृण्णनकरणे समर्थ लङ्घनप्लवनजनवप्रमर्दनसमर्थः ।

कचचित् 'लंघणपवणजइणवायामणसमत्थे' इति पाठः, तत्र व्यायामने—व्यायामकरणे इति व्याख्येयं, छेको—द्वासप्ततिकलापण्डितो, दक्षः—कार्याणामविलम्बितकारी प्रहो—वाग्मी कुशलः—सम्यक्क्रियापरिज्ञानवान् मेधावी परस्पराव्याहतः—पूर्वापरानुसन्धानदक्षः, अत एव 'निपुणसिप्पोवगए' इति निपुणः तथा भवति एवं शिल्पं—क्रियासु कौशलं उपगतः—प्राप्तो निपुणशिल्पोपगतः एकं महान्तं शिलाकाहस्तक—सरित्पर्णादिशलाकासमुदायं सरित्पर्णादिशला-
कामयीं सम्मार्जनीमित्यर्थः, वाशब्दो विकल्पार्थः, 'दंडसंपुच्छणिं वा' इति दण्डयुक्ता सम्पुच्छनी—
सम्मार्जनी दण्डसम्पुच्छनी तां वा 'वेणुसिलागिगं वा' इति वेणुः—वंशस्तस्य शलाका वेणुशलाका-
स्ताभिर्निवृत्ता वेणुशलाकाकी—वेणुशलाकामयी सम्मार्जनी तां वा गृहीत्वा राजाङ्गणं राजान्तःपुरं
वा देवकुलं वा 'समां वा' सन्तो भान्त्यस्यामिति सभा—ग्रामप्रधानानां नगरप्रधानानां यथासुख-
मवस्थानहेतुर्मण्डपिका तां वा ।

'प्रपां वा' पानीयशालां 'आरामं वेति' आगत्यागत्य भोगपुरुषा वरतरुणीभि सह यत्र रमन्ते—क्रिडन्ति स आरामो नगराग्रातिदूरवर्ती क्रिडाश्रयः तरुखण्डः तं 'उज्जाणं वेति' ऊर्द्धं विलम्बितानि प्रयोजनाभावात् यानानि यत्र तदुद्धानं—नगरात्प्रत्यासन्नवर्ती यानवाहनक्रिडा-
गृहाद्याश्रयस्तरुखण्डः, तथा अत्वरितमचपलमसम्प्रान्तं, त्वरायां चापत्ये सम्भ्रमे वा सम्यक्चवराधपगमासम्भवात्, निरन्तरं न त्वपान्तरालमोचनेन, सुनिपुणं श्लक्ष्णस्याप्यचोक्षस्याप-
सारणेन, सर्वतः—सर्वासु दिक्षु विदिक्षु समन्ततः—समास्त्येन सम्प्रमार्जयेत्, 'एवमेवे' त्यादि, सुगमं यावत् खिप्पामेव पञ्चुवसमंती' त्यादि, एकान्ते तृणकाशाघपनीयक्षिप्रमेव—शीघ्रमेव प्रत्युपशाम्यन्ति
प्रत्येकं ते अभियोगिका देवाः 'उपशाम्यन्ति' संवर्त्तकवासुविकुर्वण्णात्रिवर्त्तन्ते, संवर्त्तकवात-
विकुर्वणमुपसंहरन्तीति भावः, ततो 'दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणंति' संवर्त्तकवातवि-
कुर्वमार्थं हि यद्वेलाद्वयमपि वैक्रयसमुद्घातेन समवहननं तत्किलैकं इदं त्वद्भ्रवादलकविकुर्वणार्थं
द्वितीयमत उक्तं—द्वितीयमपि वारं वैक्रयसमुद्घातेन समवहन्यन्ते (जन्ति), समवहत्य चाद्भ्रवादल-
कानि विकुर्वन्ति, वाः—पानीयं तस्य दलानि वार्दलानि तान्येव वार्दलकानि मेघा इत्यर्थः, अपो
विघ्नतीति अब्धाणि—मेघाः, अब्धाणि सन्त्यस्मिन्निति 'अब्धादिभ्य' इति भत्वर्थीयोऽप्रत्ययः,
आकाशमित्यर्थः, अब्धे वार्दलकानि अब्ध्रवार्दलकानि तानि विकुर्वन्ति, आकासे मेघानि
विकुर्वन्तीत्यर्थः ।

'से जहानामए भइगदारगे सिया' इत्यादि पूर्ववत् 'निउणसिप्पोवगए एगं महमि' त्यादि,
स यथानामको भृतिकदारक एकं महान्तं 'दकवारकं वा' मृत्तिकामयभाजनविशेषं दगकुंभं वा
'ति दकघटं दकस्थालकं वा—कंसादियभयमुकदमृतं भाजनं दककलसं वा—उदकभृत भङ्गारं

‘आरिसिञ्जा’ इति आवर्षत् आ—समन्तात्सिञ्चेत्, ‘खिषामेव पतणतणायति’ अनुकरणवचनमेतत् प्रकर्षेण स्तनितं कुर्वन्तीत्यर्थः, ‘पविष्णुयाइति’ति प्रकर्षेण विद्युतं विवधति, ‘पुष्पवद्दल ए विउच्चति’ पुष्पवृष्टियोग्यानि वार्दलिकानि पुष्पवार्दलिकानि—पुष्पवर्षुकान् मेघान् विकुर्वन्तीति भावः ।

‘एवं महं पुष्पछादियं वा’ एकां महतीं छाद्यते—उपरि स्थग्यते इति छाद्या छाद्यैव छाधिका पुष्पैर्भृता छाधिका पुष्पछाधिका तां वा पटलकानि—प्रतीतानि, ‘कयग्गाहगहियकरयलप-ब्बड्ढवि(प्प)मुक्कणं’ ति इह मैथुनसंरम्भे यत् युवतेः केशेषु ग्रहणं स कचग्रहस्तेन गृहीतं कचग्रहगृहीतं तथा करतलाद्वि(प्र) मुक्तं सत्प्रग्रहं करतलप्रग्रहवि(प्र)मुक्तं, प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययस्ततो विशेषण-समासः, तेन, शेषं सुगमं यावत् ‘जएणं विजएणं वद्धावेति’ जयेन विजयेन वद्धापयन्ति, जयतु देवैत्येवं वद्धापयन्तीत्यर्थः, तत्र जयः—परैरनभिभूयमानता प्रतापवृद्धिश्च विजयस्तु—परेषामसहम-नानामभिभवोत्पादः, वद्धापयित्वा च तां पूर्वोक्तामाज्ञासिकां प्रत्यर्पयन्ति, आदिष्टाकार्यसम्पादनेन निवेदयन्तीत्यर्थः ॥

मू. (११) तए णं से सूरियाभे देवे तेसिं आभियोगियाणं देवाणं अंति ए एयमहं सोच्चा निसम्प हट्ठुज्जाव हियए पायत्ताणिगालिदइं देयं सहावेति उट्ठवेत्ता एतं वगप्पी—विष्णुमेव भो देवाणुप्पिया ! सूरियाभे विमाणे सभाए सुहम्माए मेघोधरसियगंभीरमहुरसहं जोयणपरिमंडलं सुसरघटं तिक्खुत्तो उल्लालेमाने २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वथासी—

आणवेति णं भो सूरियाभे देवे गच्छति णं भो सूरियाभे देवे जम्बूद्वीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए अंबसालवने वेतिते समणं भगवं महावीरं अभिवंदए, तुब्बेऽवि णं भो देवाणुप्पिया ! सच्चिद्वीए जाव नातिरवेणं नियगपरिवाल सखिं संपरिवुडा सातिं २ जाणविमा-णाइं दुरुद्धा समाणा अकालपरिहीणं घेव सूरियाभस्स देवस्स अंतियं पाउब्भवह ।

बृ. ‘तए णमि’त्यादि, ततो ‘नामिति’ पूर्ववत् स सूर्याभो देवस्तेषां ‘आभियोगाणं’ति आ—समन्तादाभिमुख्येन युज्यन्ते—प्रेष्यकर्मसु व्यापार्यन्ते इत्याभियोग्या आभियोगिका इत्यर्थः, तेषामाभियोग्यानां देवानामन्तिके समीपे एनम्—अनन्तरोक्तमर्थं ‘श्रुत्वा’ श्रवणविषयं कृत्वा श्रवणानन्तरं च निशम्य—परिभाव्य ‘हट्ठुज्जावहियए’ इति यावच्छब्दकरणात् ‘हट्ठुज्जचित्त-मानंदिए पीइणणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसम्पमाणहियए’ इति द्रष्टव्यं, पदात्यनीकाधिपतिं देवं शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत् ।

क्षिप्रमेव भो देवानां प्रिया ! समायां सुधर्माया—सुधर्माभिधानायां ‘मेघोधरसियगंभीरमहुरसहं’ मिति मेघानामोघः—सङ्घातो मेघौघस्तस्य रसितं गर्जितं तद्वद्गम्भीरो मधुरश्च शब्दो यस्याः सा मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दा तां ‘जोयणपरिमंडलं’ ति योजनं—योजनप्रमाणं परिमण्डलं—गुणप्रधानोऽयं निर्देशः पारिमण्डल्यं चरयाः सा योजनपरिमण्डला तां सुस्वरां—सुरवराभिधाना घण्टामुलालयन् २ ताडयन् ताडयन्निश्चः, महता २ शब्देन उद्घोषयन्—उद्घोषणां कुर्वन् एवं वदति—आज्ञापयति भोः सूर्याभो देवो गच्छति भोः सूर्याभो देवो जम्बूद्वीपं भारतं वर्षं आमलकल्पां नगरीमाप्रशालवनं चैत्यं यथा (तत्र) श्रमणं भगवं महावीरं वन्दितुं, तत्—तस्मात् ।

‘तुब्बेऽवि णमि’ति यूयमाप ‘णमि’ति पूर्ववद्, देवानां प्रियाः ! पूर्ववद् सर्वद्वया—परिवारादिकया सर्वधुत्यायथाशक्तिविस्फारितेन समस्तेन शरीरतेजसा सर्वबलेन—समस्तेन

हस्त्यादिसैन्येन सर्वसमुदायेन—स्वस्थाभियोग्यादिसमस्तपरिवारेण, सर्वादरेण समस्तया-
वच्छक्तिकुलनेन सर्वविभूत्या—सर्वया अभ्यन्तरवैक्रियकरमादिबाह्यरत्नादिसम्पदा सर्वाविभूषया
यावच्छक्तिस्फारोदारशृङ्गारकरणेन सब्वसंभरणेति सर्वोत्कृष्टेन संभ्रमेन, सर्वोत्कृष्टसम्भ्रमो नामेह
स्वनायकविषयबुभानख्यापनपरा स्वनायकोपदिष्टकार्यसम्पादनाय यावच्छक्तित्वरितत्वरिता
प्रवृत्ति, 'सब्वपुष्पवत्यगंधमल्लालंकारेण' अत्र गन्धावासाः माल्यानि—पुष्पदामानि अलङ्कारा—
आभरणविशेषाः, ततः समाहारो द्वन्द्वस्ततः सर्वशब्देन सह विशेषणसमासः ।

'सर्वदिब्यतुण्डियसहस्रानेनाणाम'ति सर्वाणि च तानि दिव्यत्रुटितानि च सर्वदिब्यत्रुटितानि
तेषां शब्दाः सर्वदिब्यत्रुटितशब्दाः तेषामेकत्र मीलनेन यः सङ्गतेन नितरां नादो—महान् घोषः
सर्वत्रुटितदिव्यशब्दसन्निनादस्तेन, इह अल्पेष्वपि सर्वशब्दो दृष्टो यथा 'अनेन सर्वपीतं धृत' मिति,
तत आह—'महता इड्ढी' इत्यादि महत्या यावच्छित्तुलितया ऋद्धया परिवारादिकया, एवं
'महता जूर्ण' इत्याद्यपि भावनीयं, तथा महतां—स्फूर्तिभतां वराणां—प्रदानानां तुडितानां—
आतोधानां यमकसमकम्—एककालं पटुभिपुरुषैः प्रवादितानां यो रवस्तेन, एतदेव विशेषेणाचष्टे

संखपणवपडहमेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुखमुइंगदं दुभिनिग्घोसनाइतरवेण' शङ्कः—प्रतीतः,
पणवो भाण्डानां, पडहः प्रतीतः भेरी—ढक्काझल्लरी—चर्मावनद्धा बिस्तीर्णा बलयाकारा खरमुही—
काहला हुडुक्क—प्रतीता महाप्रमाणो मर्दलो मुरजः स एव लघुर्मृदङ्गो दुन्दुभि—भेर्याकारा सङ्कटमुखी
एतेषां द्वन्द्वस्तासां निर्घोषो—महान् ध्वानो नादितं च—घण्टायामिव वादनोत्तरकालभावी
सततध्वनिस्तल्लक्षणो यो रवस्तेन, 'नियगपरिवार सद्धिं संपरिवुडा' इति निजकः—परिवाररीत्या
परिवृताः सम्परिवृताः, 'अकालपरिहीणं चेवे'ति परिहानि—परिहीनं कालस्य परिहीनं कालविलम्ब
इति भावः न विद्यते कालपरिहीनं यत्र प्रादुर्भवने तदकालपरिहीनं, क्रियाविशेषणमेतत्, 'अंतिए
पाउब्भवह' अन्तिके—समीपे प्रादुर्भवत, समागच्छतेति भावः ॥

मू. (१२) तए णं से पायत्ताणियाहिबती देवे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे
हडुतुडुजावहियए एवं देवा ! तहत्ति आणाए विनएणं वयणं पडिसुणेति, पडि २ ता जेणेव
सूरियामे विमाने जेणेव सभा सुहम्मा जेणेव मेघोधरसियगंभीरमहुरसद्दा जोयणपरिमंडला सुस्सरा
घंटा तेणेव उवागच्छति २ ता तं मेघोधरसितगंभीरमहुरसद्दं जोयणपरिमंडलं सुसरं घंटं तिखुत्तो
उल्लालेति ।

तए णं तीसे मेघोधरसितगंभीरमहुरसद्दाते जोयणपरिमंडलाते सुसराते घंटाए तिखुत्तो
उल्लालियाए समाणीए से सूरियामे विमाने पासायविमाननिक्खुडावडियसद्दघंटापडिसुयास-
यसहस्ससंकुले जाए थावि होत्था ।

तए णं ते सूरियाभविमाणवासिणं बहूणं वेमामियाणं देवाण य देवीण य एगंतरइ-
पसत्तनिच्चप्पमतविसयसुहमुच्छियाणं सुसरघंटारवयिउलबोल (तुरियचवल) पडिबोहणे कए
समाणे घोसणकोउहलादिन्नकन्नएगग्गचित्तउवउत्तमाणसाणं से पायत्तानीयाहिबई देवे तंसि
घंटारवंसि निसंतपसंतंसि महया महया सद्देणं उग्घोसेमाणे उग्घोसेमाणे एवं वदासी —

हंतं सुणंतु भवंतो सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य !
सूरियाभविमाणवड्ढणो वयणं हियसुहत्थं आणवणियं भो ! सूरियामे देवे गच्छइ णं भो सूरियाभे

देवे जंबूद्वीपं २ भारहं वासं आमलकपुष्पं नयरीं अंबसालवनं चेदयं समणं भगवं महावीरं अभिवंदये,
तंतुब्धेऽविणं देवाणुष्पिया ! सव्विहीए अकालपरिहीणा येव सूरियामस्स देवस्स अंतियंपाउब्भवह

वृ. 'तएणंसे' इत्यादि 'जावपडिसुणित्ता' इति, अत्र यावच्छब्दकरणात् 'करयलपरिगग्रहियं
दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कड्डु एवं देवा ! तहत्ति आणाए विनएणं वयणं पडिसुणेइ'ति
द्रष्टव्यं, 'तिक्खुत्तो उल्लालेइ'ति त्रिकृत्वः—त्रीन् वारान् उल्लालयति—ताडयति, ततो 'ण'मिति
वाक्यालङ्कारे तस्यां मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दायां योजनपरिमण्डलायां सुस्वराभिधानायां
घण्टायां त्रिकृत्वस्ताडितायां सत्यां यत् सूर्याभविमानं (तत्र) तत्रासादनिष्कुटेषु च ये आपतिताः
शब्दाः शब्दवर्गणापुद्गलास्तेभ्यः समुच्छलितानि यानि घण्टाप्रतिश्रुताशतसहस्राणि—घण्टाप्रति-
शब्दलक्षाणि तैः सङ्कुलमपि जातमभूत्, किमुक्तं भवति ।

घण्टायां महता प्रयत्नेन ताडितायां ये विनिर्गताः शब्दपुद्गलास्तद्वतिघातवशतः सर्वासु
दिक्षु विदिक्षु च दिव्यानुभावतः समुच्छलितैः प्रतिशब्दैः सकलमपि विमानमेकयोजनलक्षमानमपि
वधिरितमजायत इति ॥ एतेन द्वादशभ्यो योजनेभ्यः समागतः शब्दः श्रोत्रग्राह्यो भवति, न
परतः, ततः कथमेकत्र ताडितायां घण्टायां सर्वत्र तच्छब्दश्रुतिरूपजायते ? इति यद्योद्यते
तदपाकृतमवसेयं, सर्वत्र दिव्यानुभावतः तथारूपप्रतिशब्दोच्छलने यथोक्तांशसम्भवात् ।

'तए णमि'त्यादि, ततो 'णमि'ति पूर्ववत् तेषां सूर्याभदेवविमानवासिनां बहूनां
वैमानिकदेवानां देवीनां च एकान्तेन सर्वात्मना रतौ—रमणे प्रसक्ता एकान्तरतिप्रसक्ता अत
एव नित्यं—सर्वकालं प्रमत्ता नित्यप्रमत्, कस्मादिति चेदत आह—'विसयसुहमुच्छियत्ति'
विषयसुखेषु मूर्च्छिता—अध्युपपन्ना विषयसुखम् नित्यं—सर्वकालं प्रमत्ता निद्रामत्ताः, कस्मादिति
चेदत आह—'विसयसुहमुच्छियत्ति' विषयसुखेषु मूर्च्छिता—अध्युपपन्ना विषयसुखमूर्च्छिता
अध्युपपन्नास्ततो नित्यप्रमत्ताः ततः पदत्रयस्य पदव्यमीलनेन विशेषणसमासः, तेषां
'सुसरघंटारवविउलबोलतुरियचवलपडिबोहणे' इति सुस्वराभिधानाया घण्टाया रवस्य यः सर्वासु
दिक्षु विदिक्षु च प्रतिशब्दोच्छलनेन विपुलः—सकलविमानव्यापितया विस्तीर्णो बोलः—
कोलाहलस्तेन त्वरितं—शीघ्रं चपलं—आकुलं प्रतिबोधने कृते सति 'घोसणकोउहलादिशकश-
एगगगचिस्तउवउत्तमाणसाणमिति' कीदृग् नाम घोषणं भविष्यतीत्येवं घोषणे कुतूहलेन दत्तौ
कर्णौ यैस्ते घोषणकुतूहलदत्तकर्णाः ।

तथा एकाग्रं—घोषणाश्रवणैकविषयं धितं येषां ते एकाग्रचित्ताः, एकाग्रचित्तत्वेऽपि
कदाचिदनुपयोगः स्यादत आह—उपयोक्तुमानसाः, ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासस्तेषां,
पदात्यनीकाधिपतिर्देवस्तास्मिन् घण्टारवे 'निसंतपसंतंसी'ति नितरां शान्तो निशान्तः—अत्यन्त-
मन्दीभूतस्ततः प्रकर्षेण—सर्वात्मना शान्त प्रशान्तः ततश्छिन्नप्ररूढ इत्यादाविव विशेषणसमास-
स्तास्मिन् महता २ शब्देन उदघोषयन्नेवमवादीत्—'हन्त सुणंतु' इत्यादि, हन्तेति हर्षे उक्तं च—

'हन्त हर्षेऽनकम्पायामि'त्यादि, हर्षश्च स्वामिनाऽऽदिष्टत्वात् श्रीमन्महावीरपादवन्दनार्थं
च प्रस्थानसमारम्भात्, शृण्वन्तु भवन्तो बहवः सूर्याभविमानवासिनो वैमानिकदेवा देव्यश्च,
सूर्याभविमानपतेर्वचनं हितसुखार्थं हितार्थं सुखार्थं चेत्यर्थं, तत्र हितं जन्मान्तरेऽपि कल्याणावहं
तथाविधकुशलं, सुखं तस्मिन् भवे निरपद्रवता, आज्ञापयति भो देवानां प्रियाः ! सूर्याभो देवो

यथा गच्छति भोः ! सूर्याभो देवो ! 'जम्बूद्वीपं द्वीपमि'त्यादि तदेव यावदन्तिके प्रादुर्भवति ॥

सू. (१३) तए णं ते सूरियाभविमानवासिणो बहवे वेमाणिया देवा देवीओ य पाय-
ताणियाहियइस्स देवस्स अंतिए एयमइं सोछा निसम्म हइतुइ जावहियया अप्पेगइया वंदणवत्तियाए
अप्पेगइया पूयणवत्तियाए अप्पेगइया सत्कारवत्तियाए एवं संमाणवत्तियाए कोउहलवत्तियाए ।

अप्पे० अशुयाइं सुमिस्सामो सुयाइं अट्ठाइं हेऊइं पसिणाइं कारणाइं वागरणाइं पुच्छिस्सामो,
अप्पेगइया सूरियाभस्स देवस्स वयणमणुयत्तमाणा अप्पेगतिया अन्नमन्नमणुयत्तमाणा अप्पेगइया
जिनभक्तिरागेणं अप्पेगइया धम्मोत्ति अप्पेगइया जीयमेयंति कट्ठु सव्विइदीए जाव अकालपरिहीणा
चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतियं पाउब्भवन्ति ।

सू. 'तए णं ते' इत्यादि, ततस्ते सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवा देव्यश्च
पदात्यनीकाधिपतेर्देवस्य समीपे एनम्-अनन्तरोक्तमर्थं श्रुत्वा 'निसम्म हइ तुइ जाव हियया'
इति यावत्करणात् 'हइतुइचित्तमाणंदिया पीइमणा परमसोमणसिस्सा हरिसवसविसम्पमाणहियया'
इति परिग्रहः, 'अप्पेगइया वंदणवत्तियाए' इति अपि सम्भावनायामेककाः-केचन वन्दनप्रत्ययं
वन्दनम्-अभिवादनं प्रशस्तकायवागमनः प्रवृत्तिरूपं तत्प्रत्ययं तत्तमया भगवतः श्रीमन्महावीरस्य
कर्तव्यमित्येवंनिमित्तम् ।

अप्येककाः पूजनप्रत्ययं पूजनं-गन्धमाल्यादिभिः समभ्यर्चनं अप्येककाः सत्कारप्रत्ययं
सत्कारः-स्तुत्यादिगुणोपतिकरमं अप्येककाः सन्मानो-मानसः प्रीतिविशेषः, अप्येककाः
कुतूहलजिनभक्तिरागेण-कुतूहलेन-कौतुकेन कीदृशो भगवान् सर्वज्ञः सर्वदर्शी श्रीमन्महावीर
इत्येवंरूपेण यो जिने-भगवती वर्द्धमानस्वामिनि भक्तिरागो-कुतूहलेन-कौतुकेन कीदृशो भगवान्
सर्वज्ञः सर्वदर्शी श्रीमन्महावीर इत्येवंरूपेण यो जिने-भगवति वर्द्धमानस्वामिनि भक्तिरागो-
भक्तिपूर्वकोऽनुरागस्तेन अप्येके सूर्याभस्य वचनम्-आश्चामनुवर्तमानाः अप्येककाः अश्रुतानि-
पूर्वमनाकर्णितानि स्वर्गमोक्षप्रसाधकानि वचांसि श्रोष्याम इतिबुद्ध्या अप्येककाः श्रुतानि-
पूर्वमाकर्णितानि यानि शक्तितानि जातानि तानि इदानीं निशक्तितानि करिष्याम इति बुद्ध्या अप्येकका
जीतमेतत्-कल्पेण इतिकृत्वा, 'सव्विइदीए' इत्यादि प्राग्वत् ।

सू. (१४) तए णं से सूरियामे देवे ते सूरियाभविमानवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य
देवीओ य अकालपरिहीणा चेव अंतियं पाउभवमाणे पासति पासित्ता हइतुइ जाव हियए
आभिओगियं देवं सहावेति आभिओ० २ सहावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !
अनेगसंभसयसंनिविट्ठं लीलडियेसालभंजियागं ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिंनर-
रुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं खंभुग्गयवरवइरवेइया परिगयाभिरामं
विआहरजमलजुयजंतजुत्तंपिप्पं-

-अस्त्रीसहस्रमालिणीयं रुवगसहस्रकलियं मिसमाणं चक्खुखुल्लोयणलेसं सुहफासं
सस्सिरीयरूवं घंटावलिचलियमहुरमणहरसरं सुहं कंतं दरिसणिअं निउणो थियमिसिमिसिंतमणिर-
यणघंटियाजालपरिकखित्तं जोयणसयसहस्रविच्छिण्णं दिव्वं गमणसअं सिग्घगमणं नाम दिव्वं
जाणं विउव्वाहि, विउच्चित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ।

सू. (१५) तए णं से आभिओगिए देवे सूरियामेणं देवेणं एवं बुत्ते समाणे हइ जाव हियए

करयलपरिगहियं जाव पडिसुणेइ जाव पडिसुणेता उत्रपुरच्छिमं दिसीभागं अवक्कमति अवक्कमिता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ २ ता संखेआइं जोयणाइं जाव अहावायरे पोग्गले २ ता अहासुहुमे पोग्गले परियाएइ २ ता दोहं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणित्ता अनेगखंभसयसत्रिविडुं जाव दिव्वं जाणविमाणं विउव्वितं पवत्ते यावि होत्था ।

तएणं से आभिओगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमानस्स तिविसिं तओ तिसोवाणपडिरुवए विउव्वितं, तंजहा—पुराच्छेमणं दाहिणेण उत्तरेणं, तेसिं तिसोवाणपडिरुवगाणं इमे एयासवे वन्नावासे पणत्ते, तंजहा—वइरामया निम्मारिद्धामया पतिट्ठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप-मया फलगा लोहि तकखमइयाओ सुइओ वयरामया संघी णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबण-बाहाओ य पासादीया जाव पडिरुवा ।

तेसि णं तिसोवाणपडिरुवगाणं पुरओ तोरणे विउव्वति, तोरणा नानामणिमएसु थंभेसु उववनिविट्ठसंनिविट्ठविविहमुत्तंतरोवचिया विविहतारारुवोवचिया (ईहामियउसमतुरगनरमगर-विहगवालगकिंनररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गय वइरवेइयापरिगतामि-रामा विआहरजमलजुयलजंतजुत्तापिव अह्मीसहस्समालिणीया रुवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिम्मिसमाणा चखुक्कोलयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरुवा पासाइया) जाव पडिरुवा ।

बृ. 'तए णमि'त्यादि 'अनेगखंभसयसत्रिविडु'मिति अनेकेषु स्तम्भशतेषु सत्रिविडुं, 'लीलद्वियसालिमंजियाग'मिति लीलया स्थिता लीलास्थिताः, अनेन तासां पुत्तलिकानां सौभाग्य-भावेदयति, लीलास्थिताः शालभजिकाः पुत्तलिका यत्र तत्तथा 'ईहामियउसमतुरगनरमगरविहग-वालगकुंजररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तामि'ति ईहामृगा—वृका व्यालाः—स्वा-पदभुजङ्गा ईहामृगऋषभतुरगनरमगरविहगव्यालकिन्नररुसरभचमरकुंजरवनलतापद्मलतानां भक्त्याविच्छित्या चित्रम् आलेखो यत्र तत्तथा, तथा स्तम्भोद्गतया—स्तम्भोपरिवर्तन्या वज्ररलमय्या वेदिकया परिगतं सत् यदभिरामं ततस्तम्भोद्गवज्जेदिकापरिगताभिरामं, 'विआहरजमल-जुगलजंतजुत्तंपिव' इति विद्याधरयोर्यद् यमलयुगलं—समश्रेणीक् द्वन्द्वं विद्याधरयमलयुगलं तच्च तद् यन्त्रं च—

सजरिण्णपुरुषप्रतिमाद्वयरूपं तेन युक्तं तदेव तथा, अर्चिषां—किरणानां सहैर्भालिनीयं—परिचारणीयं अर्चिसहस्रमालिनीयं, तथा रूपकसहस्रकलितं, 'मिसमाणंति' दीप्यमानं 'भिम्मिस-मानम्' अतिशयेन देदीप्यमानं, 'चखुक्कोलयणलेसंति' चक्षु कर्त—लोकने लिसतीव—दर्शनीय-त्वातिशयात् श्लिष्यतीव यत्र तत्तथा, 'सुहफासंति' शुभः—कोमलः स्पर्शो स्य तत्तथा, सश्रीकानि सशोभाकानि रूपाणि—रूपकाणि यत्र तत् सश्रीकरूपं, 'घण्टावलिचलियमहुरमणहरसर'मिति घण्टावलेः—घण्टापङ्केर्वातवशेन चलितायाः—कम्पितायाः मधुरः—श्रोत्रप्रियो मनोहरो—मनोनिर्वृतिकरः स्वरो यत्र तत्तथा, चलितशब्दस्य विशेष्यात्परनिपातः प्राकृतत्वात्, 'शुभं' यथोदित-वस्तुलक्षणोपेतत्वात् 'कान्तं' कमनीयं, अत एव दर्शनीयं, तथा 'निउणोच्चियमिसिमिसित-मणिरयणघंटियाजालपरिकखित्त' मिति निपुणक्रयमुचितानि—खचितानि 'मिसिमिसित'ति देदीप्यमानानि मणिरत्नानि यत्र तत्तथा तेन ।

कथंभूतेन ? घण्टिकाजालेन—सुप्रघण्टिकासमूहेन परिसामस्त्येन क्षिप्तं—व्याप्तं यत्तत्तथा,

योजनशतसहस्रविस्तीर्णं—योजनलक्षविस्तारं 'दिव्यं' प्रधानं 'गमनसञ्जं' गमनप्रवर्णं शीघ्रगमन-
नामधेयं 'जाणविमाणं' यानरूपं—वाहनरूपं विमानं यानविमानं, शेषं प्राग्वत् । 'तस्स ण' मित्यादि,
तस्स णमिति पूर्ववत् दिव्यस्य यानविमानस्य 'तिदिसिं' इति तिस्रविंशः समाहृतास्त्रिदिकृतस्मिन्
त्रिदिशि, तत्र 'तिसोवाणपडिरुवण' इति त्रीणि एकैकस्यां दिशि एकैकस्य भावात् तिसोपानप्रति-
रूपकाणि प्रतिविशिष्टं रूपं तेषां तानि प्रतिरूपकाणि वच्यमाणां तिसोपानानां समाहारस्य तिसोपानं
तिसोपानानि च तानि प्रतिरूपकाणि चेति विशेषणसमासः, विशेषमस्यात्र परनिपातः प्राकृतत्वात्

'तेसि णमि' मित्यादि, तेषां च तिसोपानप्रतिरूपकाणामयमेतद्रूपो—वक्ष्यमाणस्वरूपो 'वर्णा-
वासो' वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—'वज्रमया' वज्ररत्नमया 'नेमी' नेमिभूमिका तत्र ऊर्ध्वं
निर्गच्छन्तः प्रदेशाः रिष्ठरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि निष्ठानानि तिसोपानमूलप्रदेशाः वैदूर्यमयाः स्तम्भाः
सुवर्णरूपमयानि फलकानि—तिसोपानाङ्गभूतानि, लोहिताक्षयः सूचयः—फलकद्वय-सम्बन्ध-
विघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः 'वज्रमया' वज्ररत्नपूरिताः 'सन्धयः' फलकद्वया-पान्तराल-
प्रदेशाः नानामणिमयानि अवलम्ब्यन्ते इति अवलम्बनानि—अवतरतामुत्तरतां चालम्ब-नहेतुभूता
अवलम्बनबाहो विनिर्गताः केचिदवयवाः, 'अवलम्बनबाहो य' इति अवलम्बनबाहोश्च
नानामणिमयः, अवलम्बनबाहो नाम उभयोः पार्श्वयोरवलम्बनाश्रयभूताभितयः, 'पासाइयाओ'
इत्यादि पदचतुष्टयं प्राग्वत् ।

'तेसि ण' मित्यादि, तेषां 'णमि' ति वाक्यालङ्कारे तिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं
तोरणं प्रज्ञप्तं, तेषां च तोरणानामयमेतद्रूपो वर्णावासो—वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—तोरणा
नानामणिमया इति, कचिदेवं पाः—'तेसि णं तिसोवाणपडिरुवगाणं पुरतो तोरमे विउव्वइ तोरणा
नानामणिमया' इत्यादि, मणयः—चन्द्रकान्ताद्याः, विविधमणिमयानि तोरणानि नानामणिमयेषु
स्तम्भेषु उपनिविष्टानि—समीप्येन स्थितानि, तानि च कदाचिच्चलानि अथवा अपदपतितानि
वाऽऽशङ्क्येरन् तत आह—सम्यक्—निश्चलतया अपदपरिहारेण च निविष्टानि, ततो विशेषण-
समासः, उपनिविष्टसन्निविष्टानि, 'विविहमुत्तरो वचियाइ' इति विविधा विविधवि-
च्छित्तिकलिता मुक्ता—मुक्ताफलानि 'अन्तरे' ति अन्तराशब्दोऽगृहीत-वीथ्योऽपि सामर्थ्याद्दीप्सां
यमयति, अन्तरा रूपोपचितानि यावता तत्र तानि तथा ।

'विविहतारोवचियाइ' विविधैस्तारारूपैः—तारिकारूपैरुपचितानि, तोरणेषु हि शोभायै
तारिका निबध्यन्ते इति प्रतीतं लोकेऽपीति विविधतारारूपोपचितानि 'जाव पडिरुवा' इति
यावत्करणात् 'ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिंनररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउम-
लयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवइरवेइयापरिगयाभिरामा विआहरअमलजुगलजंतजुताविव' एवं नाम
स्तम्भद्वयसन्निविष्टानि तोरणानि व्यवस्थितानि यथा विद्याधरमलययुगलयन्त्रयुक्तानीव प्रतिभासते
इति, 'अट्ठीसहस्समालणीया रुवगसहस्सकलिया भिसिमामा भिब्भिसमाणा चकखुल्लोयणलेसा
सुहफासा सस्सिरीयरुवा पासाइया दरिसणिज्जा अभिरुवा' इति परिग्रहः, कचिदेतत्सा-क्षात्
खितमपि दृश्यते ।

मू. (१५-वर्तते) तेसि णं तोरणाणं उप्पि अट्ठमंगलगा पन्नता, तंजहा—सोत्थियसि-
रिवच्छन्दियावत्तवद्धमाणगमदासणकलसमच्छदप्पणा (जाव पडिरुवा) तेसि णं तोरणाणं उप्पि

बहवे किण्वधामरज्ज्वा ए जाव सुक्लधामरज्ज्वा ए अच्छे सण्हे रुप्पपट्टे वड्ढरामयदंडे जलयामलगंधिए रम्मे पासवीए दरिसणिज्जे अभिरुवे पडिरुवे विउव्वति ।

तेसि णं तोरणणं उप्पि बहवे छत्तातिच्छत्ते घंटा जुगले पडागाइपडागे उप्पहत्यए कुमुदन-
नलिणसुभगसोगंधियपोंडरीयमहापोंडरीयसतपत्तसहस्सपत्तहत्थए सव्वरयणामए अच्छे जाव
पडिरुवे विउव्वति । तए णंसे आभिओगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमानस्स अंतो बहुसम्मरमणिअं
भूमिभागं विउव्वति ।

६. 'तेसि तोरणणं उप्पि' त्यादि सुगमं, नवरं 'जाव पडिरुवा' इति थावच्छब्दकरणात्
'घट्टा मट्टा नीरया निम्मला निप्पंका निक्ककडच्छाया समिरीया सउज्जोया पासाइया दरिसणिज्जा
अभिरुवा' इति द्रष्टव्यं । 'तेसि णमि' त्यादि, तेषां तोरणानामुपरि बहवः कृष्णधामरध्वजाः
कृष्णधामरध्वजाः, एवं बहवो नीलधामरध्वजाः, लोहितधामरध्वजाः, हरितधामरध्वजाः,
शुक्लधामरध्वजाः, कथम्भूता एते सर्वेऽपीत्यत आह—अच्छा—आकाशस्फटिकवदतिनिर्मलाः
श्लक्षणाः—श्लक्षणापुद्गलस्कन्धनिर्मापिताः 'रुप्पट्टा' इति रूप्यो—रूप्यमयो वज्रमयस्य दण्डस्योपरि
पट्टो येषां ते रूप्यपट्टाः 'वड्ढरदंडा' इति वज्रो—वज्ररत्नमयो दण्डो रूप्यपट्टमध्यवर्ती येषां ते वज्रदण्डाः,
तथा जलजानामिव जलजकुसुमानां पद्मादीनामिवाभलो न तु कुद्रव्यगन्धसम्मिश्रो यो गन्धः स
जलजामलगन्धः स विद्यते तेषां ते जलजामलगन्धिकाः, अतएव सुरम्याः 'पासादीया' इत्यादिविशेष-
णचतुष्टयं प्राग्वत् ।

'तेसि ण' मित्यादि, तेषां तोरणानामुपरि बहूनि छत्रातिच्छत्राणि—छत्रात्—लोकप्रसिद्धात्
एकसङ्ख्याकात् अतिशायीनि छत्राणि उपर्यधोभावेन द्विसङ्ख्याकानि त्रिसङ्ख्याकानि वा
छत्रातिच्छत्राणि, बाह्यपताकाभ्यो लोकप्रसिद्धाभ्योऽतिशायिन्यो दीर्घत्वेन विस्तारेण च पताकाः
पताकातिपताकाः, बहूनि घण्टायुगलानि, बहूनि चामरयुगलानि, बहव उत्पलहरताः—उत्पला-
ख्यजलजकुसुमसमूहविशेषाः, एवं बहवः पद्महस्तकाः नलिनहस्तकाः सुभगहस्तकाः
सौगन्धिकहस्तकाः शतपत्रहस्तकाः सहस्रपत्रहस्तकाः—, पद्मादिविभागव्याख्यानं प्राग्वत् ।

एते च छत्रातिच्छत्रादयः सर्वेऽपि रत्नमया अच्छा आकाशस्फटिकवदतिनिर्मला थावत्क-
रणात् 'सण्हा लण्हा घट्टा मट्टा नीरया निम्मला निप्पंका निक्ककडच्छाया सप्पमा समिरीया सउज्जोया
पासाइया दरिसणिज्जा अभिरुवा' इति परिग्रहः । 'तस्स णमि' त्यादि, तस्स णमिति पूर्ववत् दिव्यस्य-
यानविमानस्य अन्तः—मध्ये बहुसमः सन् रमणीयो बहुरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, किंविशिष्ट
इत्याह—

७. (१५-वर्तते) से जहानामए आलिङ्गपुकखे ति वा मुड्ढंगपुकखे इ वा सरतले इ वा
करतले इ वा चंद- मंडले इ वा सूरमंडले इ वा आयंसमंडले इ वा उरब्भयम्मि इ वा वराहचम्मि इ
वा सीहचम्मि इ वा वण्णचम्मि इ वा मिगचम्मि इ वा दीवियचम्मि इ अनेगसंकुलीगसहस्सवितए
नानाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिते आवडपट्टावडसोडिपसेडिसोत्थिय पूसमाणग
मच्छंडगमगरंडगजारा माराफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंग- वसंतलयपउमलयभत्तिचित्तेहिं
सच्छाएहिं सप्पमेहिं समरीइएहिं सउज्जोएहिं नानाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिएहिं तंजहा

किण्हेहिं नीलेहिं लोहिएहिं हालिदेहिं सुकळेहिं, तत्थ णं जे ते किण्हा मणी तेसिणं मणीणं इमे एतारूवे यन्नावसे पन्नत्ते, से जहानामए जीमूतए इ वा अंजणे इ वा खंजणे इ वा कज्जले इ वा गवले इ वा गवलगुलिया इ वा भमरे इ वा भमरावलिया इ वा भमरपतंगसारे ति वा जंबूफले ति वा अहारिडे इ वा परहुते इ वा गए इ वा गयकलमे इ वा किण्हसप्पे इ वा किण्हकेसरे इ वा आगासथिग्गले इ वा किण्हासोए इ वा किण्हकणवीरे इ वा किण्हबंधुजीवे इ वा, भवे एयारूवे सिया ? नो इण्हे समहे, (ओवम्भं समणाउसो !) ते णं किण्हा मणीइत्तो इडुतराए चेवं कंततराए चेव मणामतराए चेव मणुण्णतराए चेव वण्णेणं पन्नत्ता ।

तत्थ णं जे ते नीला मणी तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, ।

से जहानामए भगेइ वा भिगपतइ वा सुएइ वा युसापिच्छ इ वा चास इ वा चासीपच्छ इ वा नाली इ वा नीलीभेदे इ वा नलीगुलिया इ वा सामा इ वा उच्चन्ते इ वा वणराती इ वा हलधरवसणे इ वा मोरणीवा इ वा अयसिकुसुमे इ वा बाणकुसुमे इ वा अंजणकेसियाकुसुमे इ वा नीलुप्पले इ वा नीलासोगे इ वा नीलबंधुजीवे इ वा नीलकणवीरे इ वा, भवेयारूवे सिया ? नो इण्हे समहे

ते णं नीला मणी एत्तो इडुतराए चेव जाव वन्नेणं पन्नत्ता । तत्थ णं जे ते लोहियगा मणी तेसि णं मणीणं इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते ।

से जहानामए उरब्भरुहिरे इ वा ससरुहिरे इ वा नररुहिरे इ वा धराहरुहिरे इ वा (महिसरुहिरे इ वा) बालिंदगोवे इ वा बालदिवाकरे इ वा संझम्भरागे इ वा गुंजद्धरागे इ वा जासुअणकुसुमे इ वा किंसुयकुसुमे इ वा पालियायकुसुमे इ वा जाइहिंगुलए ति वा सिलप्पवाले ति वा पवालअंकुरे इ वा लोहियकखमणी इ वा लकखारसगे ति वा किमिरागकंबले ति वा चीणपिड्डरासी ति वा रत्तुप्पले इ वा रत्तासोगे ति वा रत्तकणवीरे ति वा रत्तबंधुजीवेति वा भवेयारूवे सिया ? , नो इण्हे समहे ते णं लोहिया मणी इत्तो इडुतराए चेव जाव वण्णेणं पं० ।

तत्थ णं जे ते हालिदा मणी तेसिणं मणीणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते— से जहानामए घंपे ति वा वंपछल्ली ति वा (वंपगभए इ वा) हल्लिदा इ वा हलिदाभेदे ति वा हलिदगुलिया ति वा हरियालिया वा हरियालभेदे ति वा हरियालगुलिया ति वा चिउरे इ वा चिउरंगराते ति वा वरकणगे इ वा वरकणगनिधसे इ वा (सुवण्णसिप्पाए ति वा) वरपुरिसवसणे ति वा अल्लकीकुसुमे ति वा चपाकुसुमे इ वा कुहंडियाकुसुमे इ वा तडवडाकुसुमे इ वा घोसेडियाकुसुमे इ वा सुवम्भकुसुमे इ वा सुहिरण्णकुसुमे ति वा कोरंटवरमल्लदामे ति वा बीयो (यकुसुमे) इ वा पीयासोगे ति वा पीयकणवीरे ति वा पीयबंधुजीवे ति वा, भवेयारूवे सिया ? , नो इण्हे समहे, ते णं हालिदा मणी एत्तो इडुतराए चेव जाव वण्णेणं पन्नत्ता ।

तत्थ णं जे ते सुक्खि मणी तेसिणं मणीणं इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते ।

से जहानामए अंके ति संखे ति वा चंदे ति वा कुंदे ति वा दंते इ वा (कुमुदोदकदयरय-दहिधणगोवल्लीरपूर) हंसावली इ वा कोंचावली ति वा हारावली ति वा चंदावली ति वा सारतिय-बलाहए ति वा धंतधोयरुप्पपडे इ वा सालिपिड्डरासी ति वा कुंदपुष्करासी ति वा कुमुदरासी ति वा सुक्कच्छिवाडी ति वा पिहुणमिंजिया ति वा भिसे ति वा मुणालिया ति वा गयदंते ति वा लवंगदलए ति वा पोंडरियदलए ति वा सेयासोगे ति वा सेयकणवीरे ति वा सेयबन्धुजीवे ति वा,

भवेयास्ये सिया ? , नो इण्डे समडे ।

ते णं सुक्किळा मणी एत्ते इत्तराए वेद ज्जव मग्गेणं इत्तराए ।

वृ. सेजहानामए इत्यादि, तत्सकललोकप्रसिद्धं 'यथे'ति दृष्टान्तोपदर्शने 'नामे'ति शिष्या-
मन्त्रणे, 'ए' इति वाक्यालङ्कारे, 'आलिङ्गपुकखरे इ वे'ति आलिङ्गो—मुरजनामा बाद्यविशेषः
तस्य पुष्करं—चर्मपुटं तत्किलाल्यन्तसममिति तेनोपमा क्रयते, इतिशब्दाः सर्वेऽपि स्वस्वोपमा-
भूतवस्तुपरिसमाप्तिद्योतकाः, वाशब्दाः समुच्चये, मृदङ्गो लोकप्रतीतो मर्दलसतस्य पुष्करं मृदङ्गपुष्करं
'परिपूर्ण' पानीयेन भूतं तडाकं सरस्तस्य तलम्—उपरितनो भागः सरस्तलं, करतलं प्रतीतं,
चन्द्रमण्डलं सूर्यमण्डलं च यद्यपि तत्त्व वृत्त्या उत्तानीकृतार्द्धकपित्याकारं पीठप्रासादापेक्षया
वृत्तालेखमिति तद्गतो दृश्यमानो भागो न समतलस्तथापि प्रतिभासते समतल इति तदुपादानं,
आदर्शमण्डलं सुप्रसिद्धं, 'उरब्भचम्मे इ वे'त्यादि ।

अत्र सर्वत्रापि 'अनेगसंकुकीलसहस्सवितते' इति विशेषणयोगः, उरब्भः—ऊरणः, वृषभ-
राहसिंहव्याघ्रच्छगलाः प्रतीताः द्वीपी—चित्रकः, एतेषां प्रत्येकं चर्म अनेकैः शङ्कुप्रमाणैः कीलक-
सहस्र, महद्भिर्हि कीलकैस्ताडितं प्रायोमध्येक्षमं भवति, तथारूपताडासम्भवात् अतः शङ्कुग्रहणं,
'विततं' विततीकृतं ताडितमिति भावः, यथाऽत्यन्तं बहुसमं भवति तथा तस्यापि यानविमा-
स्यान्तर्बहुसमो भूमिभागः, पुनः कथम्भूत इत्याह—'नानाविहपंचवग्गेहिं मणीहिं उवसोभिते'
नानाविधाः—जातिभेदाग्रानाप्रकारा ये पञ्चवर्णा मणयस्तीरुपशोभितः, कथम्भूतैरित्याह—

'आवडे' इत्यादि । आवर्त्तादीन मणीनां लक्षणानि, तत्रावर्त्तः प्रतीतः एकस्यावर्त्तस्य
प्रत्यभिमुख आवर्त्तः प्रत्यावर्त्तः श्रेणि—तथाविधबिन्दुजा पङ्क्तिस्तस्याश्च श्रेणेर्या च निर्गता अन्या
श्रेणि सा प्रश्रेणिः स्वस्तिकः प्रतीतः सौवस्तिकपुष्पमाणवी लक्षणविशेषी लोकादत्येतव्यी
वर्द्धमानकं—शरावसम्पुटं मत्स्यकाण्डकमकरकाण्डके प्रतीते 'जारमारेति' लक्षणविशेषी सम्यग्मणि-
लक्षणवेदिनो लोका- द्वेदितव्यी, पुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्तीलतापद्मलताः सुप्रतीताः
तासां भक्त्या विच्छित्या चित्रम्—आलेखो येषु ते आवर्त्तप्रत्यावर्त्तश्रेणिप्रश्रेणिस्वस्तिकसौवस्तिक-
पुष्पमाणववर्द्धमान-कमत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्तीलता-
पद्मलताभक्ति-चित्रास्ते, किमुक्तं भवति ?

आवर्त्तादिलक्षणोपेतैः, तथा सच्छायैः सती—शोभना छाया—निर्मलत्वरूपा येषां ते सच्छायाः,
तथा सती—शोभना प्रभा—कान्तिर्येषां ते सद्यभाः तैः, 'समरीइएहिं' इति समरीचिकैः—बहिर्वि-
निर्गतकिरणजालसहितैः सोद्योतैः—बहिर्व्यवस्थितप्रत्यासन्नवस्तुस्तोमप्रकाशकरोद्योतसहितैः
एवम्भूतैर्नानाजातीयैः पञ्चवर्णमणिभिरुपशोभितः, तानेव पञ्चवर्णानाह 'तंजहा—कण्हेहिं' इत्यादि
सुगमं, 'तत्थ णमि'त्यादि, 'तत्र' तेषां पञ्चवर्णानां मणीनां मध्ये 'णमि'ति वाक्यालङ्कारे, ये ते
कृष्णा मणयः, ते कृष्णमणय इत्येव सिद्धे ये इति वचनं भाषाक्रमार्थं ।

तेषां 'णमि'ति पूर्ववत्, अयम्—अनन्तरमुद्दिश्यमान एतद्वृत्तः—अनन्तरमेव वक्ष्यमाणस्वरूपो
वर्णावासो—वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—'सेजहानामए' इत्यादि, स यथा नाम 'जीमूत' इति
जीमूतो बलाहकः, स चेह प्रावृट्प्रारम्भसमये जलमूतो वेदितव्यः, तस्यैव प्रायोऽतिकालिमसम्भवात्,
इतिशब्द उपमाभूतवस्तुनामपरिसमाप्तिद्योतकः, वाशब्द उपमान्तरापेक्षया समुच्चये, एवं सर्वत्र,

अञ्जनं—सौवीराञ्जनं रत्नविशेषो वा, खञ्जनं—दीपमल्लिकामलः, कञ्जलं—दीपशिखापतितं, मषी—
तदेव कञ्जलं ताम्रभाजनादिषु सामग्रीविशेषेण घोलितं मसीगुलिका—घोलितकञ्जलगुडिका, क्वचित्
'मसी इति वा मसीगुलिया' इति न दृश्यते ।

'गवलं' माहिषं शृङ्गं तदपि चोपरितनत्वभागापसारेण द्रष्टव्यं, तत्रैव विशिष्टस्य कालिप्रः
सम्भवात्, तथा तस्यैव माहिषशृङ्गनिविडतरसारनिर्वर्तिता गुटिका गवलगुटिका भ्रमरः—प्रतीतः
भ्रमरावली— भ्रमर पङ्क्तिः भ्रमरपतङ्गसारः—भ्रमरपक्षान्तर्गतो विशिष्टकालिमोपचितप्रदेशः,
जम्बूफलं प्रतीतं, आर्द्रारिक्तकः कोमलः काकः, परपुष्ट कोकिलः, गजो गजकलभश्च प्रतीतः,
कृष्णसर्प— कृष्णवर्णसर्पजातिविशेषः, कृष्णकेसरः—कृष्णबकुलः 'आकाशधिगगलं'
शरदिमेघविनिर्मुक्तमा—काशखण्डं, तस्मिन् कृष्णमतीव प्रतिभातीति तदुपादानं, कृष्णाशोककृष्ण-
कणवीरकऋष्णबन्धुजीवाः अशोककणवरिवन्धुजीववृक्षभेदाः, अशोकादयो हि पञ्चवर्णा भवन्ति
ततः शेषवर्णाव्युदासार्यं कृष्णग्रहणं, एवावत्युक्ते त्वरावानिव शिष्यः पृच्छति 'भवे एयारूवे'
इति भवेत् मणीनां कृष्णो वर्ण 'एतद्रूपो' जीमूतादिरूपः?, सूरिराह—

नायमर्थः समर्थः नायमर्थ उपपन्नो, यदुत—एवम्भूतः कृष्णो वर्णो मणीनामिति, यद्येवं
तर्हि किमर्थं जीमूतादीनां ध्वान्तत्वेनोपादानमत आह—औपम्यम्—उपमामात्रमेतत् उदितं हे
श्रमण आयुष्मन् !, यावता पुनस्ते कृष्णा मणय 'इतो' जीमूतादेरिष्टतरका एव—कृष्णेन वर्णेन
अभीप्सित—तरका एव, तत्र किञ्चिदकान्तमपि कंषाञ्चिदंष्टमं भवाते ततोऽकान्तताव्यवच्छिन्न-
र्यमाह—'कान्ततरका एव' अतिस्निग्धमनोहारिकालिमोपचिततया जीमूतादेः कमनीयतरकाः,
अत एव मनोज्ञतरका एव—मनसा ज्ञायते—अनुकूलतया स्वप्रवृत्तिविषयीक्रियते इति मनोज्ञमनोऽ-
नुकूलं ततः प्रकर्षविवक्षायां तरप्रत्ययः, तत्र मनोज्ञतरमपि किञ्चिमन्मध्यमं भवेत्, ततः सर्वोत्क-
र्षप्रतिपादनार्थमाह—'मन आपतरका एव' द्रष्टृणां मनासि आप्नुवन्ति—आत्मवशतां नयन्तीति
मनआपास्ततः प्रकर्षविवक्षायां तरप्रत्ययः, प्राकृतत्वाच्च पकारस्य मकारे मणामतरा इति भवति

तथा 'तत्पणमि'त्यादि, तत्र तेषां मणीनां मध्ये ये ते नीला मणयस्तेषामयमेतद्रूपो वर्णावासो
वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—'से जहानामए' इत्यादि स यथ नाम भृङ्गः—कीटविशेषः पक्ष्मलः
'भृङ्गपत्रं' तस्यैव भृङ्गाभिधानस्य कीटविशेषस्य पक्ष्मः, शुकः—कीरः, शुकपिच्छं—शुकस्य पत्रं,
चाषः—पक्षिविशेषः, 'चाषपिच्छं' चाषपक्षः, नीली प्रतीता, नीलीभेदो—नीलीच्छेदः, नीलीगुलिका—
गुलिकाद्रव्यगुटीका, श्यामाको—धान्यविशेषः, 'उद्यंतगो' दन्तरागः, वनराजी प्रतीता, हलधरो—
बलदेवस्तस्य वसनं हलधरवसनं, तच्च किल नीलं भवति सदैव यथास्वभावताय, हलधरस्य
नीलवस्त्रपरिधानात्, मयूरग्रीवापारापतग्रीवाअतसीकुसुमबाणवृक्षकुसुमानि प्रतीतानि, इत ऊर्द्धं
क्वचित् 'इंदनीले इ वा महानीले इ वा भरगते इ वा' इति दृश्यते तत्रेन्द्रीनलमहानीलमरकता
रत्न- विशेषाः प्रतीताः, अञ्जनकेशिका—वनस्पतिविशेषस्तस्य कुसुममञ्जनकेशिकाकुसुमं,
नीलोत्पलं—कुवलयं, नीलाशोककणवीरनीलबन्धुजीवाअशोकादिवृक्षविशेषाः, 'भवेयारूवे'
इत्यादि प्राग्वद् व्याख्येयं ।

तथा 'तत्पणमि'त्यादि, 'तत्र' तेषां मणीनां मध्ये ये ते लोहिता मणयस्तेषामयमेतद्रूपो
वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—'से जहानामए' इत्यादि, तद्यथा नाम शशकरुधिरं उरभ्रः—ऊरणस्तस्य

रुधिरं, वराहः सुकरस्तस्य रुधिरं, मनुष्यरुधिरं महिषरुधिरं च प्रतीतं, एतानि हि किल शेषरुधिरेभ्यो लोहितवर्णोत्कटानि भवन्ति तत एतेषामुपादानं, बालेन्द्रगोपकः—सद्योजातेनग्रगोपकः स हि प्रवृद्धः सन्निषत्पाण्डुरो रक्तो भवति ततो बालग्रहणं, इन्द्रगोपकः—प्रथमप्रावृट्कालभावी कीट-विशेषः, बालदिवाकरः—प्रथममुदगच्छन् सूर्य, सन्ध्याभ्ररागो—वर्षासु सन्ध्यासमयभावी अभ्ररागः, गुआ—लोकप्रतीता तस्यार्द्धं रागो गुआर्द्धरागः, गुआया हि अर्द्धमतिरक्तं भवति अर्द्धं चातिकृष्णमिति गुआर्द्धग्रहणं, जपाकुसुमकिंसुककुसुमपारिजातकुसुमजात्यहिङ्गुला लोकप्रसिद्धाः, शिलाप्रवालं—प्रवालनामा रत्नविशेषः प्रवालाङ्कुरः—तस्यैव रत्नविशेषस्य प्रवालस्याङ्कुरः, स हि तद्वत्प्रमोदगतत्वेनात्यन्तरक्तो भवति ततस्तदुपादानं, लोहिताक्षमणिर्नाम रत्नविशेषः, लाक्षारसकृमिरागरक्तकम्बलचीनपिष्टराशिरक्तोत्पलरक्ताशोककणवीररक्तबन्धुजीवाः प्रतीताः, 'भवेयारूवे' इत्यादि प्राग्वत् ।

'तत्थ णमि'त्यादि, 'तत्र' तेषां मणीनां मध्ये ये हरिद्रा मणयस्तेषामेतद्भूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा 'से जहानामए' इत्यादि, स यथानाम चम्पकः समामान्यतः सुवर्णचम्पको वृक्षः, चम्पकच्छल्ली—सुवर्णचम्पकत्वक्, चम्पकभेदः—सुवर्णचम्पकच्छेदः, हरिद्रा प्रतीता, हरिद्राभेदो—हरिद्राच्छेदः, हरिद्रागुटिका—हरिद्रासारनिर्वर्तिता गुटिका, हरितालिका—पृथिवीविकाररूपा प्रतीता हरितालिकाभेदो—हरितालिकाच्छेदः, हरितालिकागुटिका—हरितालिकासारनिर्वर्तिता गुलिका, चिकुरो—रागद्रव्यविशेषः, चिकुराङ्गरागः—चिकुरसंयोगनिर्मितो वस्त्रादी रागः, वरकनकस्य—जात्यसुवर्णस्य यः कषपट्टके निघर्ष स वरकनकनिघर्षवरपुरुषोऽवासुदेवस्तस्य वसनं वरपुरुषवसनं, तच्च किल पीतमेव भवतीति तदुपादानं, अल्लकीकुसुमं लोकतोऽवसेयं, चम्पककुसुमं—सुवर्णचम्पकपुष्पं कृष्णान्डीकुसुमं—पुष्पफलीकुसुमं, कोरण्टकः—पुष्पजातिविशेषः तस्य दाम कोरण्टकदाम तडवडा—आउली तस्याः कुसुमं तडवडाकुसुमं, घोशातकीकुसुमं सुवर्णयूथिकाकुसुमं च प्रतीतं च प्रतीतं, सुहिरण्यका—वनस्पतिविशेषस्तस्याः कुसुमं सुहिरण्यकाकुसुमं, बीयको वृक्षः प्रतीतः तस्य कुसुमं बीयककुसुमं, पीताशोकपीतकणवीरपीतबन्धु जीवाः प्रतीताः, 'भवेयारूवे' त्यादि प्राग्वत् । 'तत्थ णमि'त्यादि ।

'तत्र' तेषां मणीनां मध्ये ये शुक्ला मणयस्तेषामयमेतद्भूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा 'से जहानामए' इत्यादि, स यथानाम 'अङ्गो' रत्नविशेषः, शङ्खचन्द्र (दत्तकुन्द) कुमुदोदकोदकरजोदधिधनगोक्षीरपूरकोञ्जावलिहारावलिहंसावलिबलाकावलयः प्रतीताः, चन्द्रावली—तडागादिषु जलमध्यप्रतिबिम्बितचन्द्रपङ्क्तिः, 'सारइयबलाहगे इति वा' शारदिकः—शरत्कालभावी बहालको-मेघः, 'धन्तघोयरुपपट्टे इ वेति' ध्मातः—अग्निसम्पर्केण निर्मलीकृतो घीतः—मूतिखरण्डित-हस्तसंतर्जनेन अतिनिशितीकृतो यो रूप्यपट्टो—रजतपत्रकं स ध्मातघीतरूप्यपट्टः, अन्ये तु व्याचक्षते—ध्मातेन—अग्निसंयोगेन यो घीतः शोधितो रूप्यपट्टः स ध्मातघीतरूप्यपट्टः, शालिपिष्ट-राशि—शालिक्षोदपुञ्जः, कन्दपुष्पराशि कुमुदराशिश्च प्रतीतः, 'सुक्कछेवाडिया इ वे' ति छेवाडिनाम वल्लादिफलिका सा च कधिदेशविशेषे शुष्का सती अतीव शुक्ला भवति ततस्तदुपादानं, 'पेहुणमिजिया इ वेति' पेहुणं—मयूरपिच्छं तन्मध्यवर्तिनी पेहुणमिजिका सा चातिशुक्लेति तदुपन्यासः, 'विसं' पद्मनीकन्दः, 'मृणालं' पद्मतन्तुगजदन्तलवङ्गदलपुण्डरीकदलश्वेता-शोकश्वे-

कणवीरश्वेतबन्धुजीवाः प्रतीताः, 'भवेयारूवे सिया' इत्यादि प्राग्वत् ।

तदेवमुक्तं वर्णस्वरूपं, सम्प्रति गन्धस्वरूपं प्रतिपादनार्थमाह—

सू. (१५-वर्तते) तेसि णं मणीणं इमेयारूवे गंधे पन्नत्ते, से जहानामए कोष्ठपुडाण वा तगरपुडाण वा एलापुडाण वा चोयपुडाण वा चंपापुडाण वा दमणा पुडाण वा कुंकुमपुडाण वा चंदनपुडाण वा उसीरपुडाण वा मरुआपुडाण वा जातिपुडाण वा जूहियापुडाण वा मल्लियापुडाण वा ण्हाणम-ल्लियापुडाण वा केतगिपुडाण वा पाडलिपुडाण वा नोमालियापुडाण वा —

—अगुरुपुडाण वा लवंगपुडाण वा कपूरपुडाण वा वासपुडाण वा अणुवार्यसि वा ओभिज्ज-माणण वा कोट्टिज्जमाणण वा मंजिज्जमाणण वा उक्करिज्जमाणण वा विक्करिज्जमाणण वा परिभुज्जमाणण वा पिमाइज्जमाणण वा भंडाओ वा भंडं साहरिज्जमाणण वा ओराला मणुण्णा मनहरा धाणमणनिव्वुतिकरा सव्वतो समंता गंदा अभिनिस्सवंति ।

भवेयारूवे, सिया ?, नो इमड्ढे समड्ढे, ते णं मणी एत्तो इड्डतराए चैव गंधेणं पन्नत्ता ।

वृ. 'तेसि णमि' त्यादि, तेषां मणीनामयुमेतद्रूपो गन्धः प्रज्ञतः, तद्यथा—'से जहानामए' इत्यादि, प्राकृतत्वात् 'से' इति बहुवचनार्थं प्रतिपत्तव्यः, ते यथा नाम गन्धा अभिनिर्गच्छन्तीति सम्बन्धः, कोष्ठं—गन्धद्रव्यं तस्य पुटाः कोष्ठपुटास्तेषां, वाशब्दाः सर्वत्रापि समुच्चये, इह एकस्य पुटस्य प्रायो न तादृशो गन्ध आयाति, द्रव्यस्याल्पत्वात्, ततो बहुवचनं, तगरमपि गन्धद्रव्यं, एलाः प्रतीताः, चोयं—गन्धद्रव्यं चम्पकदमनककुङ्कुमचन्दनोशीरमरुकजातीयूथिकामल्लिकास्ना-नमल्लिकाकेतकीपाटलीनवमालिकाऽगुरुलवङ्गकुसुमवासकपूराणि प्रतीतानि, नवरमुशीरं—वीरणीमूलं स्नानमल्लिका—स्नानयोग्यो मल्लिकाविशेषः, एतेषां पुटानामनुवाते—आधायक-विवक्षितपुरुषाणानुकूले वाते वाति सति उद्भिद्यमानानामुद्घाट्यमानानां वाशब्दः सर्वत्रापि समुच्चये 'कुट्टिज्जमाणण वा' इति इह पुटैः परिमितानि यानि कोष्ठादीनि गन्धद्रव्याणि तान्यपि परिमेये परिमाणोपचारात् कोष्ठपुटादीनीत्युच्यन्ते तेषां कुट्टयमानानाम्—उदूखले खुद्यमानानां 'मंजिज्जमाणण वा' इति श्लक्ष्णखण्डीक्रियमाणानां एतच्च विशेषणद्वयं कोष्ठादिद्रव्याणामवसेयं, तेषामेव प्रायः कुट्टन श्लक्ष्णखण्डीकरणसम्भवात्, न तु यूथिकादीनां ।

'उक्करिज्जमाणण वा' इति क्षुरिकादिभिः कोष्ठादिपुटानां कोष्ठादिद्रव्याणां वा उत्कीर्यमाणानां 'विक्करिज्जमाणण वा' इ विक्कीर्यमाणानामितस्ततो विप्रकीर्यमाणानां 'परिभुज्जमाणण वा' परिभोगाय उपयुज्यमानानां, क्वचित् 'परिभाइज्जमाणण वा' इति विक्कीर्यमाणानामितस्ततो विप्रकीर्यमाणानां 'परिभुज्जमाणण वा' परिभोगाय उपयुज्यमानानां, क्वचित् 'परिभाइज्जमाणण वा' इति पाठस्तत्र परिभाइज्जमाणानं संद्वियमाणानां उदाराः—स्फारास्ते चामनोज्ञा अपि स्युरत आह—मनोज्ञा—मनोऽनुकूलाः तच्च मनोज्ञत्वं कुत इत्याह—मनोहराः—मनो हरन्ति—आत्मवशं नयन्तीति मनोहराः, इतस्तत विप्रकीर्यमाणेन मनोहरत्वं, कुतः ? इत्याह ।

घ्राणमनोनिर्वृतिकराः, एवंभूताः सर्वतः—सर्वासु दिक्षु समन्ततः—सामस्त्येन गन्धा अभिनि-स्सरन्ति, जिघ्रतामभिमुखं निस्सरन्ति, क्वचित् 'अभिनिस्सवन्तीति' पाठः, तत्रापि स एवार्थो नरममितः स्रवन्तीति शब्दसंस्कार, एवमुक्ते शिष्यः पृच्छति—'भवेयारूवे सिया' स्यादेतत् यथा भवेद् एतद्रूपस्तेषां मणीनां गन्धः ?, सूरिराह—'नो इणड्ढे समड्ढे' इत्यादि प्राग्वत् ।

मू. (१५-वर्तते) तेसि णं मणीणं इमेयारूवे फासे पन्नत्ते, से जहानामए आइणेति वा खए ति वा बूरे इ वा नवनी ए इ वा हंसगम्भतूलिया इ वा सिरीसकुसुमनिघये इ वा बालकुसुमपत्ररासी ति वा, भवेयारूवे सिया ?, नो इण्डे समड्ढे, ते णं मणी एत्ते इइतराए देव जाल फासेणं इत्ता

बू. 'तेसि णमि' त्यादि, तेषां 'णमि' ति प्राग्वन्मणीनामयमेतद्रूपः स्पर्शप्रज्ञप्तः, तद्यथा—'से जहानामए' इत्यादि, तद्यथा अजिनकं—चर्ममयं वस्त्रं रुतं—प्रतीतं बूरो—वनस्पतिविशेषः नवनीतं—प्रक्षमं हंसगर्भतूलीशिरीषकुसुमनिघयाश्च प्रतीताः, 'बालकुमुदपत्ररासी इव' इति बालानि—अचिरकालजातानि यानि कुमुदपत्राणि तेषां राशिर्बालकुमुदपत्रराशि, कचिद् 'बालकुसुमपत्रराशि' इति पाठः, 'भवे एयारूवे' इत्यादि प्राग्वत् ।

मू. (१५-वर्तते) तए णं से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमानस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थ णं महं पिच्छाघरमंडवं विउव्वइ अनेगखंभसयसंनिविट्ठं अब्भुगयसुकयवरवइयातोरण-खचियउअलबहुन्मसमसुविभततदेसभाइए । ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगबालगकिन्नरुरुस-रभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं कंचणमणिरयणधूभियागं नानाविहपंचवण्णधंटा-पडागरिमंडियग्गसिहरं चवलं मरीतिकययं विणिन्मुयंतं काउल्लोइयमहिंयं गोसीसरत्तवंदणदहरदिन्न-पयंगुलितलं चउवियचंदनकलसं चंदनघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं ।

आसत्तोसत्तविउलवइवग्यारियमल्लदामकलावं पंचवण्णसरससुरभि मुक्कपुप्फपुंजोव-यारकलियं कालागुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवमधमघंतंगल्लुद्धुयाभिरामं सुगंधवरंगंधियं गंधवट्ठिभूतं दिव्वं तुडियसइसंपणाइयं अछरगणसंघविकिण्णं पासाइयं दरिसणिज्जं जाव पडिरुवं । तस्स णं पिच्छाघरमंडवस्स बहुसमरणणिअभूमिभागं विउव्वति जाव मणीणं फासो ।

तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स उल्लोयं विउव्वति पउमलयभत्तिचित्तं जाव पडिरुवं । तस्स णं बहुसमरणिअस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगं वइरामयं अक्खाडगं विउव्वति तस्स णं अक्खाडयस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थ णं महं मणिपेढियं विउव्वति अट्ठजोयणाइं आयामविक्रंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वं मणिमयं अच्छं सण्हं जाव पडिरुवं ।

तीसेणं नणिपेढियाए उवरिएय णं महं सिंहासनं विउव्वइ, तस्स णं सीहासनस्स इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते—तयणिअमया चक्कला रययामया सीहा सोवण्णिया पाया नाना-मणिमयाइं पायसीसगाइं जंबूणयमयाइं गत्ताइं वइरामया संघी नानामणिमये वेस्से ।

ते णं सीहासने इहामियउसभदुरगनरमगरविहगबालगकिन्नरुरुसरभचमरकुंजरवण-लयपउमलभत्तिचित्तं (सं) सारसारोवचियमणिरयणपाययीढे अछरगमिउम-सूरगणवतयकुसंत-लिम्बकेसरपच्चत्युयाभिरामे सुविरइयरयत्ताणे उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिछायणे रत्तंसुअसंबुए सुरम्ये आइणगरुय बूयनवनीयतूलफासे मउए पासाइए ४ ।

बू. 'तए णमि' त्यादि, ततः स आभियोगिको देवस्तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य बहुमध्य-देशभागे अत्र महत्प्रेक्षागृहण्डपं विकुर्वति, कथम्भूतमित्याह—अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टं तथा अभ्युदगता—अत्युत्कटा सुकुता—सुष्ठु निष्पादिता वरवेदिकानि तोरणानि वररचिताः शालभजिका-श्च यत्र तदभ्युदगतसुकृतवरवेदिकातोरणवररचितशालभजिकाकं, तथा सुश्लिष्टा विशिष्टा लष्टसंस्थिताः—मनोहासंस्थानाः प्रशस्ताः—प्रशस्तवास्तुलक्षणोपेता वैडूर्यविमलस्तम्भा—

वैडूर्यरत्नमया विमलाः स्तम्भा यत्र तत् सुस्फिष्टविशिष्टसंस्थितप्रशस्तवैडूर्यविमलस्तम्भ, तथा नाना मणयः खचिता यत्र भूमिभागे स नानामणिखचितः सुखादिदर्शनात् क्तान्तस्य पाक्षिकः परनिपातः नाणामणिखचित उज्ज्वलो बहुसमः—अत्यन्तसमः सुविभक्त भूमिभागो यत्र तत् नानामणिखचितोऽवलबहुसमसुविभक्तभूमिभागं, तथा इहामृगा—वृकाः ऋषभतुरगनरम-गरविहगाः प्रतीताः व्यालाः—स्वापदभुजगाः किंनरा—व्यन्तरविशेषाः रुरवो—मृगाः सरभाः आटव्या महाकायाः पशवः चमरा—आटव्यागावः कुअरा—दन्तिनः वनलता—अशोकादिलताः पद्मलताः—पद्मिन्यः

एतासां भक्त्या—विच्छित्या चित्रम्—आलेखो यत्र तदिहामृगऋषभतुरगनरमकरविह-गव्यालकिन्नररुरसरभचमरकुअरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं, तथा स्तम्भोद्गतया—स्तम्भोपरिवर्तिन्या वज्ररत्नमय्या वेदिकया परिगतं सद् यदभिरामं तत् स्तम्भोद्गतवज्रवेदि-कापरिगताभिरामं, तथा स्तम्भोद्गतया—स्तम्भोपरिवर्तिन्या वज्ररत्नमय्या वेदिकया परिगतं सद् यदभिरामं तत् स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामं, 'विआहरजमलजुगलजन्तजुत्तं पिव अङ्गीसहस्समालिणीय'मिति विद्या धरन्तीति विद्याधरा—विशिष्टविद्याशक्तिमन्तः तेषां यमलयुगला नि—समानशीलानि द्गनद्वानि तेषां यन्त्राणि—प्रपञ्चाविशेषास्तैर्युक्तमिव अर्घिषां—मणिरत्नप्रभाज्वा-लानां सहस्रमालनीयं—परिचारणीयं, किमुक्तं भवति ।

एवं नाम अत्यद्भुतैर्मणिरत्नप्रभाजालैराकलितमिव भाति यथा नूनमिदं न स्वाभाविकं, किन्तु विशिष्टविद्याशक्तिमुत्पुरुषप्रपञ्चप्रभावितामिति, 'रुवगसहस्सकलितं भिसिमाणं भिम्भिस-माणं चकखुल्लोयणलेसं सुहफासं सस्तिरीयरुव'मिति प्राग्वत्, कचिदेतत् इक्ष्यते, 'कञ्चण-मणिरयणधूमिभाग'मिति काञ्चनं च मणयश्च रत्नानि च काञ्चनमणिरत्नानि तेषां—तन्मयी स्तूपिका—शिखरं यस्य तत्तथा नानाविधाभि—नानाप्रकाराभि पञ्चवर्णाभिर्घण्टाभिपताकाभिश्च परि—सामस्त्येन मण्डितमग्रं—शिखरं यस्य तन्नानाविधपञ्चवर्णघण्टापताकापरिमाण्डिताग्रशिखरं, यपलं—घञ्जलं चिकचिकीयमानत्वात् मरीचिकवचं—किरणजालपरिक्षेपं विनिर्मुञ्चत् 'लाउल्लोइयमहिय'मिति लाइयं नाम—यद्भूमेर्गोमयादिनोपलेपनं उल्लोइयं—कुड्यानां मालस्य च सेटि कादिभि स्मृष्टीकरणं लाउल्लोइयाभ्यामिव महितं—पूजितं लाउल्लोइयमहियं ।

तथा गोशीर्षेण—गोशीर्षनामकचन्दनेन ददरिण—बहलेन घपेटाकारेण वा दत्ताः पञ्चाङ्गुलयस्तला—हस्तका यत्र तद्गोशीर्षरक्तचन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलं, तथा उपचिता—निवेशिताः चन्दनकलशा—मङ्गलकलशा यत्र तदुपचितचन्दनकलशं, 'चन्दनघडसुकयतोरण-पडिदुवारदेसभागमिति' चन्दनघटैः—चन्दनकलशैः सुकृतानि सुदुकृतानि शोभितानीति तात्पर्यार्थं, यानि तोरणानि तानि चन्दनघटसुकृतानि तानि तोरणानि प्रति द्वारकेशभागं—द्वारदेशभागे यत्र तत् चन्दनघटसुकृततोरणप्रतिद्वारदेशभागं, तथा 'आसतोत्सत्तविपुलवट्टव'धारियमल्लदाम-कलाव'मिति आ—अवाङ् अधोभूमौ लग्न इत्यर्थः, उत्सक्तं—ऊर्ध्वसक्तं उल्लोतले उपरि सम्बद्ध इत्यर्थः विपुलो—विस्तीर्णं वृत्तो—वर्तुलः बन्धान्ये इति—प्रलम्बितो माल्यदामकलापः—पुष्पमाला-समूहो यत्र तदासक्तोत्सक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापं ।

तथा पञ्चवर्णेन सरसेन—सच्छयेन सुरभिणा मुक्तेन—क्षिप्तेन पुष्पपुञ्जलक्षणेनोपचारेण—पूजया कलितं पञ्चवर्णसरससरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं, 'कालागुरुपवरकुन्दुरुक्कुन्दुरुक्कुधूव-

मधमघंतगन्धुद्भुयामिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवद्विभूय' मिति प्राग्वत्, तथा अप्सरोगाणानां सङ्घः—समुदायस्तेन सम्यग्—रमणीयतया विकीर्णं—व्याप्तमप्सरोगणसङ्घविकीर्णं, तथा दिव्यानां त्रुटितानाम् आतोद्यानां—वेणुवीणामृदङ्गादीनां ये शब्दास्तैः सम्प्रणादितं—सम्यक्—श्रोत्रमनोहारितया प्रकर्षेण नादितं—शब्दवद् दिव्यत्रुटितशब्दसम्प्रणादितं, 'अच्छं जाय पडिख्व' मिति यावच्छब्दकरणात् 'अच्छं सण्हं भट्टं नीरवं नेम्मलं निप्पकं निक्ककडच्छायं सय्यपं समिरियं सउज्जोयं पासाइयं दरिसणिज्जं अभिरुवं पडिख्व' मिति द्रष्टव्यं, एतच्च प्राग्वद्याख्येयं ।

'तस्स णमि' त्यादि, तस्य 'णमि' ति प्राग्वत् प्रेक्षागृहमण्डपस्यान्तः—मध्ये बहुसमरणीयं भूमिभागं विकुर्वन्ति, तद्यथा—आलिङ्गपुष्करमिति वेत्यादि, तदेव तावद्वक्तव्यं यामन्मणिस्पर्शसूत्र-पर्यन्तः, तथा चाह—'जावमणीणं फासो' इति । 'तस्स णमि' त्यादि, तस्य णमिति पूर्ववत् प्रेक्षागृह-मण्डपस्य उल्लोकम्—उपरिभागं विकुर्वन्ति पद्मलताभक्तिचित्रं 'जाव पडिख्वमि' ति, यावच्छब्दकरणात् 'अच्छं सण्हं' मित्यादिविशेषणकदम्बकपरिग्रहः ।

'तस्स णमि' त्यादि, तस्य—बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र 'ण' मिति पूर्ववत् एकं महान्तं वज्रमयमक्षपाटं विकुर्वन्ति, तस्य चाक्षपाटकस्य बहुमध्यदेशभागे तत्रैकां महतीं मणिपीठिकां विकुर्वन्ति, अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहुल्येन—उच्चैस्त्वेनेति भावः, कथंभूतां तां विकुर्वन्तीत्यत आह 'सर्वमणिमयीं' सर्वात्मना मणिमयीं यावत्करणादच्छामिद्यादिविशेषसमुहपरिग्रहः, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपर्यत्र महदेकं सिंहासनं विकुर्वन्ति, तस्य च सिंहासनस्यायमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथाः तपनीयमयाः चङ्कला रजतमयाः सिंहास्तीरुपशोभितं सिंहासनमुच्यते, सौवर्णिकाः—सुवर्णमयाः पादाः नानामणिमयानि पादशीर्षकाणि—पादानामुपरितना अवयवविशेषाः, जम्बूनदमयानि गज्राणि वज्रमया—वज्ररत्नापूरिताः सन्धयो—गात्राणां सन्धिमेलाः नानामणिमयं वैद्यं—तज्ज्ञातः ।

'सेणं सीहासण इत्यादि' तत् सिंहासनमीहामृगऋषभतुरगनरमकरव्यालककिन्नररुसुर-भचरमरुवनलतापद्मलताभक्ति चित्रं '(सं) सारसारोवचियमणिरयणपायपीठ' मिति (सं) सारसारैः—प्रधानैः—प्रधानैः मणिरत्नैरुपचितेन पादपीठेन सह यत्तत्तथा, प्राकृतत्वाच्च पदोपन्यास-व्यत्ययः 'अच्छरयमउमसूरगनवतयकुसन्तलिम्बकेशरपद्मत्युयारिभिरामे इति' अस्तरकम्—आच्छादकं मृदु यस्य मसूरकस्य तदस्तरकमृदु, विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात्, नवा त्वक् येषां ते नवत्वचः कुशान्ताः दर्मपर्यन्ता नवत्वचश्च ते कुशान्ताश्च नवत्वक्कुशान्ताः—प्रत्यग्रत्वग-दर्मपर्यन्तरूपाणि लिम्बानि—कोमलानि नमनशीलानि च केशराणि मध्ये यस्य मसूरकस्य तत् नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेशरम् आस्तरकमृदुना मसूरकेण नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेशरेण प्रत्यवस्तृतम्—आच्छादितं सत् यदभिरामं तत्तथा, शान्तलिम्बकेशरम् आस्तरकमृदुना मसूरकेण नवत्वक्कुशान्त-लिम्बकेशरेण प्रत्यवस्तृतम्—आच्छादितं सत् यदभिरामं तत्तथा—

विशेषणपूर्वापरनिपातो याधैच्छिकः प्राकृतत्वात्, 'आईणगरुअबूरनवणीयतूलफासे' इति पूर्ववत्, तथा 'सुविरइयरयत्ताणे' तथा सुद्धुविरचितं सुविरचितं रजस्रणमुपरि यस्य तत्सुविरचि-तरजस्त्राणं, 'उवचियखोमियदुगुल्लपट्टपडिच्छयण' मिति, उपचितं—परिकर्मितं यत्क्षौभं दुकूलं—कापीसिकं वस्त्रं परिच्छादनं रजस्रणस्योपरि द्वितीयमच्छादनं यस्य तत्तथा, तत् उपरि 'रत्तंसुयसंबुडे'

इति रक्तांशु केन—अतिरमयीयेन रक्तेन वस्त्रेण संवृतम्—आछादितमत एव सुरम्यं, 'पासाइए वरिसणिजे अभिरुवे पडिरुवे' इति प्राग्वत् ॥

श्रु. (१५—वर्तते) तस्स ण सिंहासनस्स उवरि एत्थ णं महेगं विउव्वंति, संखं (संख) कुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिगासं सव्वरयणामयं अच्छं सण्हं पासादीयं वरिसणिजं अभिरुवं पडिरुवं तस्स णं सीहासनस्स उवरिं विजयदूसस्स य बहुमज्जदेसभागे एत्थ णं (महं एगं) वयरामयं अंकुसं विउव्वंति, तस्सिं च णं वयरामयंसि अंकुसंसि कुंभिके मुत्तादामं विउव्वंति ।

ते णं कुंभिके मुत्तादामे अग्नेहिं चउहिं अद्धकुंभिकहिं मुत्तादामेहिं तदद्धुत्तपमाणेहिं सव्वओ समंता संपरिखित्ते । ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडियग्गा नाणनमणिर-यणविविहहारद्धहारउवसोभियसमुदाया ईसिं अनमन्नसंपत्ता वाएहिं पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मंदाय मंदाय एइज्जमामाणिं २ पलंबमाणाणि २ पज्जंजं (पज्जंजं) माणाणि २ उरालेण मणुत्तेणं मणहरेणं कण्णमणिव्युतिकरेणं सहेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा सिरीए अतीव २ उवसोभेमाणा चिड्ढंति ।

तए णं से आभिओगिए देवे तस्स सिंहासनस्स अवरुत्तरेणं उत्तरेणं उत्तरपुरच्छिमेणं एत्त णं सूरिआभस्स देवस्स चउण्हं सामानियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ, तस्स णं सीहासनस्स पुरच्छिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहितीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ ।

तस्स णं सीहासनस्स दाहिणपुरच्छिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स अब्भिरपरिसाए अद्धण्हं देसाहस्सीणं अद्ध भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ, एवं दाहिणेणं मज्झिमपरिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं दस भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वति दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरपरिसाए बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वति पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं अनियाहिवतीणं सत्त भद्दासणे विउव्वति । तस्स णं सीहासनस्स चउदिसिंएत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सोलसण्हं आयरक्खदेवसाह-स्सीणं सोलस भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वति, तंजहा पुरच्छिमेणं चत्तारि साहस्सीओ दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ पच्चत्थिमे णं चत्तारि साह० उत्तरेणं चत्तारि साह० ।

तस्स दिव्वस्स जाणविमामस्स इमेयारुवे वण्णावासे पन्नते, से जहानामए अइरुग्गयस्स वा हेमंतियबालियसूरियस्स वा खयरिंगाण वा रत्तिं पज्जलियाण वा जावाकुसुमवणस्स वा किंसुयवणस्स वा पारियायवणस्स वा सव्वतो समंता सुंकुसुमियस्स, भवेयारुवे सिया ?, नो इण्ठे सम्भे, तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स एत्तो इहत्तराए छेय जाव वण्णेणं पन्नते, गंधो य फासो य जहा मणीणं ।

तए णं आभिओगिए देवे दिव्वं जाणविमानं विउव्वइ २ ता जेणेव सूरियामे देवे तेणेव उवागच्छइ २ ता सूरियामं देवं करयलपरिग्हियं पच्चप्पिणंति ॥

श्रु. 'तस्स णमि'त्यादि, तस्य सिंहासनस्योपर्युल्लोके 'अत्र' अस्मिन् स्थाने महदेकं विजयदूष्यं—वस्त्रविशेषः, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृतं—'विजयदूष्यं' वस्त्रविशेष' इति, तं विकुर्वन्ति—स्वशक्त्या निष्पादयन्ति, कथम्भूतमित्याह—'शङ्खकुन्ददकरजोऽमृतमथितकेन-पुञ्जसन्निकाशं' शङ्खः प्रतीतः, कुन्देति—कुन्दकुसुमं दकरजः—उदककणाः अमृतस्य—क्षीरोदधिज-

लस्य मथितस्य यः फेनपुञ्जो-डण्डीरोत्करः तत्सत्रिकाशं-तत्समप्रभं, पुनः कथम्भूतमित्याह-
'सत्वरयणामयं' सत्मना रत्नमयं 'अच्छं सण्हं पासाइयमि'त्यादिविशेषणजालं प्राग्वत् ।

'तस्स णमि'त्यादि, तस्य सिंहासनस्योपरि तस्य विजयदूष्यस्य बहुमध्यदेशभागेऽत्र
महास्तमेकं यज्जमयं-यज्जस्समममय्युश्व-अङ्कशाकारं पुधरादामावलम्बनांश्रयं विकुर्वन्ति,
तस्मिंश्च यज्जमयेऽङ्कुशे महदेकं कुम्भाग्रं-मगधदेशप्रसिद्धं कुम्भपरिमाणं मुक्तादाम विकुर्वन्ति

'से णमि'त्यादि, तत्कुम्भाग्रं मुक्तादाम अन्यैश्चतुर्भिः कुम्भाग्रैः-कुम्भपरिमाणै-
मुक्तादामभिस्तदर्थोद्धतत्वप्रमाणमात्रैः 'सर्वतः' सर्वासु दिक्षु समन्ततः-सामस्त्येन सम्परिक्षिप्तं-व्याप्तं
। 'ते णं दामा' इत्यादि, तानि पञ्चापि दामानि "तवणिज्जलंबूसगा तपनीयमया लम्बूसगा-आभरण-
विशेषरूपा (पाः सुवर्णप्रतरकाः सुवर्णपत्राणि तैः मण्डितं-शोभितं अग्रं-अग्रभागे येषां तानि
तथा अ) ग्रभागे येषां लम्बमानानां तानि तथा, 'नानामणिरत्नैः' नानामणिरत्नमयैर्विविधैः-
विचित्रैर्हरैरर्द्धहरैश्चोपशोभितः सामस्त्येनोपशोभितः समुदायो येषां तानि तथा ।

तथा ईषत्-मानाक् अन्योऽन्यं-परस्परं असंप्राप्तानि-असंलग्नानि पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैः
(वातैः) मन्दाय मन्दाय इति-मनन्द मन्दं 'एज्जमानानि' कम्पमानानि 'भृशाभीण्यादिच्छेदे द्विः
प्राक्तमवादे' रित्यविच्छेदे द्विर्वचनं यथा पथन्ति पचन्तीत्यत्र, एवमुत्तरत्रापि, ईषत्कम्पनवशादेव
प्रकर्षत इतस्ततो मनाक् चलनेन लम्बमानानि २ ततः परस्परं सम्पर्कवशतः 'पेज्जंजमाणा
पेज्जंजमाणा' इति शब्दायमानानि २ उदारेण स्फारेण शब्देनेति योगः, स च स्फारशब्दो मनःप्रति-
कूलोऽपि भवति तत आह-'मनोहरेण' मनोऽनुकूलेन, तच्च मनोऽनुकूलत्वं लेशतो स्यादत
आह-'मनोहरेण' मनांसि श्रोतॄणां हरति-एकान्तेनात्मवशं नयतीति मनोहरो 'लिहादेराकृतिगण-
त्वादच् प्रत्ययः', तेन, तदपि मनोहरत्वं कुत इत्याह-

'कर्णमनोनिवृत्तिकरेम' निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां विभक्तीनां प्रायोदर्शन'मिति वचनात्
हेतौ तृतीया, ततोऽयमर्थः-प्रतिश्रोतृ कर्णयोर्मनसश्च निवृत्तिकरः-सुखोत्पादकस्ततो मनोहरस्ते-
नेत्यम्भूतेन शब्देन तान् प्रत्यसन्नान् प्रदेशान् सर्वतो-विक्षु समन्ततो-विदिक्षु आपूरयन्ति २, शत्रन्तस्य
स्यादाविदं रूपं, अत एव श्रिया-शोभया अतीवोपशोभमानानि २ तिष्ठन्ति । 'तए णमि'त्यादि,
ततः स आभियोगिको देवस्तस्य सिंहासनस्यापरोत्तरेण, वायव्ये कोणे इत्यर्थः, उत्तरेण-उत्तरस्यां
'उत्तरपुरच्छिमेण' ईशान्यां 'अत्र' एतासु तिसृषु दिक्षु सूर्यामस्य देवस्य चतुर्णां सामानिकसहस्राणां
योग्यानि चत्वारि भद्रासनसहस्राणि विकुर्वन्ति, पूर्वस्यां चतसृणामग्रमहिषीणां सपरिवाराणां चत्वारि
भद्रासनसहस्राणि दक्षिणपूर्वस्यामभ्यन्तरपर्वदोऽध्वनां देवसहस्राणां योग्यानि अष्टौ भद्रासनसहस्राणि
दक्षिणस्यां मध्यमपर्वदो दशानां देवसहस्राणां योग्यानि दश भद्रासनसहस्राणि, दक्षिणापरस्यां
नैऋतकोण इत्यर्थः बाह्यपर्वदो द्वादशानां देवसहस्राणां द्वादश भद्रासनसहस्राणि पश्चिमायां
सप्तानामनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि विकुर्वन्ति ।

तदनन्तरं तस्य सिंहासनस्य चतसृषु दिक्षु अत्र सामानिकादिदेवभद्रासनानां पृष्ठतः सूर्यामस्य
देवस्य सम्बन्धिनां षोडशानामात्मरक्षकदेवसहस्राणां योग्यानि षोडश भद्रासनसहस्राणि विकुर्वन्ति,
तद्यथा-चत्वारि भद्रासनसहस्राणि पूर्वस्यां चत्वारि दक्षिणतश्चत्वारि पश्चिमायां चत्वारि उत्तरतः
सर्वसङ्ख्यया सप्ताधिकानि चतुःपञ्चाशत्सहस्राणि ५४००७ भद्रासनानां विकुर्वन्ति ।

‘तस्स णं दिव्वस्से’त्यादि, तस्य ‘णमि’ति पूर्ववत् दिव्यस्य यानविमानस्यायम्—अनन्तरं वक्ष्यमाणस्वरूपो वर्णावासो—वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—‘सेजहानामए’ इत्यादि, स यथानाम अचिरोद्गतस्य—क्षणमात्रमुद्गतस्य ‘हैमन्तिकस्य’ शिशिरकालभाविनो बालसूर्यस्य स ह्यत्यन्त-मारक्तो भवति दीप्यमानश्चेत्युपादानं, वाशब्दाः सर्वेऽपि समुच्चये, छादिराङ्गराणि वा ‘रत्ति’मिति सप्तम्यर्थे वितया प्राकृतत्वात् यथा—‘उय विणयभत्तिस्से पूरेमसिसिरे दहे गए सूरै कत्तो रत्ति सुद्धे नियसद्धा सउणयाणमि’ त्यत्र ।

ततोऽयमर्थः—रात्रौ प्रज्वलितानां जपाकुसुमवनस्य वा किंशुकवनस्य वा पारिजातवनस्य वा सर्वतः—सर्वासु दिक्षु समन्ततः—सामस्थेन ‘सङ्कुसुमितस्य’ सम्यक् कुसुमितस्य, अत्रान्तरे शिष्यः पृच्छति—‘आङ्गल्लए एतेवांयप्प’ ‘मयेथारुद्धेसिया’ इति स्थात्—कथञ्चिद् भवेदेतद्रूपस्तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य वर्णः ? । सूरिराह—‘नो इण्ढे समद्धे, तस्स णं दिव्वस्स जाणविमानस्स एतो इद्धतराए चेव कंततरागे चेव मणुअतरागे चेव मणामतरागे चेव वण्णे पन्नत्ते’ इति प्राग्वत् व्याख्येयम् ।

‘गंधो फासो जहा मणीण’मिति गन्धः स्पर्श यथा प्राग् मणीनामुक्तस्तथा वक्तव्यः, स चैव—‘तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स इमे एयारुवे गंधे पन्नत्ते, तंजहा—से जहानामए कोइपुडाण वा एगरपुडाण वा’ इत्यादि ।

‘तएणं से आभिओगिए देवे’ इत्यादि, यावत्करणात् ‘करयलपरिगहियं दसनहंसिरसावत्तं मत्थए अंजिलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेइ वद्धावित्ता एयमाणत्तियमि’ति द्रष्टव्यम् ॥

मू. (१६) तए णं से सूरिओभे देवे आभिओगस्स देवस्स अंतिए एयमद्धं सोद्धा निसम्म हट्ट जाव हियए दिव्वं जिणिंदाभिगमणजोग्गं उत्तरवेउच्चियरुवं विउच्चति २ ता चउहिं अग्ग-महिसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं अणीएहिं, तंजहा—गंधव्वणीएण य नट्टानीएण य सद्धिं संपरिवुडे तं दिव्वं जाणविमानं अणुयपयाहिणीकरेमाणे २ पुरच्छिमिल्लेणं तिसोमाणपडिरुवएणं दुरुहिता जेणेव सिंहासने तेणेव उवागच्छइ २ ता सीहासनवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने ।

तए णं तस्स सूरिआभस्स देवस्स चत्तारि सामानियसाहस्सीओ तं दिव्वं जाणविमानं अणुपयाहिणीकरेमाणा उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवएणं दुरुहंति दुरुहिता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं निसीयंति, अवसेसा देवा य देवीओ य तं दिव्वं जाणविमानजाव दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवएणं दुरुहंति २ ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं निसीयंति ।

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स तं दिव्वं जाणविमाणं दुरुद्धस्स समाणस्स अट्टट्टमंगलगा पुरतो अहाणुपुव्वीए संपत्थिता, तंजहा—सत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा ।

तयानंतरं च णं पुन्नकलसभिंणार दिव्वा य छत्तपडाया सवामरा दंसणरतिया आलोय-दरिसणिआ याउद्धयविजयवेजयंतीपडागा ऊसिया यगनतलमणुलिहंती पुरतो अहानुपुव्वीए संपत्थिया । तयानंतरं च णं वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लदामोवसोभितं चंदमंडलनिमं ससुस्सियं विमलमायवत्तं पवरसीहासणं च मणिरयणभत्तिचित्तं सपायपीढं सपाउयाजोयसमाउत्तं बहुकिंकरामरपरिगहियं पुरतो अहाणुपुव्वीए संपत्थियं ।

तयानंतरं च णं वइरामयवट्टलट्टसंठियमुसिलिद्धपरिधट्टमट्टमुपतिट्ठिए विसिद्धे

अनेगवरपंचवणकुडभीसहसुस्सिए (परिमंयाभिरामे) वात्सुयविजयवेजयंतीपडागच्छतातिच्छ-
तकलिते तुंगे गगनतलमणुलिहंतसिहरे जोअणसहससमूसिए महतिमहालए महिवज्जए पुरतो
अहाणुपुब्बीए संपत्थिए । तयानंतरं च णं सुरुवणेयत्थपरिकच्छिया सुसआ सव्वालंकारभूसिया
महया भडचडःहफरुवेणं पंचअप्पीयारिअईणे पुरतो जअनुत्तुच्चिणंणत्थिया ।

तयानंतरं च णं बहवे आभिओगिया देवा देवीओ य सएहिं २ रुवेहिं सएहिं २ वित्तेसेहिं
सएहिं २ विदेहिं सएहिं २ नेआएहिं सएहिं २ नेवत्थेहिं पुरतो अहाणुपुब्बीए संपत्थिया) तयानंतरं
च णं सुरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सव्विइदीए जाय रुवेणं सुरियाभं
देवं पुरतो पासतो य मग्गतो य समनुगच्छंति ॥

वृ. 'तएणंसेसेरूयाभेदेवे' इत्यादि, दिव्यं-प्रधानंजिनेन्द्रस्य-भगवतोवर्तमानस्वामिनोऽ-
भिगमनाय-अभिमुखं गमनाय योग्यम्-उचितंजिनेन्द्राभिगमनयोग्यमुत्तरवैक्यं रूपं विकुर्वीति,
विकुर्वीत्या चतसृभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिर्द्वाभ्यामनीकाभ्यां, तद्यथा-गन्धर्वानीकेन
नाट्यानीकेन च, सार्द्धं, तत्र सहभावः स्वस्वाभिभावमन्तरेणापि दृष्टो, यथा समानगुणविभय-
योर्द्वयोर्मित्रयोः, अतः स्वस्वाभिभावप्रकटनार्थमाह-'संपरिवुडे' सम्यगाराधकभावं विभ्राणैः
परिवृतः-सम्परिवृतः तत्तदिव्यं यानावमानमनुप्रदक्षिणी कुर्वन्-पूर्वतोरणानुकूल्येन प्रदक्षिणीकुर्वन्
पूर्वेण तोरणेनानुप्रविशति-स्विहासनानुकूलं प्रविशति, प्रविशन्पूर्वेण 'त्रिसोपानप्रतिरूपकेण'
प्रतिविशिष्टरूपेण त्रिसोपानेन तद् यानविमानं 'दुरुहइ'ति आरोहति, आरुह्य च 'जेणेव'ति
यस्मिन्नेव देशे तस्य मणिपीठिकाया उपरि सिंहासनं तत्रोपागच्छति, उपागत्य च सिंहासनवरगतः
सन्पूर्वाभिमुखः 'सन्निषण्णः' सम्यक्-सकलसेवकजनचमत्कारकारिण्या उपवेशनस्थित्योपविष्टः

'तएणमि'त्यादि, ततस्तस्य सूर्याभस्य देवस्य चत्वारि सामानिकदेवसहस्राणि तद् दिव्य
यानविमानमनुप्रदक्षिणीकुर्वन्ति, उत्तरेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेणारोहन्ति, 'पुब्बनवत्थेहिं' इत्यादि,
अत्र सम्पम्यर्थे तृतीया, पूर्वन्यस्तेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति, अवशेषाः-अभ्यन्तरपर्वदादयो देवा
देव्यश्च दक्षिणेन त्रिसोपानप्रतिरूपकेणारोहन्ति, आरुह्य च स्वेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति ।

'तएणमि'त्यादि, ततस्तस्य सूर्याभस्य देवस्य तद् दिव्यं यानविमानमारूढस्य पुरतोऽष्टाष्ट-
मङ्गलकानि यथानुपूर्व्या-वक्ष्यमाणपाठक्रमेणेत्यर्थः, सम्प्रस्थितानि, तद्यथा-'सोत्थियसिरिवच्छे'-
त्यादि, पूर्वस्वस्तिकः तदनन्तरं श्रीवत्सस्तदनन्तरं पूर्णकलशमृङ्गारदिव्यातपत्रपताकाः सयामराः,
कथम्भूताः ? इत्याह-'दर्शनरतिका' दर्शने-अवलोकने रतिर्यासुता दर्शनरतिकाः, इह दर्शनर-
तिकमपि किञ्चिदालोकदर्शनीयं न भवत्यमङ्गलत्वात् यथा गर्भवती युवतिः, अत आह-आलोके-
बहिः प्रस्थानसमयमादिनि दर्शनीया-द्रष्टुं योग्या मङ्गल्यत्वात्, अन्ये त्वाहुः-आलोके दर्शनीया
न पुनरत्युक्ता आलोकदर्शनीया, तथा वातोद्धुता विजयसुचिका वैजयन्तीति विजयवैजयन्ती च
उत्सृता-ऊर्ध्वीकृता गगनतलम्-अम्बरतलमनुलिखन्ती-गभिलङ्घयन्ती 'पुरतो' यथानुपूर्व्या
सम्प्रस्थिता ।

'तयानंतरं चणमि'त्यादि, तदनन्तरं 'वेरुलियभिसंतविमलदंड'मिति 'वैडूर्यो' वैडूर्यरत्नमयो
भिसंतो-दीप्यमानो विमलोनिर्मलो दण्डो यस्य तत्तथा 'पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहिय'मिति,
प्रलम्बते इति प्रलम्बि तेन-प्रलम्बमानेन कोरण्टमाल्यदाम्ना-कोरण्टपुष्पमालयोपशोभितं

प्रलम्बकोरुण्टमात्यदामोपशोभितं चन्द्रमण्डलनिभं दीप्तया शोभया वर्तुलतया चन्द्रमण्डलाकारं समुत्सृतं सम्यगूर्ध्वीकृतं विमलमातपत्र तथा प्रवरं सिंहासनं मणिरत्नैः भक्त्या-विच्छित्या चित्रं यत्तन्मणिरतन्मक्तिचित्रं, सहपादपीठं यस्य तत्सपादपीठं, तथा 'सपाउयाजोगसमाजुत'मिति, पादुकायोगः-पादुकाद्वितयं तस्य समानेयत्वं तत्रायुक्तं सह 'सदुकायो-उत्तमसुरसं'मस्य तत्तया 'बहुकिङ्करामरपरिग्रहियमि'ति बहुभि किङ्करैः-किङ्करकल्पैरमरैः परिगृहीतं 'पुरतो' यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितं ।

तदनन्तरं 'वइरामयवड्डलड्डसंठियसुसिलिड्डपरिघड्डमड्डसुपड्डिण'ति, वज्रमयो-वज्ररत्नमयः तथा वृत्तं-वर्तुलं लष्टं-मनोज्ञं संस्थितं-संस्थानमाकारो यस्य स वृत्तलष्टसंस्थितः तथा सुश्लिष्टः-शुश्लेषापत्रावयवो मसृण इत्यर्थः परिघृष्ट इव परिघृष्टः खरशानया पाषाणप्रतिमावत् मृष्ट इव मृष्टः सुकुमारशाण्या पाषाणप्रतिमेव सुप्रतिष्ठितो न तु तिर्यक्पतिततया वक्रः तत् एतेषां पदानां पदद्वयमीलनेन कर्मधारयः, अत एव शेषध्वजेभ्यो विशिष्टः अतिशायी, तथा अनेकानि-अनेक-सङ्ख्याकानि वराणि-प्रधानानि पञ्चवर्णानि-कुडभीसहस्राणि उत्सृतानि यत्र सोऽनेकवर-पञ्चवर्णकुडभीसहस्रोत्सृतः, क्तान्तस्य परनिपातो सुखादिदर्शनात्, यातोद्धूतविजयवैजयन्तीप-ताकाच्छत्रातिच्छत्रकलितः, तुङ्गः-अत्युच्चो योजनसहस्रप्रमाणोच्छ्रयत्वात्, तथा गगनतलम्-अम्बरतलमनुलिखत् शिखरम्-अग्रभागो अस्य स तथा योजनसहस्रमुत्सृतः अत एव 'महमहाल' इति ।

अतिशयेन महान् महेन्द्रध्वजः 'पुरतो' यथानुपूर्व्या संप्रस्थितः । तदनन्तरं 'सुरुवनेवत्य-परिकच्छिया' इति, सुरूपं नेपथ्यं परिकक्षितं-परिगृहीतं यैस्ते तथा, तथा सुधु-अतिशयेन सज्जाः-परिपूर्णा स्वसामग्रीसमायुक्ततया प्रगुणीभूताः-सर्वालङ्कारविभूषिताः 'महता भडचडगर-पहकरेण'ति महता-अतिशयेन भटचटकरपहकरेणचटकरप्रधानभटसमूहेन पञ्चानीकानि पञ्चानीकाधिपतयः 'पुरतो' यथाऽनुपूर्व्या सम्प्रस्थिताः । तदनन्तरं च सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवा देव्यश्च सर्वर्ध्या यावत्करणात् 'सव्वजुईए सव्वबलेण'मित्यादि परिग्रहः, सूर्याभं देवं पुरतः पार्श्वतो मार्गतः-पृष्ठतः समनुगच्छति ।

मू. (१७) तए णं से सूरियामे देवे तेणं पंचानीयपरिखितेणं वइरामयवड्डलड्डसंठिएण जाव जोयणसहस्ससुसिएणं महतिमहालतेणं महिंदज्झएणं पुरतो कड्डिडेज्जमाणेणं चउहिं सामानिय-सहस्सेहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अत्रेहि य बहूहिं सूरियामविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सख्खि संपरिवुडे सव्विडिए जाव रवेणं -

-सोधम्मस्स कप्पस्स मज्झिमज्झेणं तं दिव्वं देविडिं दिव्वं देवजुतिं दिव्वं देवानुभावं उवदंसेमाणे २ पडिजागरेमाणे २ जेणेव सोहम्मकप्पस्स उत्तरिल्ले निज्जाणमग्गे तेणेव उवागच्छति, २ जोयणसयसाहस्सितेहिं विग्गहेहिं ओवयमामे वीतवयमाणे ताए उक्कट्टाए जाव तिरियमसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झिमज्झेणं वीइवयमाणे २ -

-जेणेव नंदीसरवरदीवे जेणेव दाहिणपुरच्छिमिल्ले रतिकरपव्वते तेणेव उवागच्छति २ ता तं दिव्वं देविडिं जाव दिव्वं देवानुभावं पडिसाहरेमाणे २ पडिसंखेवेमाणे २ जेणेव जंबूदीवे २ जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा नयरी जेणेव अंबलासवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ ता -

—समणं भगवं महावीरं तेणं दिव्वेणं जाणविमाणेणं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ
२ ता समणस्स भगवतो महावीरस्स उत्तरपुरच्छिमे दिसिभागे तं दिव्वं जाणविमाणं ईसिं
चउरंगुलसंपत्तं धरणितलंसि ठवेइ ठवित्ता चउहिं अग्गमहिंसीहिं सपरिवाराहिं दोहि अनीयाहिं
तंजहा गंधव्वाणिणं य नद्धाणिणं य सद्धिं संपरिवुडे ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ
पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाण- पडिरुवणं पच्चोरुहति ।

तए णं तात्ता सूरियाभस्स देवस्य चत्ताणि सत्ताणियस्स इत्थीओ ताओ दिव्वाओ
जाणविमाणाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवणं पच्चोरुहति, अवसेसा देवाय देवीओ य ताओ
दिव्वाओ जाणविमाणाओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवणं पच्चोरुहति ।

तए णं से सूरियामे देवे चउहिं अग्गमहिंसीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं
अन्नेहिं य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिणहिं देवेहिं देवीहिं य सद्धिं संपरिवुडे सव्विद्धीए
जाव नाइयरवेणं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति २ ता समणं भगवं महावीरं
तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति २ ता वंदति नमंसति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी —

अहं णं भंते ! सूरियाभे देवे देवाणुप्पियाणं वंदामि नमंसामि जाव पज्जुवासामि ।

बृ. 'तएण' मित्यादि ततः स सूर्याभो देवः तेन पञ्चानीकपरिक्षिप्तेन यथोक्तविशेषणविशिष्टेन
महेन्द्रध्वजेन पुरतः प्रकृष्यमाणेन चतुर्भिः सामानिकसहस्रश्चतसृभिः सपरिवाराभिरग्रमहिषीभिः-
स्तिसृभिः पर्षदिभः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः षोडशभिरात्मरक्षदेवसहस्रैरन्यैश्च बहुभिः सूर्याभवि-
मानावासिभिर्वैमानिकैर्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं सम्परिवृतः सर्वद्वयं सर्वद्युत्या

यावत्करणात्—'सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेण सव्वविभूसाए सव्वविभूइए सव्वसंम-
मेणं सव्वपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं सव्वदिव्वतुडियसइसग्गिनाएणं हया इइढीए महया जुइए
महया बलेणं महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमयपडुप्पवाइयरवेणं संखपणवपडहभेरिअ-
ल्लरिखरमुहिहुइअमुरमुइंगदुंदुभिनिग्घोसननाइयरवेणं' मिति परिगृह्यते ।

सौधर्मस्य कल्पस्य मध्येन तां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यां देवानुभूतिं 'कालेमाणे
२' इति उपलालयन् २ लीलया उपभुञ्जान् इति भावः, येनैव सौधर्मस्य कल्पस्योत्तराहो निर्याण-
मार्गो—निर्गमनमार्गस्तेनैव प्राश्वेनोपागच्छति, 'ताए उक्किट्ठाए' इत्यादि पूर्ववद्भावत् दिव्यया
देवगत्या योजनशतसहस्रकैः—योजनलक्षप्रमाणैर्विग्रहैः—क्रमैरवपतन्—अधस्तादवतरन्
व्यतिव्रजंश्च—गच्छंश्च तिर्यग् असङ्ख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन 'जेणेव' इति नन्दीश्वरो
द्वीपः यस्मिन् प्रदेशे यस्मिन्नेव च प्रदेशे तस्मिन्नन्दीश्वरे द्वीपे दक्षिणपूर्व—आग्नेयकोणवर्ती
रतिकरनामा पर्वतस्तस्मिन्नुपागच्छति,—

—उपागत्य च तां दिव्यां देवर्द्धिं यावद् दिव्यं देवानुभावं शनैः २ प्रतिसंहरन् २ एतदेव
पर्यायेण व्याचष्टे—प्रतिसङ्क्षिपन् २ यस्मिन् प्रदेशे जम्बूद्वीपो नाम द्वीपः तत्र च जम्बूद्वीपे यस्मिन्
प्रदेशे भारतवर्षं तस्मिन् भारतवर्षे यस्मिन् प्रदेशे आमलकल्या नगरी तस्याश्चाऽऽमलकल्यापाया
नगर्या बहिर्यस्मिन् प्रदेशे आप्रशालवनं चैत्यं तस्मिन् चैत्ये यस्मिन् प्रदेशे मणो भगवान् महावीरः
'तेणेवे' इति तत्रोपागच्छति, सर्वत्र तृतीया सप्तयर्थे द्रष्टव्या प्राकृतत्वात्, उपागत्य च श्रमणं भगवन्तं
महावीरं तेन—प्रागुक्तस्वरूपेण दिव्येन यानविमानेन सह त्रिकृत्वः—त्रीन् वारान् आदक्षिण-

प्रदक्षिणीकरोति,

आदक्षिणप्रदक्षिणीकृत्य च श्रमण भगवतो महावीरस्यापेक्षया य उत्तरुप्रोव दिग्भागस्त-
पक्रामति-गच्छति अपक्रम्य च तद् दिव्यं यानविमानमीषद् एतदेव प्रकटयति-चतुरङ्गुलं,
चतुर्भिरङ्गुलैरित्यर्थ असम्प्राप्तं सत् धरणीतले स्थापयति स्थापयित्वा चतसृभिरग्रमहिषीभिः
सपरिवाराभिः द्वाभ्यामनीकाभ्या तद्यथा-गन्धर्वानीकेन नाट्यानीकेन च सार्द्धं सम्परिवृतस्तस्माद्
दिव्यात् यानविमानात् पूर्वेण त्रिसोपान्नादित्यपकेण प्रत्यक्षतरति, चत्वारि सागानिक्लेद-
सहस्राण्युत्तरेण, शेषा दक्षिणेन 'तए णमि' त्यादि, 'वंदामि नमंसामि जाव पञ्चुवासामी' त्यत्र
यावच्छब्दकरणात् 'सङ्कारेमि सम्माणेमि कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पञ्चुवासेमि' इति परिग्रहः, ।

मू. (१८) सूरियामाति समणे भगवं महावीरे सूरियाभं देवं एवं वयासी पोरणमेयं सूरियामा
जीयमेयं सूरियाभा ! किच्चमेयं सूरियाभा ! करणिअमेयं सूरियाभा ! आइन्नमेयं सूरि- यामा !
अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा ! जे णं भवणवइवाणमंतरजोइसयेमाणिया देवा अरहंते भगवंते
वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता तओ पच्छा-साइं साइं नामगोत्ताइं साहंति, तं पोरणमेयं
सूरियाभा ! जाव अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा ! ।

वृ. ततः 'सूरियाभाइ' इत्यादि, सूरियाभात् आदिः-मुख्यः पर्युपासकतया यस्य स सूर्याभादि
श्रमण भगवान् महावीरस्तं सूर्याभं देवमेवमवादीत्- 'पोरणमेयमि' त्यादि प्राग्वत् ।

मू. (१९) तए णं से सूरियाभे देवे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं बुत्ते समाणे हइ जाव
समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नातिदूरे सुस्सुसमाणे नमंसमाणे
अभिमुहे विनएणं पंजलिउडे पञ्चुवासति ॥

वृ. 'नच्चासन्ने' इत्यादि, नात्यासन्नः-नातिनिकटोऽवग्रहपरिहारात् नात्यासन्ने वा स्थाने
वर्तमान इति गम्यम् 'नाइदूरे' इति न-नैवातिदूरः-अतिविप्रकृष्टोऽनैघित्यपरिहारात् नातिदूरे
वा 'सुस्सुसमाणे' इति भगवद्वचनानि श्रोतुमिच्छन् 'अभिमुहे' इति अभि-भगवन्तं लक्ष्यीकृत्य
मुखमस्येति अभिमुख, भगवतः सम्मुख इत्यर्थ, विनयेन हेतुना 'पंजलिउडे' इति प्रकृष्टः-प्रधानो
ललाटतटघटितत्वेन अञ्जलि-हस्तन्यासविशेषः कृतो येन स प्राञ्जलिकृतः, सुखादिदर्शनात्
क्तान्तस्य परनिपातः, पर्युपास्ते-सेवते ।

मू. (२०) तए णं समणे भगवं महावीरे सूरियामस्स देवस्स तीसे य महतिमहालियाए
परिसाए जाव परिसा जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ।

वृ. ततः श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभस्य देवस्य श्वेतस्य राज्ञो धारणीप्रमुखानां च
देवीनां तस्याश्च 'महइमहालिताए' इति अतिशयेन महत्या 'इसिपरिसाए' इति ऋषयः-
त्रिकालदर्शनेनस्तेषां पर्षत् तस्याः, अवध्यादिजिनपर्षद इत्यर्थः, मुनिपर्षदोयथोक्तानुष्ठाना-
नुष्ठायिसाधुपर्षदः 'जतिपरिसाए' इति यतन्ते उत्तरगुणेषु विशेषत इति यततो-
विधिब्रह्मव्याधभिप्राहाधुषेताः साधवस्तेषां पर्षदो यतिपर्षदः, 'विदुपरिसाए' इति विद्वत्परिषदः-
अनेकविज्ञानपर्षदो देवपर्षदः इक्ष्वाकुपर्षदः क्षत्रियपर्षदः कौरव्यपर्षदः कथम्भूताया इत्याह ।

'अनेगसयाए' इति अनेकानि पुरुषाणां शतानि सङ्ख्यया यस्यां सा अनेकशता तस्याः
'अनेगवंदाए' इति अनेकानि वृन्दानि यस्याः सा तथा तस्याः, 'अनेगसयवंदपरिवाराए' इति

अनेकशतानि—अनेकशतसङ्ख्यानि वृन्दानि परिवारो यस्याः सा तथा तस्याः, 'महतिमहालियाए परिसाए' अतिशयेन महत्या पर्वदः 'ओहबले' इति ओघेन—प्रवाहेण बलं यस्य, न तु कथयतो बलहानिरुपजायते इति भावः ।

'एवं जहा उववाइए तहा भाणियव्वमि'ति, एवं यथा औपपातिके ग्रन्थे तथा वक्तव्यं, तच्चैवं—'अइबले महाबले अपरिमियबलवीरियतेयमाहप्पकंतिजुत्ते सारदनवधणियमहुर-गंभीरकुंघनिग्घोसदुंदुभिस्सरे उरेवित्थिहाए कंठेवड्डियए सिरेसमावत्राए अगरलाए अमम्मणाए फुडविसयमहुरगंभीरगाहिगाए सब्बक्खरसन्निवाइयाए गिराए सब्बभासाणुगामिणीए सब्ब-संसयविमोयणीए अपुणरुत्ताए सरस्सईए जोयणनीहारिणा सरेणं अब्बमागहाए भासाए भासइ अरिहाधम्मं परिकहेइ, तंजहा—अत्थि लोए अत्थि अलोए अत्थि जीवे अत्थि अजीवेत्यादि, तावत् यावत् तए णं सा महइमहालिया भणुस्सपरिसा ।

भू. (२९) तए णं से सूरियाभे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टतुड्ड जाव हयहियए उट्टाए उट्टेति उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी --

अहं भंते ! सूरियाभे देवे किं भवसिद्धिए अभवसिद्धते ? सम्मदिट्ठी मिच्छदिट्ठी ? परित्तसंसारिते अनंतसंसारिए ? सुलभबोहिए दुलभबोहिए ? आराहते विराहते ? चरिमे अचरिमे ?, सूरियामाइ समणे भगवं महावीरे सूरियाभं देवं एवं वदासी ।

सूरियाभा ! तुभं णं भवसिद्धिए नो अभवसिद्धिते जाव चरिमे नो अचरिमे ।

बू. समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टतुड्डा समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ २ ता एवं वयासी—सुयक्खाए णं भंते निगंथे पावयणे, नत्थि णं केई समणे माहणे वा एरिसं धम्ममाइक्खित्ताए, एवं वइत्ता जामेव दिसिं पाउब्भूता तामेव दिसिं पडिग्ग्या ।

तए णं सेए सराया समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टतुड्डचि-त्तमानंदिए जाव हरिसवसविसप्पमाणाहियए समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता पसिणाइं पुच्छइ पुच्छित्ता अट्ठाइं परियाएइ परियाइत्ता उट्टाए उट्टेइ उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ एवं वयासी—सुयक्खाए णं भंते ! निगंथे पावयणे साव एरिसं धम्ममाइक्खित्ताए, एवं वइत्ता इत्थि दुरूहइ दुरूहित्ता समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतियाओ अंबसालवनाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगते' इति, इदं घ प्रायः सकलमपि सुगमं नवरं यामेव दिशमवलम्ब्य, किमुक्तं भवति ? यतो दिशः सकाशात् प्रादुर्भूतः—समवसरणे समागतस्तामेव दिशं प्रतिगतः ।

सम्प्रति सूर्याभो देवो धर्मदिशनाश्रवणतो जातप्रभूततरसंसारिविरागः स्वविषयं भव्यत्वादिकं पिपृच्छिषुर्यत्करोति तदाह—'तए णमि'त्यादि, 'भवसिद्धिए' इति । भवैः सिद्धिर्यस्यासौ भवसिद्धिको, भव्य इत्यर्थः, तद्विपरीतोऽभवसिद्धिकः, अभव्य इत्यर्थः, भव्योऽपि कश्चिन्मिथ्यादृष्टिर्भवति कश्चित्समयदृष्टिस्तत आत्मनः सम्यग्दृष्टित्वनिश्चयाय पृच्छति—

सम्यग्दृष्टिको मिथ्यादृष्टिकः, सम्यग्दृष्टिरपि कश्चित्परिमितसंसारो भवति कश्चिद-परिमितसंसारः, उपशमश्रेणिशिरःप्राप्तानामपि केषाञ्चिदनन्तसंसारभावाद, अतः पृच्छति-परीत-संसारोकिऽ-नन्तसंसारिकः ?, परीतः-परिमितः स चासौ संसारश्च परीतसंसारः, परीतसंसा-रिकोऽपि कश्चित् सुलभबोधिको भवति यथा शालिभद्रादिकः, कश्चिदुर्लभबोधिको यथा पुरोहितपुत्रजीवः, ततः पृच्छति सुलभा बोधि-भवान्तरे जिनधर्मप्राप्तिस्यस्यासौ सुलभबोधिकः, एवं दुर्लभबोधिकः, सुलभबोधिकोऽपि कश्चिद्बोधिं लब्ध्वा विराधयति ततः पृच्छति-आराधयति-सम्यक्पालयति बोधिमित्याराधकः, तद्विपरीतो विराधकः, आराधकोऽपि कश्चित्तद्भवमोक्षगामी न भवति । ततः पृच्छति-चरमोऽचरमो वा ?, चरमोऽनन्तरभावी भवो यस्यासौ चरमः ।

‘अभ्रादिभ्य’ इति मत्वर्थीयोऽप्रत्ययस्तद्विपरीतोऽचरमः, एवमुक्ते सूर्याभादि श्रमणो भगवान् महावीरस्तं सूर्याभं देवमेवमवादीत्-भोः सूर्याभ ! त्वं भवसिद्धिको नाभवसिद्धिकः, यावत्करणात् ‘सम्पद्दिङ्गी नो मिच्छादिङ्गी परित्तसंसारिए नो अनन्तसंसारिए सुलभबोहिए नो दुलभबोहिए आराहए नो विराहए’ इति परिग्रहः ।

मू. (२२) तए णं से सूरियाभे देवे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुड्ढ वित्तमानंदिए परमसोमनस्से समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसति २ एवं वदासी-

तुब्भे णं भंते ! सव्वं जाणह सव्वं पासह (सव्वओ जाणह सव्वओ पासह) सव्वं कालं जाणह सव्वं कालं पासह सव्वे भावे जाणह सव्वे भावे पासह जाणंति णं देवाणुप्पिया मम पुव्विं वा पच्छा वा भमेयस्सवं दिव्वं देविहं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवानुभावं लब्धं पत्तं अभिसमणागयंति तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाणं भत्तिपुव्वगं गोयमातियाणं समणाणं निग्गंधाणं दिव्वं देविहं दिव्वं देवजुइंदिव्वं देवानुभावं दिव्वं बत्तीसतिबद्धं नट्ठयिहिं उवदंसित्तए ।

बृ. तुब्भे णं भंते ! तुब्भे इति यूयं णमिति वाक्यालङ्कारे भदन्त ! सर्वं केवलवेदसा जानीथ सर्वं केवलदर्शनेन पश्यथ, अनेन द्रव्यपरिग्रहः, तत्र सर्वशब्दो देशकात्स्न्येऽपि वर्तते यथा अस्य सर्वस्यापि ग्रामस्यायमधिपतिरिति सचराचरविषयज्ञानदर्शनप्रतिपादनार्थमाह-‘सव्वतो जाणह सव्वओ पासह’ सर्वतः-सर्वत्र दिक्षु ऊर्ध्वमधो लोकेऽलोके चेति भावः, जानीथ पश्यथ च, अनेन क्षेत्रपरिग्रहः, तत्र सर्वद्रव्यसर्वक्षेत्रविषयं वर्तमानिकमात्रमपि ज्ञानं दर्शनं वा सम्भाव्येत ततः सकलकालविषयज्ञानदर्शनप्रतिपादनार्थमाह-सर्वकालम्-अतीतमनागतं वर्तमानं च जानीथ पश्यथ, एतेन कालपरिग्रहः, तत्र कश्चित् सर्वद्रव्यसर्वक्षेत्रसर्वकालविषयमपि ज्ञानं सर्वपर्यायविषयं न सम्भावयेत् यथा भीमांसकादि अत आह-सर्वान् भावान्-पर्यायान् प्रतिद्रव्यामात्मीयान् परकी-यांश्च केवलवेदसा जानीथ केवलदर्शनेन पश्यथ, अथ भाषादर्शनविषया न भवन्ति ततः कथमुक्तं

‘सव्वे भावे पासह’ इति ?, नैष दोषः, उत्कलितरूपतया हि ते भावा दर्शनविषया न भवन्ति, अनुत्कलितरूपतया तु ते भवन्त्येव, तथा चोक्त-“निर्विशेषं विशेषाणां, ग्रहो दर्शनमुच्यते,” इति, ततो ‘जाणंति णं’ मिति पूर्ववत् देवानां प्रियाः पूर्वमपि अनन्तरमुपदर्श्यमान-नाट्यविधेः पश्चादपि च उपदर्श्यमानेनाट्यविधेः, उत्तरकालं मम एतद्गूपां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवधुतिं दिव्यं देवानुभावं लब्धं देशान्तरगतमपि किञ्चिद्भवति तत आह-प्राप्तं, प्राप्तमपि किञ्चिदन्तरायवशादनात्मवशं भवति तत आह-अभिसमन्वागतं, तत ‘इच्छामि णमि’ त्यादि,

इच्छामि णमिति पूर्ववत् देवानां प्रियाणां पुरतो भक्तिपूर्वकं—बहुमानपुरस्सरं गीतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावमुपदर्शयितुं द्वात्रिंशद्विंशं—द्वात्रिंशत्कारं नाट्यावध—नाट्यविधानमुपदर्शयितुमिति ।

मू. (२३) तए' समणे भगवं महावीये सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे सूरियाभस्स देवस्स एयमड्ढं नो आढाति नो परियाणति तुसिणीए संचिद्धति ।

तए णं से सूरियामे देवे समणं भगवं महावीरं दोहंपि एवं वयासी—तुब्भे णं भंते ! सव्वं जाणह जाव उवदंसित्तए तिकड्डु समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ वंदति नमंसति २ ता उत्तरपुरच्छिमं दिस्सो भागं अतिक्कमाति २ ता वेज्जंवेयसमुग्घाएणं समोहणाते २ ता संखिज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सरति २ ता अहावायरे ० २ अहासुहुमे ० २ दोहंपि विउव्विय-समुग्घाएणं जाव बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वति ।

से जहानामए आलिंगपुक्खरे वा जाव मणीणं फासो, तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभागे पिच्छाघरमंडवं विउव्वति, अनेगखंभसयसंनिविद्धं वण्णतो बहुसमरमणिज्जभूमिभागं विउव्वइ उल्लोयं अक्खाडगं मणिपेढियं च विउव्वति ।

तीसे णं मणिपेढियाए उवरि सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिद्धंति ।

तए णं से सूरियामे देवे समणस्स भगवतो महावीरस्स आलोए पणामं करेति २ ता अणुजाणउ मे भगवंतिकड्डु सीहासनवरगए तित्थयराभिमुहे सन्निसन्ने । तए णं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए नानामणिकणगरयणविमलमहनिहनिउणोवचियमसिमिसित्तविरतियमहा-भरणकडगतुडिवययरभूसणुअलं पीवरं पलंबं दाहिणं भुयं पसारेति ।

तओ णं सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिच्चयाणं सरिसलावण्णरूवजोवनगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियणिओआणं दुहत्तोसंवलियग्गणियत्थाणं आविद्धतिलयामेलाणं पिण्डगेवेज्जकंचुयाणं उप्पीलियचित्तपट्टपरियरसफेणकावत्तरइयसंगय पलंबवत्थंतयित्तचिखल-गनियंसणाणं एगावलिकंठरइयसोमंतवच्छपरिहत्थभूसणाणं अट्टसयं नट्टसज्जाणं देवकुमाराणं निगच्छति ।

तयानंतरं च णं नानामणि जाव पीवरं पलंबं वामं भुयं पसारेति, तओ णं सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिच्चतीणं सरिसलावण्णरूवजोव्वणगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियनिओयाणं दुहत्तोसंवेच्चियग्गनियत्थीणं आविद्धतिलयामेलाणं पिण्डगेवेज्जकंचुतीणं नानामणिरयण-भूसणविराइयंगमंगाणं चंदाननानं चंदद्धसमनिलाडाणं चंदाहियसोमदंसणाणं उक्का इव उओवेभाणीणं सिंगारागारचारुवेसाणं हसियभणियचिद्धियविलाससललियसंलावनिउणजुत्तोवयार-कुसलाणं गहियाउज्जाणं अट्टसयं नट्टसज्जाणं देवकुमारियाणं निगच्छइ ।

तए णं से सूरियामे देवे अट्टसयं संखाणं विउव्वति अट्टसयं संखवायाणं विउव्वइ अट्टसयं सिंगां विउव्वइ अट्टसयं सिंगवायाणं विउव्वइ अट्टसयं संखियाणं विउव्वइ अट्टसयं संखियवायाणं विउव्वइ अट्टसयं खरमुहीणं विउव्वइ अट्टसयं खरमुहिवाइयाणं विउव्वइ अट्टसयं पेयाणं विउव्वति अट्टसयं पेयावायगाणं अट्टसयं पीरपीरियाणं विउव्वइ एवमाइयाइं एगूणपन्नं आउज्जविहाणाइं विउव्वइ २ ता तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीयाओ य सहायेति ।

तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीयो य सूरियाभेणं देवेणं सहाविद्या समाणा हट्ट जाव जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति तेणेव २ ता सूरियामं देवं करयलपरिगृहियं जाव बद्धावित्ता एवं वयासी—संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं अम्हेहिं कायव्वं ।

तए णं से सूरियाभे देवे ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह करित्ता वंदह नमंसह वंदित्ता नमंसित्ता गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं तं दिव्वं देवेइंढ विव्वं देवजुत्तिं दिव्वं दिव्वानुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नट्टविहिं उवदंसेह उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ।

तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारियो य सूरियाभेणं देवेणं एवं युत्ता समाणा हट्टजाव करयल जाव पडिसुणंति २ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति २ समणं भगवं महावीरं जाव नमंसित्ता जेणेव गोयमादिया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति ।

तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारियो समामेव समोसरणं करोति, समा २ ता समामेव पंतिओ बंधंति, समामेव पंतिओ बंधित्ता समामेव पंतिओ नमंसंति समामेव २ सित्ता समामेव पंतीओ अवनमंति २ ता समामेव उन्नमंति २ एवं सहित्तामेव ओनमंति एवं सहित्तामेव उन्नमंति सहियामेव उन्नमित्ता थिमियामेव ओनमंति २ एवं सहित्तामेव ओनमंति एवं सहित्तामेव उन्नमंति सहियामेव उन्नमित्ता थिमियामेव ओनमंति थिमियामेव उन्नमन्ति संगयामेव ओनमंति संगयामेव उन्नमंति २ ता समामेव पसरंति २ ता समामेव आउज्जविहाणाइं गेण्हंति समामेव पयाएसु पगाइंसु पणच्चिसु, किं ते ?

उरेण मंदं सरेण तारं कंठेण वितारं तिविहं तिसमयरेयगरइयं गुंजावक्कुहरोवगूढं रत्तं तिठाणकरणसुद्धं सकुहरगुंजंतवंसतंतीलताललयगहसुसंपउत्तं म्हुरं समं सलिलियं मनोहरं मिउरिभियपयसंचारं सुरइ सुणइ वरचारुत्तवं दिव्वं णट्टसज्जं मेयं पगीया वि होत्था, किं ते ?

उद्धमंताणं सखाणं सिंगाणं सेंखियाणं खरमुहीणं पेयाणं परपिरियाणं आहंमंताणं पणवाणं पडहामं अण्णालिज्जमाणाणं भंमाणं होरमाणं तालिज्जंताणं भेरीणं झल्लरीणं दंदुहीणं आलिवंताणं (मुरयाणं) मुइंगाणं नंदीमुइंगाणं उत्तालिज्जंताणं आलिगाणं कुंतुबाणं गोमुहीणं महलाणं मुच्छिज्जंताणं वीणाणं विपंचीणं वल्लकीणं कुट्टिज्जंताणं महंतीणं कच्छमीणं वित्तवीणाणं सारिज्जंताणं बद्धीसाणं सुघोसाणं नंदिघोसाणे फुट्टिज्जंतीणं भामरीणं छब्बामरीणं परिवायणीणं छिप्पंतीणं तूणाणं तूंबवीणाणं —आमोडिज्जंताणं कुंभाणं नउलाणं अच्छिज्जंतीणं मूगुंदाणं हुडुक्कीणं विचिक्कीणं वाइज्जंताणं करडाणं डिंडिमाणं किणियाणं कडंबाणं वाइज्जंताणं इहरगाणं दहरिगाणं कुंतुबाणं कलसियाणं मडुयाणं आवडिज्जंताणं तलाणं तालाणं कंसतालाणं घट्टिज्जंताणं रिगिरिसियाणं लत्तियाणं मगरियाणं सुसुमारियाणं फूमिज्जंताणं वंसाणं वेलूणं वालीणं परिल्लीणं बद्धगाणं, —

तए णं से दिव्वे गीए दिव्वे नट्टे दिव्वे वाइए एवं अब्बुए सिंगारे उराले मणुत्रे मनहरे गीते मनहरे नट्टे मनहरे वातिए उप्पिजलभूते कहकहभूते दिव्वे देवरमणे पवततेयावि होत्था, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स सोत्थियसिरिवच्छणं दियावत्तवद्धमाणगभद्दासकलसमच्छदप्पणमंगलभत्तिचित्तं नामं दिव्वं नट्टविधिं उवदंसेति ।

बृ. 'तए णमि'त्यादि, ततः श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभिण देवेन एवमुक्तः सन् सूर्याभस्य देवस्थैनम्—अनन्तरोदितमर्थं नाद्रियते—न तदर्थकरणायादरपरो भवति, नापि परिजानाति—अनुमन्यते, स्वते वीतरागत्वात् गीतमादीनां च नाट्यविधेः स्वाध्यायादिविघातकारित्वात्, केवलं तूष्णीकोऽवतिष्ठते, एवं द्वितीयमपि वारं, तृतीयमपि वारमुक्तः सन् भगवानेवमवतिष्ठति 'तए णमि'त्यादि, ततः परिणामिक्या बुद्ध्या तत्त्वमवगम्य मीनमेव भगवत उचितं न पुनः किमपि वक्तुं, केवलं मया भक्तिरात्मीयोपदर्शनीयेति प्रमोदातिशयतो जातपुलकः सन् सूर्याभो देवः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते—स्तौति नमस्कृति—कायेन वन्दित्वा नमस्यित्वा च 'उत्तरपुरच्छिमं दिसीमागमि'त्यादि सुगमं, नवरं बहुसमभूमिवर्णनप्रेक्षागृहमण्डपवर्णनमाणिपीठिकासिंहासनतदुपर्युल्लोचाङ्कुशमुक्तादामवर्णनानि च प्राग्बद्ध भावनीयानि ।

'तए णमि'त्यादि, ततः सूर्याभो देवस्तीर्थङ्करस्य भगवतः आलोके प्रणामं करोति, कृत्वा चानुजानुत भगवान् मामित्यनुज्ञापनां कृत्वा सिंहासनवरगतः सन् तीर्थकराभिमुखः सत्रिषण्णः 'तए णमि'त्यादि, ततः सूर्याभो देवः 'तत्प्रथमतया' तस्य—नाट्यविधेः प्रथमत्तयां दक्षिणं भुजं प्रसारयति, कथम्भूतमित्याह—'नानामणिकणगरयणविमलमहारिहनिपुणोवचियमिसिमिसंति-विरड्यमहाभरणकडगतुडियवरभूसणुञ्जलं' इति नानाविधानि मणिकनकरत्नानि येषु तानि नानामणिकनकरत्नानि, मणयो नानाविधाश्चन्द्रकान्तादयः कनकानि नानाविधानि नानवर्णतया रत्नानि नानाविधानि कर्कतनादीनि, तथा विमलानि—निर्मलानि तथा महान्तमुपभोक्तारमर्हन्ति यदिवा महम्—उत्सवं क्षणमर्हन्तीति महार्हाणि तथा निपुणं—निपुणबुद्धिगम्यं यथा भवति एवं 'ओविया' इति परिकर्मितानि 'मिसिमिसंति' दीप्यमानानि विरचितानि महाभरणानि यानि कटकानि कलाचिकाभरणानि तुटितानि—बाहुरक्षका अत्रयानि च यानि वरभूषणानि तैरुज्ज्वलं—भास्वरं तथा पीवरं—स्यूतं प्रलम्बं—दीर्घं ।

'तए णमि'त्यादि, ततः—तस्माद् दक्षिणभुजात् अष्टशतम्—अष्टाधिकं शतं देवकुमाराणां निर्गच्छति, कथम्भूतानामित्याह—सदृशानां, समानाकाराणामित्यर्थः, तत्राकारेण कस्यचित् सदृशोऽपि वर्णतः सदृशो न भवति ततः सदृगवर्णत्वकप्रतिपादनार्थमाह—'सरित्तयाण'मिति, सदृशी—सदृग् वर्णत्वक् येषां ते तथा, सदृकत्वगपि कश्चित् वयसा विसदृशः सम्भाव्येत तत आह—'सरिच्चयाणं' सदृक्—समानं वयो येषां ते तथा तेषां 'सरिसलावण्णरूवोव्वणगुणोववेया-ण'मिति सदृशेन लावण्येन—लवणिम्ना अतिसुभगया शररिकान्त्येति भावः, रूपेण—आकृत्या यौवनेन—यौवनिकया गुणैः—दक्षत्वप्रियंवदत्वादिभिरुपपेताः सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेतास्तेषां, 'एगाभरणवसनगहियनिजोगाणमि'ति एकः—समानः आभरणवसनादि—आभरणवसनलक्षणो गृहीतो नियोगः—उपकरणमर्थात्राट्योपकरणं यैस्ते तथा तेषां ।

'दुहओ संवेल्लियग्गनियत्याणं'ति द्विधातो—द्वयोः पार्श्वयोः संवेल्लितानि संवृतानि अग्राणि यस्य तद् द्विधातः संवेल्लिताग्रं न्यस्तं सामध्यार्दुत्तरीयं यैस्ते तथा तेषां तथा उष्पीलियचित्तपट्टपरियरस फेणगावत्तरड्यसंगयपलंबवत्थंतचित्तचिल्ललगनियंसणाण'मिति, उत्पीडितः—अत्यन्ता-बद्धश्चित्रपट्टो—विचित्रवर्णपट्टरूपः परिकरो यैस्ते तथा यस्मिन्नावर्तने फेनविनिर्ममो भवति स सफेनकावर्त उच्यते ततः सफेनकावर्तेन रचिता सङ्गता—नाट्यविधावुपपन्नाः प्रलम्बा वस्त्रन्यस्य

निवसनस्य तत्तथा तत् चित्रं—चित्रवर्णं चिल्ललगं—देदीप्यमानं निवसनं—परिधानं येषां ते तथा, ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासस्तेषां, 'एगावलिकंठरइय-सोभंतव-च्छपरिहृत्यभूस-णाण'मिति, एकावलिर्याकण्ठेरयिता तथा शोभमानं वक्षो येषां ते तथा, परिहृत्यशब्दो देश्यः परिपूर्णवाचकः, पडिहृत्यानि—पूर्णानि भूषणानि येषां ते तथा, ततः पूर्वपदेन कर्मधारयस्तेषां, 'भट्टसज्जाण' नृत्ये सज्जाः—प्रगुणीभूतानृत्यसज्जास्तेषां ।

तदनन्तरं च यथोक्ताविशेषणविशिष्टं वामं भुजं प्रसारयति, तस्माद्—वामभुजात् अष्टशतं देवकुमारिकाणां विनिर्गच्छति, कथम्भूतमित्याह—'सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिव्वयाणं सरिसलावण्णरुवजोव्वणगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियनिजोईणं दुहतोसंवेल्लियगनियत्थ-णमि'ति पूर्ववत् 'आविद्धतिलयामेलाणं' आविद्धस्तिलकं आमेलाश्च—शेखरको यकामिस्ता आविद्धतिलकामेलास्तासां 'पिणद्धगेवेज्जकञ्चुकाण'मिति, पिणद्धं ग्रैवेयकं—ग्रीवाभरनं कञ्चुकश्च यकामिस्तास्तथा तासां, 'नानामणिकणगरयणभूसणविराइयंगमंगीण'मिति, नानाविधानि मणिकनकरत्नानि येषु भूषणेषु तानि नानामणिकनकरत्नानि तैर्नानामणिकनकरत्नैर्भूषणैर्विराजितान्यङ्गमङ्गानि—अङ्गप्रत्यङ्गानि यासां तास्तथा तासां, 'चंदाननाणं चन्दद्धसमनिडालाणं चन्दाहियसोमदंसणाणं उक्काइव उज्जोवेमाणीण'मिति सुगमं 'सिक्कारागारचारुवेसाणं हसियभणियच्चिद्धियविलाससललियसंलावणिउणजुत्तोवयारकुसलाणं गहियाउज्जाणं नट्टसज्जाण'मिति पूर्ववत्

'तए णं से सूरियाभे देवे' इयादि, ततः (स) सूर्याभो देवोऽष्टशतं शङ्खानां विकुर्वति, अष्टशतं शङ्खवादकानाम् १, अष्टशतं शृङ्गाणामष्टशतं शृङ्गवादकानां २ अष्टशतं शङ्खिकानां अष्टशतं शङ्खिकावादकानां २, इस्वःशङ्खो जात्यन्तरात्मकः शङ्खिका, तस्या हि स्वरो मनाक् तीक्ष्णो भवति, न तु शङ्खवदतिगम्भीरः, तथा अष्टशतं खरमुखीनां—काहलानां अष्टशतं खरमुखीवादकानाम् ३, अष्टशतं पेयानां, पेया नाम महती काहला, अष्टशतं पेयावादकानां ४, अष्टशतं पीरिपीरिकाणां कोलिकपुटावनद्धमुखवाद्यविशेषरूपाणामष्टशतं पीरिपीरिवादकानां ५ अष्टशतं पणवानां, पणवो—भाण्डपटहो लघुपटहो वा अष्टशतं होरम्भाणां, होरम्भा—महाढक अष्टशतं होरम्भावादकानां ९ अष्टशतं भेरीणां—ढक्कृतिवाद्यविशेषरूपाणामष्टशतं भेरीवादकानां १० अष्टशतं झल्लरीणां झल्लरीनाम—चर्मावनद्धा विस्तीर्णवलयकारा अष्टशतं झल्लरीवादकानां ११ अष्टशतं दुन्दुभीनाम—ष्टशतं दुन्दुभिवादकानां दुन्दुभिर्भेर्याकारा सङ्कटमुखी देवातोद्यविशेषः १२

अष्टशतं मुरुजानां महाप्रमाणो मर्दलो मुरुजः अष्टशतं मुरुजवादकानां १३ अष्टशतं मृदङ्गोऽष्टशतं मृदङ्गवादकानां १४ अष्टशतं नन्दीमृदङ्गानां नन्दीमृदङ्गो नाम एकतः सङ्कीर्णोऽन्यत्र विस्तृतो मुरुजविशेषः, अष्टशतं नन्दीमृदङ्गवादकानां १५ अष्टशतमालिङ्गानां आलिङ्गो—मुरुजवाद्यविशेष एवाष्टशतमालिङ्गवादकानां १६ अष्टशतं कुस्तुम्बानां कुस्तुम्बः—चर्मावनद्धपुटो वाद्यविशेषः अष्टशतं कुस्तुम्बवादकानां १७ अष्टशतं गोमुखीनां, गोमुखी लोकतोऽवसेया, अष्टशतं गोमुखीवादकानां १८ अष्टशतं मर्दलानां, मर्दलः—उभयतः समः, अष्टशतं मर्दलवादकानां १९ अष्टशतं विपञ्चीनां, विपञ्ची—त्रितन्त्री वीणा, अष्टशतं विपञ्चीवादकानां २०, अष्टशतं वल्लकीनां, वल्लकी—सामान्यतो वीणा, अष्टशतं वल्लकीवादकानां २१ अष्टशतं भ्रामरीणामष्टशतं भ्रामरीवादकानां २२ अष्टशतं षड्भ्रामरीणामष्टशतं षड्भ्रामरीवादकानां २३ अष्टशतं परिवादिनीनां परिवादिनी—

सप्ततन्त्री वीणा अष्टशतं परिवादीनीवादकानां २४ ।

अष्टशतं वव्वीसानामष्टशतं वव्वीसावादकानां २५ अष्टशतं सुघोषाणामष्टशतं सुघोषा-
वादकानां २६ अष्टशतं नन्दिघोषाणामष्टशतं नन्दिघोषवादकानां २७ अष्टशतं महतीनां, महती-
शततन्त्रिका वीणा अष्टशतं महतीवादकानां २८ अष्टशतं कच्छमीनामष्टशतं कच्छमीवादकानां
२९ अष्टशतं चित्रवीणानां अष्टशतं चित्रवीणावादकानां ३० अष्टशतमामोदानामष्टशतं आमोदवाद-
कानां ३१ अष्टशतं झञ्झानामष्टशतं झञ्झावादकानां ३२ अष्टशतं नकुलानां अष्टशतं नकुलवाद-
कानां ३३ अष्टशतं तूणानामष्टशतं तूणावादकानां ३४ अष्टशतं तुम्बवीणानां तम्बयुक्ता वीणा
या तुम्बवीणा अद्यकृत्यप्रसिद्धा अष्टशतं तुम्बवीणावादकानां ३५ अष्टशतं मुकुन्दानां, मुकुन्दो-
मुरुजवाद्यविशेषो योऽतिलीनं प्रायो वाद्यते अष्टशतं मुकुन्दवादकानां ३६ ।

अष्टशतं हुडुक्कानामष्टशतं हुडुक्कावादकानां हुडुक्का प्रतीता ३७, अष्टशतं चिवि (विचि)
क्कनामष्टशतं चिवि (विचि) क्कवादकानां ३८, अष्टशतं करटीनामष्टशतं करटीवादकानां, करटी
प्रतीता ३९ अष्टशतं डिण्डिमानामष्टशतं डिण्डिमवादकानां, प्रथमप्रस्तावनास्तवकः पण-वविशेषः
डिण्डिमः ४०, अष्टशतं किणितानामष्टशतं किणितवादकानां ४१ अष्टशतं कडवानाम-ष्टशतं
कडवावादकानां, कडवा-करटिका ४२, अष्टशतं दर्दरकाणामष्टशतं दर्दरवादकानां, दर्दरकः
प्रतीतः ४३, अष्टशतं दर्दरिकाणामष्टशतं दर्दरिकावादकानां लघुदर्दरको दर्दरिका ४४ अष्टशतं
कुस्तुम्बराणामष्टशतं कुस्तुम्बरवादकानां ४५ अष्टशतं कलशिकानामष्टशतं कलशिकावादकानां
४६, अष्टशतं कलशानमिष्टशतं कलशवीदकानां ४७, अष्टशतं तालानामष्टशतं तालवादकानां ४८ ।

अष्टशतं कास्यतालानामष्टशतं कास्यतालवादकानां ४९,

अष्टशतं रिंगिसकानामष्टशतं रिंगिसिकावादकानां ५०, अष्टशतमङ्गरिकाणाम-
ष्टशतमङ्गरिकावादकानां ५१, अष्टशतं शिशुमा-रिकाणामष्टशतं शिशुमारिकावादकानां ५२,
अष्टशतं वंशानामष्टशतं वंशवादकानां ५३ अष्टशतं बालीनामष्टशतं बालीवादकानां,
बाली-तूणविशेषः, स हि मुखे दत्त्वा वाद्यते ५४, अष्टशतं वेणूनामष्टशतं वेणुवादकानां ५५,
अष्टशतं परिलीनामष्टशतं परिलीवादकानां ५६, अष्टशतं बद्धकानामष्टशतं बद्धकवादकानां,
बद्धकस्तूणविशेषः ५७ ।

अव्याख्यायास्तु भेदा लोकतः प्रत्येतव्याः, एवमादीनि बह्व्यातोद्यानि आतोद्यवादकांश्च
विकुर्वति, सर्वसङ्ख्यया तु मूलभेदापेक्षयाऽऽतोद्यभेदा एकोनपञ्चाशत्, शेषास्तु भेदा एतेष्वेवान्त-
र्भवन्ति, यथा वंशातोद्यविधाने बालीवेणुपरिलीवव्वगा इति । 'एवमाइयाइं एगुणपन्नं आतोद्यवि-
हाणाइं विउव्वइ' इति, विकुर्वित्वा च तान् स्वयं विकुर्वितान् देवकुमारान् देवकुमारिकाश्च शब्दयति,
ते च शब्दिता हृष्टतुष्टानन्दितचिताः सूर्याभिसमीपमागच्छन्ति, आगत्य न करतलपरिगृहीतं दशनखं
शिरसावर्त्त च मस्तकेऽञ्जलिं कृत् जयेन विजयेन वद्धापयित्वा एवमवादिषुः-सन्दिशन्तु देवानां
प्रिया यदस्माभि कर्त्तव्यं, ततः स सूर्याभो देवस्तान् बहून् देवकुमारान् देवकुमारिकाश्च एवमवा-
दीत्-गच्छत यूयं देवानां प्रियाः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्य आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत कृत्वा
च वन्दध्वं नमस्यत वन्दित्वा नमस्यित्वा गीतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां तां देवजनप्रसिद्धां
दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवधुतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विधं नाट्यविधिमुपदर्शयत ।

उपदर्शय चैतामाज्ञासिकां क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत । 'तएणमि' त्यादि, ततस्ते बहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च सूर्याभेन देवेन एवमुक्ताः सन्तो हृष्टा यावदतिशृण्वन्ति, अभ्युपगच्छन्तीत्यर्थः, प्रतिश्रुत्य च यत्र श्रमणो भगवान्महावीरस्तत्रोपागच्छति उपागत्य च श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणीकुर्वन्ति कृत्वा च वन्दन्ते नमस्यन्ति वन्दित्वा नमस्यित्वा च यस्मिन्प्रदेशे गीतमादयः अनयास्तत्र सप्तमस्तमेव—एककालमेव सत्त्वसङ्गति, निलन्तीत्यर्थः, समवसृत्य च समकमेव—एककालमेव अवनमन्ति—अथो नीचा भवन्ति, अवनम्य च समकमेव उन्नमन्ति, ऊर्ध्वमवतिष्ठन्ते इति भावः ।

तदनन्तरं चैवं क्रमेण सहितं सङ्गतं स्तिमितं चावनमनमुन्नमनं च वाच्यम्, अमीषां च सहितादीनां भेदः सम्यक्काशलोपेतनाट्योपाध्यायादेवागन्तव्यः, ततः स्तिमितं समयमुन्नमय समकमेव प्रसरन्ति, प्रसृत्य च मसकमेव यथायोगमातोद्यविधानानि गृह्णन्ति, गृहीत्वा च समकमेव प्रवादितवन्तः समकमेव प्रगीतवन्तः समकमेव प्रनर्तितवन्तः, 'किन्ते' इत्यादि किञ्च ते देवकुमारा देवकुमारिकाश्च एवं प्रगीता अप्यभवन्निति योनः, कथमित्याह—'उरेण मन्द'मिति, सर्वत्र सप्तम्यर्थे तृतीया, उरसि मन्दं यथा भवति एवं प्रगीताः, 'शिरेण तारं कण्ठेन वितार'मिति शिरसि कण्ठे च तारं अतशयेन यथावल्लक्षणोपेतं, किमुक्तं भवति ? उरसि प्रथमतो गीतमुत्क्षिप्यते उत्क्षेपकाले च गीतं मन्दं भवति, 'आदिमिउमारभन्ता' इति वचनात्, अन्यथा गीतगुणक्षतेः, तत उक्तं 'उरसि मन्द'मिति, ततो गायतां भूर्द्धानमभिधन् स्वर उच्चैरतरो भवति, स्थानकं च द्वितीयं तृतीयं वा समधिरोहति ।

ततः शिरसि तारमित्युक्तं, शिरसश्च प्रतिनिवृत्तः सन् स्वरः कण्ठे घुलति घुलंश्चातिमधुरो भवति ततः कण्ठे वितारमित्युक्तं तिविहंतिसमयरेयगरइयमिति, 'गुंजावंककुहरोवगूढं' गुञ्जनं गुञ्जा गुञ्जाप्रधानानि यानि अवक्राणि—शब्दमार्गाप्रतिकूलानि कुहराणि तेषूपगूढं गुञ्जाऽ-वक्रकहरोपगूढं, किमुक्तं भवति ?—तेषां देवकुमाराणां देवकुमारिकाणां च तस्मिन् प्रेक्षागृहमण्डपे गायता गीतं तेषु प्रेक्षागृहमण्डपसक्तेष्वन्येषु च कुहरेषु स्वानुरूपाणि प्रतिशब्दसहस्राण्युत्पापयद्वर्तते इति, 'रत्तमि'ति रक्तं इह यत् येगरागानुरक्तेन गीतं गीयते तत् रक्तमिति तद्विदां प्रसिद्धां, 'तिङ्गाणकरणसुध'मिति त्रीणि स्थानानि—उरःप्रभृतीनि तेषु करणेन—क्रियया शुद्धं त्रिस्थान-करणशुद्धं, तद्यथा—उरःशुद्धं कण्ठशुद्धं शिरोविशुद्धं च, तत्र यदि उरसि स्वरः स्वभूमिकानुसारेण विशालो भवति तत उरोविशुद्धं स एव यदि कण्ठे वर्तितो भवति अस्फुटितश्च ततः कण्ठविशुद्धं यदि पुनः शिरः प्राप्तः सन् सानुनासिको भवति ततः शिरोविशुद्धं, यदि वा यत उरःकण्ठशिरोभि श्लेष्मणा अव्याकुलितैर्विशुद्धैर्गीयते तत उरःकण्ठशिरोविशुद्धत्वात्रिस्थानकरणविशुद्धं, तथा सकुहरो गुञ्जन्यो वंशो ये च तन्त्रीतलताललयग्रहास्तेषु सुदुः—अतिशयेन सन्प्रयुक्तं सकुहरगुञ्जद्वंश-तन्त्रीतलताललयग्रहसुसम्प्रयुक्तं, किमुक्तं भवति ?

सकुहरे वंशे गुञ्जति तन्त्र्यां च बाद्यमानायां यद्वंशतन्त्रीस्वरेणाविरुद्धं तत् सकुहरगुञ्जद्वंश-तन्त्रीसुसम्प्रयुक्तं, तथा परस्परहतहस्ततलस्वरानुवर्तिं यत् यत् तलसुसम्प्रयुक्तं, यत् मुरजकं शि-कादीनामातोधानामहतानां यो ध्वनि पादोत्क्षेपो यश्च नृत्यतां नर्त्तिकापादोत्क्षेपस्तेन समं तत् तालसुसम्प्रयुक्तं, तथा शृङ्गमयो दारुमयोदन्मयो वा योऽङ्गुलिकोशिकस्तेनाहतायास्तन्त्र्याः

स्वरप्रकारो लयस्तमनुसरन् गेयलयसुसम्प्रयुक्त, तथा यः प्रथमं वंशतन्त्रयादिभिः स्वरो गृहीतस्त-
नमार्गानुसारि ग्रहसुसम्प्रयुक्तं, तथा 'मधुरि'ति मधुरस्वरेण गीयमानं, मधुरं कोकिलारुतवत्,
तथा 'सममि'ति तलवंशस्वरादिसमनुगतं समं 'सललियं'ति यत्स्वरघोलनाप्रकारेण ललतीव
तत्सहललितम्—ललनेष यत्तरी इति 'सललितं, यत्तिदा इति यत् श्रोत्रेन्द्रियस्य शब्दस्पर्शनमतीव
सूक्ष्ममुत्पादयति सुकुमारमिव च प्रतिभासते तत्सललितमिति, अत एव मनोहरं, पुनः कथम्भूत-
मित्याह—'मउरिभितपदसञ्चारं' तत्र मृदुर्मृदुनास्वरेण युक्तो न निष्ठुरेण तथा यत्र स्वरोऽक्षरेषु
घोलनास्वरविशेषेषु च सञ्चरन् रङ्गतीव प्रतिभासते(स)पदसञ्चारो रिभित उच्यते ।

मृदुरिभितः पदेषु गेयनिबद्धेषु संचारो यत्र गेये तन्मृदुरिमितपदसञ्चारं, तथा 'सुरइ' इति
शोभना रतिर्यस्मिन् श्रोतॄणां ततः सुरति तथा शोभना नतिर्नामोऽवसानो यस्मिन् तत् सुनति
तथा वरं—प्रधानं चारु—विशिष्टचङ्गिमोपेतं रूपं—स्वरूपं यस्य तद्वरचारुरूपं दिव्यं प्रधानं नृत्तसञ्जं
गेयं प्रगीता अप्यभवन्, 'किं ते' इत्यादि, किञ्च ते देवकुमारा देवकुमारिकाश्च प्रगीतवन्तः प्रनर्ति-
तवन्तश्च 'उद्धुमंताणं संखाणमि'त्यादि, अत्र सर्वत्रापि षष्ठी सप्तम्यर्थे, ततोऽयमर्थो—यथा-
योगमुदध्याममानादिषु शक्तादिषु, इह शङ्खशृङ्गशङ्खिकाखरमुहीपेया पिरिपिरिकाणां वानमुद्धयानमिति
प्रसिद्धं, प्रणवपटहानामामोटनं भंभाहोरम्भाणामास्फालनं भेरीझञ्जरीदुन्दुभीनां ताडनं
पुरजमृदङ्गनन्दीमृदङ्गानामालपनं ।

आलिङ्गकुस्तुम्बगोमुखीमर्दलानामुत्तालनं वीणाविपञ्चीवल्लकीनां मूर्च्छनं भ्रामरीषड्-
भ्रामरीपरिवादीनां स्यन्दनं वध्वासा (वव्वीसा) सुधोषनन्दिघोषाणां सारणं महतीकच्छपीचित्र-
वीणानां कुट्टनं आमोदझञ्जानकुलानामामोटनं तुम्बतूणवीणानां स्पर्शनं मुकुन्दहुडुका-
विचिक्राकडवानां मूर्च्छनं करटाडिडिमकिणिककडवानां वादनं दर्दरद्वरिककुस्तुम्ब-
रुकलसिकामङ्गुकानामुत्ताडनं तलतालकंतालानामाताडनं रिङ्गिसिकालत्तिकामकरिकाशिशुमारि-
काणां घट्टनं वंशवेणुवालीपिरलीपिरलीवध्वासानां फुंकनमत उक्तं 'उद्धुमंताणं संखाण' मित्यादि,
'तए णं से दिव्वे गीए' इत्यादि, यत् एवं प्रगीतवन्त इत्यादि, ततो णमिति पूर्ववत् तद्विव्यं गीतं
दिव्यं वादितं दिव्यं नृत्तमभवदित्योगः, दिव्यं नाम प्रधानं, 'एवमब्भुए गीए' इत्यादि, 'अब्भुए
गीए अब्भुए वाइए अब्भुए नट्टे' अद्भुतं—आश्चर्यकारि 'सिंगारे वाइए सिंगारे नट्टे' सिंगारं—शृङ्गारं
शृङ्गाररसोपेतत्वात् ।

अथवा शृङ्गारनामलङ्कृतमुच्यते, तत्र यदन्यान्यविशेषकरमेनालङ्कृतमिव गीतं वादनं
नृत्तं वा तत् शृङ्गारमिति, 'उरले गीए उराले वाइए उराले नट्टे' उदारं—स्फारं परिपूर्णगुणोपेतत्वात्,
नतु कथिदपि हीनं, 'मणुण्णे गीए मणुण्णे वाइए मणुण्णे नट्टे' मनोज्ञं—मनोऽनुकूलं द्रष्टॄणां श्रोतॄणां
घ मनोनिर्वृत्तिकरमिति भावः, तच्च मनोनिर्वृत्तिकरत्वं सामान्यतोऽपि स्यात् अतः प्रकर्षविशेष-
प्रतिपानार्थमाह—'मनहर' इति, 'मनहरे गीए मनहरे वाइए मनहरे नट्टे' मनो हरति—आत्मवशं
नयति तद्विदामप्यतिचमत्कारकारितयेति मनोहरम्, एतदेवाह—'उप्पिअलभूते' उप्पिअलम्—
आकुलकं उप्पिअलभूते आकुलके भूते, किमुक्तं भवति ।

महर्द्धिकदेवानामप्यतिशयितया परमक्षोभोत्पादकत्वेन सकलदेवासुरमनुजसमुहचि-
त्ताक्षेपकारीति, 'कहकहभूते' इति कहकहेत्यनुकरणं, कहकहेति भूतं—प्राप्तं कहकहभूतं, किमुक्तं

भवति ? निरन्तरं तद्धिदेषदर्शनतः समुच्छलितप्रमोदभरपरवशसकलदिक्चकवालवर्त्तिप्रेक्षक-
जनकृतप्रशंसावचनबोलकोलाहलव्याकुलीभूतामिति, अत एव दिव्यं देवरमणमपि देवानामपि
रमणं-क्रीडनं प्रवृत्तमभूत् । 'तए णं ते बहवे देवकुमारा य' इत्यादि, ततस्ते बहवो देवकुमारा
देवकुमारिकाश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पुरतो गीतमादिश्रमणानां स्वस्तिकश्रीवत्सनन्ध्याय-
वर्त्तवर्द्धमानकभद्रासनकलशमत्स्यदर्पणरूपाणामष्टानां मङ्गलकानां भक्त्या-विच्छित्या
चित्रम्-आलेखनमाकारभिधानं वा यस्मिन् स स्वस्तिकश्रीवत्सनन्ध्यावर्त्तवर्द्धमानकभद्रासनकल-
शमत्स्यदर्पणमङ्गलभक्तिचित्रः ।

एवं सर्वत्रापि व्युत्पत्तिमात्रं यथायोगं परिभावनीयं, सम्यग्भावना तु कर्तुं न शक्यते,
यतोऽमीषां नाट्यविधीनां सम्यक् स्वरूपप्रतिपादनं पूर्वान्तर्गते नाट्यविधिप्राभूते, तद्येदानीं
व्यवच्छिन्नमिति प्रथमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयति,

मू. (२४) तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सममेव समोसरणं करेति २ ता
तं चेव भाणियव्वं जाव दिव्वे देवरमणे पवत्तेयावि होत्था, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ
य समणस्स भगवओ महावीरस्स आवडपच्चावडसेंढेगसेढिसोत्थियसोवत्थिअ- पूसमाणग-
मच्छंडमगरंडजारामाराफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवसंतलतापउमलय भत्तिचित्तं नाम दिव्वं
नट्टविहिं उवदंसेति ।

एवं च एकैकियाए नट्टविहीए समोसरणादीया एसा वत्तव्वया जाव दिव्वे देवरमणे पवत्तेवि
यावि होत्था । तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारियाओ य समणस्स भगवतो महावीरस्स
ईहामिहउसभतुरगनरमगरविहगवालगाकिंनररुसरभधमरकुंजरवमलयपउमलयभत्तिचित्तं नामं
दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति ३ ।

-एगतो वक्कं दुहओ वक्कं (एगतो खुहं दुहओ खुहं) एगो चक्कवालं पुहओ चक्कवालं
चक्कद्वचक्कवालं ४ नामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति चंदावलिपविभत्तिं च बलियावलिपविभत्तिं च
हंसावलिपविभत्तिं च सुरावलिपविभत्तिं च एगावलिपविभत्तिं तारावलिपविभत्तिं च मुत्तावलि-
पविभत्तिं च कणगावलिपविभत्तिं च रयणावलिपविभत्तिं च णामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति ५ ।

-चंदुग्गमनपविभत्तिं सुरुग्गमणपविभत्तिं च उग्गमनुग्गमणपविभत्तिं च नामं दिव्वं नट्टविहिं
उवदंसेति ६ चंदागमणपविभत्तिं च सुरागमणपविभत्तिं च आगमनागमनपविभत्तिं च नामं दिव्वं
नट्टविहिं उवदंसेति ७ चंदावरणपविभत्तिं च सुरावरणपविभत्तिं च नामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति ८ ।

-चंदत्थमनपविभत्तिं च सूरत्थमणपविभत्तिं च अत्थमणऽत्थमणपविभत्तिं नाम दिव्वं नट्टविहिं
उवदंसेति ९ चंदमंडलपविभत्तिं च सूरमंडलपविभत्तिं च नागमंडलपविभत्तिं च जक्खमंडल-
पविभत्तिं च भूतमंडलपविभत्तिं च (रक्खसं महोरगं गंधव्वं मंडलपविभत्तिं च) मंडलपविभत्तिं
माणं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति १० उसभललियवक्कंतं सीहललियवक्कंतं हयविलंबियं गयविलंबियं
मत्तहयविलसियं मत्तगयविलसियं दुयविलंबियं नामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति ११ ।

-सागरपविभत्तिं च नागरपविभत्तिं च सागरनागरपविभत्तिं च नामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति
१२ नंदापविभत्तिं च चंपापविभत्तिं च नंदाचंपापविभत्तिं च नामं दिव्वं नट्टविहिं १३ मच्छंडा-
पविभत्तिं च मयंडापविभत्तिं च जारापविभत्तिं च मारापविभत्तिं च मच्छंडामयंडाजारापविभत्तिं

घ नामं दिव्यं नहुविहिं उवदंसेति १४ कत्तिककारपविभतिं च छत्तिखकारपविभतिं च गत्ति-
गकारपविभतिं च घत्तिघकारपविभतिं च ऊत्तिङकारपविभतिं च ककारखकारगकारघ-
कारङकारपविभतिं च नामं दिव्यं नहुविहिं उवदंसेति १५ ।

—एवं चकारवग्गोवि १६ टकारवग्गोवि १७ तकारवग्गोवि १८ पकारवग्गोवि १९
असयपल्लवपविभतिं च अंबपल्लवपविभतिं च जंभूपल्लवपविभतिं च कोसंबपल्लवपविभतिं च
पल्लव २ पविभतिं च नामं दिव्यं नहुविहिं उवदंसेति २० पउमलयापविभतिं च जाव सामलयाप-
विभतिं च लयालयापविभतिं च नामं दिव्यं नहुविहिं उवदंसेति २१ ।

—दुयनामं नहुविहिं उवदंसेति २२ विलंबियं नामं नहुविहिं २३ दुयिलंबियं नामं नहुविहिं
२४ अंचियं २५ रिभियं २६ अंचियरिभियं २७ आरभडं २८ भसोलं २९ आरभडभसोलं ३०
उपयनिवयपत्तं संकुचियं पत्तारिय ३१ रइयत्तत्तमत्तणायं दिव्यं नहुविहिं उवदंसेति ३१ ।

—तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीयाओ य समामेव समोसरणं करोति जाव दिव्ये
देवरमणे पवत्ते यावि होत्था तए णं ते बहवे दुवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ
महावीरस्स पुव्वभवचरियनिबद्धं च (देवलोयचरियनिबद्धं च) घवणचरियनिबद्धं च संहरण-
चरियनिबद्धं च जम्भणचरियनिबद्धं च अभिसेअचरियनिबद्धं च बालभावधरियनिबद्धं च
जोव्वणचरियनिबद्धं च कामभोगचरियनिबद्धं च निक्खमणचरियनिबद्धं च तवचरणचरियनिबद्धं
च (नाणुप्पायधरियनिबद्धं च) तित्थपवत्तणचरियनिव्वरिनिव्वाणचरियनिबद्धं च धरिमचरिय-
निबद्धं च नामं दिव्यं नहुविहिं उवदंसेति ३२ ।

तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीयाओ य चउव्विहं वाइत्तं वाएंति, तंजहा—तत्तं
वित्तं घणं झुसिरं, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य चउव्विहं गेयं गायंति, तंजहा—
उक्खित्तं पायत्तं मंदायं रोइयावसाणं च ।

तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउव्विहं नहुविहिं उवदंसेति, तंजहा-
अंचियं रिभियं आरभडं भसोलं च, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउव्विहं
अभिनयं अभिनयेति, तंजहा—दिट्ठितियं पाडितियं समांतोवणिवाइयं अंतोभज्झावसाणियं ।

तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य गोयमादियाणं समणाणं निग्गंधाणं
दिव्यं देविड्ढिं दिव्यं देवजुत्तिं दिव्यं देवाणुभागं दिव्यं बत्तीसइबद्धं नाडयं उवदंसित्ता समणं
मगवं महावीरं तिष्ठुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव
सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं
मत्थए अंजलिं कट्ठु जएणं विजएणं वड्ढावेति २ ता एवमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ।

बृ. ततो द्वितीयं नाट्यविधिमुपदर्शयितुकामा भूयोऽपि प्रागुक्तप्रकारेण समकं
समवसरणादिकं कुर्वन्ति, तथा चाह—‘तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समकमेव
समोसरणं करोति’ इत्यादि प्रागुक्तं तदेव तावद्वक्तव्यं यावत् ‘दिव्ये देवरमणे पयत्ते यावि होत्था’ इति ।

‘तए णमि’त्यादि, ततस्ते बहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
पुरतो गौतमादीनां श्रमणानां आवर्तप्रत्यावर्तश्रेणिप्रश्रेणिस्वरितकपुष्पमाणवकवर्द्धमान-
कमत्स्याष्टकमकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्ती लापधलताभक्तिचित्रं नाम

द्वितीयं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति २ ।

तदनन्तरं तृतीयं नाट्यविधिमुपदर्शयितुं भूयस्तथैव समवसरणादिकं कुर्वन्ति, एवं समवसरणादिकणविधिरेकैकस्मिन्नाट्यविधौ प्रत्येकं २ तावद्वक्तव्यो यावदेवरमणे पवते यावि-
त्था इति तत ईहामृगऋषभतुरगनरमकरविहगव्यालकिष्कररुहसरभचमरकुञ्जरवनलता-
पद्मलताभक्तिचित्रं ना तृतीयं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ३, तदनन्तरं भूयोऽपि समवसर-
णादिविधिकरणानन्तरमेकतो चक्रं—एकतश्चक्रवालं द्विधातश्चक्रवालं चक्रार्द्धचक्रवालं नाम चतुर्थं
दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ४ ।

तत्पश्चात्तमुक्तविधिमुत्तरं चन्द्रालिप्रविभक्तिं सूर्याग्निसिद्धिभक्तिं वलयावलिप्रविभक्तिं
हंसावलिप्रविभक्तिं एकावलिप्रविभक्तिं तारावलिप्रविभक्तिं मुक्तावलिप्रविभक्तिं कनकाव-
लिप्रविभक्तिं रत्नावलिप्रविभक्तिं यभिनयात्मकमावलिप्रविभक्तिं नाम पञ्चमं नाट्यविधि-
मुपदर्शयन्ति ५ तदनन्तरमुक्तक्रमेण चन्द्रोद्गमप्रविभक्तिं सूर्योद्गमप्रविभक्तिं युक्तमुद्गमनोद्ग-
मनप्रविभक्तिं नाम षष्ठं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ६ तत् उक्तप्रकारेण चन्द्रगमनप्रविभक्तिं सूर्यागमन-
प्रविभक्तिं युक्तमावरणावरणप्रविभक्तिं तनामकमष्टमं नाट्यविधिं ८ ।

तत उक्तक्रमेणैव चन्द्रास्तमयनप्रविभक्तिं सूर्यास्तमयनप्रविभक्तिं युक्तमस्तमयन-
प्रविभक्तिनामकं नवमं नाट्यविधिं ९ तत उक्तप्रकारेण चन्द्रमण्डलप्रविभक्तिं सूर्यमण्ड-
लप्रविभक्तिनागमण्डलप्रविभक्तिं यक्षमण्डलप्रविभक्तिं भूतमण्डलप्रविभक्तिं युक्तं मण्डल-
प्रविभक्तिनामकं दशमं दिव्यं नाट्यविधिं १० तदनन्तरं उक्तक्रमेण ऋषभमण्डलप्रविभक्ति-
सिंहमण्डलप्रविभक्तिं हयविलम्बितगजविलम्बितहयविलसितगजविलसितमत्तहयविलसितमत्तगजविल-
सितमत्तहयविलम्बितमत्तगजविलम्बितं विलम्बिताभिनयं द्रुतविलम्बितं नाम एकादशं नाट्यविधिं
११ तदनन्तरं सागरप्रविभक्तिनागरप्रविभक्तिं अभिनयात्मकं सागरनागरप्रविभक्तिनाम द्वादशं
नाट्यविधिं १२ ।

ततो नन्दाप्रविभक्तिं चम्पाप्रविभक्तिं यात्मकं नन्दाचम्पाप्रविभक्तिनाम त्रयोदशं नाट्यविधिं
१३ ततो मत्स्याण्डकप्रविभक्तिं मकराण्डकप्रविभक्तिं जारप्रविभक्तिं मारप्रविभक्तिं युक्तं
मत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारप्रविभक्तिनाम चतुर्दशं नाट्यविधिं १४ तदनन्तरं क्रमेण क
इति ककारप्रविभक्तिं, ख इति खकारप्रवि० ग इति गकारप्र० घ इति घकारप्र० ङ इति ङकार-
प्रविभक्तिरित्येवं क्रमभाविक्कारादिप्रविभक्तिं अभिनयात्मकं ककारखकारगकारघकार-
ङकारप्रविभक्तिनामकं पञ्चदशं दिव्यं नाट्यविधिं १५ ।

एवं चकारछकारजकारझकारझकारप्रविभक्तिं नामकं षोडशं दिव्यं नाट्यविधिं १६
टकारठकारडकारढकारणकारप्रविभक्तिनामकं सप्तदशं दिव्यं नाट्यविधिं १७ तकारथकारद-
कारधकारनकारप्रविभक्तिनामकं अष्टादशं नाट्यविधिं १८ पकारफकारवकारभकारमकार-
प्रविभक्तिनामकमेकविंशतितमं दिव्यं नाट्यविधिं १९ ततोऽशोकपल्लवप्रविभक्तिं प्रप-
ल्लवप्रविभक्तिं जम्बूपल्लवप्रविभक्तिं कोशम्बपल्लवप्रतिभक्तिं अभिनयात्मकं पल्लप्रविभक्तिं नामकं
विंशतीतमं दिव्यं नाट्यविधिं २० । तदनन्तरं पद्मलताप्रविभक्तिं नागलताप्रविभक्तिं अशोक-
लताप्रविभक्तिं चम्पकलताप्रविभक्तिं चूलताप्रविभक्तिं नामकमेकविंशतितमं दिव्यं नाट्यविधिं

२९ तदनन्तरं द्रुतं नाम द्वाविंशतितमं २५ रिभितं नाम षड्विंशतितमं २६ अश्वितरिभितनाम सप्तविंशतितमं २७ आरभटं नाम अष्टविंशतितमं २८ भसोलं नाम एकोनत्रिंशति(त्त)मं २९ आरभटभसोलं नाम त्रिंशत्तमं ३० तदनन्तरमुत्पातिपातप्रसक्तं सङ्कुचितप्रसारितरेवकरचितं भ्रान्तसम्भ्रान्तं नाम एकत्रिंशत्तमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ३१ ।

तदनन्तरं च श्रमणस्य भगवतो महावीर्यं चरमपूर्वमनुष्यभवचरमध्यवनचरमगर्मसंहरणचरमभरतक्षेत्रावसर्पिणीतीर्थकरजन्माभिषेकचरमवालभाचरमयीवनचरमकामभोगचरमनिष्क्रमणचरमतपश्चरणचरमज्ञानोत्पादचरमतीरधप्रवर्तनचरमपरिनिर्णयवृद्धं चरमनिवृद्धं नाम द्वात्रिंशत्तमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ३२ ।

तदनन्तरं बहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च नाट्यविधिपरिसमामिमङ्गलभूतं चतुर्विधं वादित्रं वादयन्ति, तद्यथा—ततं—मृदङ्गपडहादि विततं—वीणादि धनं—कंसिकादि सुषिरं—शङ्खकाहलादि, तदनन्तरं चतुर्विधं गीतं गायन्ति, तद्यथा—उत्क्षिप्तं प्रथमतः समारभ्यमाणं पादान्तं पादवृद्धं वृद्धादिचतुर्भागरूपपादवृद्धमिति भावः, 'मन्दाय' मिति मध्यभागे मूर्च्छनादिगुणपेततया मन्दं मन्दं घोलनात्मकं रोचितावसानमिति—रोचितं यथोक्तलक्षणोपेततया भावितं सत्यापिताभितियावत् अवसानं यस्य तदोचितावसानं ।

'तए ण'मित्यादि, ततश्चतुर्विधं नर्तनविधिमुपदर्शयन्ति, तद्यथा—'अश्वित'मित्यादि, 'तएण'मित्यादि, ततश्चतुर्विधमाभिनयमभिनयन्ति, तद्यथा—दार्ष्टान्तिकं प्रात्यन्तिकं सामान्यतो विनिपातं लोकमध्यावसानिकमिति, एते नर्तनविधयोऽभिनयविधयश्च नाट्यकुशलेभ्यो वेदितव्याः 'तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारीओ' इत्यादि उपसंहारसूत्रं सुगमं ।

मू. (२५) तए णं से सूरियाभे देवे तं दिव्वं देविट्ठं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवानुभावं पडिसाहरइ पडिसाहरेत्ता खणेणं जाते एणे एगभूए तए णं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं तिव्वुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ वंदति नमंसति वंदित्ता नमंसित्ता नियगपरिवालसद्धिं संपरिवुडे तमेव दिव्वं जाणविमाणं दुरुहति जामेव दिसिं पाउब्भऊयआ तामेव दिसिं पडिगया ।

बृ. नवरं 'एगभूए' इति एकभूतः अनेकीभूयैकत्वं प्राप्त इत्यर्थः, 'नियगपरियाल सद्धिं संपरिवुडे' इति, निजकपरिवारेण सार्द्धं संपरिवृतः ।

मू. (२६) भंतेति मयवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसति २ एवं वयासी-सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स एसा दिव्वा देविट्ठी दिव्वा देवजुत्ती दिव्वे देवानुभावे कहिं गते कहिं अनुप विट्ठे ?, गो० ! सरीरं गते सरीरं अनुपविट्ठे ।

से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुद्धइ ?—सरीरं गते सरीरं अनुपविट्ठे ?, गो० ! से जहानामए कूडागारसाला सिया दुहतो लिता बुहतो गुत्ता गुत्तवुवारा निवाया निवायगंभीरा, तीसे णं कूडागारसालाते अदूरसामंते एत्थ णं महेगे जनसमूहे चिह्वति, ।

तए णं से जनसमूहे एगं महं अब्भवदलगं वा वासवदलगं वा महावायं वा इज्जमाणं पासति २ तातं कूडागारसालं अंतो अनुपविसित्ता णं चिह्वइ, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्धति—सरीरं अनुपविट्ठे ।

बृ. पदन्तेत्यामन्त्रणपुरस्सरं भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वदन्ते नमस्यति

बन्धित्वा नमस्यित्वा 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेणावादीत्, पुस्तकान्तरे त्विदं वाचनान्तरं दृश्यते, 'तेणं कालेणं तेणं समणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जिडे अंतेवासी' इत्यादि, अस्य व्याख्या—तस्मिन् काले तस्मिन् समये णशब्दो वाक्यालङ्कारः, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'ज्येष्ठ' इति प्रथमोऽन्तेवासी—शिष्यः, अनेन पदद्वयेन तस्य सकलसङ्गाधिपतित्वमावेदयति, इन्द्रभूतिरिति मातापितृकृतं नामधेयं नामेति प्राकृतत्वात् विभक्तिपरिणामेन नाम्नेति द्रष्टव्यं, एवमन्यत्रापि यथायोगं भावनीयम्, अन्तेवासी च किल विवक्षायां श्रावकोऽपि स्यादतस्तदाशङ्काव्यवच्छेदार्थमाह

'अनगारः' न विद्यते अगारं—गृहमस्येत्यनगारः, अयं च विगीतगोत्रोऽपि सम्भाव्येतात् आह—गौतमो गोत्रेण गौतमाङ्गयगोत्रसमन्वित इत्यर्थः, अयं च तत्कालोचितदेहपरिमाणापेक्षया न्यूनधिकदेहोऽपि स्यादत आह—सप्तोत्सेधः—सप्तहस्त प्रमाणशरीरोच्छ्रयः, अयं चेत्यम्भूतो लक्षणहीनोऽपि शङ्क्येतातस्तदाशङ्कापनोदार्थमाह—'समचउरंससंठाणसंठिए' इति, समाः—शरीरलक्षणशास्त्रोक्तप्रमाणाविसंवादिन्यश्चतस्रोऽस्रयो यस्य तत् समचतुरस्र अस्त्रयस्त्विह चतुर्दिग्विभागोपलक्षिताः शरीरावयवा द्रष्टव्याः।

अन्ये त्वाहुः—समा—अन्यूनाधिकाश्चतस्रोऽस्रयो तत्र तत् समचतुरस्र तच्च तत् संस्थानं च, संस्थानम्—आकारः तच्च, वामदक्षिणजान्वोरन्तरं आसनस्य ललाटोपरिभागस्य चान्तरं वामस्कन्धस्य दक्षिणजानुनश्चान्तरमिति, अपरे त्वाहुः—विस्तारोत्सेधयोः समत्वात् समचतुरस्र तच्च तत्संस्थानं च २, संस्थानम्—आकारस्तेन संस्थितो—व्यवस्थितो यः स तथा 'जावउड्ढाए उड्ढेइ' इति यावत्करणात् 'वज्ररिसहसंधयणे कणगपुलगनिघसपम्हगोरे उगगतवे दित्ततवे महातवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीसे संखित्तविपुलतेयलेसे चउदसपुब्बी चउनाणोवए सव्वक्खरसन्निवाई समणस्स भगवतो महावीरस्स अदूरसामन्ते उहंजाणु अहोसिरे झाणकोड्ढेवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेभाणे विहरइ ।

तए णं से भगवं गोयमे जायसहे जायसंसए जायकोउहल्ले उप्पन्नसड्ढे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले संजायसहे संजायसंसए संजायकोउहल्ले समुप्पन्नसहे समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले उड्ढाए उड्ढेइ' इति द्रष्टव्यं, तत्र नाराचमुभयतो मर्कटबन्धः ऋषभस्तदुपरि वेष्टनपट्टः कीलिका अस्थित्रयस्यापि भेदकमस्थि एवंपं संहननं यस्य स तथा, तता कनकस्य—सुवर्णस्य यः पुलको—लवस्तस्य यो निकषः—कषपट्टके रेखारूपस्तथा पद्मग्रहणेन पद्मकेस- राण्युध्यन्ते अवयवे समुदायोपचारात् यथा देवदत्तस्य हस्ताग्ररूपोऽवयवोऽपि देवदत्तः, तथा च देवदत्तस्य हस्ताग्रं स्पृष्टा लोकोवदति—स्पृष्टो मया देवदत्त इति ।

कनकपुलकनिकषवत् पद्मवच्च यो गौरः स कनकपुलकनिकषपद्मगौरः, अथवा कनकस्य यः पुलको—द्रवत्वे सति बिन्दुस्य निकषो वर्णतः सध्वशः कनकपुलकनिकषः, तथा पद्मवत्—पद्मकेसरवत् यो गौरः स पद्मगौरः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयसमासः, अयं च विशिष्टचरणरहितोऽपि शङ्क्येत तत आह—'उगगतवे' इति, उग्रम्—अधृष्यं तपः—अनशनादि यस्य स तथा, यदन्येन प्राकृतेन पुंसा न शक्यते चिन्तयितुमपि मनस तद्विधेन तपसा युक्त इत्यर्थः, तथा दीप्तं—जाज्वल्यमान दहन इव कर्मवर्णनगहनदहनसमर्थतया ज्वलितं तपो—धर्मध्यानादि यस्य स तथा, 'तत्ततवे' इति तप्तं तपो येन स तप्ततपाः, एवं हि तेन तपस्तप्तं येन सर्वान्यपि अशुभानि कर्माणि

भस्मसात्कृतानीति 'महातवे' इति महान्-प्रशस्तमाशंसादोषरहितत्वात् तपो यस्य स महातपाः, तथा 'उरहाले' इति, उदारः-प्रधानः अथवा उरालो-भीष्मः उग्रादिविशिष्टतपःकरणतः पार्श्वस्या-नामल्पसत्वानामतिप्रधानक इति भावः ।

तथा घोरो-निर्धृणः परीषहेन्द्रियादिरिपुगणविनाशनमधिकृत्य निर्दय इतियावत्, तथा घोरा-अन्यैर्दुर्नुचरा गुणा मूलगुणादयो यस्य स घोरगुणः, तथा घोरैस्तपोभिस्तपस्वी घोरतपस्वी, 'घोरखंभचेरवासी' इति घोरं-दारुणमल्पसत्त्वैर्दुर्नुचरत्वात् ब्रह्मधर्यं यत् तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा, 'उच्छूदसरीरे' इति उच्छूदम्-उज्झितमिवोज्झितं संस्कारपरित्यागात् शरीरं येन स उच्छूदशरीरः, 'संखितविउलतेउलेसे' इति सङ्क्षिप्ता-शरीरान्तर्गतत्वेन ह्रस्वतां गता विपुला-विस्तीर्णा अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनसमर्थत्वात् तेजोलेश्या-विशिष्टतपोजन्य-लब्धिविशेषप्रभवा तेजोज्वाला यस्य स तथा, 'चउदसपुष्पी' इति चतुर्दश पूर्वाणि विद्यन्ते यस्य तेनैव तेषां रचितत्वात् असौ चतुर्दशपूर्वी, अनेन तस्य श्रुतकेवलितामाह, स घ्रावधिज्ञानादिविकलोऽपि स्यादत आह -

'चउनाणोवगए' मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानचतुष्टयसमन्वितः, उक्तविशेषणद्वय-युक्तयोऽपि कश्चिन्न समग्रश्रुतविषयव्यापिज्ञानो भवति चतुर्दशपूर्वविदामपि षट्स्थानपतितत्वेन श्रवणादत आह- 'सर्वाक्षरसन्निपाती' अक्षराणां सन्निपाताः-संयोगाः अक्षरसन्निपाताः सर्वे च ते अक्षरसन्निपाताश्च सर्वाक्षरसन्निपातास्ते यस्य ज्ञेयाः स तथा, किमुक्तं भवति? -या काचित् जगति पदानुपूर्वी वाक्यानुपूर्वी वा संभवति ताः सर्वा अपि जानातीति, एवंगुणविशिष्टो भगवान् विनयराशिरिव साक्षादितिकृत्वा शिष्याधारत्वाच्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यादूरसामन्ते विहरतीति योगः, तत् दूरं-विकृष्टं सामन्तं-सन्निकृष्टं तदतिषेधादूरसामन्तं ततो नातिदूरे नातिनिकटे इत्यर्थः, किंविशिष्टः सन् तत्र विहरतीत्यत आह-

'ऊड्ढंजाण अहोसिरे' ऊर्ध्वं जानुनी यस्यासावूर्ध्वजानुः अधःशिरा नोर्ध्वं तिर्यग्वा विक्षिप्तदृष्टिं किन्तु नियतभूभागनियमितदृष्टिरित्यर्थः, 'ज्ञाणकोटोवगए' इति ध्यानं-धर्मध्यानं शुक्लध्यानं य तदेव कोष्ठः कुशूलो ध्यानकोष्ठस्तमुपगतो ध्यानकोष्ठपगतो, यथा हि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तम्विप्रसृतं भवति एवं भगवानपि ध्यानतोऽविप्रकीर्णोन्द्रियान्तःकरणवृत्तिरित्यर्थः, 'संयमेन' पञ्चाश्रवनिरोदिलक्षणेन तपसा अनशनादिना घशब्दोऽत्र समुच्चयार्थो लुप्तो द्रष्टव्यः, संयम-तपोग्रहणमनयोः प्रधानमोक्षाङ्गताख्यापनार्थं, प्राधान्यं संयमस्य नवकर्मानुपादानहेतुत्वेन तपसश्च पुराणकर्मनिर्जराहेतुत्वेन, तथाहि-अभिनवकर्मनुपादानात् पुराणकर्मक्षपणाच्च जायते सकलकर्मक्षयलक्षणो भोक्षस्ततो भवति संयमतपसोर्भोक्षं प्रति प्राधान्यमिति 'अप्पाणं भावेमाणे विहरति' इति, आत्मानं वासयन् तिष्ठति ।

'तएण' मित्यादि, ततो ध्यानकोष्ठोपगतविहरणादनन्तरं 'ण'मिति वाक्यालङ्कारे स भगवान् गीतमो 'जातसहे' इत्यादि, जातश्रद्धादिविशेषणविशिष्टः सन् उत्तिष्ठतीति योगः, तत्र जात्ता-प्रवृत्ता श्रद्धा-इच्छा वक्ष्यमाणार्थत्वावगमं प्रति यस्यासौ जातश्रद्धः तथा जातः संशयो यस्य स जातसंशयः, संशयो नाम अनवधारितार्थं ज्ञानं, स चैवं-इत्तं नामास्य दिव्या देवर्द्धिर्विस्तृता अभवत् इदानीं सा क्व गतेति, तथा 'जायकुतूहले' इति जातं कुतूहलं यस्य स जातकुतूहलः, जातीत्सुक्य

इत्यर्थः, तदा कथममुमर्थं भगवान् प्ररूपयिष्यति इति, तथा 'उत्पन्नसङ्घे' उत्पन्ना प्रागभूता सती भूता श्रद्धा यस्यासी उत्पन्नश्रद्धः अथ जातश्रद्ध इत्येतदेवास्तु किमर्थमुत्पन्नश्रद्ध इति, प्रवृत्तश्रद्ध-त्वेनैवोत्पन्नश्रद्धत्वस्य लब्धत्वा, न हि अनुत्पन्ना श्रद्धा प्रवर्तते इति, अत्रोच्यते, हेतुत्वप्रदर्शनार्थं, तथाहि—

कथं प्रवृत्तश्रद्धः ?, उच्यते, यत उत्पन्नश्रद्धः, इति हेतुत्वदर्शनं चोपपन्नं, तस्य काव्यालङ्कारत्वात् यथा 'प्रवृत्तदीपामप्रवृत्तभास्करां, प्रकाशचन्द्रां बुबुधे विभावरी' मियत्र, अत्र हि यद्यपि प्रवृत्तिदीपादित्वादेवाप्रवृत्त भास्करत्वमुपगतं तथाप्यप्रवृत्तभास्करत्वं प्रवृत्तदीपत्वादेर्हेतुत-योपन्यस्तमिति सम्यक्, 'उत्पन्नसङ्घे उत्पन्नसंसर्गे' इति प्राग्वत्, तथा 'संजायसङ्घे' इत्यादिपदषट्कं प्राग्वत्, नवरमिह संशब्दः प्रकर्षादिकचनो वेदितव्यः, 'उद्गाए उद्देइ' ति उत्थानमुत्था—ऊर्ध्ववर्तनं तथा उत्तिष्ठति, इह 'उद्देइ' इत्युक्ते क्रियारम्भमात्रमपि प्रतीयेत यथा वक्तुमुत्तिष्ठते ततस्तद्वयव-च्छेदार्थमुत्थायेत्युक्तं उत्थया उत्थाय 'जेणेवे' त्यादि यस्मिन् दिग्भागे श्रमणो भगवान् महावीरो वर्तते 'तेणेवे' ति तस्मिन्नेवादिग्भागे उपागच्छति, उपागत्य च श्रमणं त्रिकृत्वः—त्रिवारान् आदक्षिण-प्रदक्षिणीकरोति, आदक्षिणप्रदक्षिणीकृत्य च वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्सियत्वा एवमवादीत्।

'सूरियाभस्स णं भंते!' इत्यादि, 'कहिंणए' इति कगतः ?, तत्र गमनमन्तरप्रवेशाभावेऽपि दृष्टं यथा भित्ती गतो धूलिरिति, एषोऽपि दिव्यानुभावो यद्येवं कचिद्व्यासन्ने प्रदेशे गतः स्यात्ततो दृश्येत न चासौ दृश्यते, ततो भूयः पृच्छति—'कहं अणुपविडे' इति कानुप्रविष्टः ? क्वान्तर्लीन इति भावः ।

भगवानाह—गौतमः शरीरं गतः शरीरमनुप्रविष्टः पुनः पृच्छति—'से केणहेण' मित्यादि, अथ केनार्थेन केन हेतुना भदन्त ! एवमुच्यते—शरीरं गतः शरीरमनुप्रविष्टः ?, भगवानाह—गौतम 'से जहानामए' इत्यादि, कूटस्येव—पर्वतशिखरस्येवाकारो यस्याः सा कूटाकारा, यस्या उपरि आच्छादनं शिखराकारं सा कूटाकारेति भावः, कूटाकारा चासौ शाला च कूटाकारशाला, यदिवा कूटाकारेण शिखराकृत्योपलक्षिता शाला कूटाकारशाला स्यात्, 'दुहतो लिता' इति बहिरन्तश्च गोमयादिना लिता गुप्ता—बहिप्रकारावृता गुप्तद्वारा द्वारस्थगनात् यदिवा गुप्ता गुप्तद्वारा—केषाञ्चित् द्वाराणां स्थगितत्वात् केषाञ्चिद्व्यास्थगितत्वादिति निश्चिता—वायोरप्रवेशात् किल महद् गृहं निवातं प्रायो न भवति तत आह—निवातगम्भीरा—निवाता सती गम्भीरा निवातगम्भीरा, निवाता सती विशाला इत्यर्थः, ततस्तस्याः कूटाकारशालाया अदूरसामन्ते—नातिदूरे निकटे वा प्रदेशे महान् एकोऽन्यतरो जनसमूहस्तिष्ठति ।

स च एकं महत् अग्ररूपं बार्दलं अग्रबार्दलं, दाराभिपातरहितं सम्भाव्यवर्षं बार्दलमित्यर्थः, वर्षप्रधानं बार्दलकं वर्षबार्दलकं वर्षं कुर्वन्तं बादलकं महावातं वा 'एजमाण' मिति आयान्तं—आगच्छन्तं पश्यति, दृष्ट्वा च तं 'कूडागारसालं' द्वितीया षष्ठ्यर्थे तस्याः कूटाकारशालाया अनन्तरं ततोऽनुप्रविश्यतिष्ठति, एवं सूर्याभस्यापि देवस्य सा तता विशाला दिव्या देवर्षिर्दिव्या देवत्युतिर्दिव्यो देवानुभावः शरीरमनुप्रविष्टः 'से केणहेण' मित्यादि, अनेन प्रकारेण गौतम ! एवमुच्यते—'सूरियाभस्से' त्यादि, भूयो गौतमः पृच्छति—

मू. (२७) कहि ण भंते ! सूरियाभस्स देवस्स सूरिया नामं विमाने पन्नते ?, गोयमा !

जंबूद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेण इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जातो भूमिभागात्तौ उहं चंदिमसूरियगहगणक्खवच्चारूवाणं बहूइं जोयणाइं बहूइं जोयणसयाइं बहूइं जोयणसहस्साइं बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहुइंओ जोयणकोडीओ बहुइंओ जोयणसयसह-सस्कोडीओ उहं दूरं वीतीवइत्ता एत्थ णं ।

सोहम्मे कप्पे नामं कप्पे पन्नत्ते पाईणपडीणआयत्ते उदीणदाहिणविच्छिण्णे अद्धयंद-संठाणसंठिते अस्सिमालिगारारुहिनण्णामे अण्णंदेज्जाओ जोयणकोडीओ अण्णविक्खंभेणं असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ परिकखेवेणं इत्थ णं सोहम्माणं देवाणं वत्तीसं विमाणावास-सयसहस्साइं भवतंतीति मक्खायं, ते णं विमाणं सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ।

तेसिणं विमाणाणं बहुमज्झदेसभाए पंच वडिसया पंच तंजहा १ असोगवडिसते २ सत्तवन्नवडिसते ३ चंपकवडिसते ४ वूयवडिसते ५ मज्झे सोहम्पवडिसए, ते णं वडिसगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तस्स णं सोहम्पवडिसगस्स महाविमानस्स पुरच्छिमेणं तिरियमसंखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं वीईवइत्ता एत्थ णं सूरियाभस्स देयस्स सूरियाभे नामं विमाणे पन्नत्ते, अद्धत्तेरस जोयणसयसहस्साइं आयामविक्खंभेणं गुणयालीसं च सयसहस्साइं बावन्नं च सहस्साइं अद्ध य अड्याले जोयणसत्ते परिकखेवेणं, से णं एगेणं पागारेणं सव्वओ समंता संपरिच्छित्ते,

से णं पागारे तिन्नि जोयणसयाइं उहं उच्चत्तेणं मूले एगं जोयणसयं विक्खंभेणं मज्झे पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं उप्पि पणवीसं जोयणाइं विक्खंभेणं मूले विच्छिन्ने मज्झे संखित्ते उप्पि तनुए गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वकणगामए अच्छे जाव पडिरूवे, से णं पागारे नाना(मणि)विहपंचवत्तेहिं कविसीसएहिं उवसोभित्ते, तंजहा—किण्हेहिं नीलेहिं लोहितेहिं हालिदेहिं सुक्खिहेहिं कविसीसएहिं, ते णं कविसीसगा एगं जोयणं आयामेणं अद्धजोयणं विक्खंभेणं देसूणं जोयणं उहं उच्चत्तेणं सव्वमणि(रयणा) मया अच्छा जाव पडिरूवा ।

सूरियामस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए दारसहस्सं २ भवतीति मक्खायं, ते णं दारा पंचजोयणसयाइं उहं उच्चत्तेणं अइढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं तावइयं येव पवेसेणं सेया वरकणगधूभियागा ईहामियउसमतुरगणरमगरविहगवालगाकिन्नररुसम्भवमर-कुंजरवणलय-पउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवग्गयेवइया परिगयाभिगमा विज्जाहरजमलजुयल-जंतजुत्तंपिव अस्सीसहस्समालिणीया रुवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुल्लोयण-लेसा सुहफासा ससिरीयरूवा वन्नो दाराणं तेसिं होइ, तंजहा —

वइरामया निम्मा रिड्डामया पइड्डाणा वैरुलियमया सूइखंमा जायरुवोवचियपवर-पंचवन्नमणिरयणकोट्टिमतला हंसगब्भमया एलुया गोमेज्जमया इंदकीला लोहियक्खमतीतो दारचेडीओ जोईरसमया उत्तरंगा लोहियक्खमईओ सूईओ वयरामया संधी नानामणिमया समुग्गया वयरामया अग्गला अग्गलपासाया रययामयाओ आवत्तणपेढीयाओ अंकुत्तरपासगा निरंतरियघण-कवाडा भित्तीसु येव मित्तिगुलिता छप्पन्ना तिन्नि होति गोमाणसिया तइया नानामणिरयण-वालरुवगलीलट्टिअसालभंजियागा वयरामया कुइ रययामया उस्सेहा ।

सर्वतवणिज्जमया उल्लोया नानामणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहियक्खपडिवंसगर-
ययमोमा अंकामया पक्खा पक्खवाहाओ जोइरसामया वंसा वंसकवेल्लुयाओ रयणामयाओ
पट्टियाओ जायरुवमईओ ओहाडणीओ वइरामईओ उवरिपुच्छणाओ सर्वसेयरययामयाच्छायणे
अंकामया कणगकूडतवणिज्जथूभियागा सेया संखतलविमलनिम्मलदक्षिधणगोखीर-
फेरययणिरम्पगासा तिलगरयणद्धचंदवित्ता नानामणिदामालंकिया अंतो बहिं च सण्हा
तवणिज्जवालुयापत्थडा सुहफासा सस्सिरियरुवा पासाईया दरिसणिज्जा अभिरुवा पडिरुवा ।

बृ. क्वसूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं विमानं प्रज्ञप्तं ? , भगवानाह—गौतमः अस्मिन् जम्बूद्वीपे
यो मन्दरः पर्वतरतस्य दक्षिणतोऽस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्या बहुसमरमणीयात् भूमिभागादूर्ध्वं
चन्द्रसूर्यग्रहणगनक्षत्रतारारूपाणामपि पुरतो बहूनि योजनानि बहूनि योजनशतानि ततो बुद्ध्या
बहुबहुतरोत्पवनेन बहूनि योजनसह साय्येवमेव बहूनि योजनशतसहस्राणि एवामेव च
बहीर्योजनकोटीरमेव च बहीर्योजनकोटीकोटीरूर्ध्वं दूरमुत्पलुत्य अत्र—सार्द्धरज्जुप्रमाणे प्रदेशे सौधर्मो
नाम कल्पः प्रज्ञप्तः, स च प्राचीनाप्राचीनायतः पूर्वापरायतः इत्यर्थः, उदग्दक्षिणविस्तीर्ण, अर्द्धचन्द्र-
संस्थानसंस्थितो, द्वी हि सौधर्मेशानदेवलोकौ समुदितौ परिपूर्णचन्द्रमण्डलसंस्थानसंस्थितौ,
तयोश्च मेरोर्दक्षिणवर्तीसौधर्मकल्प उत्तरवर्ती ईशानकल्पः ततो भवति सौधर्मकल्पः
चन्द्रसंस्थानसंस्थितः, 'अर्द्धमाली' इति अर्चीषि—किरणानि तेषां माला अर्द्धमाला सा अस्यास्तीति
अर्द्धमाली किरणमालासङ्कुल इत्यर्थः ।

असङ्ख्येययोजनकोटीकोटीः 'आयामविष्कम्भेण' ति आगच्छ विष्कम्भेण विष्कम्भेण विष्कम्भेण
समाहारो द्वन्द्वरतेन, आयामेन च विष्कम्भेन चेत्यर्थः, असङ्ख्येया योजनकोटीकोटयः
'परिआयामश्च विष्कम्भश्चायामविष्कम्भं समाहारो द्वन्द्वरतेन, आयामेन च विष्कम्भेन चेत्यर्थः,
असङ्ख्येयायोजन-कोटीकोटयः 'परिक्खेवेणं' परिधिना 'सच्चरयणामए' इति सर्वात्मना रत्नमयः
'जाव पडिरुवे' इति यावत्करणात् 'अच्छे सण्हे घट्ठे मट्ठे' इत्यादिविशेषणकदम्बकपरिग्रहः, 'तत्थ
ण' मित्यादि, तत्र सौधर्म कल्पे द्वात्रिंशत् विमानशतसहस्राणि भवन्ति त्याख्यातं मया शेषैश्च
तीर्थकृ—दिभिः ।

'ते णं विमाणे' त्यादि, तानि विमानानि सूत्रे पुस्त्वं प्राकृतत्वात् सर्वरत्नमयानि—सामस्येन
रत्नमयानि 'अच्छानि' आकाशस्फटिकवदतिनिर्मलानि अत्रापि यावत्करणात् 'सण्हा लण्हा
घट्ठा मट्ठा नीरया' इत्यादि विशेषणजातं प्रष्टव्यं, तच्च प्रागेवानेकशो व्याख्यातं 'तेसिणं' मित्यादि,
तेषां विमानानां बहुमध्यदेशभागे त्रयोदशप्रस्तटे सर्वत्रापि विमानवतं सकानां स्वस्वकल्पवर-
मप्रस्तटवित्वात् पञ्चावतंसकाः—पञ्च विमानावतंसकाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—अशोकावतंसकः—
अशोकावतंसकनामा, स च पूर्वस्यां दिशि, ततो दक्षिणस्यां सप्तपर्णावतंसकः पश्चिमायां चम्पकाव-
सतंसकः उत्तरस्यां चूतावतंसकः मध्ये सौधर्मावतंसकः, ते च पञ्चापि विमानावतंसकाः सर्वरत्नमया
'अच्छाजाव पडिरुवा' इति यावत्करणादत्रापि सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा' इत्यादिविशेषणजातमव-गन्तव्यम्

अस्य च सौधर्मावतंसकस्य पूर्वस्यां दिशि तिर्यक् असङ्ख्येयानियोजनशतसहस्राणि
व्यतिव्रज्य—अतिक्रम्यात्र सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं नाम विमानं प्रज्ञप्तं, अर्द्धं त्रयोदशं येषां तानि
अर्द्धत्रयोदशानि, सार्द्धानि द्वादशेत्यर्थः, योजनशतसहस्राण्यायामविष्कम्भेन, एकोनचत्वारिंशत्

योजनशतसहस्राणि द्विपञ्चाशत्सहस्राणि अष्टौ च योजनशतानि अष्टद्व्यारिंशदधिकानि ३९५२८४८ किञ्चिद्विशेषाधिकानि 'परिक्षेपेण' परिधिना, इदं च परिक्षेपपरिमाणं 'विक्षम्भवग्गदहगुणकरणी वट्टस्स परिरओ होइ' इति करणवशात् स्वयमानेतव, सुगमत्वात् । 'सेणं एणेण' मित्यादि, तद्विमानमेकेन प्रकारेण सर्वतः—सर्वासु दिक्षु समहोइ' इति करणवशात् स्वयमानेतव, सुगम-त्वात् । 'से णं एणेण' मित्यादि, तद्विमानमेकेन प्रकारेण सर्वतः—सर्वासु दिक्षु समनन्ततः—सामस्येन परिक्षिप्तं ।

'से णं पागारे' इत्यादि, स प्राकारः त्रीणि योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन मूले एवं योजनशतं विष्कम्भेण मध्यभागे पञ्चाशत्, मूलादारभ्य पञ्चभागं यावत् योजने योजने योजनत्रिभागस्य विष्कम्भतमुटितत्वात्, उपरि—मस्तके पञ्चविंशतियोजनानि विष्कम्भेण, मध्यभागादारभ्योपरित-नमस्तकं यावत् योजने योजने योजनषड्भागस्य विष्कम्भतो हीयमानतया लभ्यमानत्वात्, अत एव मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्तः, पञ्चाशतो योजनानां नुटितत्वात्, उपरि तनुकः पञ्चविंशतियोजन-मात्रविरतारात्मकत्वात्, अत एव गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः, 'सव्वरयणामए अच्छे' इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत् ।

'से ण पागारे' इत्यादि, स प्राकारो 'नानाविहपंधवन्नेहिं' इति नानाविधानि च तानि पञ्चवर्णानि च नानाविधपञ्चवर्णानि तैः, नानाविधत्वं च पञ्चवर्णपिक्षया द्रष्टव्यं कृष्णादिवर्णतार-तम्यापेक्षया वा, पञ्चवर्णत्वमेव प्रकटयति—'कण्हेहिं' इत्यादि, 'ते णं कविसीसगा' इत्यादि, तानि कपिशीर्षकाणि प्रत्येकं योजनमेकमायामतो—दध्यैणाद्धं योजनं विष्कम्भेण देशोनयोजन-मुच्चैस्त्वेन 'सव्वरयणामया' इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत् ।

'सूरियाभस्स ण' मित्यादि, एकैकस्यां बाहायां द्वारसहस्रमिति सर्वसङ्ख्यया चत्वारि द्वारसहस्राणि, तानि च द्वाराणि प्रत्येकं पञ्चयोजनशतान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भतः 'तावइयं चेवे' ति अर्द्धतृतीयान्येव योजनशतानि प्रवेशतः 'सेया' इत्यादि, तानि च द्वाराणि सर्वाण्युपरि श्वेतानि—श्वेतवर्णोपेतानि बाहुल्येनाङ्गरत्नमयत्वात् 'वरकणगधूमियागा' इति वरकनका—वरकनकमयी स्तूपिका—शिखरं येषां तानि तथा, 'ईहामिगउसभतुरगनरमगर-विहगवालगकिन्नररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तचित्ता खंभुग्गयवरवयवेइयापरिगया-भिराणा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अञ्चीसहस्समालिणीया' रत्नवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिन्मिसमाणा घक्खुल्लोयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा' इति विशेषणजातं यानविमानव-द्भावनीयं, 'बन्ने दाराणं तेसिं होइ' इति तेषां द्वाराणां वर्ण—स्वरूपं व्यावर्णनमयं भवति, तमेव कथयति—

'तंजहे त्यादि, तद्यथा—'वइरामया निम्मा' इति नेमा नाम द्राणां भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रमन्तः प्रदेशास्ते सर्वे वज्रमया—वज्ररत्नमयाः, वज्रशब्दस्य दीर्घत्वं प्राकृतत्वात्, एवमन्यमात्रापि द्रष्टव्यं, 'रिड्डामया पइड्डाणा' रिष्ठमया—रिष्ठरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादाः 'वेरुलियमया खंभा' इति वैडूर्यरत्नमयाः स्तम्भाः जायस्सुवधियपवरपंधवन्न (वर) भणिरयणकुट्टिमतला' जातरूपेण सुवर्णेन उपचितैः—युक्तैः प्रवरैः—प्रधानैः पञ्चवर्णैर्मणिभि—चन्द्रकान्तादिभि रत्नैः—कर्कतनादिभि कुट्टिमतलं—बद्धभूमितलं येषां ते तथा 'हंसगम्भमया एलुया' हंसगर्भमया—हंसगर्भाख्यरत्नमया

एलुका-देहत्यः 'गोमेज्जमया इंदकीला' इति गोमेज्जकरत्नमया इन्द्रकीलाः, 'लोहियक्खमईओ' लोहिताक्षरत्नमय्यः चेडाओ' इति द्वारशाखा 'जोईरसमया उत्तरंगा' इति द्वारस्योपरि तिर्यग्ववस्थित-मुत्तरङ्गतानि ज्योतीरसमयानि-ज्योतीरसाख्यरत्नात्मकानि 'लोहियक्खमईओ' लोहिताक्षमय्यो लोहिताक्षरत्नाधिकाः सूचयः फलकद्वयसम्बन्धविघटनाभावहेतुः पादुकास्थानीयाः 'वइरामया संधी' वज्रमयाः सन्धयः सन्धिमेलाः फलकानां, किमुक्तं भवति ।

वज्ररत्नपूरिताः फलकानां सन्धयः, 'नानामणिमया समुग्गया' इति समुद्रका इव समुद्रकाः- शूचिकागृहाणि तानि नानामणिमयानि 'वयरामया अग्गला अग्गलपासाया' अर्गलाः-प्रतीताः अर्गलाप्रासादा यत्रार्गला नियम्यन्ते, आह च जीवाभिगममूलटीकाकारः-- "अर्गलाप्रासादो यत्रार्गला नियम्यन्ते इति" एते द्वये अपि वज्ररत्नमय्यौ 'रययामयाओ आवत्तणपेडियाओ' इति आवर्त्तनपीठिका नाम यत्रेन्द्रकीलको भवति, उक्तञ्च विजयद्वारचिन्तायां जीवाभिगममूलटीकाकारेण- "आवर्त्तनपीठिका यत्रेन्द्रकीलको भवतीति 'अंकुत्तरपासगा' इति अङ्गा-अङ्गरत्नमया उत्तरपाश्वर्येषां द्वारामां तानि अङ्कोत्तरपाश्वर्यकाणि 'निरन्तरियधनकवाडा' इति निर्गता अन्तरिका-लघ्वन्तररूपा येषां ते निरन्तरिका अत एव घना निरन्तरिका घनाः कपाटा येषां द्वाराणां तानि निरन्तरिकघनकपाटानि 'भित्तिसु चेव मित्तिगुलिया छप्पन्ना तिन्नि होंति' इति तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोः भित्तिषु भित्तिगताः भित्तिगुलिका-पीठकस्थानीयाः तिष्ठः षट्पञ्चाशत्प्रमाणा भवन्ति 'गोमाणसिया (सज्जा) तइया' इति गोमनस्यः शय्या 'तइया' इति तावन्मात्राः षट्पञ्चाशत्त्रिकसङ्ख्याका इत्यर्थः ।

'नानामणिरयणवालरुवगलीलङ्घियसालमंजियागा' इति इदं द्वारविशेषणमवे, नानामणिरत्नानि-नानामणिरत्नमयानि व्यालरूपकाणि लीलास्थितशालमञ्जिकाश्च-लीलास्थितपुतलिका येषु तानि तथा 'वयरामया कूडा रययामया उस्सेहा' इति कूडो-माडभाग उच्छ्रयः-शिखरं, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत- 'कूडो माडभाग उच्छ्रयः शिखर' मिति, नवरमत्र शिखराणि तेषामेव माडभागानां सम्बन्धीनि वेदितव्यानि, द्वारशिखराणामुक्तत्वात् वक्ष्यमाणत्वाच्च, 'सव्वतवणिज्जमया उल्लोया' उल्लोका-उपरिभागाः सर्वतपनीयमयाः-सर्वात्मना तपनीयरूपसुवर्णविशेषमयाः 'नानामणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहियक्खपडिवंसगर-ययभोमा' इति मणयो-मणिमया वंशा येषु तानि मणिमयवंशकानि लोहिताख्यानि-लोहिताख्यमयाः प्रतिवंशा येषु तानि लोहिताख्यप्रतिवंशकानि रजता-रजतमयी भूमिर्येषां तानि रजतभूमानि प्राकृतत्वात्समासान्तः मणिवंशकानि लोहिताख्यप्रतिवंशकानि रजता-रजतमयी भूमिर्येषां तानि रजतभूमानि प्राकृतत्वात्समासान्तः मणिवंशकानि लोहिताख्यप्रतिवंशकानि रजतभूमानि नानामणिरत्नानि-नानामणिरत्नमयानि जालपञ्जराणिगवाक्षापरपर्यायाणि येषु तानि तथा, पदानामनन्वयोपनिपातः प्राकृतत्वात् ।

'अंकामया पक्खा पवखवाहाओ' इति अङ्को-रत्नविशेषस्तमन्मयाः पक्षास्तदेकदेशभूताः पक्षवाहवोऽपि तदेकदेशभूता एवाङ्गमय्यः, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत- "अङ्गमयाः-पक्षास्तदेकदेशभूता एवं पक्षवाहवोऽपि द्रष्टव्या" इति, 'जोईरसामया वंसा वंसकवेलुका य' इति ज्योतीरसं नाम रत्नं तन्मया वंशाः-महान्तः पृष्ठवंशा 'वंसकवेलुया य' इति महतां पृष्ठवंशाना-

मुभयतस्तिर्यक् स्थाप्यमाना वंशाः कवेष्ठाकानि प्रतीतानि 'रययामईओ पट्टिआओ' इति रजतमय्यः पट्टिका-वंशानामुपरि कम्बास्थानीयाः 'जायरुवमईओ ओहाडणीयो' जातरूपं-सुवर्णविशेष-स्तन्यय्यः 'ओहाडणीओ' अवघाटिन्यः आच्छादनहेतुकम्बोपरिस्थाप्यमान महाप्रभातो-कलिश्चस्थानीयाः 'धमराईओ उवरी' पुञ्छण' इति वज्रमय्यो-वज्ररत्नात्मिका अवघाटनी- नामुपरि पुञ्छन्यो-निविडतराच्छादनहेतुश्लक्ष्णतरतृणविशेषस्थानीयाः उक्तं च जीवाभिगम-मूलटीकाकारेण ।

"ओहाडणाग्रहणं महत् शुद्धकं च पुञ्छना इति" 'सव्वसेयरययामयाच्छायणे' इति सर्वश्वेतं रजतमयं पुञ्छनीनामुपरि कवेष्ठाकानामध आच्छादनं 'अङ्कमयकणगकूडतवणिज्झथूभियागा' अङ्कमयानि बाहुल्येनाङ्गरत्नमयानि पक्ष २ बाह्यादीनामङ्गरत्नात्मकत्वात् कनकानि-कनकमयानि कूटानि-महान्ति शिखराणि येषां तानी कनककूटानि तप नीयानि-तपनीयस्तूपिकानि, ततः पदत्रयस्यापि कर्मधारयः, एतेन यत् प्राक् सामान्येन उल्लिखितं 'सेयावरकमगथूभियागा' इति तदेव प्रपञ्चतो भावितमिति, सम्प्रति तदेव श्वेतत्वमुपसंहारव्याजेन भूय उपदर्शयति-सेया-श्वेतानि, श्वेतत्वमेवोपमया द्रवयति ।

'संखतलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरययनिगरप्पगासा' इति दिगतं मलं विमलं यत् शङ्खतलं-शङ्खस्योपरितनो भागो यच्च निर्मलो दधिघनः-धनीभूतं दधि गोक्षीरफेनो रजतनिकरश्च तद्वत् प्रकाशः-प्रतिभासो येषां तानि तथा 'तिलगरयणद्धचंदचित्ता' इति तिलकरत्नानि-पुण्डविशे, स्तैरर्द्धचन्द्रैश्च चित्राणि-नानारूपाणि तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राण, क्वचित् 'सङ्खतल-विमलनिम्मलदहिघणगोखीरफेणरययनियरप्पगासद्धचंदचित्ताई' इति पाठः, तत्र पूर्ववत् पृथक् पृथक् व्युत्पत्तिं कृत्वा पश्चात् पदद्वयस्य २ कर्मधारयः ।

'नानामणिदामालंक्रिया' इति नानामणयो-नानामणिमयानि दामानि-मालास्तैरल-ङ्कृतानि नानामणिदामालङ्कृतानि अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णानि-श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिर्मापितानि 'तवणिज्जावालुयपत्थडा' इति तपनीयाः-तपनीयमय्यो या वालुकाः-सिकतास्तासां प्रस्तटः-प्रस्तरो येषु तानि तथा 'सुहफासा' इति सुखः-सुखहेतुः स्पर्शो येषु तानि सुखस्पर्शानि सश्रीकरूपाणि प्रासादीयानीत्यादि प्राग्वत् ।

यू. (२८) तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस २ चंदनकलसपरिवा-डीओ पन्नत्ताओ, ते णं चंदनकलसा वरकमलपइड्डाणा सुरभिवरवारिपडिपुन्ना चंदेनकयचच्चागा आविद्धकंठेगुणा पउमुप्पलपिहाणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरुवा महया २ इंदकुंभसमाणा पन्नत्ता समणाउसो !, तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णसीहियाए सोलस २ नागदंतपरिवाडीओ पन्नत्ताओ ।

ते णं नागदंता मुत्ताजालंत रुसियहेमजालगवकखजालखिंखिणी (घंटा) जालपरिखित्ता अब्भुगया अभिनिसिद्धा तिरियसुसंपग्गहिया अहेपन्नगद्धरु पन्नगद्धसंठाणसंठिया सव्ववयरामया अच्छा जाव पडिरुवा महया महया गयदंतसमाणा पन्नत्ता समणाउसो ! ।

तेसु णं नागदंतएसु बहवे किण्हसुत्तबद्धवट्टवग्धारितमल्लदामकलावा नील० लोहित० हालिद० सुक्किलसुत्तवट्टवग्धारितमल्लदामकलावा, ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवन्नयरमंडियगा

जगत् कन्नमणनिलुनिकेणं महेणं ते पदरे सत्त्वसो समंता आपूरेमाणा २ सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिह्वंति ।

तेसिणं नागदंताणं उवरिं अन्नाओ सोलस सोलस नागदंतपरिवाडीओ पं०, तेणं नागदंता तं चेव जाव महता २ गयदंतसमाणा पन्नत्ता समणाउसो ! तेसु णं नागदंतएसु बहवे रययामया सिक्का पन्नत्ता, तेसु णं रययामएसु सिक्काएसु बहवे वेरुलियामईओ धूवघडीओ पं०, ताओ णं धूवघडीओ कालगुरुपवरकुंदुरुकतुरुकधूवमधमधंतगंधुद्धयाभिरामाओ सुगंधवरगंधियातो गंधवट्टिभूयाओ ओरालेणं मणुन्नेणं मनहरेणं घाणमणनिव्वुइकरेणं गंधेणं ते पदेसे सव्वओ समंता जाव चिह्वंति ।

तेसिणं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस सोलस सालभंजियापरिवाडीओ पन्नत्ताओ, ताओ णं सालभंजियाओ लीलहियाओ सुपइहियाओ सुअलंकियाओ नानाविहराग-वसणाओ नानामल्लपिणद्धाओ मुट्ठिगिज्झसुमज्झाओ आमेलगजमलजुयलवट्ठियअव्भुन्नय-पीणरइयसंठियपीवरपओहराओ रत्तावंगाओ असियकेसीओ मिउविसयपसत्थलक्खण-संवेल्लियग्गसिरयाओ ।

ईसिं असोगवरपायवसमुट्ठियाओ वामहत्थग्गहियग्गसालाओ ईसिं अद्धच्छिकड-क्खचिह्विणं लूसमाणीओ विव चक्खुल्लोयणलेसेहिं अन्नमन्नं खेज्जमाणिओ (विव) पुढविपरिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चन्दाननाओ चंदविलासिणीओ चंदद्धसमणिडालाओ चंदाहिय-सोमदंसणाओ उक्क (विव उज्जोवेमाणाओ) विज्जुघणमिरियसूरदिप्पंततेयअहिययरसन्निकासाओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासा वेमाणाओ) विज्जुघणमिरियसूरदिप्पंततेयअहिययरसन्निकासाओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासा० दरसि० (पडि० अभि०) चिह्वंति ।

बृ. तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकाभावेन 'दुहतो' इति द्विधातो द्विप्रकाशयानैषेधिक्यां, नैषेधिकीनिषीदनस्थानं, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत—'नैषेधिकी निषीदनस्थान' मिति, प्रत्येकं षोडश २ (कलश) परिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ते च चन्दनकलशा 'वरकमल-पड्डाणा' इति वरं—प्रधानं यत्कमलं तत् प्रतिष्ठानम्—आधारो येषां ते वरकमलप्रतिष्ठानाः, तथा सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णाश्चन्दनकृतचर्चाकाः—चन्दनकृतोपरागाः 'आविद्धकण्ठेगुणा' इति आविद्धः—आरोपितः कण्ठेगुणोः रक्तसूत्ररूपो येषां ते आविद्धकण्ठेगुणाः, कण्ठेकालवत् सप्तम्या अलुक्, 'पउमुप्पलपिहाणा' इति पञ्चमुत्पलं च यथायोगं पिधानं येषां ते पञ्चोत्पलपिधानाः 'सव्वरय-णामया अच्छा सण्हा लण्हा' इत्यादि यावत् ।

'पडिरुवगा' इति विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् 'महया' इति अतिशयेन महान्तः कुम्भानामिन्द्र इन्द्रकुम्भो राजदन्तादिदर्शनादिन्द्रशब्दस्य पूर्वनिपातः महंश्चासी इन्द्रकुम्भश्च तस्य समाना महेन्द्रकुम्भसमानाः—महाकलशप्रमाणाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण ! हे आयुष्मन् । 'तेसिणं दाराण' मिति तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन या द्विधा नैषेधिकी तस्यां प्रत्येकं षोडश षोडश नागदन्तपरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, नागदन्ता—अङ्कुटकाः, ते च नागदन्ता 'मुत्तजालंत-रुसियहेमजालगवक्खजालखिंखिणि (घंटा) जालपरिखित्ता' इति मुक्ताजालानामन्तरेषु यानि उत्सृतानि—लम्बमानानि हेमजालानि—सुवर्णमयदामसमूहा यानि च गवाक्षजालानिग-

वाक्साकृतिरलविशेषमालासमूहा यानि च किङ्किणिघटाजालानि—सुत्रधण्टासमूहास्तैः परित्रिताः—सर्वतो व्याप्ताः ‘अभ्युगगया’ इति अभिमुखमुदगताः अग्रिमभागे मनाक् उन्नता इति भावः ‘अभिनिशिद्धा’ इति अभिमुखं बहिर्भागाभिमुखं निस्पृष्टा निर्गता अभिनस्पृष्टाः ‘तिरिय-सुसंपरिगृहीया’ इति तिर्यक् भित्तिप्रदेशैः सुष्ठु—अतिशयेन सम्यक्—मनागप्यचलनेन परिगृहीताः सुसम्परिगृहीताः, ‘अहेपन्नगद्धरूवा’ इति अधः—एतदेव व्याचष्टे—‘पन्नगार्द्धसंस्थान-संस्थिता’ अधःपन्नगार्द्धसंस्थानाः ‘सव्यवयरामया’ सर्वात्मना वज्रमया ‘अच्छा सण्हा’ इत्यारम्य ‘जाव पडिरूवा’ इति विशेषणजातं प्राप्तवत् ।

‘महया’ इति अतिशयेन महान्तो गजदन्तसमाना—गजदन्ताकाराः प्रज्ञप्ता हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! ‘तेसु ण नागदन्तएसु बहवँ किण्हसुतवद्धा’ तेषु नागदन्तकेषु बहवः कृष्णमूत्रवद्धा ‘वग्धरिय’ इति अवलम्बिता माल्यदामकलापाः—पुष्पमालासमूहा बहवो नीलसूत्रावलम्बित-माल्यदामकापा एवं लोहितहारिद्रशुक्लसूत्रवद्धा अपि वाच्याः । ‘ते णं दामा’ इत्यादि, तानि दामानि ‘तवणिज्जलंबूसगा’ इति तपनीयः—तपनीयमग्नौ लम्बूसगो—दान्नामग्रिमभागे मण्डनविशेषो येषां तानि तथा, जाव लंबूसकानि, ‘सुवन्नपयरगसंडिया’ इति पार्श्वतः सामस्त्येन सुवर्णप्रतरेण—सुवर्णपत्रकेणमण्डितानि सुवर्णप्रतरमण्डितानि ।

‘नानाविहमणिरयणविविहहारउवसोहियसमुदया’ इति नानारूपाणं मणीनां रत्नानां च विविधा—विचित्रवर्णा हारा—अष्टादशसरिका अर्द्धहारा—नवसरिकास्तैरुपशोभितः समुदायो येषां तानि तथा ‘जाव सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिड्ढंति’ इति अत्र यावत्करणादेवं परिपूर्ण पाठो द्रष्टव्यः ‘ईसिमण्णोण्णमसंपत्ता पुब्बावरदाहिणुत्तरागएहिं वाएहिं मंदायं मंदायं एइअमाणा पइअमाणा पलंबमाणा पइअमाणा ओरालेण मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमणनिव्वुड्ढकरेणं सहेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा २ सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिड्ढंति’ एतच्च प्रागेव यानविमानवर्णने व्याख्यातमिति न भूयो व्याख्यायते ।

‘तेसि णं नागदन्ताण’मित्यादि, तेषां नागदन्तानामुपरि प्रत्येकमन्याः षोडश षोडश नागदन्तपरिपाटयः प्रज्ञप्ताः ते च नागदन्ता यावत्करणात् ‘मुत्तजालंतरुसियहेमजाल-ववखजालसिंखिणिघटाजालपरिखित्ता’ इत्यादि प्रागुक्तं सर्वं द्रष्टव्यं यावत् गजदन्तसमानाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! ‘तेसु णं नागदन्तएसु’ इत्यादि, तेषु नागदन्तकुपे बहूनि रजतमयानि सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि, तेषु वररजतमयेषु सिक्ककेषु बहवो—बह्व्यो वैडूर्यमय्य—वैडूर्यरत्नात्मिका धूपघटिकाः ‘कालागुरुपवरकंकुदुरुक्कतुरुक्कधूवमधमधंतं’त्यादि प्रगाढतनवरं ‘घाणमणनिव्वुड्ढकरेण’मिति घ्राणेन्द्रियमनोनिर्वृतिकरेण ।

‘तेसि णं’मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन द्विधातो—द्विप्रकारायां नैषेधिक्यां षोडश षोडश शालमञ्जिकापरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ताश्च शालमञ्जिका लीलया—ललिताङ्गनिवेशरूपया स्थिता लीलास्थिताः, ‘सुपइड्डियाओ’ इति सुमनोज्ञतया प्रतिष्ठिताः सुप्रतिष्ठिताः ‘सुअलंकियाओ’ सुष्ठु—अतिशयेन रमणीयतया अलङ्कृताः स्वलङ्कृताः ‘नानाविहरागवसणाओ’ इति नानाविधोनानाप्रकारो रागो येषां तानि नानाविधरागानि तानि वसनानि—वस्त्राणि यासां तास्तथा ‘नानामल्लपिनद्धाओ’ इति नानारूपाणि माल्यानि—पुष्पाणि

पिनद्धानि—आविद्धानि यासां ता नानामाल्यपिनद्धाः, क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात्, 'मुद्दिगिज्झसुमज्जाओ' इति मुष्टिग्राह्यं सुष्ठु—शोभनं मध्य—मध्यमागो यासां तास्तथा, 'आमेलग-जमलजुगलवट्टियअभुन्नयपीणरइयसंठियपीवरपओहराओ' पीनं—पीवरं रचितं संस्थितं—संस्थानं यकाम्यां तौ पीनरचितसंस्थानौ आमेलकः—आपीडः शेखरक इत्यर्थः ।

तस्य यमलयुगलं—समश्रेणिकं चद्युगलं तद्वत् वर्तिती—वद्धस्वभावोपचितकठिनभावा-विति भावः अभ्युन्नतौ पीनरचितसंस्थानौ च पयोधरौ यासां तास्तथा, 'रत्तावंगाओ' इति रक्तोऽ-पाङ्गो—नयनोपान्तरूपो यासां तास्तथा, 'असियकेसिओ' इति असिताः—कृष्णाः केशा यासां ता असितकेश्यः, एतदेव सविशेषमाचष्टे—'मिउविसयपसत्थलक्खणसंवेळियग्गसरियाओ' मृदवः—कोमला विशदा—निर्मलाः प्रशस्तानि—शोभनानि अस्फुटिताग्रत्वप्रभृतीनि लक्षणानि येषां ते प्रशस्तलक्षणाः 'संवेळितं' संवृतमग्रं येषां ते संवेळिताग्राः शिरोजाः—केशा यासां ता मृदुविशद-प्रशस्तलक्षणसंवेळिताग्रशिरोजाः, 'ईसिं असोमवरपायवसमुद्धियाओ' ईषत्—मनाक् अशोक-वरपादवे समुपस्थिताः—आश्रिता ईषदशोकवरपादपसमुपस्थितास्तथा 'वामहत्थग्गहियग्ग-सालाओ' वामहस्तेन गृहीताग्रं शालायाः—शालायाः अर्जदशोकपादपस्य यकाभिस्ता वामहस्तगृहीताग्रशालाः ।

'ईसिं अद्धच्छिकडक्खचिद्धिणं लूसमाणीओ विवे'ति ईषत्—मनाक् अद्धं—तिर्यक् वलितमक्षि येषु कटाक्षरूपेण घेष्टितेसु तैर्मुष्णन्त्य इव सुरजनाना मनांसि 'चक्खुल्लोयणलेसेहिं य अन्नमन्नं खिज्जमाणीओ विव' 'अन्योऽन्यं परस्परं चक्षुषालोकनेन—आलोकनेन येलशाः—संश्लेषस्तैः खद्यमान इव, किमुक्तं भवति ?—एवंनामानस्ति (म) र्यग्वलिताक्षिकटाक्षैः परस्परमवलोकमाना अवतिष्ठन्ति यथा नूनं परस्परं सीभाग्यासहनतस्तिर्यग्वलिताक्षिकटाक्षैः परस्परं खिद्यन्ति इवेति, 'पुढविपरिणामाओ' इति पृथिवीपरिणामरूपाः शाश्वतभावमुपगता विमानवत् ।

'चंदाननाओ' इति चन्द्र इवाननं—मुखं यासां तास्तथा 'चंदविलासिणीओ' इति चन्द्रवत् मनोहरं विलसन्तीत्येवंशीलाश्चन्द्रविलासिन्यः 'चंदद्धसमनिडालाओ' इति चन्द्रार्द्धसमम्—अष्टमीचन्द्रसमानं ललाटं यासां तास्तथा 'चंदाहियसोमदंसणाओ' इति चन्द्रादपि अधिकं सोमं—सुभगकान्तिमत् दर्शनम्—आकारो यासां तास्तथा उत्का इव उद्योतमानाः 'विस्सुघणमरिचिसूरदिपं ततेयअहिययरसन्निकासातो' इति विद्युतो ये घना—बहलतरा मरीचयस्तेभ्यो यच्च सूर्यस्य दीप्यमानं दीप्तं—तेजस्तस्मादपि अधिकतरः सन्निकाशः—प्रकाशो यासां तास्तथा, 'सिंगारागारचारुवेसाओ पासाइयाओ दरिसणिज्जाओ पडिरुवाओ अभिरुवाओ चिद्धंति' इति प्राग्बत् ॥

मू. (२९) तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहाओ निसीहियाए सोलस सोलस जालकडगपरिवाडीओ पन्नत्ता, ते णं जालकडगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरुवा । तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहाओ निसीहियाए सोलस सोलस घंटापरिवाडीओ पन्नत्ता, तासि णं घंटाण इमेयारुवे वन्नावासे पन्नत्ते, तंजहा—

जंबूणयामईओ घंटाओ वयरामयाओ लालाओ नानामणिमया घंटापासा तवणिज्जाम-इयाओ संखलाओ रययामयाओ रज्जुतो, ताओ णं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ सीहस्सराओ दुंदुहिस्सराओ कुंचस्सराओ नंदिस्सराओ नंदिघोसाओ मंजुस्सराओ मंजुघोसाओ सुस्सराओ

सुस्सरनिग्धोसाओ उरालेणं मणुत्रेणं मणहरेणं कन्नमणनिव्वुद्धकरेणं सदेणं ते पवेसे सव्वओ समंता आपूरेमाणीओ २ जाव चिट्ठंति ।।

तेसिणं दाराणं उमओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलिस सोलस वणमालापरिवाडीओ पन्नत्ताओ, ताओ णं वणमालाओ नानामणिमयमयदुमलयकिसलयपल्लवसमाउलाओ छप्पयपरि-
भुज्जमाणा सोहंतसस्सिरीयाओ पासाईयाओ ४ ।

तेसि णं दाराणं उमओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस २ पगंठगा पन्नत्ता, ते णं पगंठगा अट्ठाइआइं जोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं पणवीसं जोयणसयं बाहल्लेणं सव्ववयरामया अच्छा जाव पडिरूवा ।

तेसि णं पगंठगाणं उवरिं पत्तेयं २ पासायवडेंसगा पन्नत्ता, ते णं पासायवडेंसगा अट्ठाइआइं जोयणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं पणविसं जोयणसयं विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसिअपहसिया इव विविहमणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धयविजयवेजयंतपडागच्छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा गगणतलम-
णुलिहंतसिहरा जालंतरयणपंजरम्मिलियव्व मणिकुणगथूभियागा वियसियसयवत्तपोंडरीया तिलगरयणद्धयंदचित्ता णाणामणिदामालंकिया अंतो बहिं च सण्हा तवणिज्जवालुयापत्थडा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासादीया दरिसणिआ जाव दामा उवरिं पगंठगाणं झया छत्ताइच्छत्ता ।

तेसि णं दाराणं उमओ पासे सोसलस सोलस तोरणा पन्नत्ता, नानामणिमया नानामणिमएसु खंभेसु उवणिविट्ठसन्निविट्ठा जाव पउमहत्यगा, तेसि णं तोरणाणं पुरओ दोदो सालभंजियाओ पन्नत्ताओ, जहा हेट्ठा तहेव तेसि णं तोरणाणं पुरओ नागवंता पन्नत्ता जहा हेट्ठा जाव दामा, तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयसंधाडा गयसंधाडा नरसंधाडा किन्नरसंधाडा किंपुरिससंधाडा महोरगसंधाडा गंधव्यसंधाडा उसभसंधाडा सव्वरयणामया अच्छ जाव पडिरूवा, एवं वीही पंतीओ मिहुणाइं ।

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो पउमलयाओ जाव सामलयाओ निच्चं कुसुमियाओ सव्वरयणामया अच्छ जाव पडिरूवाओ । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो अक्खय (दिसा) सोवत्थिया पन्नत्ता, सव्वरयणामया अच्छ जाव पडिरूवा, तेसि णं तोरणाणं पुरो दो दो चंदनकलसा प० ते णं चंदनकलसा वरकमलपड्डाणा तदेव । तेसि णं तोरणाणं पुरतो दोदो भिंगारा प०, ते णं भिंगारा वरकमलपड्डाणा जाव महया मत्तगरुमहाकितिसमाणा पन्नत्ता समणा - उसो ! ।

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो आयंसा पन्नत्ता, तेसि णं आयंसाणं इमेयारूवे वन्नावासे पन्नत्ते, तंजहा-तवणिज्जमया पगंठया वेरुलियमया सुरया वइरामया दोवारंगा नानामणिमया मंडला अणुग्घसितनिस्साते छायाते समणुबद्धा चंदमंडलपडिनिकासा महया अद्धकायसमाणा पन्नत्ता समणाउसो ! ।

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो वइरनाभथाला पं० अच्छतिच्छडियसालितंदुलहसंदिव्वपडि-
पुत्रा इव चिट्ठंति सव्वजंबूणयमया जाव पडिरूवा महया महया रहचक्कवालसमाणा पं० समणाउसो

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो पांतीओ, ताओ णं पाईओ अच्छोवगपरिहयाओ नानामणि-
पंचवन्नस्स फलहरियगस्स बहुपडिपुत्राओ विव चिट्ठंति सव्वरयणामईओ अच्छ जाव पडिरूवाओ महया महया गोकलिंजरचक्कसमाणीओ पन्नत्ताओ समणाउसो ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो सुपइद्वा पन्नत्ता नानाविहभंडविरइया इव चिट्ठंति
सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिस्वा । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो मणगुलियाओ पन्नत्ताओ,
तासि णं मणगुलियासु बहवे सुवन्नरूपमया फलगा पन्नत्ता, तेसु णं सुवन्नरूपमएसु फलगेसु
बहवे वयगगया नागदंतरा पन्नत्ता ।

तेसु णं वयरामएसु नागदंतएसु बहवे वयरामया सिक्का पन्नत्ता, तेसु णं वयरामएसु
सिक्कागेसु किण्हसुत्तसिक्कागवच्छिता नीलसुत्तसिक्कागवच्छिया लोहियसुत्तसिक्कागवच्छिया
हालिदुसुत्तसिक्कागवच्छिया सुक्कलसुत्तसिक्कागवच्छिया बहवे वायकरगा पन्नत्ता सव्वे वेरुलियमया
अच्छा जाव पडिस्वा ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो चित्ता रयणकरंडगा पं० से जहानामएओ चाउरंतचक्कवट्ठिस्स
चित्ते रयणकरंडए वेरुलियमणिफलिहपडलपच्चोयडे साते पहाते ते पतेसे सव्वतो समंता ओभासति
उज्जोवेति तवति भासति एवमेव तेवि चित्ता रयणकरंडगा साते पभाते ते पएसे सव्वओ समंता
ओभासंति उज्जोवेति तवंति पगासंति ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो हयकंठा गयकंठा नरकंठा किन्नरकंठा किंपुरिसकंठा
महोरगकंठा गंधव्वकंठा उसभकंठा सव्ववयरामया अच्छा जाव पडिस्वा, तेसु णं हयकंठाएसु
जाव उसभकंठाएसु दो दो पुष्पचंगेरीओ (मल्लचंगेरीओ) वुन्नचंगेरीओ (गंधचंगेरीओ) वत्थचंगेरीओ
आभरणचंगेरीओ सिद्धत्थचंगेरीओ लोमहत्थचंगेरीओ पन्नत्ताओ सव्वरयणामयाओ अच्छाओ
जाव पडिस्वाओ, तासु णं पुष्पचंगेरीआसु जाव लोमहत्थचंगेरीसु दो दो पुष्पपडगाइं जाव
लोमहत्थपडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिस्वाइ ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो सीहासणा पन्नत्ता, तेसि णं सीहासणाणं वन्नओ जाव
दामा, तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो रुपमया छत्ता पन्नत्ता, ते णं छत्ता वेरुलियविमलदंडा
जंबूणयकन्निया वडरसंधी मुत्ताजालपरिगया अट्टसहस्सवरकंचणसलागा दहरमलयसुगंधी
सव्वोउयसुरभी सीयलच्छया मंगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो चामराओ पन्नत्ताओ, ताओ णं चामराओ (चंदप्पभवेरुलिय-
वरनानामणिरयमल्लचियचित्तदंडाओ) नानामणिकणगरयणविमलमहरिहतवणिज्जल-
विचित्तदंडाओ वन्नियाओ संखंककुंदगरयअभयमहियेरुणपुंजसन्निगासातो सुहुमरययदीहवाला-
तो सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिस्वाओ ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो तेहसमुग्गा कोट्टसमुग्गा पत्तसमुग्गा घोयगस० तगरस०
एलास० हरियालस० हिंगलयस० मनोसिलास० अंजण० सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिस्वा

वृ. 'तेसि ण'मित्यादि तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन या द्विधा
नैषेधिकी तस्यां षोडश षोडश जालकटकाः प्रज्ञप्ताः, जालकटको-जालककीर्णो रम्यसंस्थनः
प्रदेशविशेषः, ते च जालकटकाः 'सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव पडिस्वा' इति प्राग्वत् ।

'तेसि ण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोर्दिधातो नैषेधिक्यां षोडश
घण्टापरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, तासां च घण्टानामयमेतदरूपो वर्णावासो-वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः,
तद्यथा-जम्बूनदमय्यो घण्टा वज्रमय्यो लालाः नानामणिमया घण्टापाशवाः तपनीयमय्यः शृङ्खला

यासु ता अवलम्बितास्तिष्ठन्ति रजतमव्यो रज्रवः 'ताओ णं घंटाओ' इत्यादि, ताश्च घण्टा ओधेन—प्रवाहेण स्वरो यासां ता ओघस्वरा मेघस्येवातिदीर्घ स्वरो यासां ता मेघस्वराः हंसस्येव मधुरः स्वरो यासां ता हंसस्वराः, एवं क्रीडास्वराः सिंहस्येव च प्रभूतेशव्यापी स्वरो यासां ताः सिंहस्वराः एवं दुन्दुभिस्वरा द्वादशविधतूर्यसङ्घातो नन्दि नन्दिस्वराः नन्दिवत् घोषो—द्वादो यासां ता नन्दिघोषाः मञ्जू—प्रियः स्वरो यासां ता मञ्जूस्वरा, एवं मञ्जूघोषाः, किं बहुना ?, सुस्वराः सुस्वरघोषाः, 'उरालेण'मित्यादि प्राग्वत् ।

'तेसि ण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश २ वनमालापरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ताश्च वनमाला नानाद्वाराणां नानालतानां च यानि किशलयानि ये चपलवास्तैः समाकुलाः—सम्मिश्राः 'छप्पयपरिभुज्यमाणा सोभन्तसस्सिरीया' इति षट्पदैः परिभुज्यमानाः सत्यः शोभमानाः षट्पदपरिभुज्यमानशोभमानाः अत एव सश्रीकाः 'पासाईया' इत्यादि पदचतुष्टयं प्राग्वत् ।

'तेसि णं दाराण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन या द्विधा नैषेधिकी तस्यां षोडश २ प्रकण्ठकाः प्रज्ञप्ताः, प्रकण्ठको नाम पीठविशेषः, आह च जीवाभिगममूलटीकाकारः—'प्रकण्ठौ पीठविशेषा'विति, ते च प्रकण्ठकाः प्रत्येकमर्द्धतृतीयानि योजनशतान्यायामविष्कम्भाभ्यां पञ्चविंशि—पञ्चविंशत्यधिकं योजनशतं 'बाहल्येन' पिण्डभावेन 'सव्ववयराभया' इति सर्वात्मना ते प्रकण्ठकाः वज्रमयावज्ररत्नमया, 'अच्छा सण्हा' इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत् ।

तेसि णं पगंठगाण मित्यादि, तेषां प्रकण्ठकानां उपरि प्रत्येकं प्रत्येकं—इह एकं प्रति प्रत्येकमित्याभिमुख्ये वर्तमानः प्रतिशब्दः समस्यते, ततो वीप्साविवक्षायां द्विर्वचनं, प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः, प्रासादावतंसका नाम प्रासादविशेषाः, उक्तं च जीवाभिगममूलटीकायां—'प्रासादावतंसकौःप्रासादविशेषा'विति, ते च प्रासादवतंसकं अर्धतृतीयानि योजनशतानि ऊर्ध्वम् उच्चैस्तेन पञ्चविंशं योजनशतं विष्कम्भेन, 'अब्भुगयमूयपहसियाविव' अभ्युदगता—आभिमुख्येन सर्वतो विनिर्गता उत्सृताः—प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या प्रसा तया सिता इव—बद्धा इव तिष्ठन्तीति गम्यते, अन्यथा कथमिव ते अभ्युदगता निरालम्बाः तिष्ठन्तीति भावः ।

'विविहमणिरयणभत्तिचित्ता' विविधाः अनेकप्रकारा ये मणयः—चन्द्रकान्तादयो यानि च रत्नानि—कर्कतनादीनि तेषां भक्तिभिः—विच्छित्तिविशेषैश्चित्रा—नानारूपाः आश्चर्यवन्तो वा वानानाविधमणिरत्नभक्तिचित्राः, 'वाउद्धयविजयवैजयंतीपङ्कागच्छताइच्छतकलिया' वातोद्धृता—वायुकम्पिता विजयः—अभ्युदयस्तत्सूचिका वैजयन्त्यभिधाना याः पताका अथवा विजया इति वैजयन्तीनां पार्श्वकर्णिका उच्यन्ते तत्राधाना वैजयन्त्यो विजयवैजयन्त्यः, पाकास्ता एव विजयवर्जिता छत्रातिछत्राणि—उपर्युपरिस्थितान्यातपत्राणि तैः कलिता वातोद्धृतविजयवैजयन्ती पताकाछत्रातिछत्रकलिताः, तुङ्गो—उच्चा उच्चैस्तेनार्द्धतृतीययोजनशतप्रमाणत्वात् अत एव 'गगनतलमनुलिहंतसिहरा' इति गगनतलं—अम्बरतलम् अनुलिखन्ति—अभिलङ्घयन्ति शिखराणि येषां ते तथा, जालानि जालकानि तानि भवनभित्तिषु लोके प्रतितानि, तदन्तेषु विशिष्टशोभानिमित्तं रत्नानि येषु ते जालान्तररत्नाः, सूत्रे चात्र विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् ।

तथा पञ्जरात् उन्मीलिता इव—बहिष्कृत इव पञ्जरोन्मीलिता इव, यथा किल किमपि वस्तु पञ्जरात्—वंशादिमयाच्छादनविशेषात् बहिष्कृतमत्यन्तमविनष्टच्छादयत्वात् शोभते एवं तेऽपि प्रासादावतंसका इति भावः, तथा मणिकनकानि—मणिकनकमयः स्तूपिकाः—शिखराणि येषां ते मणिकनकस्तूपिकाः, तथा विकसितानि यानि शतपत्राणि पुण्डरीकाणि च द्वारादौ प्रतिकृतित्वेन स्थितानि तिलकरत्नानि भित्त्यादिषु पुण्डविवेशेषा अद्भुतान्द्राश्च द्वारादिषु तैश्चित्राः—तथा नानारूपा आश्चर्यभूता वा विकसितशतपत्रपुण्डरीकतिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राः, तथा नाना—अनेकरूपाणि यानि मणिदामानि—मणिमयपुष्पमालास्तैरलङ्कृतानि—शोभितानि नानामणिदामालङ्कृतानि

तथा अन्तर्बहिश्च श्लक्षणा—मसृणाः, तथा तपनीयं—सुवर्णविशेषस्तन्मय्या वालुकायाः प्रस्तटः—प्रस्तारो येषु ते तपनीयवालुकाप्रस्तटाः ‘सुहृफासा सत्सिरीयरूपा पासाईया’ इत्यादि प्राग्वत्तेषां च प्रासादावतंसकान्तमन्तर्भूमिवर्णनमुपर्यलोकावर्णनं सिंहासनवर्णनमुपरिविजय-दूष्यवर्णनं वज्राङ्कशवर्णनं मुक्तादामवर्णनं च यथा प्राक् यानविमाने भावितं तथा भावनीयं । ‘तेसि ण’मित्यादि, षां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन या द्विधा नैषेधिकी तस्या षोडश षोडश तोरणानि प्रज्ञप्तानि, तानि च तोरमानि नानामणिमयानीत्यादि तोरणवर्णनं यानविमानमिव निरवशेषं भावनीयं, ‘तेसि णं तोरणाण पुरओ’ इत्यादि, तेषां तोरणानां पुरतः प्रत्येकं द्वे द्वे शालभञ्जिके, शालभञ्जिकावर्णनं प्राग्वत् ।

‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ नागदन्तकौ प्रज्ञप्तौ, तेषां च नागदन्तकानां वर्णनं यथाऽघस्तादनन्तरमुक्तं तथा वक्तव्यं, नवरमत्रोपरि नागदन्तका न वक्तव्या अभावात्, ‘तेसि ण’मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयसङ्घाटौ, सङ्घाटशब्दो युग्मवाची यथा साधुसङ्घाट इत्यत्र, ततो द्वे द्वे हययुग्मे इत्यर्थः, एवं गजनरकिन्नकिंपुरुषमहोरगगन्धर्ववृषभसङ्घाटा अपि वाच्याः, एते च कथम्भूताः ? इत्याह—‘सव्वरयणामया अच्छा सण्हा’ इत्यादि प्राग्वत्, यथा चामीषां हयादीनामथानां सङ्घाटा उक्तास्तथा पङ्क्तयोऽपि वीथयोऽपि मिथुनकानि च वाच्यानि, तत्र सङ्घाटाः समानलिङ्गयुमरूपा पुष्पावकीर्णकाश्च एकदिगव्यवस्थिताः श्रेणिपङ्क्तिरुपयोः पार्श्वयोरेकैकश्रेणिभावेन यत् श्रेणिद्वयं सा वीथि स्त्रीपुरुषयुग्मं मिथुनकं ‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे पद्मलते यावत्करणात् द्वे द्वे नागलते द्वे द्वे अशोकलते द्वे द्वे चम्पकलते द्वे द्वे चूललते द्वे द्वे वासन्तीलते द्वे द्वे कुन्दलते द्वे द्वे अतिमुक्तलते इति परिगृह्यते, द्वे द्वे श्यामलते, ताश्च कथम्भूता इत्याह—

‘निच्चं कुसुमियाओ’ इत्यादि यावत्करणात् ‘निच्चं मडलियाओ निच्चं लवइयाओ निच्चं थवइयाओ निच्चं गुच्छियाओ निच्चं जमलियाओ निच्चं विनमियाओ निच्चं पणमियाओ निच्चं सुविभत्तपिण्डमञ्जरिवाडिसगधराओ निच्चं कुसुमियमडलियलवइयथवइयगुलइयगोच्छियविण-मियपणमयसुविभत्तपिण्डमञ्जरिवाडिसगधरीओ’ इति परिगृह्यते, अस्य व्याख्यानं प्राग्वत्, पुनः कथम्भूता इत्याह—‘सव्वरयणामया जाव पडिख्वा’ इति, अत्रापि यावत्करणात् ‘अच्छा सण्हा’ इत्यादिविशेषणसमूहपरिग्रहः, स च प्राग्वद्भावनीयः ।

‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतः प्रत्येकं द्वौ द्वौ दिक्सीवस्तिकौ—दिक्प्रोक्षकौ ते च सर्वे जाम्बूनदमयाः, क्वचित्पाठः ‘सव्वरयणामया अच्छा’ इत्यादि, प्राग्वत् ‘तेसि ण’मित्यादि

द्वौ द्वौ चन्दनकलशौ प्रज्ञप्तौ, वर्णकः चन्दनकलशानां 'वरकमलपद्मद्वया' इत्यादिरूपः सर्वप्राक्तनो वक्तव्यः, 'तेसि ण'मित्यादि द्वौ द्वौ भृङ्गारौ, तेषामपि कलशानामिव वर्णको वक्तव्यो, नवरं पर्यन्ते 'महयामत्तगयमहामुहागिइसमाणा पन्नत्ता समणाउसो !' इति वक्तव्यं 'मत्तगयमहा-मुहागिइसमाणा' इति मत्तो य गजस्तस्य महत्-अतिविशालं यत् मुखं तायाकृति-आकारस्तत्समानाः-तत्सदृशाः प्रज्ञप्ताः, 'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वावादशकौ प्रज्ञप्तौ, तेषां चादर्शकानामयमेतद्रूपो वर्णावासो-वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-तपनीयमयाः प्रकण्ठकाः-पीठविशेषाः, अङ्गमयानि-अङ्गरत्नमयानि मंडलानि यत्र प्रतिबिम्बसम्भूति 'अनोग्घसियनिम्मलाए' इति अवधर्षणमवधर्षितं भावे क्तप्रत्ययः तस्य निर्मलता-अवधर्षितनिर्मलता भूत्यादिना निर्मार्जनमित्यर्थः अवधर्षितस्याभावोऽनवधर्षिता तेन निर्मला अनवधर्षितनिर्मला अनवधर्षितनिर्मलया छायया समनुबद्धा-युक्ताः 'चन्द्रमण्डलपडिनिकासा' इति चन्द्रमण्डलसदृशाः 'महया महया' अतिशयेन महान्तोऽर्द्धकायसमानाः-कायार्द्धरमाणाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण हे आयुष्मन् ! -

'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे यज्जनाभे-यज्जमयो नाशिर्यपोस्से यज्जनाभे स्याले प्रज्ञप्ते तानि च स्यालानि तिष्ठन्ति, 'अच्छत्तिच्छडियतंदुलनहसंदड्डिपुन्ना इव चिद्धंति' 'अच्छा' निर्मलाः शुद्धाः स्फटिकवत् त्रिच्छटिताः-त्रीन वारान् छटिताः अत एव 'नखसन्दष्टाः' नखाः-नखिकाः सन्दष्टा मुशलादिभिश्छटिता येषां ते तथा सुखादिदर्शनात् क्तान्तस्य परनिपातः अच्छैस्त्रिच्छटितैः शालितण्डुलैर्नखसन्दष्टैः परिपूर्णाः, पृथ्वीपरिणामरूपाणि तानि तथा केवलमेवसाकाराणीत्युपमा, तथा चाह-'सव्वजम्बूणयमया' सर्वात्मना जम्बूनदमयानि 'अच्छा सण्हा' इत्यादि प्राग्वत् 'महया महया' इति अतिशयेन महान्ति रथचक्रसमानानि प्रज्ञप्तानि हे श्रमणः हे आयुष्मन् ! ।

'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे 'पाईओ' इति पात्र्यौ प्रज्ञप्ते, ताश्च पात्र्यः 'सच्छोदगपडिहत्याओ' इति स्वच्छपानीयपरिपूर्णा 'नानाविहस्स फलहरियस्स बहुपडिपुन्नाविवे'ति अत्र षष्ठी तृतीयार्थे 'बहु पडिपुन्ने'ति चैकवचनं प्राकृततत्वात्, नानाविधैः फलहरितैर्हीरित-फलैर्बहु-प्रभूतं प्रतिपूर्णा इव तिष्ठन्ति न खलु तानि फलानि किंतु तथारूपाः शाश्वतभावमुपागताः पृथ्वीपरिणाममास्ततः उपमानमिति, 'सव्वरयणामईओ' इत्यादि प्राग्वत्, 'महये'ति अतिशयेन महत्यो गोकलिअगचक्रसमानाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमण हे आयुष्मन् ! -

'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ सुप्रतिष्ठकौ-आधारविशेषौ प्रज्ञप्तौ, ते च सुप्रतिष्ठकाः सुसर्वीषधिप्रतिपूर्णा नानाविधैः पञ्चवर्णैः प्रसाधनभाण्डैश्च बहुपरिपूर्णा इव तिष्ठन्ति, उपमाभावना प्राग्वत्, 'सव्वरयणामईओ' इत्यादि तथैव, 'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे मनोगुलिका नाम पीठिका, उक्तं ख जीवाभिगममूलटीकायां-'मनोगुलाकि नाम पीठिके'ति, ताश्च मनोगुलिकाः सर्वात्मना वैडूर्यमय्यो 'अच्छा' इत्यादि प्राग्वत् । 'तासु णं मनोगुलियासु बहवे' इत्यादि तासु मनोगुलिकासु सुवर्णमयानि रूयमयानि च फलकानि प्रज्ञप्तानि, तेषु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो यज्जमया नागदन्तकाः-अङ्कुटकाः (सिक्ककेषु) तेषु च नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि, तेषु च रजतमयेषु बहवो वातकरका-

जलशून्याः करका प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—‘किण्णसुते’त्यादि गवच्छं—आच्छादनं गवच्छा सञ्जाता एष्विति गवच्छिकाः ताः कृष्णसूत्रैः—कृष्णसूत्रमयैर्गवच्छिकैः(तै)रिति गम्यते, सिक्ककेषु गवच्छिताः कृष्णसूत्रसिक्कगवच्छिता एवं नीलसूत्रसिक्कगवच्छिता इत्याद्यपि भावनीयं, ते च वातकरकाः शर्वात्मना वैडूर्यमया ‘अच्छा’ इत्यादि प्राग्वत् ।

‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चित्रौ—आश्चर्यभूतौ रत्नकरण्डकौ प्रज्ञप्ता ‘सै जहानामए’ इत्यादि, स यथा नाम राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्तिनः—चतुर्षु पूर्वापरदक्षिणोत्तररूपेषु अन्तेषु—पृथिवीपर्यन्तेषु चक्रेण वर्तितुं शील यस्य तस्यैव चित्रः—आश्चर्यभूतौ नानामणिमयत्वेन नानावर्णो वा ‘वेरुलियनाणामणिफलियपडलपञ्चोयडे’ इति बाहुल्येन वैडूर्यमणिमयः ‘फलहपडल-पञ्चोयडे’ इति स्फटिकपटलावच्छादतः ‘साए पभाए’ इत्यादि स यथा राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्तिनः प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः—सामस्येन अवभासयति एतदेव पर्यात्रयेण व्याचष्टे—उद्योतयति तापयति प्रभासयति ‘एवमेवे’त्यादि सुगमं ‘तेसि णं तोरणण’ मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वा द्वौ हयकण्ठप्रमाणौ रत्नविशेषौ एवं गज्जनरकिन्नरकिंपुरुषमहोरग-गन्धर्ववृषभकण्ठा अपि वाच्याः, उक्तं, च जीवाभिगममूलटीकाकारेण—‘हयकण्ठी—हयकण्ठ-प्रमाणौ रत्नविशेषौ एवं सर्वेऽपि कण्ठा वाच्या’ इति, तथा चाह—‘सव्वरयणामया’ इति, सर्वे रत्नमया—रत्नविशेषरूपा ‘अच्छा’ इत्यादि प्राग्वत् ।

‘तेसि ण’मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ पुष्पचङ्गेर्यौ प्रज्ञप्ते एवं माल्यचूर्णगन्ध-वस्त्राभरणसिद्धार्यकलोमहस्तकचङ्गेर्योऽपि वक्तव्याः, एताश्च सर्वा अपि सर्वात्मना रत्नमया ‘अच्छा’ इत्यादि प्राग्वत्, एवं पुष्पादीनामष्टानां पटलकान्यपि द्विद्विसङ्ख्याकानि वाच्यानि, ‘तेसि णं तोरणण’ मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे सिंहासने प्रज्ञप्ते, तेषां च सिंहासनानां वर्णकः प्रागुक्तो निरवशेषो वक्तव्यः, ‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे छेत्र रूप्यमयं प्रज्ञप्ते, तानि च छत्राणि वैडूर्यर मयविमलदण्डानि जाम्बूनदकणिकानि वज्रसन्धीनि वज्ररत्नापूरित-दण्डशलाकासन्धीनि पुक्ताजालपरिगतानि अधी सहस्रणि—अष्टसहस्रसङ्ख्या वरकाञ्चनशलाका—वरकाञ्चनमय्यः शलाका येषु तानि—

तथा दहरमलय सुगंधि सव्वोडयसुरभिसीयलछाया इति दर्दरः—चीवरावनद्धं-कुण्डिकादिभाजनमुखं तेनगालितास्तत्र पक्खा ये मलय इति—मलयोद्भवं श्रीखण्डं तत्सम्बन्धिनः सुगन्धा ये गन्धवासास्तद्वत् सर्वेषु ऋतुषु सुरभि शीतला च छाया येषं तानि तथा, ‘मंगलभस्तिचित्ता’ अष्टानां स्वस्तिकादीनां मङ्गलानां भक्त्या—विच्छित्त्वा चित्रम्—आलेखो येषां तानि तथा ‘चंदागारोवमा’ चन्द्राकारः—चन्द्राकृति सा उपमा येषां तानि तथा, चन्द्रमण्डलवत् वृत्तानीति भावः, ‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे चामरे प्रज्ञप्ते तानि च चामराणि ‘चंदप्पभवेरुलि-यवयरनाणामणिरयणखचितचिस्तदंडाओ’ इति चन्द्रप्रभः—चन्द्रकान्तो वज्रं वैडूर्यं च प्रतीतं चन्द्रपरभवज्रवैडूर्याणि शेषाणि च नानाणिरत्नानि खचितानि येषु ते तथा एवंप्रतिपाद्यं ।

नानाकारा दण्डा येषां चामराणां तानि तथा, ‘सुहुमरययदीहवालाओ’ इति सूक्ष्मा रजतमया दीर्घा वाला येषां तानि तथा, ‘शंखंककुंदगरयअभयमहियफेणपुंजसन्निकासाओ’ इति ‘शङ्खः’ प्रतीतः अङ्गो—रत्नविशेषः ‘कुंदे’ति कुन्दपुष्पं दकरज—उदककणाः अमृतमयितफेणुजः—क्षीरोद-

जलमथनसमुत्थः फेनपुञ्जस्तेषामपि सन्निकाशः—प्रभा येषां तानि तथा, 'अच्छा' इत्यादि प्राग्वत्
 'तेसि णं तोरणान्' मित्यादि, तेषां तोरणानां दुरती ही ह्रीं तैलसमुद्गकौ—
 सुगन्धितैलाधारविशेषा, उक्तं च जीवाभिगममूलटीकाकारेण—'तैलसमुद्गकौ—सुगन्धितैलाधारी'
 एवं कोठादिसमुद्गका अपि वाच्याः, अत्र सङ्ग्रहणिगाथा—

तिष्ठे कोट्ट समुग्गे पत्ते चोए य तगर एला य ।

हरियाले हिंमुलए मणोसिला अंजणसमुग्गा ॥ १ ॥

'सव्वरयणामया' इति एते सर्वेऽपि सर्वात्मना रत्नमया 'अच्छा' इत्यादि प्राग्वत् ।

बृ. (३०) सूरियाभे णं विमाणे एगमेगे दारे अट्टसयं चक्कज्झयाणं अट्टसयं मिगज्झयाणं
 गरुडज्झयाणं छत्तज्झयाणं पिच्छज्झयाणं सउणिज्झयाणं सहिज्झयाणं उसभज्झयाणं अट्टसयं
 सेयाणं चउविसाणाणं नागवरकेऊणं एवमेव सपुव्वावरेणं सूरियाभे विमाने एगमेगे दारे असीयं
 केउसहस्सं भवतीति मक्खायं, सूरियाभे विमाने पन्नडिं पन्नडिं भोमा पन्नत्ता, तेसि णं भोमाणं
 भूमिभागा उल्लोया य भाणियव्वा, तेसि णं भमाणं च बहुमज्झदेसभागे पत्तेयं पत्तेयं सीहासने,
 सीहासनवन्नतो सपरिवारो, अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं भद्दासणा पन्नत्ता ।

तेसि णं दाराणं उत्तमागारा सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोमिया, तंजहा—रयणेहिं जाव
 रिट्ठेहिं, तेसि णं दाराणं उप्पि अट्टमंगलगा सझया जा छत्तातिछत्ता, एवमेव सपुव्वावरेणं सूरियाभे
 विमाणे चत्तारि दारसहस्सा भवन्तीति मक्खायं, असोगवने सत्तिवने चंपगवने चूयगवने, सूरिया-
 भस्स विमानस्स चउद्विसि पंच जोयनसयाइं अबाहाए चत्तारि वनसंडा पन्नत्ता, तंजहा ।

पुरच्छिमेणं असोगवने दाहिणेणं सत्तवन्नवने पच्चत्थिमेणं चंपगवने उत्तरेणं चूयगवने, ते
 णं वनखंडा साइरेगाइं अट्टतेरस जोयणसयसहस्साइं आयामेणं पंच जोयणसयाइं विक्खंभेणं
 पत्तेयं पत्तेयं पागारपरिखित्ता किण्हा किण्हाभासा वनखंडवन्नओ ।

बृ. "सूरियाभे णं विमाणे एगमेगे दारे अट्टसयं चक्कज्झयाण मित्यादि, तस्मिन् सूर्याभे
 विमाने एकैकस्मिन् द्वारे अष्टाधिकं शतं चक्रध्वजानां—चक्रलेखरूपचिह्नोपेतानां ध्वजानामेव
 मृगगरुडरुद्धछत्रपिच्छशकुनिसिंहवृषभद्यतुर्दन्ताहस्तिध्वजाना मपि प्रत्येकमष्टशतमष्टशतं वक्तव्यं
 'एवमेव सपुव्वावरेण' एवमेव—अनेनैव प्रकारेण सपूर्वापरेण—सह पूर्वं अपरैश्च वर्तते इति
 सपूर्वापरं—सङ्ख्यानं तन सूर्याभे विमाने एकैकस्मिन् द्वारे अशीतमशीतं—अशीत्यधिकं २ केतुसहस्रं
 भवतीत्याख्यातं मया अन्यैश्च तीर्थकृद्भिः ।

'तेसि ण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां सम्बन्धीनि प्रत्येकं पञ्चषष्टि २ भौमानि—विशिष्टानि
 स्थानानि प्रज्ञप्तानि, तेषां च भूमानां भूमिभागा उल्लोकाश्च यानविमानवद्वक्तव्याः, तेषां च भौमानां
 बहुमध्यदेशभागे यानि त्रयस्त्रिंशत्तमानि भौमानि तेषां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं सूर्याभदेवयोग्यं
 सिंहासनं तेषां च सिंहासनानां वर्णकोऽपरोत्तरोत्तरपूर्वादिषु सामानिकादिदेवयोग्यानि भद्रासनानि
 च क्रमेण यानविमानवद्वक्तव्यानि शेषेषु च भौमेषु प्रत्येकमेकैकं सिंहासनं परिवाररहितं ।

'तेसि ण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां उत्तमा आकारा—उपरितना आकारा उत्तरंगादिरूपाः
 क्वचित् 'उवरिमागारा' इत्येव पाठः, षोडशविधै रत्नैरुपशोभितास्तद्यथा—'रयणेहिं जाव रिट्ठेहिं'
 इति रत्नैः सामान्यतः कर्कतनादिभिर्यावत्करणात् चव्रैः २ वैडूर्यै ३ लोहिताक्षैः ४ मसारगल्लैः ५

हंसगर्भं ६ पुलकैः ७ सौगन्धिकैः ८ ज्योतीरसैः ९ अङ्कैः १० अञ्जैः ११ रजतैः १२ अञ्जनपुलकैः १३ जातरूपैः १४ स्फटिकैरितित परिग्रहः १५ षोडशै रितैः १६ 'तेसिण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुपरि अर्धे अर्धे स्वस्तिकार्थानि मङ्गलकाणि इत्यादि यानविमानतोरणवत्तावद्वाच्यं यावद् बहवः सहस्रपत्रहस्तका इति, अत ऊर्ध्वं केषुचित् पुस्तकान्तरेष्वेवं पाठः 'एवमेव सपुष्पावरेण सूरियाभे विमाणे चत्तारि दारसहस्सा भवंतीति मक्खाय' मिति सुगमं ।

'सूरियाभस्सण'मित्यादि सूर्याभस्य विमानस्य चतुर्दिशं—चतस्र दिशः समाहृताश्चतुर्दिक् तस्मिन् चतुर्दिशि चतसृषु दिक्षु पञ्च पञ्च योजनशतानि 'अहाबाए' इति बाधनं बाध आक्रमणमित्यर्थः न बाधा अबाधा—अनाक्रमणं तस्यामबाधायां कृत्वेति गम्यते, अपान्तरालं मुक्त्वेति भावः, चत्वारो वनखण्डाः प्रज्ञप्ताः, अनेकजातीयानामनुतमानां महीरुहां समूहो वनखण्डः, उक्तश्च जीवाभिगमचूर्णी—'अनेगजाईहिं उत्तमेहिं रुक्खेहिं वनसंडे' इति, 'तद्यथे'त्यादिना तानेव वनखण्डान् नामतो दिग्भेदतश्च दर्शयति, अशोकवृक्षप्रधानं वनमशोकवनमेवं सप्तपर्णवनं चम्पकवनं चूतवनमपि भावनीयं, 'पुरच्छिमेण' मित्यादि पाठसिद्धं, अत्र संङ्ग्रहणिगाथा—

॥ १ ॥

पुव्वेण असोगवनं दाहिणतो हइ सत्तिवण्णवनं ।

अवरेणं चंपकवनं द्यूयवनं उत्तरे पासे ॥'

'तेण'मित्यादि, ते च वनखण्डाः सातिरेकानि अर्द्धत्रयोदशानि—साद्धानि द्वादश योजन-शतसहस्राणि (आयामतः) पञ्चयोजनशतानि विष्कम्भतः प्रत्येकं २ प्राकारपरिक्षिप्ताः, पुनः कथंभू- तास्ते वनखण्डा ? इत्याह—'किण्हा किण्होभासा जाव पडिमोयणा सुरम्मा' इति यावत्करणादेवं परिपूर्ण पाठः सूचितो—नीला नीलोभासा हरिया हरियोभासा सीया सीयोभासा निद्धा निद्धोभासा तिव्वा तिव्वोभासा किण्हा किण्हच्छाया नीला नीलच्छाया हरिया हरियच्छाया सीया सीयच्छाया निद्धा निद्धच्छाया घणकडियकडिणच्छाया रम्मा महामेहनिकुरुंबभूया ।

ते णं पायवा मूलमंतो कंदमंतो खंधमंतो तयमंतो पवालमंतो पत्तमंतो पुष्फमंतो बीयमंतो फलमंतो अनुपुव्वसुजाय रुइलवट्टपरिणया एगखंधा अनेगसाहप्पसाहविट्ठिमा अनेगनरवामप्प-सारिय अगेज्झघणविपुलवट्टखंधी अच्छिद्धपत्ता अविरलपत्ता अवाइणपत्ता अनीइयसत्ता निब्बुयज-रट्ठपंडुपत्ता नवहरियभिसंतपत्तभारंधयारगंभीरदरिसणिज्जा उयनिगायवरतरुणपत्तपल्लवकोमल-उज्जलचलंत कसलयकुसुमपवालल्लवकुरग्गसिहरा निच्चं कुसुमिया निच्चं मउलिया निच्चं लवइया निच्चं थवइया निच्चं गुलइया निच्चं गोच्छिया निच्चं जमलिया निच्चं जुयलिया निच्चं विणमिया पणमिया निच्चं कुसुमियउलियलवइयथवइयगुलइयगोच्छियजमलियजुवलियजुवलियविणमिय-पणमियसुविभत्तपडिमंजरिवडंसयधरा सुयवरहिणमयणसलागाकोइलकोरकभिंजारककोंडल-जीवंजीवकनंदीमुखकविंजलपिंगलकखगकारंडचक्कवागकलहंससारसअनेगसउणमिहु-विथरियसद्दइयम हुरसरनाइयसंपिडियदरियभमरमहुयरिमहकरपरिलेतछप्पयुसुमासवलोल-महुरगुमगुमंतगुंजंतदे सभागा अट्ठितरपुष्फफलवाहिरपत्तोच्छन्ना पुत्तेहि य पुप्फेहि य उवच्छन्न-पलिच्छन्ना नीरोगका मउफासु अकंटगा नानाविहगुच्छगुम्भमंडवगोवसहिया विचित्तसुहुकेउभूया वाविपुक्खरणिदीहियासु य सुनिवेसियरम्मजालधरगा पिंडिमनिहारिमसुगंधिसुसुरमीमनहरं च गंधद्धणिं भुयंता सुहकेऊ केउबहुला अनेगसगडरहजाणजुग्गगिल्लिथिल्लसीयसंदमाणीपडिमोयगा

सुरम्मा इति' अस्य व्याख्या ।

इह प्रायो वृक्षाणां मध्यमे वयसि वर्तमानानि पत्राणि कृष्णानि भवन्ति ततस्तद्योगात् वनखण्डा अपि कृष्णाः, न चोपचारमात्रात्ते कृष्णा इति व्यपदिश्यन्ते किन्तु तथा प्रतिभासनात्, तथा चाह—'कृष्णावभासा' यावति भागे कृष्णावभासपत्राणि सन्ति तावति भागे ते वनखण्डाः कृष्णा अवभासन्ते, ततः कृष्णोऽवभासो येषां ते कृष्णावभासा इति, तदा हरितत्वमतिक्रान्तानि कृष्णत्वमसंप्राप्तानि पत्राणि नीलानि तद्योगाद्वनखण्डा अपि नीलाः, न चैतदुपचारमात्रेणोच्यते किन्तु तथावभासात्, तथा चाह नीलावभासाः, समासः प्राग्वत्, यौवने तान्येव पत्राणि किसलयत्वं रक्तत्वं घातिक्रान्तानि ईषत् हरितालाभानि पाण्डूनि सन्ति हरितानीति व्यपदिश्यन्ते, ततस्तद्योगात् वनखण्डा अपि हरिताः, न चैतदुपचारमात्रादुच्यते, किन्तु तथाप्रतिभासात्, तथा चाह—हरितावभासाः, तथा बाल्यादतिक्रान्तानि वृक्षाणां पत्राणि शीतानि भवन्ति ततस्तद्योगादनखण्डा अपि शीता इत्युक्ताः, न च न ते गुणतस्तथा किन्तु तथैव, तथा चाह—शीतावभासाः, अधोभागवर्तिनां वैमानिकदेवानां देवीनां तद्योगशीतवातसंस्पर्शतः ते शीता वनखण्डा अवभासन्ते इति ।

तथा एते कृष्णनीलहरितवर्णा यथा स्वस्मिन् स्वरूपे अत्यक्ते स्निग्धा भव्यन्ते तीव्राश्च ततः तद्योगात् वनखण्डा अपि स्निग्धाः तीव्राश्च इत्युक्ताः, न चैतदुपचारमात्रं किन्तु तथावभासोऽप्यस्ति तत उक्तं—स्निग्धावभासास्तीव्रावभासा इति, इहावभास भ्रान्तोऽपि भवति यथा मरुमरीचिकासु जलावभासस्ततो नावभासमात्रोपदर्शनेन यथावस्थितं वस्तुस्वरूपं वर्णितं भवति किन्तु ततास्वरूपप्रतिपादनेन, ततः कृष्णत्वाद्येनां तथास्वरूपप्रतिपादनाय मनुष्यादयस्तस्य विशेषणतः रमाह—'किण्हा किण्हच्छाया' इत्यादि ।

कृष्णा वनखण्डः, कुत इत्याह—कृष्णच्छायाः 'निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां विभक्तीनां प्रायोदर्शन' मिति वचनात् हेतौ प्रथमा, ततोऽयमर्थः—यस्मात् कृष्णा छाया—आकरः सर्वाविसंवादि-तथा तेषां तस्मात् कृष्णाः, एतदुक्तं भवति—सर्वाविसंवादितया तत्र कृष्ण आकार उपलभ्यते, न च भ्रान्तावभाससंपादितसत्ताकः सर्वाविसंवादी भवति, ततस्तत्त्ववृत्त्या ते कृष्णा न भ्रान्तावभासमात्रव्यवस्थापिता इति, एवं नीला नीलच्छाया इत्याद्यपि भावनीयं, नवरं शीताः शीतच्छाया इत्यत्र छायाशब्द आतपप्रतिपक्षवस्तुवाची द्रष्टव्यः ।

'घनकडितडियच्छाया' इति इह शरीरस्य मध्यभागे कटिस्ततोऽन्यस्यापि मध्यभागः कटिरिव कटिरित्युच्यते, कटिस्तटमिव कटितटं घना—अन्योऽन्यशाखाप्रशाखानुप्रदेशतो निविडः कडितटे—मध्यभागे छाया येषां ते तथा, मध्यभागे निविडतरच्छाया इत्यर्थः, अत एव रम्यो—रमणीयः तथा महान् जलभारावनतप्रावृट्कालभावी यो मेघनिकुरुन्धो—मेघसमूहस्तं भूता—गुणैः प्राप्ता महामेघनिकुरुन्धभूताः, महामेघवृन्दोपमं इत्यर्थः ।

'ते णं पायवा' इत्यादि, अशोकवरपादपपरिवारभूतपरागुक्ततिलकादिवृक्षवर्णनवत् परिभावनीयं, नवरं 'सुयवरहिणमयणसलागा' इत्यादिविशेषणमत्रोपमया भावनीयं 'अनेगसगडर-त्तजाणे' त्यादि तदाकारभावतः ॥

मू. (३१) तेसिं णं वनसंडाणं अंतो बहुसमरमणिआ भूमिभागा, से जहा नामए

आलिङ्गपुक्खरेति वा जाव नानाविहपंचवण्णेहिं मणीहि य तणेहि य उवसोभिया, तेसि णं गंधो फासो नेयव्वो जहक्कमं ।

तेसि णं भंते ! तणाण य मणीण य पुब्बावरदाहिणुत्तरातेहिं वातेहिं मंदाणं एइयाणं वेइयाणं कंप्पियाणं चालियाणं कंदियाणं, धट्टियाणं खोभियाणं उदीरियाणं केरिसए सदे भवति ?, गोयमा ! ।

से जहानामए सीयाए वा संदमाणीए वा रहस्स वा सच्छत्तस्स सज्जयस्स सघटस्स सपडागस्स सत्तोरणवरस्स सनंदिघोसस्स सखिखिणिहेमजालपरिखित्तस्स हेवयचित्तिणि सकणगणि-
पुत्तदारुयास्स संपिनद्धवक्कमंडल धुरागस्स कालायससुकयणेमिजंतकम्मस्स आइण्णवरतुर-
गसुसंपत्तस्स कुसलणरच्छेयसार हिसुसंपग्गहियस्स सरसयवत्तीसतोणपरिमंडियस्स सकंकडा-
वयंसगस्स सचावसरपहरणा वरणमरियजुज्झसज्जस्स रायंगणंसि वा रायंतेउरंसि वा रम्मंसि वा
मणिकुट्टिमतलंसि अभिक्खणं अभिघट्टिज्जमाणस्स वा नियट्टिज्जमाणस्स वा ओरालमणोण्णा कण्णम
निव्वुइकरा सदा सच्चओ समंता अभिनिस्सवन्ति, भवेयारूवे सिया ?, नो इण्डेसममडे ।

से जहानामए वेयालीयवीणाए उत्तरमंदामुच्छियाए अंके सुपइड्डियाए कुसलनरनारिस-
संपरिग्गहियाते चंदनकोणपरियट्टियाए पुव्वत्तावरत्तकालसमंयसि नंदायं वेइयाए पवेइयाए
चालियाए धट्टियाए खोभियाए उदीरियाए ओराला मणुन्ना मनहरा कण्णमणनिव्वुइकरा सदा
सच्चओ समंता अभिनिस्सवन्ति, भवेयारूवे सिया ?, नो इण्डेसममडे ।

से जहानामए किन्नराण वा किंपुरिसाण वा महोरगाण वा गंधव्याण वा भइसालवनगयाणं
वा नंदनवनगयाणं वा सोमनसवनगयाणं वा पंडगवनगयाणं वा हिमवंतगच्छंगयमलयमंदर-
गिरिगहासमन्नागयाण वा एगओ सन्निहियाणं समागयाणं सन्निसन्नाणं समुवविट्ठाणं पमुइय-
पक्कलियाणं गीयरइगंधव्वहसियमणाणं गज्जं पज्जं कत्थं गेयं पायबद्धं उक्खित्तायपयत्तायं मंदायं
रोइयावसाणं सत्तसरसमन्नागयं छदोसविण्णमुक्कं—

—एक्कारसालंकारं अट्टगुणे ववेयं गुंजंतवंसकुहरोवगूढं रत्तं तिट्ठाणकरणसुद्धं सहुकरगुंजंत-
वंसतंतीतललयगहसुसंपत्तं भट्टरं सभं सुललयमणोहरं मउयरिभियपयसंधारं सुणतिं वरचारुरूवं
दिव्वं नट्टं सज्जं गेयं पगीयाणं, भवेयारूवे सिया ?, हंता सिया ।

बृ. 'तेसि णं वनसंहाणं' मित्यादि, तेषां वनखण्डानामन्तः—मध्ये बहुसभरमणया भूमिभागाः
प्रज्ञप्ताः, तेषां च भूमिभागानां 'से जहा नामए 'आलिङ्गपुक्खरे इ वा' इत्यादि वर्णनं प्रागुक्तं
तावद्वाच्यं यावन्मणीनां स्पर्शो, नवरमत्र तृणान्यपि वक्तव्यानि, तानि चैवं—'नानाविहपंच-
वण्णाहि मणीहि य तणेहि य उवसोभिया, तंजहा—किण्हेहि य नीलेहि य जाव सुक्खिले, तत्थ णं
जे ते कण्हा तणा य मणी य तेसि णं अयमेयारूवे वज्रावासे पन्नत्ते, से जहानामए जीमूतेइ वा' इत्यादि
सम्प्रति तेषां मणीनां तृणानां च वातेरितानां शब्दस्वरूपप्रतिपादनार्थमाह—

'तेसि णं भंते ! तणाण य मणीय य' इत्यादि, तेषां णमिति पूर्ववत् भदन्त !—परमकल्याण-
योगिन् तृणानां पूर्वापरदक्षिणोत्तरगतैर्वर्तैर्मन्दायन्ति मन्दं मन्दं एजितानां कम्पितानां व्योजि-
तानां—विशेषतः कम्पितानां, एतदेव पर्यायशब्देन व्याचष्टे—कम्पितानां चालितानां—इतस्ततो
मनाक् विक्षिप्तानां, एतदेव पर्यायेण व्याचष्टे—स्पन्दितानां, तथा धट्टितानां परस्परं संवर्षयुक्तानां,

कथं घटिता इत्याह—क्षोभितानां, स्वस्थानाञ्चालमपि कुत इत्याह—उदीरितानामुत्—प्राबल्येन प्रेरितानां, कीदृशः शब्दः प्रज्ञप्तः ?, भगवानाह—

‘गोयमे’ त्यादि, यौतम ! स यथानामकः शिबिकाया वा स्यन्दमानिकाया वा रथस्य वा, तत्र सिबिया जम्पानविशेषरूपा उपरिच्छादिता कोष्ठाकारा, तथा दीर्घो जम्पानविशेषः पुरुष-स्वप्रमाणावकाशदा या स्यन्दमानिका, अनयोश्च शब्दः पुरुषोत्पादितयोः क्षुद्रहेमघण्टिकादिचलन-वशतो वेदितव्यः, रथश्चेह संग्रामरथः प्रत्येयोऽप्रेतनविशेषणानामन्यथाऽसंभवात्, तस्य च फलकवेदिका यस्मिन् काले ये पुरुषास्तदपेक्षया ततिप्रमाणाऽवसेया, तस्य च रथस्य विशेष-णान्यभिधत्ते

‘सछत्तस्स’ इत्यादि, सच्छत्रस्य सध्वजस्य सघण्टाकस्य—उभयपाश्वर्यावलम्बिमहा-प्रमाणघण्टोपेतस्य सपताकरस्य सह तोरणवरं—प्रधानतोरणं यस्य ससतोरणवरस्तस्य, सह नन्दीधोषो—द्वादशतूर्यनिनादो यस्य स सन्दिधोषस्तस्य, तथा सह किङ्किण्यः—क्षुद्रघण्टायेषामिति सकिङ्किणीकानि, हेमजालानि—यानि हेममयदामसमूहास्तीः सर्वासु दिक्षु पर्यन्तेषु—बहिप्रदेशेषु परिक्षिप्तो—व्याप्तस्तस्य, तथा हैमवतं—हिमवत्पर्वतभावि चित्रं—विचित्रमनोहारिविशेषोपेतं तिनिशतरुसंबन्धि कनकविच्छुरितंदारु—काष्ठं यस्य सहैमवतचित्रतैनिकशकनकनिर्युक्तदारुक-स्तस्य, सूत्रे च द्वितीयः ककारः रवार्थिकः पूर्वस्य च दीर्घत्वं प्राकृतत्वात् ।

तथा सुधु—अतिशयेन सम्यक् पिनद्धं बद्धमरकमण्डलं धूश्च यस्य स सुसंपिन्धार-कमंडलधूःकस्तस्य, तथा कालायसेन—लोहेन सुधु—अतिशयेन कृतं नेमेः—बाह्यपरिधेर्यन्त्रस्य च—अरकोपरिफलकचक्रवालस्य कर्म यस्मिन् स कालायसकृतनेमियन्त्रकर्मा तस्य, तथा आकीर्ण—गुणैर्व्यापता ये वराः—प्रधानास्तुरगास्ते सुधु—अतिशयेन सम्यक् प्रयुक्ता—योजिता यस्मिन् स आकीर्णवरतुरगसुसंप्रयुक्तः तस्य, प्राकृतत्वात् बहुव्रीहावपि क्तान्तस्य परनिपातः, तथा सारधिकर्मणि ये कुशला नरास्तेषां मध्ये अतिशयेन छेको—वक्षः सारथिस्तेन सुधुसम्यक् परिगृहीतस्य ।

तथा ‘सरसयवत्तीसतोणपरिमंडियस्स’ इति शराणां शतं प्रत्येकं येषु तानि शरशतानि तानि च तानि द्वात्रिंशत्तूणानि तैर्मण्डितः शरशतद्वात्रिंशत्तूणमण्डितः, किमुक्तं भवति ?—एवं नाम तानि द्वात्रिंशत् शरशतभृतानि तूणानि रथस्य सर्वतः पर्यन्तेष्ववलम्बितानि यथा तानि संग्रामायोपकल्पितस्यातीव मण्डनाय भवन्तीति, तथा कण्टकः—कवचं सह कण्टको यस्य स सकण्टकः सकण्टोऽवतंसः—शेखरो यस्य स सकण्टावतंसस्तस्य, तथा सह चापं येषां ते सचाया ये शरा यानि च कुन्तभस्त्रिमुसण्डिप्रभृतीनि नानाप्रकाराणि प्रहरणानि यानि च कवचकण्टक-प्रमुखानि आवरणानि तैर्भृतः—परिपूर्ण, तथा योधानां युद्धं तन्निमित्तं सद्यः—प्रगुणीभूतो यः स योधयुद्धसञ्जरततः पूर्वपदेन सह विशेषणसमासः तस्य, इत्थंभूतस्य राजाङ्गणे वा अन्तःपुरे वा रम्ये वा मणिकुडिमतले—मणिबद्धभूमितले अभीक्ष्णमभीक्ष्णं कुडिमतलप्रदेशे वा ।

‘अभिघट्टिज्जमाणस्से’ति अभिखच्यमानस्य वेगेन गच्छतो ये उदारा मनोज्ञा कर्णमनोनि-र्वृतिकराः सर्वतः समन्तात् जीवाभिगममूलटीकायामपि ‘उप्पित्थं’ श्वासुयुक्तमिति, तथा उत्—प्राबल्येन अतितामलमस्थानतालं वा उत्तालं, श्लक्ष्णस्वरेण काकस्वरं, सानुनासिकं अनुनासि-

काविनिर्गतस्वरानुगतिमिति भावः, तथा 'अष्टगुणीयवेय' मिति अष्टभिर्गुणैरुपेतमष्टगुणोपेतं, ते चाष्टावमी गुणाः—पूर्णं रक्तमलङ्कृतं व्यक्तमविघुष्टं मधुरं समं सललितं च, तथा चोक्तम्—

॥ १ ॥

“पुणं रत्नं च अलंकियं च वर्तं सहेव अविघुष्टं ।

मधुरं समं सललियं अष्ट गुणा ह्येति गेयस्स ॥”

तत्र यत् स्वरकलाभि परिपूर्णं गीयते तत्पूर्णं, गेयरागानुरक्तेन यत् गीयते तत् रक्तं, अन्योऽन्यस्वरविशेषकरणेन यदलङ्कृतमिव गीयते तदलङ्कृतं, अक्षरस्वरस्फुटकरमतो व्यक्तं, विस्वरं क्रोशतीव विघुष्टं न तथा अविघुष्टं. मधुरस्वरेण गीयमानं मधुरं कोकिलारुवत्, तालवंशस्वरादिसमनुगतं समं, तथा यत् स्वरघालनाप्रकारेण ललताव तत् सह ललितेन—ललनेन वर्तत इति सललितं, यदिवा यत् श्रोत्रेन्द्रियस्य शब्दस्य स्पर्शनमतीव सूक्ष्ममुत्पादयति सुकुमारमिव च प्रतिभासते तत् सललितं ।

इदानीमेतेषामेवाष्टानां मध्ये कियतो गुणान् अन्यच्च प्रतिपिपादयिषुरिदमाह—‘रत्नं तिष्ठण-करणं सुद्धं’ तत् ‘कुहरगुञ्जतवंसतंतीतलताललयद्गुसुसंपउत्तं मधुरं समं सललियं मणोहरं मउयरि-भियपयसंचारं सुरइं सुनतिं वरचारुरूवं दिव्यं नट्टं सज्जं गेयं पगीयाण’मिति यथा प्राक् नाट्यविधौ व्याख्यातं तथा भावनीयं ‘जारिसए सद्देहवइ’ प्रगीतानां—गातुमारब्धवतां याध्शः शब्दोऽतिमनोहरो भवति—स्यात्—कथंचिद्भवेदेतद्रूपस्तेषां तृणानां मणीनां च शब्दः?, एवमुक्ते भगवानाह—गौतम स्योदेवंभूतः शब्दः ॥

मू. (३२) तेसि णं वनसंडाणं तत्थ तत्थ तहिं देसे देसे बहूओ खुड्डाखुड्डियातो वावीयाओ पुक्खरिणीओ दीहियाओ गुंजालियाओ सरपंतिआओ बिलपंतियाओ अच्छओ सण्हाओ रययाम-यकूलाओ समतीरातो रयरामयपासाणातो तवणिज्जतलाओ सुवण्णसुव्भरययवालुयाओ वेरुलिय-मणिफालियपडलपच्चोयडा सुओयारसुउत्ताराओ नानामणिसुबद्धाओ वउच्चोणाओ अनुपुव्व-सुजातगंभीरसीयलजलाओ संछन्नपत्तभिसमुणालाओ ।

बहुउप्यलकुमुयनलिणसुभगसोगंधियपोंडीरयसयन्तसहस्सपत्तकेसरफुल्लोववियाओ छप्पयपरिभुज्जमाणकमलाओ अच्छविमलसलिलपुन्नाओ अप्पेगइयाओ आसवोयगाओ अप्पेगइ-याओ खोरीयगाओ अप्पेगइयाओ घओयगाओ अप्पेगइयाओ स्त्रीरोयगाओ अप्पेगइआओ खारोयगाओ अप्पेगतियातो उयगरसेण पन्नत्ताओ पासावीयाओ वरिसणिज्जाओ अभिरूवाओ पडिरूवाओ तासि णं वावीणं जाव बिलपंतीणं पत्तेयं २ वउद्धिसिंचत्तारि तिसोपाणपडिरूवगा पन्नत्ता ।

तेसि णं तिसोपाणपडिरूवगाणं वज्रओ, तोरणणं झया छत्ताइछत्ता य नेयव्वा, तासु णं खुड्डाखुड्डियासु वावीसु जाव बिलपंतियासु तत्थ २ देसे बहवे उप्पायपव्वयगा नियइपव्वयगा जगइपव्वया दारुइअपवयगा दगमंडवा दगनालगा दगमंचगा उसड्डा खुड्डुखुड्डुगा अंदोलगा पक्खंदोलगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ।

तेसु णं उप्पायपव्वएसु जाव पक्खंदोलएसु बहूइं हंसासणाइं कोचासणाइं गरुलासणाइं उण्णयासणाइं पणयासणाइं दीहासणाइं पक्खासणाइं भद्दासणाइं उसभासणाइं सीहासणाइं पउमासणाइं दिसासोवत्थियाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं ।

तेसु णं वनसंडेसु तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे बहवे आलियघरगा मालियघरगा कयलिघरगा लयाघरगा अच्छणघरगा पिच्छणघरगा मंडनघरगा पसाहमघरगा गम्भघरगा मोहनघरगा सालघरगा जालघरगा चित्तघरगा कुसुमघरगा गंधघरगा आयंसघरगा सच्चरयणामया अच्छा जाव पडिरुवा तेसु णं आलियघरगेसु जाव गंधव्व० । तहिं २ घरएसु बहुइं हंसासण जाव दिसासोवत्थिआसणाइं सच्चरयणामयाइं जाव पडिरुवाइं ।

तेसु णं वनसंडेसु तत्थ तत्थ देसे २ तहिं २ बहवे जातिमंडवगा जूहियमंडवगा नवमालियमंडवगा वासंतिमंडवगा सूरमल्लियमंडवगा दहिवासुयमंडवगा तंबोलियमंडवगा मुदियामंडवगा नागलयामंडवगा अतिमुत्तयलयामंडवगा आफ्फोवगामालुयामंडवगा अच्छा सच्चरयणामया जाव पडिरुवाओ ।

तेसु णं जालिमंडवएसु जाव मायामंडवएसु बहवे पुढांवांसलापट्टगा हंसासणसंठिया जाव दिसासोवत्थियासणसंठिया अन्ने य बहवे मंसलधुडुविसिद्धसंठाणसंठिया पुढाविसिलापट्टगा पन्नत्ता समणाउओ !, आईणगरुयबूरनवनीयतूलफास्स सच्चरयणामया अच्छा जाव पडिरुवा

तत्थ ण बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति सयंति विट्ठंति निसीयंति तुयट्ठंति हसंति रमंति ललंति कीलंति किट्ठंति मोहंति पुरा पोरणाणं सुचिण्णाण सुपडिक्कंताण सुभाण कडाण कम्माम कल्लाणाण कल्लाणं फलविदायं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति ।

धृ. 'तेसि णं वनसंडाण'मित्यादि, तेषां 'ण'मिति वाक्यालङ्कारे वनखण्डानां मध्ये तत्र तत्र देशे 'तत्र तत्रे'ति तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे 'बहुई' इति बह्वयः 'खुड्डाखुड्डियाओ' इति क्षुल्लिकाक्षुल्लिका लघवो लघवो इत्यर्थः, वाप्यश्चतुरस्र पुष्करिण्यो वृत्ताकारा अथवा पुष्कराणि विद्यंते यासु ताः पुष्करिण्यो दीर्घिका—ऋज्व्यो नद्यः वक्र नद्यो गुञ्जालिकाः, बहूनि केवलकेवलानि पुष्पावकीर्णकानि सरांसि एकपङ्क्तया व्यवस्थितानि सरःपङ्क्तिः सललितास्ता बहव्यः सरः पङ्क्तयः तथा येषु सरःसु पङ्क्तया व्यवस्थितेषु कूपोदकं प्रणालिकया संचरति सा सरःपङ्क्तिः ता बहव्यः सरःसरःपङ्क्तयः, तता बिलानीव बिलानि—कूपास्तेषां पङ्क्तयो बिलपङ्क्तयः, एताश्च सर्वा अपि कथंभूता इत्याह—

अच्छाः—स्फटिकवद्बहिर्निर्मलप्रदेशाः श्लक्ष्णाः—श्लक्ष्णपुद्गलनिष्पादितबहि प्रदेशाः श्लक्ष्णदलनिष्पन्नपटवत्, तथा रजतमयं—रूप्यमयं कूलं यासां ता रजतमयकूलाः, तथा समं न गर्ताभावात् विषमं तीरं—तीरवर्तिजलापूरितं स्थानं यासां ताः समतीराः, तथा वज्रमयाः पाषाणा यासां ता वज्रयपाषाणाः, तथा तपनीयं—हेमविशेषः तपनीयमयं तलं यासां तास्तपनीयतलाः, तथा 'सुवण्णसुज्झरययवालुयाउ' इति सुवर्णं—पीतकान्तिहेम सुब्बं—रूप्यविशेषः रजतं—प्रतीतं तन्मया वालुका यासु ताः सुवर्णसुब्बरजतवालुकाः, 'वेरुलियमणिफलिहपडलपच्चोयडाओ' इति वैडूर्यमणिमयानि स्फटिकपटलमयानि च प्रत्यवतटानि—तटसमोपवर्तिनः अत्यनुत्तप्रदेशा यासां ता वैडूर्यमणिस्फटिकपटलप्रत्यवतटाः, 'सुओयारसुउत्तारउ' इति सुखेनावतारो—जलमध्ये प्रवेशनं यासु ताः सुखावताराः तथा सुखेन उत्तारो—जलमध्याद्बहिर्निर्गमनं यासु ताः सुखोत्तारास्ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः ।

'नानामणितित्यसुबद्धाउ' इति नानामणिभि—नानाप्रकारैर्मणिभिस्तीर्थानि सुबद्धानि यासां

ता नानामणितीर्थसुबद्धाः, अत्र बहुव्रीहवपि क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनाद् प्राकृत-
शैलीवशाद्वा 'चउक्कोणाउ' इति चत्वारः कोष्ठा यासां ताश्चतुःकोणाः, एतच्च विशेषणं वापीः
कूपांश्च प्रति द्रष्टव्यं, तेषामेव चतुष्कोणत्वसंभवात् न शेषाणां, तथा आनुपूर्व्येण—क्रमेण नीचैस्तरा-
भावरूपेण सुष्ठु—अतिशयेन यो जातवप्रः—केदारो जलस्थानं तत्र गम्भीरं—अलब्धस्ताधं शीतलं
जलं यासु ता आनुपूर्व्यसुजातवप्रगम्भीरशीतलजलाः, 'संछन्नपत्रविसमृणालाउ' इति संछन्नानि—
जलेनान्तरितानि पत्रविसमृणालानि यासु ताः संछन्नपत्रविसमृणालाः, इह विसमृणालसाहचर्यात्
पत्राणि पद्मिनीपत्राणि द्रष्टव्यानि, विसानि—कन्दाः मृणालानि—पद्मनालाः—

तथा बहुभिरुत्पलकुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रैः केसरैः—केसर-
प्रधानैः फुल्लैः—विकसितैरुपचिता बहुत्पलकुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकशत-
पत्रसहस्रपत्रकेसरफुल्लोपचिताः, तथा षट्पदैः भ्रमरैः परिभुज्यमानकमलाः, तथा अच्छेन—स्वरूपतः
स्फटिकवत् शुद्धेन विमलेन—आगन्तुकमलरहितेन सलिलेन पूर्णा अच्छविमलसलिलपूर्णा, तथा
पडिहत्या—अतिरेकिता अतिप्रभूता इत्यर्थः 'पडिहत्यमुद्धुमायं अतिरिययं जाणमाउण्ण' मिति
वचनात्, उदाहरणं चात्र—

॥ १ ॥

‘घणपडिहत्य गयणं सराइ नवसलिलउद्धुमायाइ ।

अइरेइयं मह उण चिंताए मण तुहं विरहे ॥’ इति ।

भ्रमन्तो मत्स्यकच्छपा यत्र ताः परिहण्य प्रत्येककच्छपाः, तथा अनेकैः सन्तुनिमिथुनैः
प्रविचरिता—इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः अनेकशकुनिमिथुनकप्रविचरितास्ततः पूर्वपदेन
विशेषणसमासः, एता वाप्यादयः सरस्सरःपञ्क्तिपर्यन्ताः 'प्रत्येकं प्रत्येकं' प्रतिप्रत्येकमत्राभिमुखे
प्रतिशब्दस्ततो वीप्साविवक्षायां पश्चात्प्रत्येकशब्दस्य द्विर्वचनमिति, पद्मवरवेदिकया परिक्षिप्ताः,
प्रत्येकं प्रत्येकं वनखण्डपरिक्षिप्ताः, 'अप्येगइयाउ' इत्यादि, अपिर्वाढार्थे बाढमेककाः—काश्चन
वाप्यादय आसवमिव—चन्द्रहासादिपरमासवमिव उदकं यासां ता आसवोदकाः, अप्येकका
वारुणस्य—वारुणसमुद्रस्येव उदकं यासां ता वारुणोदकाः, अप्येककाःक्षीरमिव उदकं यासां ताः
क्षीरोदकाः, अप्येकका घृतमिव उदकं यासां ता घृतोदकाः, अप्येककाः क्षौद्र इव—इक्षुरस इव
उदकं यासां ताः क्षौद्रोदकाः, अप्येककाः स्वाभाविन उदकरसेन प्रज्ञप्ताः, 'पासाइया' इत्यादि
विशेषणचतुष्टयं प्राग्वत् ।

‘तासि ण’मित्यादि, तासां क्षुल्लिकानां वापीनां यावद्बिलपङ्क्तीनामिति यावत्वाब्दात्
पुष्करिण्यादिपरिग्रहः, प्रत्येकं चतुर्दिशि चत्वारि एकैकस्यां दिशि एकैकस्य भावात् त्रिसोपान-
प्रतिरूपकाणि—प्रतिविशिष्टरूपाणि त्रिसोपानानि, त्रयाणां सोपानानां समाहारस्त्रिसोपानं, तानि
प्रज्ञप्तानि, तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणामयं—वक्ष्यमाण—एतद्रूपः—अनन्तरं वक्ष्यमाणस्वरूपो
वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तस्तद्यथा बज्ररत्नमया वंगा इत्यादि प्राग्वत् ।

‘तासि णं’ तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि, तोरणवर्णकस्तु निरवशेष
यानविमानवद्भावनीयो यावत् बहवः सहस्रपत्रहस्तका इति, ‘तासि णं’मित्यादि, तासां क्षुल्लिका-
क्षुल्लिकानां यावद् बिलपङ्क्तीनां, अत्रापि यावच्छब्दात् पुष्करिण्यादिपरिग्रहः, तत्र तत्र देशे
तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहव उत्पत्तिपर्वता यत्रागत्य बहवः सूर्याभिविमानवासिनो

वैमानिका देवा देव्यश्च विचित्रक्रीडानिमित्तं वैक्रीयशरीरमारचयन्ति, 'नियमपव्वया' इति नियत्या-
नैयत्येन व्यवस्थिताः पर्वता नियतिपर्वताः, क्वचित् 'निययपव्वया' इति पाठः, तत्र नियताः—सदा
भोग्यत्वेनावस्थिताः पर्वतानियतपर्वताः, यत्र सूर्याभविमानवासिनो वैमानिका देवा देव्यश्च भवधार-
णीयेनैव वैक्रीयशरीरेण सदा रममाणा अवतिष्ठन्ते इति भावः, 'जगईपव्वया' इति जगतीपर्वतकाः
पर्वतविशेषाः, दारुपर्वतका—दारुनिर्मापिता इव पर्वतकाः, 'दगमंडवा' इति दकमण्डपाः—
स्फाटिकाः मंडपाः ।

उक्तं च जीवाभिगममूलटीकायां—'दगमण्डपाः—स्फाटिका मण्डपा' इति, एवं दकम-
ञ्चकाः दकमालका दकप्रासादाः, एते च दकमण्डपादयः केचित् 'उसड्डा' इति उत्सृता उच्चा
इत्यर्थः, केचित् 'खुड्डा खुड्ड'ति क्षुल्लकाः क्षुल्लका इति, तथा अन्दोलकाः पक्ष्यन्दोलकाश्च, इह
यत्रागत्य मनुष्या आत्मानमन्दोलयन्ति तेऽन्दोलका इति लोके प्रसिद्धाः, यतुर तु पक्षिण
आगत्यात्मानमन्दोयन्ति ते पक्ष्यन्दोलकाः, तत्र अन्दोलकाः पक्ष्यन्दोलकाश्च तेषु वनखण्डेषु तत्र
२ प्रदेशे देवक्रीडायोग्या बहवः सन्ति, एते च उत्पातपर्वतादयः कथंभूताः ? इत्याह—'सर्वरत्नमयाः'
सर्वात्मना रत्नमयाः, अथवा सण्हा इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् ।

'तेसुण'मित्यादि, तेषु उत्पातपर्वतेषु यावत्पक्ष्यन्दोलकेषु, यावत्करणाश्रित्यतिपर्वतकादि-
परिग्रहः, बहूनि हंसासनादीनि आसनानि, तत्र येषामासनानामधो भागे हंसा व्यवस्थिता यथा
सिंहासने सिंहाः तानि हंसासनानि, एवं क्रोञ्चासनानि गरुडासनानि च भावनीयानि, उग्रतास-
नानि—उच्चासनानि प्रणतासनानि—निम्नासनानि दीर्घासनानि—शय्यारूपाणि भद्रासनानि येषामधो
भागे पीठिकाबन्धः पक्ष्यासनानि येषामधो भागे नानास्वरूपाः पक्षिणः, एवं मकरासनानि
सिंहासनानि च च भावनीयानि, पद्मासनानि—पद्माकाराणि आसनानि, 'दिसासोवत्थियासणाणि'
येषामधो भागे दिक्सीवस्तिका आलिखिताः सन्ति, अत्र यथाक्रममासनानां संग्रहणिगाथा ।

॥ १ ॥

‘हंसे कोंचे गरुडे उण्णय पणए य दीह भदे य ।

पक्खे मयरे पउमे सीह दिसासोत्थि बारसमे ॥

इति, तानि सर्वाण्यपि कथंभूतानीत्यत आह—'सव्वरयणामथाई'त्यादि प्राग्वत् । 'तेसि
ण'मित्यादि, तेषु वनखण्डेषु मध्ये तत्र २ प्रदेशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहूनि 'आलिगृहकाणि'
आलि—वनस्पतिविशेषः तन्मयानि गृहकाणि आलिगृहकाणि, मालिरपि वनस्पतिविशेषः तन्मयानि
गृहकाणि मालिगृहकाणि, कदलीगृहकाणि लतागृहकाणि च प्रतीतानि, 'अच्छणघरकाणि' इति
अवस्थानगृहकाणि येषु यदा तदा वा आगत्य सुखासिकया अवतिष्ठन्ति, प्रेक्षणकगृहकाणि यत्रागत्य
प्रेक्षणकानि विदधति निरीक्षन्ते च, मञ्जनगृहकाणि यत्रागत्य स्वेच्छया मञ्जनकं कुर्वन्ति ।

'प्रसाधनगृहकाणि' यत्रागत्य स्वं परं च मण्डयन्ति 'गर्भगृहकाणि' गर्भहाकाराणि 'मोहन-
घराइ'न्ति मोहनं—मैथुनसेवा 'रिमियं मोहनरयाई' इति नाममालावचनात् तद्विधानानि गृहकाणि
मोहनगृहकाणि, वासमवनानीति भावः, शालागृहकाणि—पट्टशालाप्रधानानि, जालगृहकाणि—
गवाक्षयुक्तानि गृहकाणि, कुसुमगृहकाणि—कुसुमप्रकरोपचितानि गृहकाणि, चित्रगृहकाणि—
चित्रप्रधानानि गृहकाणि गन्धर्वगृहकाणि—गीतनृत्ययोग्यानि गृहकाणि आदर्शगृहकाणि—
आदर्शमयानीव गृहकाणि, एतानि च कथंभूतानीत्यत आह—'सव्वरयणामया' इत्यादि विशेषण-

कदम्बकं प्राग्वत् ।

‘तेसि ण’मित्यादि, तेषु आलिगृहकेषु यावदादर्शगृहकेषु, अत्र यावत्शब्दात् मालिगृह-
कादिपरिग्रहः, ‘बहूनि हंसासनानि’ इत्यादि प्राग्वत् । ‘तेसि ण’मित्यादि, तेषु वनखण्डेषु तत्र
तत्र देशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहवो जातिमण्डपका यूथिकामण्डपका मल्लिकामण्डपका
नवमालिकामण्डपका वासंतीमण्डपका दधिवासुकामण्डपकाः, दधिवासुका-वनस्पतिविशेष-
स्तन्मया मण्डपका दधिवासुकामण्डपकाः, सूरुछिरपि वनस्पतिविशेषः तन्मया मण्डपकाः२,
ताम्बूली-नागवल्ली न्मया मण्डपकास्तांबूलीमण्डपकाः, नागो-द्रुमविशेषः, स एव लता नागलता,
इह यस्य तिर्यक् तथाविधा शाखा प्रशाखा वा न प्रसृता सा लतेत्यभिधीयते नागलतामयामण्डपका
नागलतामण्डपकाः, अतिभुक्तमण्डपकाः, ‘अप्फोया’ इति वनस्पतिविशेषस्तन्मया मण्डपका
अप्फोयामण्डपकाः, मालुका-एकास्थिकफला वृक्षविशेषास्तुघक्ता मण्डपका मालुकामण्डपकाः,
एते च कथंभूता इत्याह-‘सव्वरयणामया’ इत्यादि प्राग्वत् ।

‘तेसि ण’मित्यादि, तेषु जातिमण्डपकेषु यावन्मालुमण्डपकेषु जावशब्दात् यूथिकामण्डप-
कादिपरिग्रहः, बहवः शिलापट्टकाः पराज्ञास्तद्यथा-अप्येगइया हंसासणसंठिया अप्येगइया
गरुडासणसंठिया अप्येगइया उण्णयासणसंठिया अप्येगइया पणयासणसंठिया अप्येगइया
दीहासणसंठिया अप्येगइया भद्दासणसंठिया अप्येगइया पक्खा० अप्य आर्यंसासणसंठिया अप्येग-
इया उसभासणसंठिया अप्येगइया शिहासणसंठिया अप्येगइया उण्णयासणसंठिया’ इति परिग्रहः,
अन्ये च बहवः शिलापट्टका यानि विशिष्टचिह्नानि विशिष्टनामानि च वराणि-प्रदानानि शयनानि
आसनानि च तद्वत् संस्थिता वरशयनासनविशिष्टसंस्थानसंस्थिताः, क्वचित् ‘मांसलसुधट्ट-
विसिद्धसंठाणसंठिया’ इति पाठः, तत्रान्ते च बहवः शिलापट्टकाः मांसलाः अकठिना इत्यर्थः
सुधृष्टा अतिशयेन मसृणा इतिभावः विशिष्टसंस्थानसंस्थिताश्चेति, ‘आईणगरूय बूरनवनीयतूल-
फासमउया सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा’ इति प्राग्वत् ।

तत्र तेषु उत्पादपर्वतादिगतहंसासनादिषु यावन्नानारूपसंस्थानसंस्थितपृथ्वीशिलापट्टकेषु
णमिति पूर्ववत् बहवः सूर्याभविमानवासिनो देवा देव्यश्च यथासुखभासते शेरते-दीर्घकायप्रसारणेन
वर्तन्ते न तु निद्रां कुर्वन्ति, तेषां देवयोनिकत्वेन निद्राया अभावात्, तिष्ठन्ति-ऊर्ध्वस्थानेन वर्तन्ते
निषीदन्ति-उपविशन्ति तु यद्वन्ति-त्वग्वर्तनं कुर्वन्ति, वामपार्श्वतः परावृत्य दक्षिणपार्श्वेनावतिष्ठन्ति
दक्षिणपार्श्वतो वा परावृत्य वामपार्श्वेनेति भावः, रमन्ते-रतिमाबध्नन्ति ललन्ति-मनईप्सितं
यथा भवति तथा वर्तन्ते इति भावः, क्रीडन्ति-यथासुखमितस्ततो गमनविनोदेन गीतनृत्यादिविनोदेन
वा तिष्ठन्ति मोहन्ति मैथुनसेवां कुर्वन्ति इत्येवं ‘पुराणोराणाण’ मित्यादि पुरा-पूर्व प्राग्भवे इति
भावः कृतानां कर्मणामिति योगः, अत एव पौराणानां सुचीर्णानां-सुचरितानां, इह सुच रतजनितं
कर्मणि कार्ये कारणोपचारात् सुचरितं, ततोऽयं भावार्थः विशिष्टतथाविधधर्मानुष्ठानविषया-
प्रमादकरणक्षान्त्यादिसुचरितजनितानामिति, तथा सुपराक्रान्तानां, अत्रापि कार्ये कारणोपचारात्
सुपराक्रान्तिजनितानि सुपराक्रान्तानि इत्युक्तं, किमुक्तं भवति ?

सकलसत्त्वमैत्रीसत्यमापणपरद्रव्यानपहारसुशीलादिरूपसुपराक्रमजनितानामिति, अत
एव शुभानां शुभफलानां, इह किञ्चिदशुभफलमपि इन्द्रियमतिविपर्यासात् शुभफलं प्रतिभासते

ततस्तात्त्विकशुभत्वप्रतिपत्त्यर्थमस्यैव पर्यायशब्दमाह—कल्याणानां, तत्त्ववृत्त्या तथाविध-
विशिष्टफलादायिनां, अथवा कल्याणानां अनर्थोपशमकारिणां कल्याणरूपं फलविपाकं
'पद्मणुष्मदभाणां' प्रत्येकमनुभवन्तो विहरन्ति आसते ।

मू. (३३) तेसि णं वनसंडाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं२ पासायवडंसगा पन्नता, ते णं
पासायवडंसगा पंचजोयणसयाइं उहं उच्चत्तेणं अह्माइआइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं
अब्भुग्गयमूसियपहसिया इव तहेव बहुसमरमणिअभूमिभागे उल्लोओ सीहासनं सपरिवारं, तत्थ
णं चत्तारि देवा महिड्डिया जाव पलिओमड्डितीया परिषसंति, तंजहा—असोए सत्तपन्ने चंपए घूए
सूरियामस्स णं देवविमानस्स अंतो बहुसमरमणिअभूमिभागे पन्नत्ते, तंजहा—वनसंडविहूणे
जाव बहवे वेमाणिया देवा देवीओ य आसयंति जाव विहरंति, तस्स णं बहुसमर- मणिअस्स
भूमिभागस्स बहुमज्झदेसे एत्थ णं महेगे उवगारियालयणे पन्नत्ते ।

एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं तिप्पिं जोयणसयसहस्साइं सोस सहस्साइं दोन्नि
य सत्तावीसं जोयणसए तिप्पिं य कोसे अह्मावीसं च धनुसयं तेरस य अंगुलाइं अद्धंगुलं च किचि-
विसेसूणं परिक्षेवेणं, जोयणबाहल्लेणं, सच्चजंबूनयामए अच्छे जाव पडिस्सवे ॥

वृ. 'तेसि ण'मित्यादि, तेषां वनखण्डानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादवतंसका
इति, अवतंसक इव—शेखरक इवावतंसकः प्रासादानामवतंसक इव प्रासादावतंसकः प्रासादविशेष
इति भावः, तेनाह संप्रदावतंसकः गृहं योजनशतान्गुर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि
विष्कम्भतः, तेषां च 'अब्भुग्गयमूसियपहसियाविव' इत्यादिविशेषणजातं प्राग्वत्, भूमिवर्णनं
उल्लोकवर्णनं सपरिवारं च प्राग्वत्, 'तत्थ ण'मित्यादि, तत्र—तेषु वनखण्डेषु प्रत्येकमेकैकदिग्भावेन
चत्वारो देवा महर्द्धिका यावत्करणात् 'महज्झुइया महाबला महासुक्खा महानुभावा' इति परिग्रहः,
पल्योपमस्थितिकाः परिवसन्ति, तद्यथा—'असोए' इत्यादि, अशोकवने अशोकः सप्तपर्णवने सप्तपर्ण
चंपकवने चंपकश्चूतवने चूतः ।

'ते ण' मित्यादि, ते अशोकादयो देवाः स्वकीयस्य वनखण्डस्य स्वकीयस्य प्रासादाव-
तंसकस्य, सूत्रं बहुवचनं प्राकृतत्वात्, प्राकृते हि वचनव्यत्ययोऽपि भवतीति, स्वस्वकीयानां
सामानिकदेवानां स्वासां स्वासामग्रमहिषीणां सपरिवारां स्वासां स्वासां परिषदां स्वेषां स्वेषामनीकानां
स्वेषां स्वेषामनीकाधिपतीनां स्वेषां स्वेषामात्मरक्षाणां 'आहेवचचं पोरेवच्चं' इत्यादि प्राग्वत्,
'सूरियामस्स णमित्यादि, सूर्याभस्य विमानस्यान्तः—मध्यभागे बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः,
तस्य —

'सेजहानामए अलिंगपुक्खरेइवा' इत्यादि धानविमान इव वर्णनं तावद्वाच्यं यावन्मणीनां
स्पर्शः, तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र सुमहत् एकं उपकारिकालयनं
प्रज्ञप्तं, विमानाधिपतिसत्त्वप्रासादावतंसकादीन् उपकरोति—उपहृन्नात्युकारिका, विमाना-
धिपतिसत्त्वप्रासादावतंसकादीनां पाटिका, अन्यत्र त्वियगुपकार्योपकारिकेति प्रसिद्धा, उक्तं
च—'गृहस्थानं स्मृतं राज्ञामुपकार्योपकारिके'ति, उपकारिकालयनमिव उपकारिकालयनं,
तत् एकं योजनशतसहस्रमायामवक्म्भाभ्यां त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडश सहस्राणि द्वे
योजनशते सप्तविंशत्यधिके अष्टाविंशं धनुःशतं त्रयोदश अङ्गुलान्यर्द्धाङ्गुलं परिक्षेपतः, इदं च

परिक्षेपप्रमाणं जबूद्धीपपरिक्षेपप्रमाणवत् क्षेत्रसमासटीकातः परिभाषनीयम् ॥

मू. (३४) से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वनसंडेण य सहतो समंता संपरिखित्ते, सा णं पउमवरवेइया अद्धजोयणं उट्ठं उच्चत्तेणं पंचधनुसयाइं विक्खंभेणं उवकारियलेणसमा परिक्खेवेणं ।

तीसे णं पउमवरवेइयाए इमेयासवे वन्नावासे पन्नत्ते, तंजहा—वयरामया निम्मा रिट्टामया पतिट्टाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप्यमया फलगा लोहियक्खमइओ सूईओ नानामणिमया कडेवरा नानामणिमया कडेवरसंघाडगा नानामणिमया रुवा नानामणिमया रुवसंघाडगा अंकामया पक्खबाहा जोइरसामया वंसा वंसकवेलुगा रइयामइओ पट्टियाओ जातलवमई ओहाडणी वइरामया उवरिपुच्छणी सहरयणामई अच्छायणे ।

सा णं पउमवरवेइया एगमेगेमं हेमजालेणं गवक्खजालेणं खिंखिणीजालेणं घंटाजालेणं जुत्तामालेणं मणिजालेणं कणगजालेणं रयणजालेणं पउमजालेणं सब्वतो समंता संपरिखित्ता, ते णं दामा तवणिअलंबूसगा जाव चिट्ठंति । तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ २ देसे २ तहिं २ बहवे हयसंघाडा जाव उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरुवा पासादीया ४ जाव वीहीतो पंतीतो मिहुणाणि लयाओ ।

से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुद्धति—पउमवरवेइया २ ?, गोयमा ! परमवरवेइया णं तत्थ २ देसे २ तहिं २ वेइयासु वेइयाबाहासु य वेइयफलतेसु य वइयपुडतरेसु य खभेसु खंभसीसेसु खंभपुटंतरेसु सुयीसुसुयीमुखेसु सूइफलएसु सूईपुटंतरेसु पक्खेसु पक्खबाहासु पक्खपेरंतरेसु पक्खपुडंतरेसु बहुयाइं उप्पलाइं पउमाइं कुमुयाइं नलिनातिं सुभगाइं सोगंधिदायइं पुंडरीयाइं महापुंडरीयाणि सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं पडिरुवाइं महया वासिक्कयत्तसमाणाइं पन्नत्ताइं समणाउसो !, से एएणं अट्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्धइ—पउमवरवेइया

पउमवरवेइया णं भंते ! किं सासया ० ?, गोयमा ! सिय सासया सिय असासया, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुद्धइ—सिय सासया सिय असासया ?, गोयमा ! दव्वइयाए सासया वन्नपअवेहिं गंधपअवेहिं रसपअवेहिं फासपअवेहिं फासपअवेहिं असासया, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुद्धति—सिय सासया सिय असासया ।

पउमवरवेइया णं भंते ! कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! न कयावि नासि न कयावि नत्थि न कयावि न भविस्सइ, भुवं च हवइ य भविस्सइ य, धुवा निइया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया निट्ठा पउमवरवेइया ।

से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवालविक्खंभेणं उवयारियालेणसमे परिक्खेवेणं, वनसंडवण्णतो भाणितव्वो जाव विहरंति । तस्स णं उवयारियालेणस्स चउदिसिं वत्तारि तिसोवाणपडिरुवगा पन्नत्ता वण्णओ, तोरणा झयआ छत्ताइच्छत्ता, तस्स णं उवयारियालयणस्स उवरिं बहुसमरमणिअं भूमिभागे पन्नत्ते जाव मणीणं फासो ॥

बु. तच्च एकया पञ्चवरवेदिकया एकेन वनखण्डेन सर्वतः—सर्वासुदिक्षु समन्ततः—सामस्त्येन सम्यग् परिक्षिप्तं 'सा णं पउमवरवेइया' इत्यादि, सा पञ्चवरवेदिका अंर्द्धं योजनमूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन पञ्च धनुःशतानि विष्कम्भतः परिक्षेपेण 'उपकारिकालयनसमाना' उपकारिकालयन-

परिक्षेपपरिमाणा प्रज्ञप्ता, 'तीसे ण' मित्यादि, तस्याः—पद्मवरवेदिकाया अयमेतद्रूपो 'वर्णावासो' वर्ण—श्लाघा यथावस्थितस्वरूपकीर्तनं तस्यावासो—निवासो ग्रन्थपद्धतिरूपो वर्णावासो, वर्णक-निवेश इत्यर्थः, प्रज्ञप्तो मया शेषतीर्थकरैश्च, तद्यथेत्यादिना तमेव दर्शयति, इह सूत्रपुस्तकेष्वन्यथा-ऽतिदेशबहुलः पाठो दृश्यते ततो मा भूमतिसंमोह इति विनेयजनानुग्रहाय पाठ उपदर्शयति ।

'वयरामया निम्मा रिद्धामया पइङ्गाणा वेरुलियामया खंभा सुवन्नरुप्पमया फलया लोहियक्खमईओ सुईओ वइरामया संधी नानामणिमया कडेवरा नानामणिया कलेवरसंघाडा नानामणिमया रुवा नानामणिमया रुवसंघाडा अंकाया पक्खा अंकायया पक्खवाहाओ जोईरसा-मया वंसा वंसकवेल्लुया रईयामईओ पडियाओ जावरुवमई ओहाडणी वयरामइ उवरिपुंछणी सव्वरयणामए अच्छायणे' एतत् सर्वं द्वारवत् भावनीयं नवरं कलेवराणि मनुष्यशरीराणि कलेवरसंघाटा— मनुष्यशरीरयुग्मानि रूपाणि—रूपकाणि रूपसंघाटा—रूपकयुग्मानि ।

'सा णं पउमवरवेइया तत्थर देसे एगमेगेणं हेमजालेणं एगमेगेणं गववस्सजालेणं एगमेगेणं घंटाजालेणं एगमेगेणं खिंखिणीजालेणं एगमेगेणं मुत्ताजालेणं एगमेगेणं कणगजालेणं एगमेगेणं मणिजालेणं एगमेगेणं रययजालेणं एगमेगेणं सव्वरयणजालेणं एगमेगेणं पउमजालेणं सव्वतो समंता संपरिखित्ता, ते णं जाला तवणिञ्जलंबूसगा सुवन्नपरमांडे नानामाणरय विविहहार-द्धहारउवसोभियसमुद्धयरूवा इसिमन्नमन्नमसंपत्ता पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं घाएहिं मंदायं मंदायमेइज्जमाणा एइज्जमाणा पवंचमाणा पइंज्जमाणा पइंज्जमाणा ओरालेणं मणुव्रेणं मनहरेण कण्णमणनिव्वुइकरेणं सदेणं ते पदेसे सव्वतो समंता आपूरेमाणा सिरीए उवसोभेमाणा । चिद्धंति, तीसे पउमवरवेइयाए तत्थर देसे तहिंर हयसंघाडा नरसंघाडा किनरसंघाडा किंपुरिससंघाडा-महोरगसंघाडा गंधव्वसंघाडा उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छ जाव पडिरूवा ।

एवं पंतीओवि वीहीओवि मिहुणाइं, तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थर देसे तहिंर बहुयाओ पउमलयाओ नागलयाओ असोगलयाओ घंपगलयाओ वनलयाओ वासंतियलयाओ अइमुत्तग-लयाओ कुंदलयाओ सामलयाओ निच्चं कुसुमियाओ निच्चं मउलियाओ निच्चं लवइयाओ निच्चं थवइयाओ निच्चं गुलइयाओ निच्चं गोच्छियाओ निच्चं जमलियाओ निच्चं जुयलियाओ निच्चं विणमियाओ निच्चं पणमियाओ निच्चं सुविभत्तपडिंसजरिवडंसगधरीओ निच्चं सुकुमियउलियलवइ-य थवइयगुलइयगोच्छियजमलियजुयलियविणमियपणमियसुविभत्तडिंसजरिवडिसगधरीओ सव्वरयणामईओ अच्छ जाव पडिरूवाओ' इति ।

अस्य व्याख्या—'सा' एवंस्वरूपा 'ण' मिति वाक्यालङ्कारे पद्मवरवेदिका तत्र प्रदेशे एकैकेन हेमजालेन—सर्वात्मना हेममयेन लम्बमानेन दामसमूहेन एकैकेन गवाक्षजालेन—गवाक्षाकृतिर-लविशेषदामसमूहेन एकैकेन किङ्किणीजालेन, किङ्किण्यः—क्षुद्रघण्टिकाः, एकैकेन घण्टाजालेन—किङ्किण्यपेक्षया किञ्चिन्महत्सो घण्टा घण्टाः, तथा एकैकेन मुक्ताजालेन—मुक्ताफलमयेन दामसमूहेन एकैकेन रत्नजालेन एकैकेन पद्मजालेन सर्वरत्नमयपद्मात्मकेन दामसमूहेन सर्वतः सर्वासु दिक्षु संपन्ततः—सर्वासु विदिक्षु परिक्षिप्ता—व्याप्ता, एतानि च दामस-मूहरूपाणि हेमजालादीनि जालानि लम्बमानानि देवितव्यानि, तथा चाह—

'ते णं जाला' इत्यादि, तानि सूत्र पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात्, प्राकृते हि लिङ्गमनियतं,

णमिति वाक्यालङ्कारे, हेमजालादीनंनि जालानि, कंचित् दामा इति पाठः, तत्र तावत् हेमजालादिरूपा दामान इति, 'तवणिजलंबूसगा' इत्यादि ह्यसंधाटादिसूत्रं ततासूत्रं च प्राग्वत् । सम्प्रति पञ्चवरवेदिकाशब्दप्रवृत्तिनिमित्तं जिज्ञासुः पृच्छति—

'से केण्ड्रेणं भंते !' इत्यादि, सेशब्दोऽप्यशब्दार्थे, केनार्थेन—केन कारणेन भवन्त ! एवमुच्यते—पञ्चवरवेदिका पञ्चवरवेदिकेति, किमुक्तं भवति ? पञ्चवरवेदिकेत्येवंरूपस्य शब्दस्य तत्र प्रवृत्तौ किं निमित्तमिति, एवमुक्ते भगवानाह—गौतम ! पञ्चवरवेदिकायां तत्र तत्र एकदेशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे वेदिकासु—उपवेशनयोग्यमत्तवारणरूपासु वेदिकाबा-
हासु—वेदिकापाश्वर्षेषु 'वेद्यपुडंतरेसु' इति द्वे वेदिके वेदिकापुटं तेषामन्तराणि—अपान्तरालानि तानि वेदिकापुटान्तराणि तेषु, तथा स्तम्भेषु सामान्यतः स्तम्भबाहासु—स्तम्भपाश्वर्षेषु 'खंभसीसेसु' इति स्तम्भशीर्षेषु 'स्तम्भपुटंतरेसु' इति द्वौ स्तम्भौ स्तम्भपुटं तेषामन्तराणि स्तम्भपुटान्तराणि तेषु, सूचाषु—फलकसंबन्धविघटनाभावहेतुपाकास्थानीयासु तासामुपरीतितात्पर्यार्थः, 'सूईमुहेसु' इति यत्र प्रदेशे सूची फलकं भित्वा मध्ये प्रविशन्ति तद्वत्पासत्रो देशः सूचीमुखं तेषु तथा सूचीफलकेषु सूचिभिः संबन्धिनो ये फलकप्रदेशास्तेऽप्यपचारात् सूचिकफलकानि तेषु सूचीनामधुपरिवर्तमानेषु तथा 'सूईपुटंतरेसु' इति द्वे सूच्यौ सूचीपुटं तदन्तरेषु पक्षाः पक्षबाह्वे वेदिकैकदेशविशेषास्तेषु ।

बहुनि उत्पलानिगर्दभकानि पद्मानि—सूर्यविकासीनि कुमुदानि—चन्द्रविकासीनि नलिनानि—ईषदरक्तानि पद्मानि सुभगानि—पद्मविशेषरूपाणि सौगन्धिकानि—कल्हाराणि पुण्डरी-
काणि—सिताम्बुजानि तान्येव महान्ति महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि—पत्रशतकलतानि सहस्रप-
त्राणि—पत्रसहस्रोपेतानि, शतपत्रसहस्रपत्रे च पद्मविशेषी पत्रसंख्याविशेषाश्च पृथगुपाते ।

एतानि सर्वरत्नमयानि 'अच्छ' इत्यादि विशेषणाजातं प्राग्वत्, 'महया वासिष्ठास्त-
समाणाई' इति महान्ति—महाप्रमाणानां वार्षिकाणि—वर्षाकाले पानीयरक्षार्थं यानि कृतानि वार्षिका-
णि तानि चतानि छत्राणि च तत्समानानि प्रज्ञप्तानि हे श्रमण ! हे आधुष्मन् !—

'से एएणमड्डेण' मित्यादि, तदेतेन अर्थेन—अन्वर्थेन गौतम ! एवमुच्यते—पञ्चवरवेदिकेति, तेषु तेषु यथोक्तरूपेषु प्रदेशेषु यथोक्तरूपाणि पद्मानि पञ्चवरवेदिकाशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमिति भावः, व्युत्पत्तिश्चैवं—पद्मवरा—पद्मप्रधाना वेदिका पञ्चवरवेदिकेति । 'पउमवरवेइया णं भंते ! किं सासया' इत्यादि, पञ्चवरवेदिका 'ण' मिति पूर्ववत् किं शाश्वती स्यादशाश्वती, कथंचिन्नि-
त्याकथञ्चिदनित्या इत्यर्थः, स्याच्छब्दो निपातः कथंचिदित्येतदर्थवाची, 'से केण्ड्रेण' मित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं, भगवानाह—गौतम ! द्रव्यार्थतया—द्रव्यास्तिकनयमतेन शाश्वती, द्रव्यास्तिकनयो हि द्रव्यमेव तात्त्विकमभिमन्यते न पर्यायान्, द्रव्यं चान्वयि पिणामित्यात् अन्वयित्वाच्च सकलकालभा-
वीति भवति द्रव्यार्थतया शाश्वती, वर्णपर्यायैरतत्तदन्यसमुत्पद्यमानवर्णविशेषरूपैः, एवं गन्धपर्यायैः रसपर्यायैः स्पर्शपर्यायैः उपलक्षणमेतत् तदन्यपुद्गलविघटनोद्यतैश्च अशाश्वती—

किमुक्तं भवति ? पर्यायारितकनयमतेन पर्यायाप्रधान्यविवक्षायामशाश्वती, पर्यायाणां प्रतिक्षणभावितया कियत्कालभावितया विनाशित्वात्, 'से एएणमड्डेण' मित्युद्युपसंहारवाक्यं सुगमं, इह द्रव्यास्तिकनयवादी स्वमतप्रतिष्ठापनार्थमेवमाह—नात्यन्तासत् उत्पादो नापि सतो नाशः 'नासतो विद्यते भावो, नाभावो विद्यते सतः' इति वचनात्, यौ तु दृश्येते प्रतिवस्तु उत्पादविनाशौ

तदाविर्भावतिरोभावमात्रं, यथा सर्पस्य उत्फणत्वविफणत्वे, तस्मात्सर्वं वस्तु नित्यमिति, एवं च तन्मतचिन्तायां संशयः—

किं घटादिवत् द्रव्यार्थतया शाश्वती उत सकलकालभेकरूपेति, ततः संशयापनोदार्थं भगवन्तं भूयः पृच्छति—‘पञ्चवरवेइया ण’मित्यादि, पञ्चवरवेदिका प्राग्बत् भदन्त ! कालतः कियच्चिरं—कियन्तं कालं यावद्भवाते ?, एवरूपाहि कियन्तं कालमवतिष्ठति इति ?, भगवानाह—गीतम ! न कदाचिन्नासीत् सर्वदैवासीदिति भावः अनादित्वात्, तथा न कदाचिन्न भवति, सर्वदैव वर्तमानकालचिन्तायां भवतीति भावः सदैव भावात्, तथा न कदाचिन्न भविष्यति, किंतु भविष्य-चिन्तायां सर्वदैव भविष्यतीति प्रतिपत्तव्यं, अपर्यवसितत्वात्, तदेवं कालत्रयचिन्तायां नास्तित्वप्रति-षेधं विधाय सम्प्रत्यस्तित्वं प्रतिपादयति—‘भुवि च’ इत्यादि, अभून्न भवति च भविष्यति चेति, एवं त्रिकालावस्थापित्वात् ध्रुवा मेवादिवत् ध्रुवत्वादेव सदैव स्वस्वरूपनियता नियतत्वादेव च ।

शाश्वती—शश्वद्भवनस्वभावा शाश्वतत्वादेव च सततं गङ्गासिन्धुप्रवाहप्रवृत्तावपि पौण्डरीकहृद इवानेकपुद्गलविचटनेऽपि तावन्मात्रान्यपुद्गलोद्धटनसंभवादक्षा, न विद्यते यो—यथोक्तस्वरूपाकारपरिभरंशो यस्याः सा अक्षया, अक्षयत्वादेव अव्यया—अव्ययशब्दवाच्या मनागपि स्वरूपचलनस्य चातुर्दिश्यभावात्, अव्ययत्वादेव सदैव स्वस्वप्रमाणेऽवस्थिता, मानुषोत्तराद्वहि समुद्रयत्, एवं स्वप्रमाणे सदावस्थानेन चिन्त्यमाना नित्या धर्मास्तिकायादिवत् ।

‘से ण’मित्यादि, सा ‘ण’ मिति वाक्यालङ्कारे पञ्चवरवेदिका एकेन वनखण्डेन सर्वतः समन्तात् परिक्षिता, स च वनखण्डो देशोने द्वे योजने चक्रवालविष्कम्भदतः उपकारिकालय-नपरिक्षेपपिणामो, वनखण्डवर्णकः ‘किण्हे किण्हेमासे’ इत्यादिरूपः समस्तोऽपि प्राग्बत् यावद्वि-हरन्ति, ‘तस्स ण’मित्यादि, तस्—उकारिकालयनस्य ‘चउदिसं’ति चतुर्दिशिचतसृषुदिक्षु एकैकस्यां दिशि एकैकभावेन चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि—प्रतिविशिष्टरूपकाणि त्रिसोपानानि प्रज्ञातानि, त्रिसोपानवर्णको यानविमानवत् वक्तव्यः ।

तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकमेकैकं तोरणं, तोरणवर्णकोऽपि तथैव, ‘तस्स ण’मित्यादि, तस्य उपकारिकालयनस्य ‘बहुसमरमणिजे भूमिभागे’ इत्यादिना भूमिभाग-वर्णनकं यानविमानवर्णकवत्तावद्वाच्यं यावन्मणीनां स्पर्शः ॥

मू. (३५) तस्स णं बहुसमरमणिजस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगे पासायवडेंसए पन्नते, से णं पासायवडेंसते पंच जोणसयाइं उहं उच्चतेणं अट्ठाइआइं जोयण-सयाइं विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसिय वण्णतो भूमिभागो उल्लोसो सीहासनं सपरिवार भाणियव्वं, अट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता ।

से णं मूलपासायवडेंसगे अन्नेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयत्तुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वतो-समंता संपरिखित्ता, ते णं पासायवडेंसगा अट्ठाइआइं जोयणसयाइं उहं उच्चतेणं पणवीसं जोयणसयं विक्खंभेणं जाव वण्णओ, ते णं पासायवडेंसया अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयत्तुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिखित्ता, ते णं पासायवडेंसया पणवीसं जोयणसयं उहं उच्चतेणं बावट्ठिं जोयणाइं अट्ठजोयणं च विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसिय वण्णओ भूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं ।

अद्भुतमंगलगा झया छत्तातिछत्ता, ते णं पासायवडेंसगा अन्नेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तदद्भुतपमाणमेतेहिं सव्वतो समंता संपरिक्षिता, ते णं पासायवडेंसगा वावडिं जोयणाइं अद्धजोयणं च उद्धं उद्धसेणं एक्कवीसं जोयणाइं कोसं च दिक्खंभेणं वण्णओ उद्धोओ सीहासणं सपरिवारं पासायउवरिं अद्भुतमंगलगा झया छत्तातिछत्ता ।

बृ. तस्य च बहुसममणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महानैको मूलप्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः स च पञ्च योजनशतान्यूर्ध्वमुच्चैस्त अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भतः 'अब्भुग्गयमूसियपहसियाविवे' त्यादि तस्य वर्णनं मध्येभूमिभागवर्णनमुख्योक्तवर्णनं द्वारबहिस्थित-प्रासादवद्रभावनैसां, तस्य च मूलप्रासादावतंसका बहुमध्यदेशभागेऽत्र महती एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाह्व्यतः सर्वात्मना मणिमयी अच्छा इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् ।

'तीसेण' मित्यादि, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि महदेकं सिंहासनं प्रज्ञप्तं, तस्य सिंहासनस्य वर्णनं, परिवारभूतानि शेषाणि भद्रासनानि प्राग्वद्वक्तव्यानि, 'से ण' मित्यादि, स मूलप्रासादावतंसकोऽन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षितः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति—अर्द्धतृतीयानि योजनशतान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन, पञ्चविंशं योजनशतं विष्कम्भेन, तेषामपि 'अब्भुग्गयमूसियपहसियाविवे' त्यादि स्वरूपवर्णनं मध्यभूमिभागवर्णनमुख्योक्तवर्णनं च प्राग्वत्, तेषां च प्रासादावतंसकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ सिंहासनं प्रज्ञप्तं, तेषां च सिंहासनानां वर्णनं प्राग्वत्, नवरमत्र शेषाणि परिवारभूतानि भद्रासनानि वक्तव्यानि ।

'ते णं पासायवडेंसगा' इत्यादि, ते प्रासादावतंसा अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः 'तयद्भुतपमाणमेतेहिं' तेषां मूलप्रासादावतंसकपरिवारभूतानां प्रासादावतंसकानां यदूर्ध्वं तदुच्चत्वप्रमाणमात्रैः—मूलप्रासादावतंसकापेक्षया चतुर्भागमात्रप्रमाणैः सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिताः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति ।

'ते ण' मित्यादि, ते प्रासादावतंसकाः पञ्चविंशं योजनशतमूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन द्वाषष्टियोजनानि अर्द्धयोजनं च विष्कम्भतः, तेषामपि अब्भुग्गयमूसियपहसियाविवे' त्यादि स्वरूपवर्णनं मध्यभागे भूमिवर्णनमुख्योक्तवर्णनं सिंहासनवर्णनं च सर्वं प्राग्वत्, केवलमत्रापि सिंहासनं सपरिवारं वक्तव्यं, 'ते ण' मित्यादि, ते च प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैः अनन्तरोक्तप्रासादावतंसकादूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैर्मूलप्रासादावतंसकापेक्षया (अष्ट) भागप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिताः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति ।

'ते ण' मित्यादि, ते च प्रासादावतंसका द्वाषष्टियोजनानि अर्द्धयोजनं च ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन एकत्रिंशतं योजनानि क्रोशं च विष्कम्भतः, एषामपि 'अब्भुग्गयमूसिए' त्यादि स्वरूपवर्णनं मध्यभागे भूमिवर्णनं उल्लोकवर्णनं सिंहासनवर्णनं च परिवाररहितं प्राग्वत्, 'ते ण' मित्यादि, तेऽपि प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैः अनन्तरोक्तप्रासादावतंसकादूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैर्मूलप्रासादावतंसकापेक्षया षोडशभागप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिताः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति—एकत्रिंशद्योजनानि क्रोशं च ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन पञ्चदश योजनानि अर्द्धतृतीयार्धैव क्रोशान् विष्कम्भतः, एतेषामपि स्वरूपादिवर्णनमनन्तरोक्तं ।

‘ते ण’मित्यादि, तेऽपि च प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तद-
र्द्धोद्धत्वप्रमाणैः—अनन्तरोक्तप्रासादावतंसकार्द्धोद्धत्वप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिताः,
तदर्द्धोद्धत्वप्रमाणमेव दर्शयति—पंचदश योजनानि अर्द्धतृतीयांश्चक्रोशान् ऊर्ध्वमुखैस्त्वेन देशोनान्यष्टौ
योजनानि विष्कम्भेन, एषामेव स्वरूपव्यावर्णनं भूमिभागवर्णनं उल्लोकवर्णनं सिंहासनवर्णनं च
परिवारवर्जितं प्राग्बत् ॥

मू. (३६) तत्स णं मूलपासायवर्डेसयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं सभा सुहम्मा पन्नता,
एगं जोयणसयं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं तावत्तरिं जोयणाइं उहं उच्चत्तेणं
अनेगखंभसयसंनिविद्धा अम्भुगयसुकयवयरवेइयातोरणवरइयसालिभंजिया जाय अच्छर-
गणसंघविष्किण्णा पासादीया ४ ।

सभाए णं सुहम्माए तिदिसिं तओ दारा पन्नता, तंजहा—पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं, ते
णं दारा सोलस जोयणाइं उहं उच्चत्तेणं अह्म जोयणाइं विक्खंभेणं तावतियं चेव पवेसेणं सेया
वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ—

तेसि णं दाराणं उवरिं अह्म मंगलगा झया छत्ताइछत्ता, तेसि णं दाराणं पुरओ पत्तेयं २
मुहमंडवा पन्नता, तेणं मुहमंडवाएगं जोयणसयं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं
सोलस जोयणाइं उहं उच्चत्तेणं वण्णओ सभाए सरिसो ।

तेसि णं मुहमंडवाणं तिदिसिं ततो दारा पन्नता, तंजहा—पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं, ते
णं दारा सोलस जोयणाइं उहं उच्चत्तेणं अह्म जोयणाइं विक्खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं सेया
वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ,—

तेसि णं मुहमंडाणं भूमिभागा उल्लोया, तेसि णं मुहमंडवाणं उवरिं अह्म मंगलगा झया
छत्ताइछत्ता । तेसि णं मुहमंडवाणं पुरतो पत्तेयं २ पेच्छाधरमंडवे पन्नते, मुहमंडववत्तव्वया जाव
दारा भूमिभागा उल्लोया ।

तेसि णं बहुसमरमणिआणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं २ वइरामए अक्खाडए
पन्नते, तेसि णं वयरामयाणं अक्खाडगाणं बहुमज्झदेसभागे एत्तेयं २ मणिपेढि या पन्नता,
ताओ णं मणिपेढियातो अह्म जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाह्वेणं सव्वमणिमइओ
अच्छाओ जाव पडिरुवाओ, तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं २ सीहासणे पन्नते,
सीहासणवण्णओ सपरिवारो ।

तेसि णं पेच्छाधरमंडवाणं उवरिं अह्म मंगलगा झया छत्तातिछत्ता, तेसि णं पेच्छाधरमंडवाणं
पुरओ पत्तेयं २ मणिपेढियाओ पन्नताओ, ताओ णं मणिपेढियातो सोलस जोयणाइं आयाम-
विक्खंभेणं अह्म जोयणाइं बाह्वेणं सव्वमणिमइओ अच्छाओ पडिरुवाओ, तेसि णं उवरिं पत्तेयं
२ धूमे पन्नते ।

ते णं धूभा सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उहं उच्चत्तेणं,
सेया संखंक्कुंदगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिगासा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरुवा ।

तेसि णं धूभाणं उवरिं अह्म मंगलगा झया चत्तातिछत्ता, तेसि णं धूभाणं चउदिसिं पत्तेयं २
मणिपेढियातो पन्नताओ, ताओ णं मणिपेढियातो अह्म जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि

जोयणाइं बाहलेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ व पडिरूवातो ।

तेसि णं मणिपेढियाणं उवरिं चत्तारि जिनडिमातो जिणुस्सेहपमाणमेत्ताओ संपलियंक-
निसन्नाओ धूमाभिमुहीओ सन्निखित्ताओ चिट्ठंति, तंजहा—उसभा १ वद्धमाणा २ चंदानना ३
वारिसेना ४ ।

तेसि णं धूमाणं पुरतो पत्तेयं २ मणिपेढियातो पन्नत्ताओ, ताओ णं मणिपेढियातो सोलस
जोयणाइं आयामविकखंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहलेणं सव्वमणिमईओ जाव पडिरूवातो, तासि
णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं २ चेइयरुक्खे पन्नत्ते, तेणं चेइयरुक्खा अट्ठ जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं
अट्ठ जोयणाइं उव्वेहेणं दो जोयणाइं खंधा अट्ठजोयणं विकखंभेणं छजोयणाइं विडिमा
बहुमज्झदेसवाए अट्ठ जोयणाइं आयामविकखंभेणं साइरेगाइं अट्ठ जोयणाइं सव्वग्गेणं पन्नत्ता

तेसि णं चेइयरुक्खाणं इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तंजहा—वयरामया मूला रययसु-
पइड्डिया सुविडिमा रिद्धामयविउला कंदा वेरुलिया रुइला खंधा सुजायवरजायरूवपदमगा
विसालसाला नानामणिमयरयणविविहसाहप्पसाहवेरुलियपत्तवणिअपत्तविंटा जंबूणयरत्तम-
उयसुकुमालपवालसभिया वरंकुरग्गसिहरा विचित्तमणिरयणसुरभिकुसुमफलभरेणनभियसाला
अहियं मननयननिव्वुइकरा अमरयरसरससमरसफला सच्छया सम्पभा सससिरीया सउज्जीवा
पासाईया ४ ।

तेसि णं चेइयरुक्खाणं उवरिं अट्ठमंगलगा झया छत्ताइछत्ता, तेसि णं चेइयरुक्खाणं
पुरतो पत्तेयं २ मणिपेढियाओ पन्नत्ताओ, ताओणं मणिपेढियाओ अट्ठ जोयणाइं आयामविकखंभेणं
चत्तारि जोयणाइं बाहलेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ ।

तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं २ महिंदज्झया पन्नत्ता, ते णं महिंदज्झया सट्ठिं
जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं जोयणं उव्वेहेणं जोयणं विकखंभेणं वइरामया बहलट्ठसुसिलिद्ध-
परिघट्टमट्ठसुपतिट्ठिया विसिद्धा अनेगयरपंचवण्णकुडमिसहस्सपरिमंडियाभिरामा वाउज्जुवविजय-
वेजयंतीपडागा छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा गयनतलमभिलंधमाणसिहरा पासादीया ४, अट्ठमंगलगा
झया छत्तातिछत्ता ।

तेसि णं महिंदज्झयाणं पुरतो पत्तेयं २ नंदा पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ, ताओणं पुक्खरिणीओ
एगं जोयणसयं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विकखंभेणं दस जोयणाइं उव्वेहेणं उव्वेहेणं अच्छाओ
जाव वण्णओ एगइयाओ उदगरसेणं पन्नत्ताओ, तत्थे २ पउमवरवेइयापरिखित्ताओ पत्तेयं २
वनसंडपरिखित्ताओ, तासि णं नंदाणं पुक्खरिणीणं तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा पन्नत्ता,
तिसोवाणपिरूवगाणं वण्णओ, तोरणा झया छत्तातिछत्ता ।

सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं मनोगुलियासाहस्सीओ पन्नत्ताओ, तंजहा—पुरच्छिमेणं
सोलससाहस्सीओ पञ्चच्छिमेणं सोलससाहस्सीओ दाहिणेणं अट्ठसाहस्सीओ उत्तरेणं अट्ठसाह-
स्सीओ, तासु णं मनोगुलियासु बहवे सुवण्णरूपमया फलगा पन्नत्ता, तेसु णं सुवन्नरूपमएसु
फलगेसु बहवे वइरामया नागदंता पन्नत्ता, तेसु णं वइरामएसु नागदंतएसु किण्हसुत्तवइ-
वग्धरियमल्लदामकलावा चिट्ठंति ।

सभाए णं सुहम्माणे अडयालीसं गोमाणसियासाहस्सीओ पन्नत्ताओ, जह मनोगुलिया

जाय नागदंतगा, तेसु णं नागदंतएसु बहवे रययामया सिक्का पन्नत्ता तेसु णं रययामएसु सिक्कासु बहवे वेरुलियामइओ धूवडियाओ पन्नत्ताओ, ताओ णं धूवधडियाओ कालागुरुप-वरजावचिद्धंति।

सभाए णं सुहम्माए अंतो बहुसमरमणिओ भूमिभागे पन्नत्ते जाव मणीहिं उवसोभिए मणिफासो य उल्लोयओ य, तस्स णं बहुसमरमणिअस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पन्नत्ता सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ट जोयणाइं बाहल्लेणं सव्व-मणिमयी जाव पडिल्ला, तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं मानवए चेइयखंभे पन्नत्ते, सड्ढिं जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं जोयणं उच्चैहेणं जोयणं विक्खंभेणं अडयालीसं अंसिए अडयालीसं सड्ढकं डीए अडयालीसं सड्ढविग्गहिए सेसं जहा महिंदज्झयस्स ।

मानवगस्स णं चेइयखंभस्स उवरिं बारस जोयणाइं ओगाहेत्ता हेड्ढादि बारस जोयणाइं वज्जेत्ता मज्झे बत्तीसाए जोयणेसु एत्थ णं बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पन्नत्ता, तेसु णं सुवण्ण-रुप्पामएसु फलएसु बहवे वइरामया नागदंता पन्नत्ता, तेसु णं वइरामएसु नागदंतेसु बहवे रययामया सिक्का पन्नत्ता ।

तेसु णं रययामएसु सिक्कासु बहवे वइरामया गोलवइसमुग्गया पन्नत्ता, तेसु णं वयरामएसु गोलवइसमुग्गएसु बहवे जिनसकहातो संनिखित्ताओ चिद्धंति । तातो णं सूरियाभस्स देवस्स अग्नेसिं थ बहूणं देवाण य देवीण य अट्टाणिआओ जाव पज्जुयासणिआतो माणवगस्स चेइयखंभस्स उवरिं अट्टट्ट मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता ॥

बृ. 'तस्स णं' मित्यादि, तस्य मूलप्रासादावतंसकस्य 'उत्तरपुरच्छिमेणं'ति उत्तरपूर्वस्यामी-शानकोणे इत्यर्थः, अत्र सभा सुधर्मा प्रज्ञाता, सुधर्मा नाम विशिष्टच्छन्दकोपेता, सा एवं योजनशत-मायामतः पञ्चाशत् योजनानि विष्कम्भतः द्वासप्ततियोजनानि ऊर्ध्वं मुहूर्त्तत्वेन, कथंभूता सा ? इत्याह—'अनेगे'त्यादि, अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टा 'अभ्युगयसुकयवरवेइयातोरणवरइयसालि भंजियासुसिलिद्धविसिद्धलङ्घसंठियपसत्यवेरुलियविमलखंभा' इति, अभ्युदगता आभरमणीयतया द्रष्टृणां प्रत्यभिमुखं उत—प्राबल्येन स्थिता सुकृतेव सुकृता निपुणाशीलपरोचतीतभावः, अभ्युदगता घासो सुकृता च अभ्युदगतसुकृता वज्रवेदिका—द्वारमुण्डिकोपरि वज्ररत्नमया वेदिका तोरणं च अभ्युदगतसुकृतं यत्र सा तथा, वराभि—प्रधानाभि रचिताभि रतिदाभिर्वा सालिभञ्जिकाभिः सुश्लिष्टाः—संबद्धा विशिष्टं—प्रधानं लघं—मनोज्ञं संस्थितं—संस्थानं येषां ते विशिष्टलक्षसंस्थिताः प्रशस्ताः—प्रशंसास्पदीभूता वैदूर्यस्तम्भा—वैदूर्यरत्नमयाः स्तम्भा यस्यां सा तथा, वररचित-शालभञ्जिकासुश्लिष्टविशिष्टलक्षसंस्थितप्रशस्तवैदूर्यस्तम्भास्ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः समासः, तथा नानामणिकनकरत्नानि खचितानि यत् स नानामणिकनकरत्नखचितः, क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् ।

नानामणिकनकरत्नखचित उज्ज्वलो—निर्मलो बहुसमः—अत्यन्तसमः सुविभक्तो निधितो—निविडोरमणीयश्च भूमिभागो यस्यां सा नानामणिकनकरत्नखचितरत्नोज्ज्वलबहुसमसुविभक्त (निधित) भूमिभागा, 'इहामियउसमतुरगनरमगरविहगवालगाकिन्नररुसरभघरमरकुंजरवण-लयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवरवेइयाभिरामा विआहरजमलजुगलजंतजुत्ताविव

अक्षीसहस्रमालिणीया रूवगसहस्रकलिया भिसिमीणा भिब्भिसमीणा धवबुद्धोयणलेसा सुहपासा सस्सिरीयरूवा कंचणमणिरयणधूमियागा नानाविहपंचवण्णघंटापडागपरिमंडियग्गसिहरा धवला मरीइकवयं विणिम्भुयंती लाउल्लोइयमहिया गोसीससरससुरभिरत्तचंदणदहरदिअपंचंगुलितला उपचितयचंदणकलसवंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागा आसोत्तोसत्तविउलवहवग्घारिय-मल्लदामकलावा पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिया कालागुरुपवरकुंदुरुक्क-तुरुक्कधूवडज्जंतमधमयंतगंधुद्धुयाभिरामा सुगंधवरगंधिया गंधवट्टिभूया अच्छरगणसंधसंविकिण्णा दिव्वतुडियसहसंपणादिया सव्वरयणामया अस्मा जाव पडिरूवा' इति प्राग्वत् ।

'सभाए ण' मित्यादि, सभायाश्च सुधर्मायास्त्रिदिशितिसृषुदिक्षु एकैकस्यां दिशि एकैक-द्वारभावेन त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि. तद्यथा—एकं पूर्वस्यामेकं दक्षिणस्यामेकमुत्तरस्यां, तासि च द्वाराणि प्रत्येकं षोडश २ योजनान्युर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अष्टौ योजनानि विष्कम्भतः 'तावद्वयं चेवे'ति तावन्त्येवाष्टौ योजनानीतिभावः प्रवेशेन, 'सेया वरकणगधूमिया' इत्यादि प्रागुक्तद्वारवर्णनं तदेव तावद्वक्तव्यं यावद्वनमाला इति, तेषां च द्वाराणां पुरतः प्रत्येकं २ मुखमण्डपः प्रज्ञप्तः, ते च मुख-मण्डपा एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत योजनानि विष्कम्भतः सातिरेकाभि षोडश योजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन, एतेषामपि 'अनेगखंभसयसंनिविट्ठा' इत्यादि वर्णनं सुधर्मसभाया इव निरवशेषं द्रष्टव्यं ।

तेषां च मुखमण्डपानां पुरतः प्रत्येकं २ प्रेक्षागृहमण्डपः प्रज्ञप्तः, ते च प्रेक्षागृहमण्डपा आयामविष्कम्भोच्चैस्त्वैः प्राग्वत् तावद्वयं यावन्मणीनां स्पर्श, ते, च बहुरमणीयानं भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ वज्रमयोऽक्षपाटकः प्रज्ञप्तः, तेषां च वज्रमयानामक्षपाटकानां बहुमध्य-देशभागे प्रत्येकं २ वज्रमयोऽत्रपाटकः प्रज्ञप्तः, तेषां च वज्रमयानामक्षपाटकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ मणिपीठिका अष्ट योजनान्यामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्येन—पिण्डभावेन सर्वात्मना मणिमयाः 'अच्छओ' इत्यादि विशेषणजातं प्रागिव । तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं २ सिंहासनं प्रज्ञप्तं, तेषां च सिंहासनानां वर्णनं परिवारश्च प्राग्वद्वक्तव्यः, तेषां च प्रेक्षागृह-मण्डपानामुपरि अष्टावष्टौ मङ्गलकानि बहवः कृष्णचामरज्जया जाव सुक्कल्लचामरज्जया अच्छा सण्हा रुप्पपट्टवइरदंडा जमलजामलगंधी सुरुवा पासाइया जाव पडिरूवा, तेषां प्रेक्षागृह-मण्डपानां पुरतः प्रत्येकं २ मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, ताश्च मणिपीठिकाः प्रत्येकं षोडश योजनान्याया-मविष्कम्भाभ्यामष्टौ योजनानि बाहल्येन सर्वात्मना मणिमयाः 'अच्छा' इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं २ चैत्यस्तूपः प्रज्ञप्तः, ते च चैत्यस्तूपाः षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां सातिरेकाणि षोडश योजनान्युर्ध्वमुच्चैस्त्वेन 'संख्खे' त्यादि तद्वर्णनं सुगमं ।

तेषां च चैत्यस्तूपानामुपर्यष्टवष्टौ स्वस्तिकादीनि मङ्गलकानि 'जाव सहस्रपत्तहत्थया' इति यावत्करणात् 'तेसिं चेइयथूभाणं उप्पिं बहवे किण्हचामरज्जया जाव सुक्कल्लचामरज्जया अच्छा सण्हा रुप्पपट्टवइरदंडा जमलजामलगंधी सुरुवा पासाइया जाव पडिरूवा, तेषिं चेइयथूभाणं उप्पिं बहवे छत्ताइच्छत्ता पडागा घंटजुगला उप्पलहत्थया जाव सयसहस्रपत्तहत्थया सव्वरयणामया जाव पडिरूवा' इति, एतच्च समस्तं प्राग्वत् ।

'तेसि ण' मित्यादि, तेषां चैत्यस्तूपानां प्रत्येकं २ 'चउद्दिंस'ति चतुर्दिशि—चतसृषु दिक्षु एकैकस्यां दिशि एकैकमणिपीठिकाभावेन चतस्र मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः अष्टौ योजनान्यायाम-

विष्कम्भ्याभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्येन सर्वात्मना मणिमया अच्छा इत्यादि प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि एकैकप्रतिमाभावेन चतस्र जिनप्रतिमा जिनोत्सेधप्रमाणमात्राः, जिनोत्सेध उत्कर्षतः पञ्च धनुःशतानि जघन्यतः सप्त हस्ताः, इह तु पञ्च धनुःशतानि संभाव्यन्ते, 'पलियंक-संनिसत्राउ' इति पर्यङ्कासनसन्निषण्णाः, स्तूपाभिमुख्यः संनिक्षिताः, तता जगत्स्थितिस्वाभाव्येन सम्यग्निवेशितास्तिष्ठन्ति, तद्यथा—ऋषभा वर्द्धमाना चन्द्रानना वारिषेणा इति ।

'तेसि ण'मित्यादि, तेषां चैत्यस्तूपानां पुरतः प्रत्येकं २ मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः, ताश्च मणि-पीठिकाः षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यामष्टौ योजनानि बाहल्यतः 'सव्वमणिमइओ' इत्यादि प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं २ चैत्यवृक्षा अष्टौ योजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेना-र्द्धयोजनमुद्धेधेन—उण्डत्वेन द्वे योजने उच्चैस्त्वेन स्कन्धः स एवार्धं योजनं विष्कम्भतया बहुमध्य-देशभागे विडिमा—ऊर्ध्वं विनिर्गता शाखा सा ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन षड् योजनानि अष्टौ योजनानि विष्कम्भेन सवग्निरेणाष्टौ योजनानि प्रज्ञप्तास्तेषां च चैत्यवृक्षाणामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तस्तद्यथा—'वइरामयमूला रययसुपइड्डियधिडिमा' वज्राणि—वज्रमयानि मूलानि येषां ते वज्रमयमूला रजते सुप्रतिष्ठिता निडिमा—बहुमध्यदेशसोऽर्ध्वं विनिर्गता शाखा येषां ते एतत्सुप्रति-ष्ठितविडिमास्ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः समासः, 'रिठ्ठामयकदे वेरुलियरुइलखंधे' रिठ्ठमयो-रिठ्ठरत्नमयः कन्दो येषां ते रिठ्ठमयकन्दाः ।

तथा वैडूर्यरत्नमयो रुचिरः स्कन्धो येषां ते तथा, ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः, 'सुजाय-वरजायरुवपढमगविसालसाला' सुजातं—मूलाद्रव्यशुद्धं वरं—प्रधानं यत् जातरूपं तदात्मकाः प्रथमका—मूलभूता विशालाः शाखा येषां ते सुजातवरजातरूपप्रथमकविशालशालाः 'नानामणिर-यणविविहसाहप्पसाहवेरुलियपत्तवणिअपत्तबिंटा' इति नानामणिरत्नात्मिका विविधाः शाखाः प्रशाखा येषां ते तथा वैडूर्याणि—वैडूर्यमयानि पत्राणि येषां ते तथा तपनीयमयानि पत्रवृन्तानि येषां ते तथा, ततः पूर्ववत् पदद्वयमीलनेन कर्मधारयः ।

जंबूणयरत्तमउयसुकुमालपवालपल्लववरंकुरधरा जाम्बूनदा—जाम्बूनदसुवर्णविशेषमया रक्ता—रक्तवर्णा मृदवः—मनोज्ञाः सुकुमाराः—सुकुमारस्पर्शा प्रवाला—ईषदुन्मीलितपत्रभावाः पल्लवाः—संजातपरिपूर्णप्रथमपत्रभावरूपा वराङ्कुराः—प्रथम-मुद्दिमघमाना अङ्कुरास्तान् धरन्तीति जाम्बूनदरक्त-मृदुसुकुमारप्रवालपल्लवाङ्कुरधराः 'विचित्तमणिरयणसुरभिकुसुमफल-भरेणनमियसाला' इति विचित्रमणिरत्नमयानि यानि सुरभीनि कुसुमानि फलानि च तेषां भरेण नमिताः शालाः—शाखा येषां ते तथा, तथा सती—शोभना छाया येषां ते सच्छायाः, सती—शोभन प्रभा—कान्तिर्येषां तस्यभाः, अत एव सश्रीकाः, तथा सह उद्योतेन वर्तन्ते मणिरत्नानामुद्योतभावात् सोद्योताः, अधिकं नयनमनोनिवृत्तिकरा अमृतरसमरसानि फलानि येषां ते तथा, 'पासाईया' इत्यादि-विशेषणचतुष्टयं प्राग्वत् ।

एते च चैत्यवृक्षा अन्यैर्बहुभिस्तिलकलवकच्छत्रीपगशिरीषसप्तपर्णदधिपर्णलुब्धकध-वलचन्दननीपकुटजनसतालतमालप्रियालप्रियङ्गुपारापतराजवृक्ष न्दिवृक्षैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिताः, ते च तिलका यावन्नन्दिवृक्षा मूलमन्तः कन्दमन्त इत्यादि सर्वमशोकपादवर्णनायामिव तावद्वक्तव्यं यावत् परिपूर्णं लतावर्णनं, 'तेसि ण'मित्यादि, तेषां चैत्यवृक्षाणामुपरि अष्टावष्टौ

मङ्गलकानि बहवः कृष्णचामरध्वजा इत्यादि चैत्यस्तूप इव तावद्वक्तव्यं यावद्बहवः सहस्रपत्रहस्तकाः सर्वरत्नमया यावत् प्रतिरूपका इति ।

‘तैसि ण’ मित्यादि, तेषां च चैत्यवृक्षाणां पुरतः प्रत्येकं मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः, ताश्च मणिपीठिका अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्यतः ‘सव्वरयणामईओ’ इत्यादि प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं महेन्द्रध्वजाः प्रज्ञप्ताः, तेच महेन्द्रध्वजाः षष्टियोजनान्यूर्ध्वमुद्धैस्त्वेन अर्द्धक्रोशं अर्द्धगव्यूतमुद्धेधेन—उण्डत्वेन अर्द्धक्रशं विष्कम्भतः ‘वइरामयवद्दलङ्गसंठियसुसिलिङ्गपरिधङ्गमङ्गसुपइङ्गिया’ इति वज्रमया—वज्ररत्नमया तथा वृत्तं—वर्तुलं लष्टं—मनोज्ञं संस्थितं—संस्थानं येषां ते वृत्तलष्टसंस्थितास्तथा सुश्लिष्टा यथा भवन्ति एवं परिधृष्टा इव खरशाणया पाषाणप्रतिमेव सुश्लिष्टपरिधृष्टाः मृष्टाः सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिभावत् सुप्रतिष्ठिता मनागपि चलनासंभवात्, ततो विशेषणसमाप्तः ।

‘अनेगवरपंचवन्नकुडभीसहस्सपरिमंडियाभिरामा वाउध्ययविजयवेजयंतीपडागा छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा गगनतलमभिलंघमाणसिहरा पासाईया जावपडिरूवा’ इति प्राग्वत्, ‘तैसि ण’ मित्यादि, तेषां महेन्द्रध्वजानामुपरि अष्टावर्था मङ्गलकानि बहवः कृष्णचामरध्वजा इत्यादि तोरणवत् सर्वं वक्तव्यं, तेषां च महेन्द्रध्वजानां पुरतः प्रत्येकं नन्दानिधाना पुष्करिणी प्रज्ञप्ता, एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् योजनानि विष्कम्भतः द्वासप्तियोजनान्युद्धेधेन—उण्डत्वेन, तासां च नन्दापुष्करिणीनां ‘अच्छाओ सण्हाओ रययामयकूलाओ’ इत्यादि वर्णनं प्राग्वत्, ताश्च नन्दापुष्करिण्यः प्रत्येकं २ पद्मवरवेदिकया प्रत्येकं २ वनखण्डेन परिक्षिप्ताः, तासां च नन्दापुष्करिणीनां परत्येकं त्रिदिशि त्रिसोपानप्रतिरूपकतोरणवर्णनं प्रागिव ।

‘सभाए णं सुहम्माए’ इत्यादि, सभायां सुधर्मायामष्टचत्वारिंशन्मनोगुलिकासहस्राणि—पीठिकासहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—पूर्वस्यां दिशि षोडश मनोगुलिकासहस्राणि, षोडश सहस्राणि पूर्वतः षोडश सहस्राणि पश्चिमायामष्टौ सहस्राणि दक्षिणतोऽष्टौ सहस्राणि उत्तरतः, तेष्वपि फलकनागदन्तकमाल्यदामवर्णनं प्राग्वत्, सिक्कगवर्णनं धूपघटिकावर्णनं द्वारवत् । ‘सभाए णं सुहम्माए’ इत्यादि, सभायां सुधर्मायां अष्टचत्वारिंशत् गोमानसिकाः—शय्यारूपस्थानविशेषास्तेषां सहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—षोडश सहस्राणि पूर्वतः षोडश सहस्राणि पश्चिमायामष्टौ सहस्राणि दक्षिणतोऽष्टौ सहस्राणि उत्तरतः, तास्वपि फलकवर्णनं नागदन्तवर्णनं सिक्कगवर्णनं धूपघटिकावर्णनं च द्वारवत् ।

‘सभाए णं सुहम्माए’ इत्यादिना भूमिभागवर्णनं ‘सभाए णं सुहम्माए’ इत्यादिना उल्लोकवर्णनं च प्राग्वत्, ‘तस्स ण’ मित्यादि, तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागेऽत्र महती एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां अष्टौ योजनानि बाहल्यतः सर्वरत्नमयी इत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि महानेको माणवकनामा चैत्यस्तम्भः प्रज्ञप्तः, षष्टियोजनान्यूर्ध्वमुद्धैस्त्वेन योजनमुद्धेधेन योजनं विष्कम्भेण अष्टचत्वारिंशदस्रिकः ‘अडयालीसइकोडीए अडयालीसइविग्गहिए’ इत्यादि सम्प्रदायगम्यं, ‘वइरामयवद्दलङ्गसंठिए’ इत्यादि महेन्द्रध्वजवत् वर्णनं निरवशेषं तावद्वक्तव्यं यावत् ‘सहस्सपत्तहत्थगा सव्वरयणामया जाय पडिरूवा’ इति ।

तस्य च माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य उपरि द्वादश योजनानि अवगाह्य, उपरितनभागात् द्वादश योजनानि वर्जयित्वेति भावः, अधस्तादपि द्वादश योजनानि वर्जयित्वा मध्ये षट्त्रिंशति योजनेषु 'बहवेसुवणरुप्पामया फलका' इत्यादि फलकवर्णनं नागदन्तवर्णनं सिक्ककवर्णनं च प्राग्वत्, तेषु च रजतमयेषु सिक्ककेषु बहवो वज्रमया गोलवृत्ताः समुद्रगकः प्रज्ञप्ताः, तेषु च वज्रमयेषु समुद्रकेषु बहूनि जिनसक्थीनि सन्निक्षिप्तानि तिष्ठन्ति, यानि सूर्याभस्य देवस्य अन्येषां च बहूनां वैमानिकानां देवानां देवीनां च अर्चनीयानि चन्दनैः वन्दनीयानि स्तुत्यादिना पूजनीयानि पुष्पादिना माननीयानि बहुमानतः सत्करणीयानि वस्त्रादिना कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यमिति बुद्ध्या पर्युपासनीयानि, 'तस्स णं चेइयसंभस्स उवरि बहवे अड्डुमंगलगा' इत्यादि प्राग्वत् ॥

मू. (३७) तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स पुरच्छिमेण एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पन्नत्ता, अड्डु जोयणाइं आयामविकखंभेणं चत्तारि जोअणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्चा जाव पडिसवा, तीसे णं मणिपेढियाए उवरि एत्थ णं महेगे सीहासनं वण्णतो सपरिवारो ।

तस्स णं माणवगस्स चेइयखंभस्स पञ्चत्थिमेणं एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पन्नत्ता अड्डु जोयणाइं आयामविकखंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्चा जाव पडिरुवा, तीसे णं मणिपेढियाए उवरि एत्थ णं महेगे देवसयणिज्जे पन्नत्ते ।

तस्स णं देवसयणिज्जस्स इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तंजहा—नानामणिमया पडिपाया सोवन्निया पा या नानामणिमयाइं पायसीसगाइं जंबूणयामयाइं गत्तगाइं नानामणिमए विच्चे रययामया तूली तवणिज्जमया गंडोवहाणया लोहयक्खमया बिब्बोयणा ।

से णं सयणिज्जे उभओ बिब्बोयणं दुहतो उन्नत मज्झे नयगंभीरे सालिंगमवट्टिए गंगापुल्लिनवालुयाउद्दालसालिसए सुविरइयरयत्ताणे उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे रत्तंसुयसंवुए सरम्मे आइणगरूयवूरणवणोयतूलफासे मउत्ते ॥

वृ. 'तस्स णं' मित्यादि, तस्य माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, सा च अष्टौ योजनान्यायामक्लिष्ठाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्येन 'सव्वमणिमया' इत्यादि प्राग्वत् । तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि अत्र महदेकं देवशयनीयं प्रज्ञप्तं, तस्य च देवशयनीयस्य अयमेतद्रूपो वर्णवासो—वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—नानामणिमयाः प्रतिपादा—मूलपादानां प्रतिविशिष्टोपष्टम्भकरणाय पादाः प्रतिपादाः, सौवर्णिकाः सुवर्णमयाः पादाः—मूलपादाः, नानामणिमानि पादशीर्षकाणि जाम्बूनदमयानि गात्राणि—ईषादीनि वज्रमया—वज्ररत्नापूरिताः सन्धयः 'नानामणिमये विच्चे' इति नानामणिमयं व्यूतं—विशिष्टवानं रजतमयी तूली लोहिताक्षमयानि 'बिब्बोयणा' इति उपधानकानि ।

आह च जीवाभिगममूलटीकाकारः—'बिब्बोयणा—उपधानकान्युच्यन्ते' इति, तपनीयमय्यो गण्डोपधानिकाः, 'से णं देवसयणिज्जे' इत्यादि, तद्देवशयनीयं सालिङ्गनवर्तिकं—सह आलिङ्गनवर्तया—शरीरप्रमाणेनोपधानेन यत् तत्तथा, 'उभओ बिब्बोयणे' इति उभयतः—उभौ—शिरोऽन्तपादान्तावाश्रित्य बिब्बोयणे—उपधानं यत्र तत् उभयतो बिब्बोयणं 'दुहतो उन्नते' इति उभयत उन्नतं 'मज्झेणयगंभीरे' मध्येनतं च तत् निम्नत्वात् गम्भीरं च—महत्वात्तत्तत् गम्भीरं गङ्गापुल्लिनवालुकाया अवदालो—विदलनं पादादिन्यासे अधोगमनमिति भावः तेन 'सालिसए' इति सधशकं

गङ्गापुलिनवालुकावदातसदृशकं, दृश्यते चायं प्रकारो हंसतुल्या दिष्विति ।

तथा 'उयविय' इति विशिष्टं परिकर्मितं श्लोमं-कार्पासिहं दुक्कूलं-वस्सं तवेत्त पडः उयवियक्षीमदूक्कूलपडः स प्रतिच्छदनं-आच्छादनं यस्य तत्तथा 'आईणगरुयबूरवणीयतूलफासे' इति प्राग्वत्, 'रत्तंसुयसंवुए' इति रक्तांशुके न संवृतं रक्तांशुकसंवृतं अत एव सुरम्यं 'पासाइय' इत्यादपद्रवतुष्टयं प्राग्वत् ॥

मू. (३८) तस्स णं देवसयणिज्जस्स उत्तरपुरच्छिमेणं महेगा मणिपेढिया पन्नता, अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोअणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयी जाव पडिरूवा, तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे खुड्डए महिंदज्जए पण्णत्ते, सट्ठिं जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं जोयणं विक्खंभेणं वडिरामया वड्डलड्डसंठियसुसिलिड्डजावपडिरूवा ।

उवरिं अट्ठमंगलगा झया छत्तातिच्छत्ता, तस्स णं खुड्डागमहिंदज्जयस्स पञ्चत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चोप्पाले नाम पहरणकोसे पत्रत्ते सव्ववडिरामए अच्छे जाव पडिरूवे ।

तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स देवस्स फलिहरयणखग्गयाधणुप्पमुहा बहवे पहरणरयणा संनिखित्ता चिट्ठंति, उज्जला निसिया सुतिक्खधारा पासादीया ४ । सभाए णं सुहम्माणे उवरिं अट्ठमंगलगा झया छत्तातिच्छत्ता ॥

मू. 'तस्स ण' मित्यादि, तस्य देवशयनीयस्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, सा चाष्टौ योजनान्यामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्यतः 'सव्वमणिमयी' इत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि क्षुल्लको महेन्द्रध्वजः प्रज्ञप्तः, तस्य प्रमाणं वर्णकश्च महेन्द्रध्वजवद्वक्तव्यं, 'तस्स ण' मित्यादि तस्य क्षुल्लकमहेन्द्रध्वजस्य पश्चिमायामत्र सूर्याभस्य देवस्य महानेकः चोप्पालो नाम प्रहरणकोश-प्रहरणस्थानं प्रज्ञप्तं, किंविशिष्टं? इत्याह-'सव्ववडिरामए अच्छे जावपडिरूवे' इति प्राग्वत् ।

'तत्थ ण' मित्यादि, तत्र चोप्पालकभिधाने प्रहरणकोशे बहूनि परिधरलखङ्गगदा धनुःप्रमुखादी प्रहरणरत्नानि सन्निक्षिप्तानि तिष्ठन्ति, कथंभूतानीत्यत आह-उज्जलान-निर्मलानि निशितानि-अतितेजितानि अत एव तीक्ष्णधाराणि प्रासादीयानीत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च सभायाः सुधर्मा उपरि बहून्यथावष्टौ मङ्गलकानीत्यादि सर्वं प्राग्वद्वक्तव्यम् ॥

मू. (३९) सभाए णं सुहम्माणे उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं महेगे सिद्धायतने पन्नत्ते, एयं जोयणसयं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं वावत्तरिं जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ भूमिमागा उल्लोया तहेव, तस्स णं सिद्धायतणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पन्नता, सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं ।

तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवछंदए पन्नत्ते, सोलस जोयणाइं आयाम-विक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं सव्वरयणामए जाव पडिरूवे, एत्थ णं अट्ठसयं जिनपडिमाणं जिनुस्सेहप्पमाणमित्तामं संनिखित्तं संचिट्ठति ।

तासि णं जिनपडिमाणं इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तंजहा तवणिज्जमया हत्थलपायतला अंकामयाइं नक्खाइं अंतोलोहियक्खपडिसेगाइं कणगामईओ जंघाओ कणगामया जाणू कणगामया ऊरु कणगामईओ गायलहीओ तवणिज्जमाओ नाभीओ रिट्ठामईओ रोमराइओ तवणिज्जमया

तुचूया तवणिअमया सिरिवच्छ सिलपवालमया ओद्धा फालियामया दंता वणिअसईओ जीहाओ तवणिअमया तालुया कणगामईओ नासिगाओ अंतोलोहियक्खपडिसेगाओ अंकामयाणि अच्छीणि अंतोलोहियक्खपडिसेगाणि रिद्धामईओ ताराओ ।

रिद्धामयाणि अच्छिपत्ताणि रिद्धामईओ भमुहाओ कणगामया कवोला कणगामया सवणा कणगामईओ निडालपट्टियातां वइरामईओ सीसघडीओ तवणिअमईओ केसंतकेसभूमीओ रिद्धामया उवरि मुद्धया, -

तासि णं जिनपडिमाणं पिट्ठतो पत्तेयं २ छत्तधारगपडिमाओ पन्नत्ताओ, ताओ णं छत्तधारगपडिमाओ हिमरययकुंदेदुप्पगासाइं सकोरेंटमल्लदामाइं धवलाइं आयवत्ताइं सलीलं धारेमाणीओ २ चिट्ठंति, तासि णं जिनपडिमाणं उभओ पासे पत्तेयं २ चामरधारपडिमाओ पन्नत्ताओ -

ताओ णं चामरधारपडिमातो नानामणिकणगरयणविमलमहरिह जाव सलीलं धारेमाणीओ २ चिट्ठंति, तासि णं जिनपडिमाणं पुरतो दोदो नागपडिमातो भूयपडिमातो जक्खपडिमाओ कुंडधारपडिमाओ सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव चिट्ठंति, -

तासि णं जिनपडिमाणं पुरतो अट्ठसयं घंटाणं अट्ठसयं कलसाणं अट्ठसयं भिंगाराणं एयं आयंसाणं द्यालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं मनोगुलियाणं वायकरगाणं चित्तगराणं रयणकरंडगाणं हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुष्पचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुष्पपडलगाणं तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्ठसयं धूवकडुच्छुयाणं संनिखित्तं चिट्ठंति, सिद्धायतनस्स णं उवरिअट्ठमंगलगा झया छत्तातिच्छत्ता ।

बृ. 'सभाएण'मित्यादि, सभायाः सुधर्मायाः 'उत्तरपुरच्छिमेण' मिति उत्तरपूर्वस्यां दिशि महदेकं सिद्धायतनं प्रज्ञप्तम्, एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् विष्कम्भतो द्वासप्ततिर्योजना-न्यूर्ध्वमूर्ध्वस्त्वेनेत्यादि सर्वं सुधर्मावत् वक्तव्यं यावत् गोमानसीवक्तव्यता, तथा चाह-- 'सभागमएण जाव गोमाणसियाओ' इति, किमुक्तं भवति? - यथा सुधर्मायाः सभायाः पूर्वदक्षिणोत्तरवर्तीनि त्रीणि द्वाराणि तेषां च द्वाराणां पुरतो मुखमण्डपाः तेषां च मुखमण्डपानां पुरतः प्रेक्षागृहमण्डपाः तेषां च प्रेक्षागृहमण्डपानां पुरतश्चैत्यस्तूपाः सप्रतिमाः तेषां च चैत्यतूपानां पुरतः चैत्यवृक्षाः तेषां च चैत्यवृक्षाणां पुरतो भेन्द्रध्वजाः तेषामपि पुरतो नन्दापुष्करिण्यस्तदनन्तरं गुलिका गोमा-नस्थश्चोक्ताः तथाऽत्रापि सर्वमनेनैव क्रमेण निरवशेषं वक्तव्यं, उल्लोकवर्णनं भूमिभागवर्णनं च प्राग्वत् ।

'तस्स ण'मित्यादि, तस्य सिद्धायतनस्थान्तर्बहुमध्यदेशभागेऽत्र महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, सा षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यामध्वै योजनानि बाहृत्यतः 'सव्वमणिमयी' त्यादि प्राग्वत् । 'तीसे ण'मित्यादि, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि अत्र महानेको देवच्छन्दक प्रज्ञप्तः, स च षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां सातिरेकाणि षोडश योजनान्यूर्ध्वमूर्ध्वस्त्वेन 'सव्वरयणामए' इत्यादि प्राग्वत्, तत्र च देवच्छन्दके 'अष्टशतं' अष्टाधिकं शतं जिनप्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाण-मात्राणां, पञ्चधनुःशतप्रमाणानामिति भावः, सन्निक्षिप्तं तिष्ठति ।

'तासि णं जिनपडिमाण'मित्यादि, तासां जिनप्रतिमानामयमेतद्रूपो 'वर्णावासो'

वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तपनीयमयानि हस्ततलपादतलानि अङ्कुरलमया अन्तः—मध्ये लोहिताक्षर-
तलप्रतिसेका नरवाः कनकमया जङ्घाः कनकमयानि जानूनि कनकमया ऊरवः कनकमय्यो
गात्रद्वयः तपनीयमया नाभयो रिष्ठमय्यो रोमराज्यः तपनीयमयाः चुचुकाः—स्तनाग्रभागाः तपनी-
यमयाः श्रीवृक्षाः शिलाप्रवालमयाविद्रममया ओष्ठाः स्फटिकमया दन्ताः तपनीयमया जिह्वाः
तपनीयमयानि तालुकानि कनकमय्यो नासिकाः अन्तर्लोहिताक्षप्रतिसेकाः अङ्कमयान्यक्षीणि
अन्तर्लोहिताक्षप्रतिसेकानि रिष्ठमयानि अक्षिपत्राणि रिष्ठरलमय्यो ध्रुवः कनकमयाः कपोलाः
कनकमयाः श्रवणाः कनकमय्यो ललाटपट्टिकाः वज्रमय्यः शीर्षघटिकाः तपनीयमय्य केशान्त-
केशभूयः, केशान्तभूमयः केशभूमयश्चेति भावः, रिष्ठमया उपरि मूर्द्धजाः—केशाः, तासां जिनप्रति-
मानां पृष्ठत एकैका छत्रधारप्रतिमा हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशं सकोरेण्टमाल्यादिधवलमातपत्रं गृहीत्वा
सलीलं धरन्ती तिष्ठति, तथा तासां जिनप्रतिमानां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोर्द्वे द्वे चामरधारप्रतिमे प्रज्ञप्ते ।

ते च 'चन्दप्यभवयरवेरुलियनानामणिरयणखचियचित्तदंडाओ' इति चन्द्रप्रभः—चन्द्रकान्तो
वज्रं वैडूर्यं च प्रतीतं चन्द्रप्रभववज्रवैडूर्याणि शेषाणि च नानामणिरत्नानि खचितानि येषु दण्डेषु ते
तथा, एवंरूपाश्चित्रा—नानाप्रकारा दण्डा येषां तानि तथा, सूत्रे स्त्रीत्वं प्राकृतत्वात्, 'सुहुमरय-
यदीहवालाड' इति सूक्ष्मा रजतमया दीर्घा बाला येषां तानि तथा संखं ककुंददगरयमय-
महियफेणपुंजसन्निकासाओ धवलाओ' इति प्रतीतं, चामराणि गृहीत्वा सलीलं वीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति,
ताश्च 'सव्वरयणामईओ अच्छाओ' इत्यादि प्राग्वत् ।

'तासि ण' मित्यादि, तासां जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यक्षप्रतिमे द्वे द्वे
भूतप्रतिमे द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे सन्निक्षिप्ते तिष्ठतः, तस्मिंश्च देवच्छन्द तासां जिनप्रतिमानां पुरतः
अष्टशतं घण्टानामष्टशतं चन्दनकलशानामष्टशतं मङ्गलकलशानामष्टशतं भृङ्गाराणामष्टशतमा-
दर्शानामष्टशतं स्थालानामष्टशतं पात्रीणामष्टशतं सुप्रतिष्ठानामष्टशतं मनोगुलिकानां—
पीठिकाविशेषाणामष्टशतं वातकराणामष्टशतं चित्राणां रत्नकरण्डकाणामष्टशतं हयकण्ठानामष्टशतं
गजकण्ठानां अष्टशतं नरकण्ठानामष्टशतं किन्नरकण्ठानामष्टशतं किंपुरुषकण्ठानामष्टशतं
महोरगकण्ठानामष्टशतं वृषभकण्ठानामष्टशतं पुष्पचङ्गेरीणामष्टशतं माल्यचङ्गेरीमां, मुकुलानि
पुष्पाणि ग्रथितानि माल्यानि ।

अष्टशतं चर्णचङ्गेरीणामष्टशतं गन्धचङ्गेरीणामष्टशतं वस्त्रचङ्गेरीणामष्टशतमाभरण-
चङ्गेरीणामष्टशतं सिद्धार्थचङ्गेरीणामष्टशतं लोमहस्तचङ्गेरीणां, अष्टशतं लोमहस्तकानां, लोमहस्तकं
च मयूरपुच्छपुञ्जिका, अष्टशत् पुष्पपटलकानामेवं माल्यधूर्णगन्धवस्त्रभरणसिद्धार्थक-
लोमहस्तकपटलकानामपि प्रत्येकं २ अष्टशतं वक्तव्यं, अष्टशतं सिंहासनानामष्टशतं छत्राणामष्टशतं
चामराणामष्टशतं तैलसमुद्गकानामष्टशतं कोष्ठसमुद्गकानामष्टशतं पत्रसमुद्गकानामष्टशतं
चोयकसमुद्गकानामष्टशतं तगरसमुद्गकानामष्टशतमेलासमुद्गकानामष्टशतं हरिताल-
समुद्गकानामष्टशतं हिङ्गुलकसमुद्गकानामष्टशतं मनःशिलासमुद्गककानामष्टशतमञ्जनसमुद्ग-
कानां सर्वाण्यपि अमूनि तैलादीनि परमसुरभिगन्धोपेतानि, अष्टशतं ध्वजानाम्, अत्र सङ्ग्रहणिगाथा

॥ २ ॥

चित्ता रयणकरंडा ह्यगयनरकंठगा य चंगेरी ।

पडलगसीहासणछत्त चामरा समुग्गक झया य ॥

अष्टशतं धूपककुक्षुकानां संनिक्षिप्तं सिद्धति, तस्य य सिद्धायतनस्य उपरि अष्टद्वयं
मङ्गलकानि ध्वजच्छत्रातिच्छत्रादीनि तु प्राग्वत् ॥

मू. (४०) तस्स णं सिद्धायतनस्स उत्तरपुरच्छिमे णं एत्थ णं महेगा उववायसभा पन्नत्ता,
जहा सभाए सुहम्माए तहेव जाव मणिपेढिया अट्टजोयणाइं वेवसयणिअं तहेव सयणिअवण्णाओ
अट्टमंगलगा झया छत्तातिच्छत्ता ।

तीसे णं उववायसभाए उत्तरपुरच्छिमे णं एत्थ णं महेगे हरए पन्नत्ते एगं जोयणसयं आयामेणं
पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं दस जोयणाइं उव्वेहेणं तहेव, तस्स णं हरयस्स उत्तरपुरच्छिमे णं
एत्थ णं महेगा अभिसेगसभा पन्नत्ता, सुहम्मागमएणं जाव गोमाणसियाओ मणिपेढिया सीहासनं
सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति ।

तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स बहुअभिसेयभंडे संनिखित्ते चिट्ठइ, अट्टमंगलगा तहेव,
तीसे णं अभिसेगसभाए उत्तरपुरच्छिमे णं एत्थ णं अलंकारियसभा पन्नत्ता, जहा सभा सुधम्मा
मणिपेढिया अट्ट जोयणाइं सीहासनं सपरिवारं ।

तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबुहुअलंकारियभंडे संनिखित्ते चिट्ठति, सेसं तहेव, तीसे णं
अलंकारियसभाए उत्तरपुरच्छिमे णं एत्थ णं महेगा ववसायसभा पन्नत्ता, जहा उववायसभा
जाव सीहासनं सपरिवार मणिपेढिया अट्टमंगलगा० ।

तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स एत्थ णं महेगे पोत्थयरयणे संनिखित्ते चिट्ठइ, तस्स णं पोत्थयरय-
णस्स इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तंजहा—रयणामयाइ पत्तगाइं रिद्धामइयो कंबिआओ तवणिअमए
दोरे नानामणिमए गंठी वेरुलियमए लिपासणे रिद्धामए छंदणे तवणिअमई संकला रिद्धामई मसी
वड्डामई लेहणी रिद्धामयाइं अक्खराइं एत्थ णं नंदापुक्खरिणी पन्नत्ता हरयसरिसा, तीसे णं
नंदाए पुक्खरणीए उत्तरपुरच्छिमे णं महेगे बलिपीढे पन्नत्ते सहरयणामए अच्छेजाव पडिरूवे ॥

बृ. तस्य च सिद्धायतनस्य उत्तरपूर्वस्यामत्र महत्येका उपपातसभा प्रज्ञप्ता, तस्याश्च सुधमग्नि-
स्वरूपवर्णनपूर्वादिद्वारत्रयवर्णनमुखण्डपप्रेक्षागृहमण्डपादिवर्णनादिप्रकाररूपेण तावद्वक्तव्यं
यवदुल्लोकवर्णनं, तस्याश्च बहुसमरमणीयभूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागेऽत्र महत्येका मणिपीठिका
प्रज्ञप्ता, सा चाष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां घत्वारि योजनानि बाहल्येन 'सव्वमणिमयी'
इत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि अत्र महदेकं वशयनीयं प्रज्ञप्तं, तस्य स्वरूपं यथा
सुधर्मायां सभायां देवशयनीयस्य, तस्या अप्पुपपासभाया उपरि अष्टाष्टमङ्गलकादीनि प्राग्वत् ।

'तीसे ण' मित्यादि, तस्या उपपातसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि महानेको ह्रदः प्रज्ञप्तः, स
चैकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् योजनानि विष्कम्भतो दश योजनान्युद्वेधेन 'अच्छेरययामयकूले'
इत्यादि नन्दापुष्करिण्या इव वर्णनं निरवशेषं वक्तव्यं ।

'से ण' मित्यादि, स ह्रद एकया पद्मकरवेदिकया एकेन च वनखण्डेन सर्वतः समन्तात्
संपरिक्षितः, पद्मवरवेदिकावर्णनं वनखण्डवर्णनं च प्राग्वत्, तस्य ह्रदस्य त्रिदिशि—तिसृषु दिक्षु
त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि, तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां तोरणानां च वर्णनं प्राग्वत्,

तस्य च हृदस्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका अभिषेकसभा प्रज्ञप्ता, सा च सुधर्मसभावत् प्रमाणस्वरूपद्वारत्रयमुखमण्डपादिप्रकारेण तावद्वक्तव्या यावद् गोमानसीवक्तव्यता, तदनन्तरं तथैव उल्लोकवर्णनं भूमिभागवर्णनं च तत्राद् गान्धर्वणीनां स्पर्श, तस्या अभिषेकसभाया बहुस-
भरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, साऽप्यष्टौ
योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्यतः 'सव्वरयणामयी' इत्यादि प्राग्वत् ।

तस्या मणिपीठिकाया उपरि अत्र महदेकं सिंहसनं, सिंहासनवर्णकः प्राग्वत्, नवरमत्र
परिवारभूतानि भद्रासन्नान च वक्तव्यानि, तस्मिंश्च सिंहासने सूर्याभस्य देवस्य सुबहु अभिषेक-
भाण्डम्—अभिषेकयोग्य उपस्कारः सन्निक्षिप्तः तिष्ठति, 'तीसे णं अभिसेयसभाए अट्टमंगलका'
इत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च अभिषेकसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका अलङ्कारसभा प्रज्ञप्ता,
सा चाभिषेकसभावत् प्रमाणस्वरूपद्वारत्रयमुखमण्डपप्रेक्षागृहमण्डपादिवर्णनप्रकारेण तावद्वक्तव्या
यावद् परिवारसिंहासनं, तत्र सूर्याभस्य देवस्य अलङ्कारिकं—अलङ्कारयोग्यं माण्डं संनिक्षिप्तमस्ति,
शेषां प्राग्वत् ।

तस्याश्च अलङ्कारसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका व्यवसायसभा प्रज्ञप्ता, सा च
अभिषेकसभावत् प्रमाणस्वरूपद्वारत्रयमुखमण्डपादिघर्णनस्कारेण तावद्वक्तव्या यावत् सिंहासनं
सपरिवारं, तत्र महदेकं पुस्तकरत्नं सन्निक्षिप्तमस्ति, तस्य च पुस्तकरत्नस्य अयमेतद्भूपो 'वर्णावासो'
वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, रिष्ठमय्यी—रिष्ठरत्नमय्यी कम्बिके पृष्ठके इत भावः, रत्नमयो दवरको यत्र
पत्राणि प्रोक्तानि सन्ति, नानामणिमयो ग्रन्थि दवरकस्यादौ येन पत्राणि निर्गच्छन्ति, अङ्गरत्नमयानि
पत्राणि, नानामणिमयं लिख्यासनं, मणीभाजनमित्यर्थः, तपनीयमयी शृङ्खला मणीभाजनसत्का,
रिष्ठरत्नमयं उपरितनं तस्य छादनं, रिष्ठमयी—रिष्ठरत्नमयी मणी, वज्रमयी लेखनी, रिष्ठमयान्यक्ष-
राणि, धार्मिकं लेख्यं, क्वचित्—

'धम्मिए सत्थे' इति पाठः, तत्र धार्मिकं शास्त्रमिति व्याख्येयं, तस्याश्च उपपातसभाया
उत्तरपूर्वस्यां दिशि महदेकं बलिपीठं प्रज्ञप्तं, तस्माद्यै योजनानि आयामविष्कम्भतः चत्वारि योजनानि
बाहल्यतः सर्वरत्नमयं 'अच्छ' मित्यादि प्राग्वत् । तस्य च बलिपीठस्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र
महत्येका नन्दापुष्करिणी प्रज्ञप्ता, सा च हृदप्रमाणा, हृदस्येव च तस्या अपि त्रिसोपानवर्णनं
तोरणवर्णनं च प्राग्वत् ।

तदेवं यत्र याद्वगूरूपं च सूर्याभस्य देवस्य विमानं तत्र ताद्वगूरूपं चोपनर्णितं, सम्प्रति सूर्याभो
देव उत्पन्नः सन् यदकरोत् यथा च तस्याऽभिषेकोऽभवत् तदुपदर्शयति—

मू. (४१) तेणं कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे अहुणोववण्णभित्ताए वेव समाणे पंचविहाए
पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ, जहा—आहारपज्जत्तीए सरीरपज्जत्ती इंदियपज्जत्तीए आणपाणपज्जत्तीए
मासामणपज्जत्तीए ।

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गयस्स समाणस्स इमेयाख्वे
अब्भत्थिए चित्तिए पत्थिए मनोगए संकप्पे समुपज्जित्था—किं मे पुब्बि करणिज्जं ? किं मे पच्छा
करणिज्जं ? किं मे पुब्बि सेयं ? किं मे पच्छा सेयं ? किं मे पुब्बिपि पच्छावि हियाए सुहाए खमाए
निस्सेसाए आनुगामियत्ताए भविस्सइ ?

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामानियपरिसोववन्नगा देवा सूरियाभस्स देवस्स इमेयारूवमब्भत्थियं जाव समुप्पन्नं समभिजाणिता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छन्ति, सूरियाभं देवं करयलपरिगहियं सरिसावत्तं मत्थए अंजलि कट्ठु जएणं विजएण वद्धावित्ति वद्धाविता एवं वयासी -

एवं खलु देवाणुप्पियाणं सूरियाभे विमाने सिद्धायतनंसि जिनपडिमामं जिणुस्सेहप-
माणमित्ताणं अड्डसयं संनखितं चिद्धति, सभाए णं सुहम्माए माणवए वेइए खंभे वइरामएसु
गोलवट्टसमुगएसु बहूओ जिनसकहाओ संनिखित्ताओ चिद्धति ।

ताओ णं देवाणुप्पियाणं अन्नेसिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अद्यणिज्जाओ
जाव पञ्चुयासणिज्जाओ, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुब्बि करणिज्जं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा
करणिज्जं तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुब्बि सेयं त एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं तं एयं णं देवा-
णुप्पियाणं पुब्बिपि पच्छावि हियाए सुहाए खमाए निस्सेसाए आनुगामियत्ताए भविस्सति ॥

वृ. 'तेणं कालेणं तेणं समएण' मित्यादि, तस्मिन् काले तस्मिन् समये सूर्याभो देवः सूर्याभे
विमाने उपपातसभायां देवशयनीये देवदूष्यान्तरे प्रथमतोऽङ्गुलासंख्येयभागमात्रयाऽवगाहनया
समुत्पन्नः 'तए ण' मित्यादि सुगमं, नवरं इह भाषामनःपर्याप्तयोः समाप्तिकालान्तरस्य प्रायः
शेषपर्याप्तिसमाप्तिकालान्तरापेक्षया स्तोकत्वादेकत्वेन विवक्षणमिति 'पंचविहाए पञ्जत्तीए
पञ्जत्तीभावं गच्छइ' इत्युक्तं ।

'तएण' मित्यादि, ततस्तस्य सूर्याभस्य देवस्य पञ्चविधया पर्याप्तया पर्याप्तभावमुपगतस्य
सतोऽयमेतद्रूपः संकल्पः समुदपद्यत - 'अब्भत्थिए' इत्यादि पदव्याख्यानं पूर्ववत्, किं 'मे' मम
पूर्वं करणीयं किं मे पश्चात्करणीयं ? किं मे पूर्वं पश्चात् श्रेयः ? , तथा किं मे पूर्वमपि च पश्चादपि
च हिताय भावप्रधानोऽयं निर्देशा हितत्वाय - परिणामसुन्दरतायै सुखायः शर्मणे क्षमाय - अयमपि
भावप्रधानो निर्देशः संगतत्वाय निश्चयसायनिश्चितकल्याणाय अनुगामिकतायैः परम्पशुमा -
नुबन्धसुखाय भविष्यतीति, इह प्राक्तनो ग्रन्थः प्रायोऽपूर्वो भूयानपि च पुस्तकेषु वाचनाभेदस्ततो
माऽभूत् शिष्याणां सम्मोह इति कापि सुगमोऽपि यथावस्थितवाचनाक्रमप्रदर्शनार्थं लिखितः,
इत ऊर्ध्वं तु प्रायः सुगमः प्रागव्याख्यातस्वरूपश्च न च वाचनाभेदोऽप्यतिबाध इति स्वयं
परिभावनीयो, विषमपदव्याख्या तु विधास्यते इति

मू. (४२) तए मं सूरियाभे देवे तेसि सामानियपरिसोववन्नगां देवाणं अंतिए एयमड्डं सोझा
निसम्भ हइतुइ जाव हयहियए सयणिज्जाओ अब्भुइति सयणिज्जाओ अब्भुइत्ता उयवायसभा
पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं निगच्छइ ।

जेणेव हरए तेणेव उवागच्छति, उवागच्छिता हरयं अणुपयाहिणी करेमाणे० करेमाणे
पुरच्छिमिल्लेणं तोरणेणं अनुपविसइ अनुपविसित्ता पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवएणं पच्चोरुहइ
पच्चोरुहिता तोरणेणं अनुपविसइ अनुपविसित्ता पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवएणं पच्चोरुहइ
पच्चोरुहिता जलावगाहं जलमज्जणं करेइ २ जलकिंहुं करेइ २ जलाभिसेयं करेइ २ आयतं चोक्खे
परमसुईभूए हरयाआ पच्चोत्तरइ २ ।

जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छति तेणेव उवागच्छिता अभिसेयसभं अनुप-

याहिणीकरेमाणे० करेमाणे पुरच्छिमिल्लेण दारेण अणुपविसइ २ जेणेव सीहासने तेणेव उवागच्छइ २ सीहासनवरगाए पुरस्थाभिमुहे सन्निसन्ने ।

तए णं सूरियाभस्स देवस्स सामानियपरिसोववन्नगा देवा आभिओगिए देवे सदावेति सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो ! देवाणुप्पिया ! सूरियामस्स देवस्स महत्थं महत्थं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवड्वेह, तए णं ते आभिओगिआ देवा सामानियपरिसोववन्नेहिं देवेहिं एवं वुत्ता समाणा हट्ठा जाव हियया करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु -

—एवंदेवो ! तहति आणाए विनएणं वयणं पडिसुणंति, पडिसुणिता उत्तरपुरच्छिमंदिसीभागं अवक्कमंति, उत्तरपुरच्छिमंदिसीभागं अवक्कमिता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव दोहंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणित्ता अट्टसहस्स सोवन्नियाणं कलसाणं १ अट्टसहस्सं रूपमयाणं कलसाणं २ अट्टसहस्सं मणिमयाणं कलसाणं ३ अट्टसहस्सं सुवण्णरूपमयाणं कलसाणं ४ अट्टसहस्सं सुवन्नमणिमयाणं कलसाणं ५ अट्टसहस्सं रूपमणिमयाणं कलसाणं ६ अट्टसहस्सं सुवण्णरूपमणिमयाणं कलसाणं ७ अट्टसहस्सं भोमिज्जाणं कलसाणं ८

—एवं भिगाराणं आयंसाणं धालीणं पाईणी सुपतिट्ठाणं रयणकरंङगाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं छत्ताणं चामराणं तेखसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्टसहस्सं धूवडुच्छुयाणं विउव्वंति, विउव्वित्ता ते साभाविए य वेउव्विए य कलसे य जाव कडुच्छुए य गिण्हंति गिण्हित्ता सूरियाभाओ विमाणाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमिता ताए उक्किट्ठाए चवलाए जाव तिरियमसंखेज्जाणं जाव वीतिवयमाणे वीतिवयमाणे

जेणेव खीरोदयसमुद्दे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता खीरोयगं गिण्हंति जाइं तत्थुप्पलाइं ताइं गेण्हंति जाव सयसहस्सपत्ताइं गिण्हंति २ जेणेव पुक्खरोदए समुद्दे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता पुक्खरोदयं गेण्हंति गिण्हित्ता जाइं तत्थुप्पलाइं सयसहस्सपत्ताइं ताइं जाव गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव समयखेत्ते जेणेव भरहेरवयाइं वासाइं जेणेव मागहरदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता तित्थोदगं गे० गेण्हित्ता तित्थमट्ठियं गेण्हंति २ ।

जेणेव गंगासिंधुरत्तारत्तवईओ महानईओ तेणेव उवागच्छंति २ सलिलोदगं गेण्हंति सलिलोदगं गेण्हित्ता उभओकूलमट्ठियं गेण्हंति मट्ठियं गेण्हित्ता जेणेव बुल्लहिमवंतसिहरीवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता दगं गेण्हंति सब्बतुयरे सब्बपुप्फे सब्बगंधे सब्बमल्ले सब्बोसहिसिद्धत्थाए गिण्हंति गिण्हित्ता ।

जेणेव पउमपुंडरीयदहे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति गेण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव हेमवयएरवयाइं वासाइं जेणेव रोहियरोहियंसासुवण्णकूलरूपकूलाओ महानईओ तेणेव उवागच्छंति, सलिलोदगं गेण्हंति २ उभओकूलमट्ठियं गिण्हंति २ जेणेव सदावतिवियडावतिपरियागा वट्टवेयहपव्वया तेणेव उवागच्छन्ति उवागच्छित्ता सब्बतुयरे तहेव ।

जेणेव महाहिमवंतरुप्पिवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति तहेव जेणेव महापउमहापुंडरीयदहा तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता दहोदगं गिण्हंति तहेव जेणेव हरिवासरम्मगवासाइं जेणेव हरिकंतनारिक्ताओ महानईओ तेणेव उवागच्छंति तहेव जेणेव गंधावइमालवंतपरियाया

वह्वेयडपव्वया तेणेव तहेव ।

जेणेव निसडनीलवंतवासघरपव्वया तहेव जेणेव तिगिच्छिकेसरिदहाओ तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता तहेव जेणेव महाविदेहे वासे जेणेव सीतासीतोदाओ महानदीओ तेणेव तहेव जेणेव सव्वचक्रवट्टिविजया जेणेव सव्वमागहवरदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छितातित्थोदगं गेण्हंति गेण्हिता सव्वंतरनईओ ।

जेणेव सव्ववक्खारपव्वया तेणेव उवागच्छंति सव्वतुयरे तहेव जेणेव मंदरे पव्वते जेणेव भइसालवने तेणेव उवागच्छंति सव्वतुयरे सव्वपुण्णे सव्वमल्ले सव्वोवसहिसिद्धत्थए य गेण्हंति गेण्हिता जेणेव नंदनवने तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता सव्वतुयरे जाव सव्वोहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदनं गिण्हंति गिण्हिता जेणेव सोमनसवने तेणेव उवागच्छंति सव्वतुयरे जाव सव्वोवसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदनं च दिव्वं च सुमणदामं ददरमलयसुगंधिए य गंधे गिण्हंति गिण्हिता एगतो मिलायंति २ ता ताए उक्किट्ठाए जाव -

—जेणेव सोहम्मे कप्पे जेणेव सूरियाभे विम्भणे जेणेव अभिसेयसभा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गाहेयं तिरसायत्तं मत्थए अंजलें कट्ठु जएणं विजएणं वड्ढावित्ति वड्ढावित्ता तं महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवड्ढवेंति तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामानियसाहस्सीओ अग्गमहिसीओ सपरिवारातो तिन्नि परिसाओ सत्त अनियाहिवइणो जाव अत्तेवि बहवे सूरियाभविमानणवासिणो देवा य देवीओ य तेहिं सामाविहि य वेउच्चिएहि य वरकमलइट्ठाणेहि य सुरभिवरवारिपडिपुत्तेहिं चंदनकयचच्चिएहिं आविद्धकंठेगुणेहि य पउमुप्पलपिहाणेहिं सुकुमालकोमलकरयलपरिग्गाहेहिं अट्ठसहस्सेणं सोवन्नियाणं कलसाणं जाव अट्ठसहस्सेणं भोमिज्जाणं कलसाणं सव्वोदएहिं सव्वमट्ठियाहि सव्वतुयरेहिं जाव सव्वोवसहिसिद्धत्थएहि य सव्विड्ढीए जाव वाइएणं महया २ इंदाभिसेएणं अभिसिंचंति तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महया २ इंदाभिसेए वट्ठमाणे अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमाणं नच्चोयगं नातिमट्ठियं पविरलफुसियरयरेणुविमासणे दिव्वं सुरभिगंधोदगं वासं वासंति ।

अप्पेगतिया देवा हयरयं नड्ढरयं भड्ढरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेति, अप्पेगतिया देवा सूरयाभं विमानं आसियसंमज्जिओवलित्तं सुइसंमड्ढरत्थंतरावणवीहियं करेति, अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं पंचाडमंचकलियं करेति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमानं नानाविहरागोसियं झयपडागाइपडामंडियं करेति अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं लाउल्लोइयमहियं गोसीससरसरत्तचंदनददरदिण्णपंचंगुलितलं करेति अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमाणं उवचियचंदनकलसं चंदघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करेति ।

अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं आसत्तोसत्तविउलवट्ठवग्घारियमल्लदामकलावं करेति अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं पंचवण्णसुरभिमुक्कपुष्पपुंजोवयारकलियं करेति, अप्पेगतिया देवा सूरियाभं कालागरूपवरकुंदरुक्कुतुक्कधूवमघमघंदगंधुद्धयाभिरामं करेति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमानं सुगंधगंधियं गंधवट्ठिभूतं करेति, -

—अप्पेगतिया देवा हिरण्णवासं वासंति सुवण्णवासं वासंति रययवासं वासंति वड्ढरवासं० पुष्पवासं० फलवासं० मल्लवासं० गंधवासं० चुण्णवासं० आभणवासं वासंति अप्पेगतिया देवा

हिरण्यविहिं भाएति, एवं सुवन्नविहिं भाएति रयणविहिं पुष्कविहिं फलविहिं मल्लविहिं चुण्णविहिं वत्थविहिं गन्धविहिं० ।

तत्थ अप्पेगतिया देवा आभरणविहिं भाएति, अप्पेगतिया चउच्चिहं वाइतं वाइति तत् विततं घनं झुसिरं, अप्पेगइया देवा पट्टविहिं नेयं गावति, तं—उत्तिरुत्ताजं मयणायं मंदायं रोइतावसाणं, अप्पेगतिया देवा दुयं नट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया विलंबियनट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया देवा दुतविलंबियं नट्टविहिं उवदंसेति, -

—एवं अप्पेगतिया अंचियं नट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया देवा आरभडंभसोलं आरभडंभसोलंउप्पयनिवयपमत्तं सकुच्चियपसारियं रियारियं भंतसंभतणामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया देवा चउच्चिहं अभिनयं अभिनयंति, तंजहा—दिट्ठंतियं पाडंतियं सामंतो-वणिवाइयं लोणअंतोमज्झावसाणियं, अप्पेगतिया देवा बुक्कारेति अप्पेगतिया देवा पीणेति ।

अप्पेगतियऽवासेति अप्पेगतिया हक्कारेति अप्पेगतिया विणंति तडवेति अप्पेगइया वर्गंति अप्फोडेति अप्पेगतिया अप्फोडेति वर्गंति अप्पे० तिक्कं छिंदंति अप्पेगतिया हयहेसियं करेति, अप्पेगतिया हत्थिगुलगुलाइयं करेति, अप्पेगतिया रहधणघणाइयं करेति, अप्पेगतिया हयहेसियहत्थिगुलगुलाइयरहधणधणाइयं करेति अप्पेगतिया उच्छोलेंति ।

अप्पेगतिया पच्छोलेंति अप्पेगतिया उक्किट्टियं करेतिअ० उच्छोलेंति करेति अप्पेगतिया उच्छोलेंति । अप्पेगतिया पच्छोलेंति अप्पेगतिया उक्किट्टियं करेतिअ० उच्छोलेंति पच्छोलेंतिउ० अप्पेगतिया तिन्निवि, अप्पेगतिया उवायंति अप्पेगतिया उववायंति अप्पेगतिया परिवयंति अप्पेगइया तिन्निवि, अप्पेगइया सीहनायंति अप्पेगतिया दहरयं करेति अप्पेगतिया भूमिचवेडं दलयंति । अप्पे० तिन्निवि

अप्पेगतिया गज्जति अप्पेगतिया विज्जुयायंति अप्पेगइया वासं वासंति अप्पेगतिया तिन्निवि करेति, अप्पेगतिया जलंति अप्पेगतिया तवंति अप्पेगतिया पतवोति अप्पेगतिया तिन्निवि, अप्पेगतिया हक्कारेति अप्पेगतिया धुक्कारिति अप्पगतिया धक्कारेति, अप्पेगतिया साइं २ नामाइं साहेति अप्पेगति । चत्तारिवि ।

—अप्पेगइया देवा देवसन्निवायं करेति—अप्पेगतिया देवुओयं करेति, अप्पेगइया देवुक्कलियं करेति, अप्पेगइया देवा कहकहगं करेति, अप्पेगतिया उप्पलहत्थगया जाव सयसहस्सपत्तहत्थगया अप्पेगतिया कलसहत्थगया जाव धूवकडुच्छुयहत्थगया हट्ट तुट्ट जाव हियया सव्वतो समंता आहावंति परिधावंति ।

तएणं तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ अन्ने य बहवे सूरियाभरायहाणिवत्थवा देवा य देवीओ य महया महया इंदाभिसेगेणं अभिसिंचंति अभिसिंचित्ता पत्तेयं २ करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—

जय २ नंदा जय २ भद्दा जय जय नंदा भद्दं ते अजियं जिणाहि जियं च पालेहि जियमज्जे वसाहि इंदो इव देवाणं चंदी इव ताराणं चमरो इव असुराणं धरणो इव नागाणं भरहो इव मणु-याणं बहूइं पलिओवमाइं बहूइं सागरोवमाइं बहूइं पविओवमासागरोवमाइं चउण्हं सामाणि-यसाहस्सीणं जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं सूरियाभस्स विमाणस्स अन्नेसिं च बहूणं सूरियाभ-

विमानवासीणं देवाण य देवीण य आहवच्चं जाव महया २ कारेमाणे पालेमाणे विहराहितिकडु
जय २ सहं पउजंति ।

तए णं से सूरियाभे देवे महया २ इंदामिसेणेणं अभिसित्ते समाणे अभिसेयसभाओ
पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छति निग्गच्छित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छति उवा-
गच्छित्ता अलंकारियसभं अनुप्पयाहिणीकरेमाणे २ अलंकारियसभं पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं अनुप-
विसति २ जेणेव सीहसने तेणेव उवागच्छति सीहानवरगते पुरत्थाभिमुहे सन्निसत्ते ।

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोवयन्नगा अलंकारियभंडं उवड्ढ्वेति,
तएण णं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए पम्हलसूमालाए सुरभीए गंधकासाइए गायार्इ लूहेति
लूहिता सरसेणं गोसीसचंदनेणं गायार्इ अनलिपति अनुलिपित्ता नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं
वन्नफरिसजुत्तं हयलालापेलवातिरेणं धवलं कणगखचियन्तकम्पं आगासफालियसमप्पभं दिव्वं
देवदूसजुयलं नियंसेति नियंसेत्ता हारं पिणद्धेति २ अद्धहारं पिणद्धेइ २ -

-एगावलं पिणद्धेति २ मुत्तावलं पिणद्धेति २ ता एगावलं पिणद्धेइ २ न्ना एणं अंगयाइं
केयूराइं कडगाइं तुडियाइं कडिसुत्तगं दसमुद्दामंतगं विकच्छसुत्तगं पुरविं पालंबं कुंडलाइं २ चूडामणि
मउडं पिणद्धेइ २ गंधिमवेढिमपूरिमसंधाइमेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिव अप्पाणं अलंकारियविभूसियं
करेइ २ दहरमलयसुगंधगंधिण्हिं गायार्इ भुखंडेइ दिव्वं च सुमनदाणं पिणद्धेइ ।

बु. 'तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोवयन्नगा देवा इममेयारुव' मित्यादि
'आयंते' इति नवानामपि श्रोतसां शुद्धोदकप्रक्षालनेन आचान्तो-गृहीताचमनश्चोक्षः स्वल्पस्यापि
शङ्कितमलस्यापनयनात् अत एव परमशुचिभूतो, 'महत्त्वं महग्धं महरिहं विउलं इंदामिखेय'
मिति, महान् अर्थो-मणिकनकरत्नादिक उपयुज्यमानो यस्मिन् समहार्थं तं, तथा महान् अर्थ-पूजा
यत्र समहार्थं तं, महम्-उत्सवमहतीति महार्हस्तं, विपुलं-विस्तीर्णं शक्रभिषेकवत् इन्द्राभिषेक-
मुपस्थापयत 'अद्धसहस्रं सावणिगाण कलसाणं विउब्बंती' त्यादि, अत्र भूयान् वाचना भेद
इति यथावस्थितवाचनाप्रदर्शनाय लिख्यते ।

अष्टसहस्रं-अष्टाधिकं सहं सीवर्णिकानां कलशानां १ अष्टसहस्रं रूप्यमयानां २ अष्टसहस्रं
मणिमयानां ३ अष्टसहस्रं सुवर्णमणिमयानां ४ अष्टसहस्रं सुवर्णरूप्यमयानां ५ अष्टसहस्रं रूप्यमणि-
मयानां ६ अष्टसहस्रं सुवर्णमणिमयानां ७ अष्टसहस्रं भौमेयानां कलशानां ८ अष्टसहस्रं भृङ्गाराणामेव-
मादशेस्थालपात्रीसुप्रतिष्ठितवातकरकचित्ररत्नकरण्डकपुष्पचङ्गेरी यावल्लोमहस्तकपटलक-
सिंहासन-च्छत्राभरसमुद्गवज्रधूपकडुच्छुकानां प्रत्येक २ मष्टसहस्रं २ विकुर्वति विकुर्वित्वा
'ताए उक्किट्ठाए' इत्यादि व्याख्यातार्थ, 'सव्वतुवरा' इत्यादि, सर्वान् तूवरान्-कषायान् सर्वाणि
पुष्पाणि सर्वान् गन्धान्-गन्धवासादीन् सर्वाणि माल्यानि प्रन्तितादिभेदभिन्नानि सर्वाषधीन्
सिद्धार्थकान्-सर्षपकान् गृह्णन्ति, इहैवं क्रमः-पूर्वक्षीरसमुद्रे उपागच्छन्ति तत्रोदकमुत्पलादीनि
च गृह्णन्ति, ततः पुष्करोद्रे समुद्रे तत्रापि तथैव ।

ततो मनुष्यक्षेत्रे भरतैरावतवर्षेषु मागधादिषु तीर्थेषु तीर्थोदकं तीर्थमृत्तिकां च गृह्णन्ति,
ततो गङ्गासिन्धुरक्तारक्तवतीषु नदीषु सलिलोदकं-नद्युदकमुभयतटमृत्तिकां च गृह्णन्ति, ततः
शुद्धहिमवत्शिखरिषु सर्वतूवरसर्वपुष्पसर्वमाल्यसर्वाषधिसिद्धार्थकान्, ततस्तत्रैव पद्महृद-

पीण्डरीकहृदेषु हृदोदकमुत्पलादीनि च तद्गतानि, ततो हेमवतैरण्यवतवर्षेषु रोहिताराहितांशा सुवर्णकूलारूप्यकूलासु महानदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां ।

तदनन्तरं शब्दापातिविकटापातिवृत्तवैताद्वयेषु सर्वतूवरादीन्, ततो महाहिमवद्रूपिवर्षधरपर्वतेषु सर्वतूवरादीन्, ततो महापद्मपुडरीकहृदेषु हृदोदकादीनि, तदनन्तरं हरिवर्षरम्यकवर्षेषु हरिषलिलाहरिकान्तानरकान्तानीकान्तासु महानदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां च, ततो गन्धापातिमाल्यवतपर्यायवृत्तवैताद्वयेषु तूवरादीन्, ततो निषधनीलवद्वर्षधरपर्वतेषु सर्वतूवरादीन्, तदनन्तरं तद्गतेषु तिगिच्छिकेसरिमहाहृदेषु हृदोदकादीनि, ततः पूर्वविदेहापविदेहेषु सीतासीतोदानदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां च, ततः सर्वेषु चक्रवर्त्तिविजेतव्येषु मागधादिषु तीर्थेषु तीर्थोदकं तीर्थमृत्तिकां च ।

तदनन्तरं वक्षस्कारपर्वतेषु सर्वतूवरादीन्, ततः सर्वासु अन्तरनदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां च, तदनन्तरं मन्दरपर्वते भद्रशालवने तूवरादीन्, ततो नन्दनवने तूवरादीन् सरसं च गोशीर्षचन्दनं, तदनन्तरं सौमनसवने सर्वतूवरादीन् सरसं च गोशीर्षचन्दनं दिव्यं च सुमनोदामगृह्णन्ति, ततः पण्डकवने तूवरपुष्पगन्धमाल्यसरसगोशीर्षचन्दनदिव्यसुमनोदामानि, 'दह्रमलए सुगंधिए य गंधे गिण्हंति' इति दर्हरः—चीयरावनद्धं कुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालितं तत्र पक्षयत् मलयोद्भवतया प्रसिद्धत्वात् मलयजं—श्रीखण्डं येषु तान् सुगन्धिकान् परमगन्धोपेतान् गन्धान् गृह्णन्ति ।

'आसियसंमञ्जिओवलित्तं सुइसम्मइरत्थंतरावणवीहियं करेइ' इति आसिक्तम्—उदकच्छटकेन सम्मार्जितं—संभाव्यमानकचवरशोधनेन उपलिप्तमिव गोमयादिना उपलिप्तं तथा सिक्तानि जलेनात एव शुचीनि—पवित्राणि संमृष्टानि कचवरापनयनेन रथ्यान्तराणि आपणवीथय इव हृद्गर्गा इवापणवीथयो—रथ्याविशेषा यस्मिन् तत्तथा कुर्वन्ति, 'अप्पेगइया देवा हिरण्णविहिं भाएंति' अप्पेककाः—केचन देवा हिरण्यविधिं—हिरण्यरूपं मङ्गलभूतं प्रकारं भाजयन्ति—विश्राणयन्ति, शेषदेवेभ्यो ददतीति भावः, एवं सुवर्णरत्नपुष्पफलमाल्यगन्धचूर्णाभरणविधिभाजनमपि भावनीयम् । 'उप्पायनिवये'त्यादि, उत्पातपूर्वो निपातो यस्मिन् स उत्पातनिपातस्तं, एवं निपातोत्पातं संकुचितप्रसारितं 'रियारिय' मिति गमनागमनं भ्रान्तसंभ्रान्तनामं आरभटभसोलं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयति, अप्पेकका देवा 'बुक्कारेति' बुक्काशब्दं कुर्वन्ति, 'पीणंति' पीनयन्ति—पीनमात्मानं कुर्वन्ति स्थूला भवंतीत्यर्थः ।

'लासंति' लासयन्ति लास्यरूपं नृत्यं कुर्वन्ति, 'तंडयंति'ति ताण्डवयन्ति—ताण्डवरूपं नृत्यं कुर्वन्ति, बुक्कारत बुक्करं कुर्वन्ति 'अप्फोडंति' आस्फोटयन्ति, भूम्यादिकमिति गम्यते, 'उच्छलंति'ति उच्छलयन्ति 'पोच्छलंति' प्रोच्छलयन्ति 'उवयंति'ति अवपतन्ति 'उप्पयंति'ति उत्पतन्ति 'परिवयंति'ति परिपतन्ति तिर्यक् निपतन्तीत्यर्थः 'जलंति'ति ज्वालामालाकुला भवन्ति 'तर्वंति'ति तप्ता भवन्ति प्रतप्ता भवन्ति 'थुक्कारेति'ति महता शब्देन धूत्कुर्वन्ति 'देवोक्कलियं करेति'ति देवानां वातस्येवोत्कलिका देवोत्कलिका तां कुर्वन्ति, 'देवकहकहं करेति'ति प्राकृतानां देवानां प्रमोदभरवशतः स्वेच्छावचनैर्वोलकोलाहलो देवकहकहकस्तं कुर्वन्ति 'दुहदुहकं करेति' दुहदुहकमित्यनुकरणमेतत् ।

‘तप्यद्वयमाए पम्हलाए सुकुमालाए सुरभीए गंधकासाइयाए गायार् लूहइ’ इति तत्राथम-
 तथा—तस्यामलङ्कारसभायां प्रथमतयां पक्ष्मला च सा सुकुमार च पक्ष्मलसुकुमारा तथा सुरभ्या
 गन्ध काषायिक्या—सुरभिगन्धकाषायिक्यासुरभिगन्ध कषायप्रव्यपरिकर्मितालघुशाटिक्या
 गात्राणि रूक्षयन्ति, ‘नासानीसासवायवोज्झ’मिति नासिकानिशवासवातवाह्यमनेन ततश्चक्षणता-
 माह, ‘धक्खुहर’मिति चक्षुर्हरति—आत्मवशं नयति विशिष्टरूपातिशयकलितत्वात् इति चक्षुर्हरं
 ‘वण्ण-फरिसजुत्त’मिति वर्णेन स्पर्शेन चातिशयेनेति गम्यते युक्तं वर्णस्पर्शयुक्तं, ‘हयलालापेल-
 वाइरेग’मिति हयलाला—अश्वलाला तस्या अपि पेलवमतिरेकेण हयलालापेलवातिरेकं ‘नाम
 नाम्मैकार्थे समासो बहुल’मिति समासः ।

अतिविशिष्टमृदुत्वलघुत्वगुणोपेतमिति भावः, धवलं—श्वेतं, तथा कनकेन खचितानि—
 निच्छुरितानि अन्तर्कर्माणि—अञ्चलयोर्वानलक्षणांने यस्य तत् कनकं खचितान्तर्कर्म आकाश-
 स्फटिकं नामातिस्वच्छः स्फटिकविशेषस्तत्समप्रभं दिव्यं देवदूष्ययुगलं ‘नियंसेइ’ परिधत्ते परिधाय
 हारादीन्याभरणानि पिनह्यति, तत्र हारः—अष्टादशसरिकः अर्द्धहारो—नवसरिकः एकावली—
 विचित्रमणिका मुक्तावली—मुक्ताफलमयी रत्नावली—रत्नमयमणिकालिका प्रालम्बः—तपनीय-
 मयो विचित्रमणिरत्नभक्तिचित्र आत्मनः प्रमाणेन सुरमाण आभरण विशेषः, कुटकानि—कलाचि-
 काभरणानि त्रुटितानि—बाहुरक्षिकाः अङ्गदानि—बाह्याभरणविशेषाः दशमुद्रिकानन्तकं—
 हस्ताङ्गुलिसम्बन्धि मुद्रिकादशकं कुण्डले—कर्णाभरणे,—

—‘चूडामणि’मिति चूडामणिर्नाम सकलपार्थिवरत्नसर्वसारो देवेन्द्रमनुष्येन्द्रमूर्द्धकृतनिवासो
 निशेषामङ्गलाशान्तिरोगप्रमुखदोषापहारकारी प्रवरलक्षणोपेतः परममङ्गलभूत आभरणविशेषः
 ‘चित्तरयणसंकडं मउडमिति’ चित्राणि—नानाप्रकाराणि यानि रत्नानि तैः संकटश्चित्ररत्नसङ्कटः
 प्रभुतरत्ननिचयोपेत इति भावः, तं ‘दिव्यं सुमणदामं’ ति पुष्पमालां, ‘गंधिमे’ त्यादि, ग्रन्थिमं—ग्रन्थनं
 ग्रन्थस्तेन निर्वृतं ग्रन्थिमं ‘मावादिमः प्रत्ययः’ यत्सूत्रादिना ग्रन्थ्यते तद्ग्रन्थिममिति भावः, पूरिमं
 यत् ग्रथितं सत् वेष्टयते, तथा पुष्पलम्बूसको गण्डक इत्यर्थः, पूरिमं येन वंशशलाकामयं पञ्जरादि
 पूर्यते, संघातिमं यत् परस्परतो नालसंघातेन संघात्यते ॥

मू. (४३) तए णं से सूरियाभे देवे केसालंकारेण मञ्जालंकारेण आभरणालंकारेण वत्थालं-
 कारेण चउव्विहेण अलंकारेण अलंकियविभूसिए समाणे पडिपुन्नालंकारे सीहासणाओ अब्भुद्धेति
 २ अलंकारियसभाओ पुरच्छिमिल्लेण दारेणं पडिनिक्खमइरता जेणेव ववसायसभा तेणेव
 उवागच्छति ववसायसभं अणुपयाहिणीकरेमाणे २ पुरच्छिमिल्लेण दारेणं अणुपविसति, जेणेव
 सीहासनवरए जाव सत्रिसस्रे ।

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामानियपरिसोववन्नगा देवा पोत्थयरयणं उवणेति,
 तते णं से सूरियाभे देवे पोत्थयरयणं गिण्हति २ पोत्थयरयणं मुयइ २ पोत्थयरयणं विहाहेइ २
 पोत्थयरयणं वाएति पोत्थयरयणं वाएत्ता धम्मिय विसाय गिण्हति गिण्हित्ता पोत्थयरयणं वाएत्ता
 धम्मिय विसाय गिण्हति गिण्हित्ता पोत्थयरयणं पडिनिक्खमइ सीहासनातो अब्भुद्धेति अब्भुद्धेत्ता
 ववसायसभातो पुरच्छिमिल्लेण दारेणं पडिनिक्खमइरता,—

—जेणेव नंदा पुक्खरणी तेणेव उवागच्छति उवागच्छिता नंदापुक्खराण पुरच्छिमिल्लेणं तोरणेणं पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवएणं पच्चोरुहइ पच्चोरुहिता हत्यपादं पक्खालेति पक्खालिता आयतं चोक्खे परमसुइभूएणं गहं संयं रयधामय विमलं सालेलपुन्नं मत्तगयमुहा- गितिकुंभसमाणं भिंगारं पगेण्हति २ जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सतसहस्सपत्ताइं ताइं गेण्हति २ नंदातो पुक्खरिणीतो पच्चोरुहति पच्चोरुहिता जेणेव सिद्धायतने तेणेव पहारेत्थ गमणाए ।

सू. 'जेणेव ववसायसभा' इति व्यवसायसभानम व्यवसायनिबन्धनभूता सभा, क्षेत्रादेरपि कर्मोदयादिनिमित्तत्वात्, उक्तं च—

॥ १ ॥ "उदयवखेयक्खओवसमीवसमा जं च कम्पुणो भणिया ।

दब्बं खेतं कालं भायं च भव च संपप्पे ॥" ति ।

'पोत्थयरयणं सुयइ' इति उत्सङ्गे स्थानविशेषे वा उत्तमे इति द्रष्टव्यं, 'विहाडेइ' इति उद्घाटयति, 'धम्मियं ववसायं ववसइ' इति धार्मिकं—धर्मानुगतं व्यवसायं व्यवस्थिति, कर्तुमभिल- पतीति भावः ।

सू. (४४) तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलस आय- रक्खदेवसाहस्सीओ अण्णे य बहवे सूरियाभ जाव देवीओ य अप्पेगतिया देवा उप्पलहत्थगया जावसयसहस्सपत्तहत्थगया सूरियाभं जाव देवं पिड्डतो २ समणुगच्छंति ।

तए णं तं सूरियाभं देवं बहवे आभिओगिया देवा य देवीओ य अप्पेगतिया कलसहत्थगया जाव अप्पेगतिया धूवकडुच्चुयहत्थगता हट्टतुड्ड जाव सूरियाभं देवं पिड्डतो समणुगच्छंति ।

तए णं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव अण्णेहि य बहूहि य सूरियाभ जाव देवेहि य देवीहि य सखिं संपरियुडे सव्विहीए जाव नातियरवेणं जेणेव सिद्धायतणे तेणेव उवागच्छति २ सिद्धायतणं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविससि अणुपविसिता ।

जेणेव देवच्छंदए जेणेव जिनपडिमाओ तेणेव उवागच्छति २ जिनपडिमाणं आलोए पणामं केति २ लोमहत्थगं गिण्हति २ जिनपडिमाणं लोमहत्थएणं पमअइ पमअिता जिनपडिमाओ सुरभिणां गंधोदएणं ण्हाणेइ ण्हाणित्ता सरसेणं गोसीसचंदनणं गायाइं अणुलिंपइ अणुलिंपइत्ता सुरभिगंधकासाइएणं मल्लारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं वज्जारुहणं वत्थारुहणं आभरणारुहणं करेइ करित्ता आसत्तोसत्तविउलवहवग्यारियमल्लावमकलावं करेइ मल्लावमकलावं करेता कयग्गहयहियकरयलववमड्डविप्पमुक्केणं दसद्धवन्नेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजीवयारकलियं करेति करित्ता—जिनपडिमाणं पुरतो अच्छेहिं सण्हेहिं रययामएहिं अच्छरसातंदुलेहिं अड्डइ मंगले आसिहइ

तंजहा—सोत्थिय जाव दप्पणं, तयानंतरं च णं चंदप्पभरयणवइरवेलुलियविमलदंडं कंधणमणिरयणभत्तिचित्तं कालागुरुपवारकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमधमधंतगंधुत्तमाणुविद्धं च धूववड्डिं विणिप्पुयंतं वेरुलियमयं कडुच्चुयं पग्गहिय पयत्तेणं धूवं दाऊण जिणवराणं अड्डसयविसुद्धगन्ध- जुत्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महावित्तेहिं संथणइ २ सत्तइ पयाइं पच्चोसक्कइ २ ता—

—वामं जाणुं अवेइ २ ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहइ तिव्वुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि नवाडेइ २ ता ईसिं पच्चुण्ण मइ २ करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कड्ड एवं वयासी नमोत्थु णं अरहंताणं जाव संपत्ताणं, वंदइ नमंसइ २ ता जेणेव देवच्छंदए० जेणेव

सिद्धायतनस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसइ २ सिद्धायतनस्स बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्झइ, दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ, सरसेणं गोसीसचंदनेणं पंचगुलितलं मंडलगं आलिहइ २ कयग्गाहयगहियं जावपुंजीवयारकलियं करेइ करेत्ता धूवं दलयइ — जेणेव सिद्धायतनस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छति २ लोमहत्थगं परामुसइ २ ता दारचेडीओ य सालिभंजियाओ य वालरुवए य लोमहत्थएणं पमज्झइ २ ता दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ २ सरसेणं गोसीसचंदनेणं चच्चए दलयइ दलइत्ता पुप्फारुहणं मल्ला जाव आभरणारुहणं करेइ करेत्ता आसत्तोसत्त जाव धूवं दलयइ २ ता जेणेव दाहिणिल्ले दारे मुहमंडवे जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसइ २ ता बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्झइ २ ता दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ २ सरसेणं गोसीसचंदनेणं पंचगुलितलं मंडलगं आलिहइ २ कयग्गाहयगहियं जाव धूवं दलयइ २ ता —

—जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसइ २ ता दारचेडीओ य सालिभंजियाओ य वालरुवए य लोमहत्थेणं पमज्झइ २ ता दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदनेणं चच्चए दलयइ २ पुप्फारुहणं जाव आभरणारुहणं करेइ २ आसत्तोसत्त ० कयग्गाहयगहियं ० धूवं दलयइ २ ता जेणेव दाहिणिल्लमुहमंडवस्स उत्तरिल्ला खंभपंती तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थं परामुसइ २ ता थंभे य सालिभंजियाओ य वालरुवए य लोमहत्थएणं पम ० जहा चेव पच्चत्थिमिल्लस्स दारस्स जाव धूवं दलयइ २ ता —

—जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसति दारचेडीओ तं चेव सव्वं जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ २ ता दारचेडीओ य तं चेव सव्वं जेणेव दाहिणिल्ले पेच्छाघरमंडवे जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघर-मंडवस्स बहुमज्झदेसभागे जेणेव बइरामए अक्खाडए जेणेव मणिपेढिया जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसइ २ ता अक्खाडगं व मणिपेढियं व सीहासनं व लोमहत्थएणं पमज्झइ २ ता दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदनेणं चच्चए दलयइ, पुप्फारुहणं आसत्तोसत्त जाव धूवं दहेइ २ ता —

—जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे ० उत्तरिल्ले दारे तं चेव जं चेव पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव, दाहिणे दारे तं चेव, जेणेव दाहिणिल्ले चेइयधूमे तेणेव उवागच्छइ २ ता तूथं व मणिपेढियं व ० देव्वाए दगधाराए अब्भु ० सरसेण गोसीस ० चच्चए दलेइ २ पुप्फारु ० आसत्तो ० जाव धूवं दलेइ, जेणेव पच्चत्थिमिल्ला मणिपेढिया ।

जेणेव पच्चत्थिमिल्ला जिनपडिमा तं चेव, जेणेव उत्तरिल्ला जिनपडिमा तं चेव सव्वं, जेणेव पुरत्थिमिल्ला मणिपेढिया जेणेव पुरत्थिमिल्ला जिनपडिमा तेणेव उवागच्छइ २ तं चेव, दाहिणिल्ला मणिपेढिया दाहिणिल्ला जिनपडिमा तं चेव —

—जेणेव दाहिणिल्ल चेइयरुक्खे तेणेव उवागच्छइ २ तं चेव, जेणेव महिंदज्झए जेणेव दाहिणिल्ला नंदापुकखरणी तेणेव उवागच्छति लोमहत्थगं परामुसति तोरणे य तिसोवाणपडिरुवए सालिभंजि-याओ य वालरुवए य लोमहत्थएणं पमज्झइ दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदनेणं ० पुप्फारुहणं ० आसत्तोसत्त ० धूवं दलयति, सिद्धाययनं अणुपयाहिणीकरेमाणे जेणेव उत्तरिल्ला

नंदापुकखरिणी तेणेव उवागच्छति २ तं चेव —

—जेणेव उत्तरिल्ले चेइयरुक्खे तेणेव उवागच्छति, जेणेव उत्तरिल्ले चेइयधूमे तहेव, जेणेव पच्चत्थिमिल्लो पेढिया जेणेव पच्चत्थिमिल्लो जिनपडिमा तं चेव, उत्तरिल्ले पेच्छाघरमंडवे तेणेव उवागच्छति २ ता जा चेव दाहिणिस्सवत्तव्या सा चेव सब्बा पुरत्थिमिल्ले दारे, दाहिणिस्सो खंभपंती तं चेव सब्बं ।

जेणेव उत्तरिल्ले मुहमंडवे जेणेव उत्तरिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तं चेव सब्बं, पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव० उत्तरिल्ले दारे दाहिणिस्सो कंभपंती सेसं तं चेव सब्बं, जेणेव सिद्धायतनस्स उत्तरिल्ले दारे तं चेव ।

जेणेव सिद्धायतनस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ २ ता तं चेव, जेणेव पुरत्थिमिल्ले मुहमंडवे जेणेव पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ २ ता तं चेव, पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स दाहिणिस्सो दारे पच्चत्थिमिल्लो खंभपंती उत्तरिल्ले दारे तं चेव, पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव —

जेणेव पुरत्थिमिल्ले पेच्छाघरमंडवे, एव धूमे जिनपडिमाओ वेइयरुक्खा महिंदज्झया नंदा पुक्खरिणी तं चेव जाव धूवं दलयइ २ ता जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छति २ ता समं सुहम्म पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ २ ता —

—जेणेव माणवए चेइयखंभे जेणेव वइरामए गोलवट्टसमुग्गे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छइता लोमहत्थगं परामुसइ २ विरामए गोलवट्टसमुग्गए लोमहत्थेणं पमज्झइ २ वइराए गोलवट्टसमुग्गए विहाडेइ २ जिनसगहाओ लोमहत्थेणं पमज्झइ २ ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ पक्खालित्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहि य मल्लेहि य अस्सेइ धूवं दलयइ २ ता जिनसकहाआ वइरामएसु गोलवट्टस-मुग्गएसु पडिनिक्खिवइ माणवगं चेइयखंभं लोमहत्थएणं पमज्झइ दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदनेणं चच्चाए दलयइ, पुष्कारुहणं जाव धूवं दलयइ, —

—जेणेव सीहासने तं चेव, जेणेव देवसयणिजे तं चेव, जेणेव खुड्ढागमहिंदज्झए तं चेव, जेणेव पहरणकोसे चोप्पालए तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसइ २ ता पहरणकोसं चोप्पालं लोमहत्थएणं पमज्झइ २ ता दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदनेणं चच्चा दलेइ पुष्कारुहणं आसत्तोसत्त जाव धूवं दलयइ ।

जेणेव सभाए सुहम्माए बहुमज्झदेसभाए जेणेव मणिपेढिया जेणेव देवसयणिजे तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं परामुसइ देवसयणिजं च मणिपेढियं च लोमहत्थएणं पमज्झइ जाव धूवं दलयइ २ ता जेणेव उववायसभाए दाहिणिस्सो दारे तहेव अभिसेयसभासरिसं जाव पुरत्थिमिल्लो नंदा पुक्खरिणी, —

जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ २ ता तोरणे य तिसोवाणे य सालिभंजियाओ य चालरुवए य तहेव, जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ २ ता तहेव सीहासणं च मणिपेढियं च सेसं तहेव आययणसरिसं जाव पुरत्थिमिल्लो नंदा पुक्खरिणी जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ २ ता जहा अभिसेयसभा तहेव सब्बं, —

जेणेव ववसायसभा तेणेव उवागच्छइ २ ता तहेव लोमहत्थयं परामुसति पोत्थयरयणं

लोमहत्थएणं पमज्झइ पमज्झिता दिव्वाए दग्गधाराए अग्गेहिं वरेहि य गंधेहिं मझेहि य अज्जेति २ ता मणिपेढियं सीहासनच सेसं तं धेव, पुरत्थिमिज्जा नंदा पुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ २ ता तोरणे य तिसोवाणेय सालिभंजियाओ य वालरुवए य तहेव ।

जेणेव बलिपीढं तेणेव उवागच्छइ २ ता बलिविसअणं करेइ, आभिओगिए देवे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासीखिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सूरियाभे विमाणे सिंघाडएसु तिएसु चउक्कसु चच्चरेसु चउमुहेसु महापहेसु पागारेसु अट्टालएसु चरियासु दारेसु गोपुरेसु तोरणेसु आरामेसु उज्जाणेसु वनेसु वनराईसु काननेसु वनसंडेसु अच्चणियं करेह अच्चणियं करेत्ता एवमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह ।

तए णं ते आभिओगिया देवा सूरिभामेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा जाव पडिसुडिणित्ता सूरियाभे विमाणे सिंघाडएसु तिएसु चउक्कएसु चच्चरेसु चउमुहेसु महापहेसु पागारेसु अट्टालएसु चरियासु दारेसु गोपुरेसु तोरणेसु आरामेसु उज्जाणेसु वनेसु वनरातीसु काननेसु वनसंडेसु अच्चणियं करेइ २ ता ।

जेणेव सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति, तते णं से सूरियाभे देवे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ २ ता नंदापुक्खरिणिं पुरत्थिमिज्जेणं तित्तोयामपहिरुत्तएणं च्छोरुइनि २ ता हत्थपाए पक्खालेइ २ ता णंओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ जेणेव सभा सुधम्मा तेणेव पहारित्थ गमणाए ।

तए णं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयकूखदेवसाहस्सीहिं अत्रेहि य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमामिएहिं देवीहिं देवीहि य सद्धिं संपरिचुडे सच्चिदीए जाव नाइयरवेणं जेणेव सभा सुधम्मा तेणेव उवागच्छइ सभं सुधम्मं पुरत्थिमिज्जेणं दारेणं अणुपविसति २ अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ २ ता सीहासनवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने

बृ. 'अच्छरसात्तदुलेहिं' अच्छो रसो येषु ते अच्छरसाः, प्रस्यासन्नवस्तुप्रतिबिम्बाधारभूता इवातिनिर्मला इत्यर्थः, अच्छरसाश्च ते तन्दुलाश्चतः, दिव्यतन्दुलरिति भावः, 'पुष्पपुंजोवपारकलियं करित्ता' 'चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंड' मिति चन्द्रप्रभवज्जवैडूर्यमयो विमलो दण्डो यस्य स तथा ते, काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्रं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कसत्केन धूपेन उत्तमगन्धिनाऽ-नुविद्धा कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूपगन्धोत्तमानिविद्धा प्राकृतत्वात् पदव्यत्ययः धूपवर्ति विनिर्मुञ्चन्तं वैडूर्यमयं धूपकडुचुयं प्रगृह्य प्रयत्नतो धूपं दत्त्वा जिनवरेभ्यः, सूत्रे षष्ठी प्राकृतत्वात्, सप्ताष्टानि पदानि पश्चादपसृत्य दशाङ्गुलिमञ्जलिं मस्तके रचयित्वा प्रयत्नतो 'अडुसयवि-सुद्धगंयजुत्तेहि' न्ति विशुद्धो-निर्मलो लक्षणदोषरहित इति भावः यो ग्रन्थः-शब्दसंदर्भस्तेन युक्तानि, अष्टशतं च तानि विशुद्धग्रन्थयुक्तानि चतैः अर्थयुक्तैः-अर्थसारैरपुनरुक्तैर्महावृत्तैः, तथाविधदेवलब्धिप्रभाव एषः, संस्तौति संस्तुत्य वामं जानुं अञ्चति इत्यादिना विधिना प्रणामं कुर्वन् प्रणिपातदण्डकं पठति, तद्यथा-'नणोऽत्थु णमरिहंताण' मित्यादि, नमोऽस्तु 'ण' मिति वाक्यालङ्कारे देवादिभ्योऽतिशयपूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तेभ्यः, सूत्रे षष्ठी 'छट्ठीविभत्तीए भग्गइ चउत्थी' इति प्राकृतलक्षणवशात्, ते चार्हन्तो नामादिरूपा अपि सन्ति ततो भावार्हन्तपित्यर्थमाह-

'भगवद्भ्यः' भगः-समग्रैश्वर्यादिलक्षणः स एषामस्तीति भगवन्तस्तेभ्यः, आदि-धर्मस्य

प्रथमा प्रवृत्तिस्तत्करणशीलाः आदिकरास्तेभ्यः, तीर्यते संसारसमुद्रोऽनेनेति तीर्थं—प्रवचनं तत्करणशीलास्तीर्थकराः तेभ्यः, स्वयम्—अपरोपदेशेन सम्यग्वरबोधिप्राप्तया बुद्ध्या—मिथ्यात्वनिद्रापगमसंबोधेन स्वयंसंबुद्ध्यास्तेभ्यः ।

तथा पुरुषाणामुत्तमाः पुरुषोत्तमाः, भगवन्तो हि संसारमप्यावसन्तः सदा परार्थव्यसनेन उपसर्जनीकृतस्वार्था उचितक्रियावन्तोऽदीनभावाः कृतज्ञतापतयोऽनुपहृतचितादेवगुरुबहुमानिन इति भवन्ति पुरुषोत्तमास्तेभ्यः, तथा पुरुषाः सिंहा इव कर्मगजान् प्रति पुरुषमिहास्तेभ्यः, तथा पुरुषवरपुण्डरीकाणीव संसारजलासङ्गादिना कर्ममलाभावतो वा पुरुषेषु वरपुण्डरीकाणि तेभ्यः, तथा पुरुषवरगन्धहस्तिन इव परघक्रदुर्भिक्षमारिप्रभृतिक्षुद्रगजनिराकरणेनेति पुरुषवरगन्धहस्तिनस्तेभ्यः, तथा लोको—भव्यसत्त्वलोकः तस्य सकलकल्याणैकनिबन्धनतया भव्यत्वभावेनोत्तमा लोकोत्तमास्तेभ्यः, तथा लोकस्य यथा—योगक्षेमकृतो लोकनाथास्तेभ्यः, तत्र योगो बीजाधानोद्भेदपोषणकरणं क्षेमं च तत्तदुपद्रवाद्यभावापादनं, तथा लोकस्य—प्राणिलोकस्य पञ्चास्तिकायात्मकस्य वा हिता—हितोपदेशेन सम्यक्प्ररूपणया वा लोकहितास्तेभ्यः, तथा लोकस्य—देशनायोगस्य प्रदीपा देशनांशुभिर्यथावस्थितवस्तुप्रकाशका लोकप्रदीपास्तेभ्यः, तथा लोकस्य—उत्कृष्टमतेर्भव्यसत्त्वलोकस्य प्रद्योतनं प्रद्योतकत्वविशिष्टा ज्ञानशक्तिस्त्करणशीला लोकप्रद्योतकराः ।

तथा च भवन्ति भगवत्प्रसादात्तत्क्षणमेव भगवन्तो गणभृतो विशिष्टज्ञानसंपत्तिसमन्विता यद्वशाद् द्वादशाङ्गमारचयन्तीति, तेभ्यः, तथा अभयं—विशिष्टमात्मनः स्वास्थ्यं, निश्चयसधर्मभूमिक निबन्धनभूता परमा धृतिरिति भावः, ततः अभयं ददतीत्यभयदास्तेभ्यः, सूत्रे च कः प्रत्ययः स्वार्थिकः प्राकृतलक्षणवशात्, एवमन्यत्रापि, तथा चक्षुरिव चक्षु—विशिष्ट आत्मधर्म तत्त्वावबोधनिबन्धनः श्रद्धास्वभावः, श्रद्धाविहीनस्याचक्षुष्मत इव रूपं तत्त्वदर्शनायोगात्, तद् ददतीति चक्षुर्दास्तेभ्यः, तथा मार्गो—विशिष्टगुणस्यानावाप्तिप्रगुणः स्वरसवाही क्षयोपशमविशेषस्तं ददतीति मार्गदाः

तथा शरणं—संसारकान्तरगतानामतिप्रबलरागादिपीडितानां समाश्वासनस्थानकल्पं तत्त्वचिन्तारूपमध्यवसानं तद् ददतीति शरणदास्तेभ्यः, तथा बोधि—जिनप्रणीतधर्मप्राप्तिस्तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणसम्यग्दर्शनरूपा तां ददतीति बोधिदास्तेभ्यः, तथा धर्म—चारित्र्यरूपं ददतीति धर्मदास्तेभ्यः, कथं धर्मदा ? इत्याह—धर्मं दिशन्तीति धर्मेशकास्तेभ्यः, तथा धर्मस्य नायकाः—स्वामिनस्तद्वशीकरणभावात् तत्फलपरिभोगाच्च धर्मनायकाः तेभ्यः, धर्मस्य सारथय इव सम्यक् प्रवर्तनयोगेन धर्मसारथयस्तेभ्यः, तथा धर्म एव वरं—प्रधानं चतुरन्तहेतुत्वात् चतुरन्तं चक्रमिव चतुरन्तचक्रं तेन वर्तितुं शीलं येषां ते येषां ते तथा तेभ्यः, तथा अप्रतिहते—अप्रतिस्खलिते क्षायिकत्वात् वरे—प्रधाने ज्ञानदर्शने घरन्तीति अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरास्तेभ्यः ।

तथा छादयन्तीति छद्म—घातिकर्मचतुष्टयं व्यावृत्तम्—अपगतं छद्म येभ्यस्ते व्यावृत्तच्छादानस्तेभ्यः तथा रागद्वेषकषायेन्द्रियपरीषहोपसर्गघातिकर्मशूत्रन् स्वयं जितवन्तोऽन्यांश्च जापयन्तीति जिनाः जापकास्तेभ्यो जिनेभ्यो जापकेभ्यः, तथा भवार्णवं स्वयं तीर्णवन्तोऽन्यांश्च तारयन्तीति तीर्णास्तारकास्तेभ्यः, तथा केवलवेदसा अवगतत्वा बुद्ध्या अन्यांश्च बोधयन्तीति बोधकास्तेभ्यः, मुक्ताः कृतकृत्या निष्ठितार्था इति भावस्तेभ्योऽन्यांश्च मोचयन्तीति मोचकास्तेभ्यः, सर्वज्ञेभ्यः सर्वदर्शिभ्यः, शिवंसर्वोपद्रवरहितत्वात् अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रयाऽपोहात्

अरुजं शरीरमनसोरभावेनधिव्याध्यसम्भवात् अनन्तं केवलात्मनाऽनन्तत्वात् अक्षयं विनाश-
कारणमावात् अव्याबाधं केनापि बाधयितुमशक्यममूर्तत्वात् न पुनरावृत्तिर्यस्मात् तदपुनरावृत्ति
सिद्ध्यन्ति-निष्ठितार्था भवन्त्यस्यामिति सिद्धि-लोकान्तक्षेत्रलक्षणा सैव गम्यमानत्वात् गति
सिद्धिगतिरेव नामधेयं यस्य तत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं तत्संप्राप्तेभ्यः, एवं प्रणिपातदङ्कं
पठित्वा ।

ततो 'बंदइ नमंसइ' इति वन्दते ताः प्रतिमाश्चैत्यवन्दनविधिना प्रसिद्धेन, नमस्करोति
पश्चादग्निधानादियोगेनेत्येके, अन्ये त्वभिदधति-विरतिमतामेव प्रसिद्धश्चैत्यवन्दनविधिरन्येषां
तथाऽभ्युपगमपुरस्सरकायव्युत्सर्गसिद्धेरेति वन्दते सामान्येन नमस्करोति आशयवृद्धेरभ्युत्थान-
मस्कारेणेति, तत्त्वमत्र भगवन्तः परमर्षयः केवलिनो विदन्ति, अत ऊर्ध्वं सुगमं केवलं भूयान्
विधिविषयो वाचनाभेद इति यथावस्थितवाचनाप्रदर्शनार्थं विधिमात्रमुपदर्शयते-तदनन्तरं
लोमहस्तकेन देवच्छन्दकं प्रमार्जयति पानीयधारया अभ्युक्षति, अभिमुखं सिद्धतीत्यर्थः, तदनन्तरं
गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलं ददाति, ततः पुष्पारोहणादि धूपदहनं च करोति, तदनन्तरं
सिद्धायतनबहुमध्यदेशभागे उदकधाराभ्युक्षणचन्दनपञ्चाङ्गुलितलप्रदानपुष्पपुञ्जोपचारधूपदानादि
करोति, ततः सिद्धायतनदक्षिणद्वारे समागत्य लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन द्वारशाखे शालिमञ्जिका-
व्यालरूपाणि च प्रमार्जयति, तत उदकधारयाऽभ्युक्षत्रणं गोशीर्षचन्दनचर्चापुष्पाधारोहणं धूपदानं
करोति ।

ततो दक्षिणद्वारेण निर्गत्य दक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागे लोमहस्तकेन
प्रमाज्योदकधाराभ्युक्षणं चन्दनपञ्चाङ्गुलितलप्रदानपुष्पपुञ्जोपचारधूपदानादि करोति, कृत्वा
पश्चिमद्वारे समागत्य पूर्ववत् द्वारार्चनिकां करोति कृत्वा च तस्यैव दक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्योत्तर-
स्यां स्तम्भपङ्क्तौ समागत्य पूर्ववत् द्वारार्चनिकां विधत्ते, इह यस्यां दिशि सिद्धायतनादिद्वारं तत्रैतदस्य
मुखमण्डपस्य स्तम्भपङ्क्ति, ततस्तस्यैव दक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य पूर्वद्वारे समागत्य तत्पूजां
करोति, कृत्वा तस्य दक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य दक्षिणद्वारे समागत्य पूर्ववत्पूजां विधाय तेन
द्वारेण विनिर्गत्य प्रेक्षागृहमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागे समागत्याक्षपाटकं मणिपीठिकां सिंहासनं
च लोमहस्तकेन प्रमाज्योदकधारायाऽभ्युक्ष्य चन्दनचर्चापुष्पपूजाधूपदानानि कृत्वा तस्यैव
प्रेक्षामण्डपस्य क्रमेण पश्चिमोत्तरपूर्वदक्षिणद्वाराणामर्चनिकां कृत्वा दक्षिणद्वारेण विनिर्गत्य चैत्यस्तूपं
मणिपीठिकां च लोमहस्तकेन प्रमाज्योदकधारायाऽभ्युक्ष्य सरसेन गोशीर्षचन्दनकन पञ्चाङ्गुलितलं
दत्त्वा पुष्पाधारोहणं च विधाय धूपं ददाति ।

ततो यत्र पाश्चात्या मणिपीठिका तत्रागच्छति, तत्रागत्यालोके प्रणामं करोति, कृत्वा
लोमहस्तकेन प्रमार्जनं सुरभिगन्धोदकेन स्नानं सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्रानुलेपनं देवदूष्य-
युगलपरिधानं पुष्पधारोहणं पुरतः पुष्पपुञ्जोपचारं धूपदानं पुरतो दिव्यतन्दुलैरष्टमङ्गलकालेखन-
मद्योतरशतवृत्तैः स्तुतिं प्रणिपातदण्डकपाठं च कृत्वा वन्दते नमस्यति ।

त तएवमेव क्रमेण उत्तरपूर्वदक्षिणप्रतिमा नामभ्यर्चनिकां कृत्वा दक्षिणद्वारेण विनिर्गत्य
दक्षिणस्यां दिशि यत्र चैत्यवृक्षः तत्र समागत्य चैत्यवृक्षस्य द्वारवदर्चनिकां करोति, ततो महेन्द्रध्वजस्य
ततो यत्र दक्षिणात्या नन्दा पुष्करिणी तत्र समागच्छति, समागत्य तोरणत्रिसोपानप्रतिरूपकग-

तशालभञ्जिकाव्यालकरूपाणां लोमहस्तकेन प्रमार्जनं जलधारयाऽभ्युक्षणं चन्दनचर्चा पुष्पाधारोहणं धूपदानं च कृत्वा सिद्धायतनमनुप्रक्षिणीकृत्योत्तरस्यां नन्दापुष्करिण्यां समागत्य पूर्ववत्तस्या अर्चनिकां करोति, तत उत्तराहे मेहन्द्रध्वजे तदनन्तरमुत्तराहे चैत्यवृक्षे तत उत्तराहे चैत्यस्तूपे ततः पश्चिमोत्तरपूर्वदक्षिणजिनप्रतिमानां पूर्ववत् पूजां विधायोत्तराहे प्रेक्षागृहमण्डपे समागच्छति

तत्र दक्षिणात्यप्रेक्षागृमण्डपवत् सर्वा वक्तव्यता वक्तव्या, ततो दक्षिणस्तम्भपंकत्या विनिर्गत्योत्तराहे मुखमण्डपे समागच्छति, तत्रापि दक्षिणात्यमुखमण्डपवत् सर्वं पश्चिमोत्तर-पूर्वद्वारक्रमेण कृत्वा दक्षिणस्तम्भपंकत्या विनिर्गत्य सिद्धायतनस्योत्तरद्वारे समागत्य पूर्ववदर्चनिकां कृत्वा पूर्वद्वारेण समागच्छति, तत्रार्चनिकां पूर्ववत् कृत्वा पूर्वस्य मुखमण्डपस्य दक्षिणद्वारे पश्चिमस्तम्भपंकत्योत्तरपूर्वद्वारेषु क्रमेणोक्तरूपां पूजां विधाय पूर्वद्वारेण विनिर्गत्य पूर्वप्रेक्षागृहमण्डपे समागत्य पूर्ववत् द्वारमध्यभागदक्षिणद्वारपश्चिमस्तम्भपंकत्योत्तरपूर्वद्वारेषु पूर्ववदर्चनिकां करोति

ततः पूर्वप्रकारेणैव क्रमेण चैत्यस्तूपजिनप्रतिमाचैत्यवृक्षमेहन्द्रध्वजनन्दापुष्करिणीनां, ततः सभायां सुधर्मायां पूर्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्य यत्रैव मणिपीठिका तत्राऽऽगच्छति, आलोके च जिनप्रतिमानां प्रणामं करोति, कृत्वा यत्र माणकचैत्यस्तम्भो यत्र वज्रमया गोलवृत्ताः समुद्रगकाः तत्रागत्य समुद्रगकान् गृह्णाति, गृहीत्वा विघाटयति विघाटय च लोमहस्तकं परामृश्य तेन प्रामज्योदकधारया अभ्युक्ष्यं गोशीर्षचन्दनेनानुलिम्प्रति ततः प्रधानैर्गन्धमालैरत्यति धूपं दहति तदनन्तरं भयोऽपि वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्रगेषु प्रतिनिक्षिपति, प्रतनिक्षिप्यतान् वज्रमवान् गालवृत्त-समुद्रगकान् स्वस्थानं प्रीतीनीक्षपीत, तेषु पुष्पगन्धमपवाभरणानि चारपियात्, ततो लोमहस्तकेन माणकचैत्यस्तम्भं प्रामज्योदकधारयाऽभ्युक्षणचन्दनचर्चापुष्पाधारोपणं धूपदानं च करोति, कृत्वा च सिंहासनप्रदेशे समागत्य मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य च लोमहस्तकेन प्रमार्जनादिरूपां पूर्वदर्चनिकां करोति, कृत्वा यत्र मणिपीठिका यत्र च देवशयनीयं तत्रोपागत्य मणिपीठिकाया देवशयनीयस्य च द्वारद्वर्चनिकां करोति, तत् उक्तप्रकारेणैव क्षुल्लकेन्द्रध्वजे पूजां करोति, ततो यत्र चोत्थालको नाम प्रहरणकोशस्तत्र समागत्य लोमहस्तकेन परिधरत्नप्रमुखाणि प्रहरणरत्नानि प्रमार्जयति,

प्रामज्योदकधारयाऽभ्युक्षणं चन्दनचर्चा पुष्पाधारोपणं धूपदानं च करोति, तत सभायाः सुधर्माया बहुमध्यदेशभागेऽर्चनिकां पूर्ववत् करोति, कृत्वा सुधर्मायाः सभाया दक्षिणद्वारे समागत्य तस्य अर्चनिकां पूर्ववत् कुरुते, ततो दक्षिणद्वारेण विनिर्गच्छति, इत ऊर्ध्वं यथैव सिद्धायतन-नात्रिष्क्रमतो दक्षिणद्वारादिका दक्षिणनन्दापुष्करिणीपर्यवसाना पुनरपि प्रविशतः उत्तर-नन्दापुष्करिण्यादिका उत्तरद्वारान्ता ततो द्वितीयद्वारात्रिष्क्रमतः पूर्वद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करि-णीपर्यवसाना अर्चनिका वक्तव्यता सैव सुधर्मायां सभायामप्यन्यूनातिरिक्ता वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिण्या अर्चनिकां कृत्वा उपपातसभां पूर्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्य च मणिपीठिकाया देवशयनीयस्य तदनन्तरं बहुमध्यदेशभागे प्राग्द्वर्चनिकां विदधाति ।

ततो दक्षिणद्वारे समागत्य तस्यार्चनिकां कुरुते, अत ऊर्ध्वमत्रापि सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसानाऽर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करि-णीतोऽपक्रम्य हृदे समागत्य पूर्ववत् तोरणार्चनिकां करोति, कृत्वा पूर्वद्वारेणाभिषेकसभां प्रविशति,

प्रविश्य मणिपीठिकायाः सिंहासनस्याभिषेकभाण्डस्य बहुमध्यदेशभागस्य च क्रमेण पूर्ववदर्चनिकां करोति ।

ततोऽत्रापि सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसानाऽर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतः पूर्वद्वारेणालङ्कारिकसभां प्रविशति, प्रविश्य मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य बहुमध्यदेशभागस्य च क्रमेण पूर्वदर्चनिकां करोति, तत्रापि क्रमेण सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वाराऽऽदिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसानाऽर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतः पूर्वद्वारेण व्यवसायस्थं प्रविशति, प्रविश्य मुक्तकालं लोमहस्तकेन प्रपुज्योदकधारया अभ्युक्ष्य चन्दनेन चर्चयित्वा वरगन्धमाल्यैरर्चयित्वा पुष्पाद्यारोपणं धूपदानं च करोति, तदनन्तरं मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य बहुमध्यदेशभागस्य च क्रमेण पूर्वदर्चनिकां करोति ।

तदनन्तरमत्रापि सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसाना अर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतो बलिपीठे समागत्य तस्य बहुमध्यदेशभागवत् अर्चनिकां करोति, कृत्वा चाभियोगिकदेवान् शब्दापयति, शब्दापयित्वा एवमवादीत् ।

‘खिप्पामेवे’त्यादि सुगमं यावत् ‘तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति’ नवरं शुङ्गाटक- शुङ्गाटकाऽऽकृतिपथयुक्तं त्रिकोणं स्थानं त्रिकं यत्र रथ्यात्रयं मिलति, चतुष्कं चतुष्पथयुक्तं, चत्वरं-बहुरथ्यापातस्थानं, चतुर्मुखं यस्माच्चतुष्पदिदिक्षुपन्थानो निस्सरन्ति, महापथोः-राजपथः शेषः सामान्यः पन्थाः पन्थाः प्रकारः प्रतीः, अट्टालकाः-प्राकारस्योपरि बृत्त्याश्रयविशेषाः, चरिका अष्टहस्तप्रमाणो नगरप्राकारान्तरालमार्गद्वाराणि-प्रासादादीनां गोपुराणि-प्राकारद्वाराणि तोरणानि-द्वारादिसम्बन्धीनि आरमन्ते यत्र माधवीलतागृहादिषु दम्पत्यावित्यसावारामः, पुष्पादिमयवृक्षसंकुलमुत्सवादी बहुजनोपभोग्यमुद्यानं, सामान्यवृक्षवृन्दनगरासन्नं काननं, नगरविप्रकृष्टं वनम्, एकाऽनेकजातीयोत्तमवृक्षसमूहो वनखण्डः, एकजातीयोत्तमवृक्षसमूहो वनराजी ।

‘तएण’ मित्यादि, ततः सूर्याभदेवो बलिपीठे बलिविसर्जनं करोति, कृत्वा चोत्तरपूर्वानन्दापुष्करिणीमनुप्रदक्षिणीकुर्वन् पूर्वतोरणेनानुप्रविशति, अनुप्रविश्य च हस्ती पादौ प्रक्षालयति प्रक्षाल्य नन्दापुष्कारण्याः प्रत्यवतीर्य सामानिकादिपरिवारसहितः सर्वर्था यावद्दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण सूर्याभविमाने मध्यमध्येन समागच्छन् यत्र सुधर्मां समा तत्रागत्य तां पूर्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्य मणिपीठिकाया उपरि सिंहासने पूर्वाभिमुखो निषीदति ॥

मू. (४५) तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स अवरुत्तरेणं उत्तरपुरच्छिमेणं दिसिमाएणं चत्तारि य सामानियसाहस्सीओ चउसु भद्दासनसाहस्सीसु निसीयंति तए णं तस्स सूरियाभस्स देवसुस पुरत्थिमिच्छेणं चत्तारि अग्गमहिस्सीओ चउसु भद्दासनेसु निसीयंति ।

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणपुरत्थिमेणं अब्भित्तारियपरिसाए अट्ट देवसाहस्सीओ अट्टसु भद्दासनसाहस्सीसु निसीयंति, तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणेणं मज्झिमाए परिसाए दस देवसाहस्सीओ दससु भद्दासनसाहस्सीसु निसीयंति ।

तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरियाए परिसाए बारस देवसाहस्सीतो बारससु भद्दासनसाहस्सीसु निसीयंति, तए णं तरस सूरियाभस्स देवस्स पच्चत्थिमेणं

अथतःअणियाहिवइणो सत्तहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति ।

तए णं तस्स सूरियामस्स देवस्स चउदिसिं सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ सोलसहिं भद्दासनसाहस्सीहिं निसीयंति, तंजहा—पुरत्थिमिद्धेणं चत्तारि साहस्सीओ दाहिणेमं चत्तारि साहस्सीओ पच्चत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ ।

ते णं आयरक्खा सन्नद्धबद्धवम्भियकवया उप्पीलियसरासणपट्टिया पिणद्धगेविआ बद्धआविद्धविमलवरविधेयपट्टा गहियाउहपहरणा तिणयाणि तिसंधियाइं वयरामयाइं कोडीणि धणूइं पणिज्झ पडियाइयकंडकलावा नीलपाणिणो पीतपाणिणो रत्तपाणिणो चावपाणिणो चारुपाणिणो चम्पपाणिणो दंडपाणिणो खण्णपाणिणो पासपाणिणो नीलपीयरत्तचावयाह-चम्पदंडखण्णपासधरा आयरक्खा रक्खोवगया गुत्ता गुत्तपालिया जुत्ता जुत्तपालिया पत्तेयं २ समयओ विनयओ किंकरमूया चिद्धंति ॥

वृ. ततः प्रागुपदर्शितासंहासनक्रमेण सामानिकादय उपावेशन्ति, 'ते णं आयक्खा' इत्यादि, ते आत्मरक्षाः सन्नद्धबद्धवर्मिकवर्चा उत्पीडितशरासनपट्टिकाः पिनद्धग्रैवेया-ग्रैवेयकाभरणाः आविद्धविमलवरविरूपट्टा गृहीताऽऽयुधप्रहरणानितानि आदिमध्यावसानेषु नमनभावात् त्रिसन्धीनि आदिमध्यावसानेषु संधिभावात् वज्रमयकोटीनि धनूंषि अभिगृह्य ।

'परियाइयकंडकलावा' इति पर्याप्तकाण्डकलापा विचित्रकाण्डकलापयोगात्, केऽपि 'नीलपाणिणो' इति नीलः काण्डकलाप इति गम्यते पाणी येषां ते नीलपाणयः, एवं पीतपाणयो रक्तपाणयः चापं पाणी येषां ते चापपाणयः चारु—प्रहरणविशेषः पाणी येषां ते चारुपाणयः चर्म अंगुष्ठांगुल्योराच्छादनरूपं येषां ते चर्मपाणयः, एवं दण्डपाणयः खण्णपाणयः पाशपाणयः ।

एतदेव व्याचष्टे—यथायोगं नीलपीतर्तचापधारुचर्मदंडखण्णपाशधरा आत्मरक्षाः रक्षामुपगच्छन्ति तदेकचित्ततया तत्परायणा वर्तन्ते इति रक्षोपगाः गुप्ता न स्वामिभेदकारिणः, तथा गुप्ता—पराप्रवेश्या पालि—सेतुर्येषां ते गुप्तपालिकाः, तथा युक्ताः—सेवकगुणोपेततया उचितास्तथा युक्ताः—परस्परसंबद्धा नतु बृहदन्तरा पालिर्येषां ते युक्तपालिकाः, समयतः—आचारतः आचारेणेत्यर्थः विनयतश्च किंकरभूता इव तिष्ठन्ति, न खलुते किंकराः, किन्तु तेऽपि मान्याः, तेषामपि पृथगासननिपातनात्, केवलं ते तदानीं निजाचारपरिपालनतो विनीतत्वेन च तथाभूता इव तिष्ठन्ति, तत उक्तं किंकरभूता इवेति, 'तेहिं चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं, इत्यादि सुगमं, यावत् 'दिव्वाइं भोगभोगाइं मुंजमाणे विहरति' इति ॥

मू. (४६) सूरियामस्स णं भंते ! देवस्स केवइयं कालं ठिती पन्नत्ता ?, गोयमा ! चत्तारि पलिओवमाइं ठिती पन्नत्ता, सूरियामस्स णं भंते ! देवस्स सामाणियपरिसोववण्णगाणं देवाणं केवइयं कालं ठिती पन्नत्ता ?

गोयमा ! चत्तारि पलिओवमाइं ठिती पन्नत्ता, महिद्धीए महजुत्तीए महब्बले महायसे महासोक्खे महाणुभागे सूरियाभे देवे, अहो णं भंते ! सूरियाभे देवे महिद्धीए जाव महाणुभागे ।

वृ. 'सूरियामस्स णं भंते ! देवस्स केवइयं काल' मित्यादि सुगमं ।

मू. (४७) सूरियाभे णं भंते ! देवे णं सा दिव्वा देविद्धी सा दिवा देवजुई से दिव्वे देवानुभागे

किण्णा लद्धे किण्णा पत्ते किण्णा अभिसमन्नागए ? पुच्चभवे के आसी ? किं नामए वा को वा गुत्तेणं ? कयरंसि वा गामंसि वा जाव सन्निवेसंसि वा ?

किं वा दद्या किं वा भोद्धा किं वा किद्धा किं वा समायरित्ता कस्स वा तहारुवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सुद्धा निसम्म ? जण्णं सूरियाभेणं देवेणं सा दिव्वा देविही जाव देवाणुभागे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए ॥

श्रु. 'गामंसि वे' ति ग्रसते बुद्ध्यादीन् गुणान् यदिवा गम्यः शास्त्रप्रसिद्धानामष्टादशानां करणामिति ग्रामस्तस्मिन् 'नगरंसि वे' ति न विद्यते करो यस्मिन् तन्नगरं तस्मिन् निगमः—प्रभूततरवणिग्वर्गावासः राजाधिष्ठानं नगरं राजधानी पांशुप्राकारनिबद्धं छेदं कुल्लकप्राकारवेष्टितं कर्बटं अर्धगव्युततृतीयान्तर्ग्रामान्तररहितं मंडपं, 'पट्टणंसि वे' पट्टनं—जलस्थलनिर्गमप्रवेशः, उक्तं च—

॥ १ ॥

पट्टनं शकटगम्यं, घोटकैर्नीभिरेव च ।

नैभिरेव तु यद् गम्यं, पत्तनं तत्रचक्षते ॥

द्रोणमुखं—जलनिर्गमप्रवेशं, पत्तनमित्यर्थ, आकरो—हरिण्याकरादि आश्रमः तापसाव-सथोपलक्षित आश्रयविशेषः संबाधो—यात्रासमागतप्रभूतजननिवेशः सन्निवेशः—तथाविधप्राकृत-लोकनिवासः 'किं वा दद्धे' त्यादि, दत्त्वा अशनादि मुक्त्वा अन्तप्रान्तादि कृत्वा तपःशुभध्यानादि समार्चय प्रत्युपेक्षाप्रमार्जनादि ।

सूर्याभदेवस्य प्रकरणं समाप्तं

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादीता राजप्रश्नीयउपाङ्ग सूत्रे
सूर्याभदेवः वक्तव्यतयाः मलयगिरिआचार्य विरचिता टीका परिसमाप्ता ।

प्रदेशी राजन्-प्रकरणं

श्रु. (४८) गोयमाइ ! समणे भगवं महावीरं भगवं गोयमं आमंतेत्ता एवं वयासी—एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेय जंबुदीवे दीवे भारहे वासे केयइअद्धे नामे जनवए होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तत्थ णं केइयअद्धे जनवए सेयविया नामं नगरी होत्था, रिद्धत्थिमिय-समिद्धा जाव पडिरूवा ।

तीसे णं सेयवियाए नगरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभागे एत्थ णं मिगवने नामं उज्जाणे होत्था, रम्मे नंदनवनप्पगासे सव्वोउयफलसमिद्धे सुभसुरभिसीयलाए छायाए सव्वओ चेव समनुबद्धे पासादीए जाव पडिरूवे, एत्थ णं सेयवायिए नगरीए पएसी नामं राया होत्था, महयाहिम-वंत जाव विहरइ ।

अधम्मिए अधम्मिद्धे अधम्मक्खाई अधम्माणुए अधम्मपलोई अधम्मपज्जणणे अधम्म-सीलसमुयारे अधम्मणे चैव वित्तिं कप्पेमाणे हणछंदभिंदापवत्ताए चंडे रुद्धे खुद्धे लोहियपाणि साहस्सीए उक्कंचणवंचणमायानियडिकूडकवडसायिसंपओगबहुले ।

निस्सीले निव्वए निग्गुणे निम्मेरे निप्पञ्चक्खाणपोसहोववासे बहूणं दुपयचउप्पय-मियपसुपक्खीसिरिसवाण घायए बहाए उच्छेणयाए अधम्मकेऊ समुट्ठिए, गुरुणं नो अब्भुद्धेति

नो विनयं पउंजइ, समणं सयस्सवि य णं जनवयस्स नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेइ ॥

बृ. 'केइयअद्धे जणवए होत्था' केकयीनामार्द्ध—अर्धमात्रमार्यत्वेनेति गम्यते, सहि परिपूर्णो जनपदः, केवलमर्धमार्यमर्द्ध चानार्यमार्येण चेह प्रयोजनमित्युद्धमित्युक्तं, जनपद आसीत्, 'सब्बोउयफलसमिद्धे रम्मे नंदनवनप्पकामे' इत्यादि, सर्वर्तुः—सर्वर्तुमान्निधि एष्यः फलैश्च समृद्धिमतु, एवं रम्यं—रमणीयं नन्दनवनप्रतिमं शुभसुरभिशीतलया छायाया सर्वतः समनुबद्धं 'पासाईए' इत्यादि पदचतुष्टयं पूर्ववत् । 'महया हिमवन्ते' त्यादि राजवर्णनं प्राग्वत्, 'धम्मिए' इति धर्मेण चरति धार्मिको न धार्मिकः अधार्मिकः, तत्र सामान्यतोऽप्यधार्मिकः स्यादत आह—अधर्मिष्ठः—अधिशयेनाधर्मवान् अत एवाधर्मेण ख्यातिर्यस्यासावधर्मख्याति ।

'अधम्माणुए' इति अधर्ममनुगच्छति अधर्मानुगतः तथा अधर्ममेव प्रलोकते—परिभावयतीत्येवंशीलोऽधर्मप्रलोकी 'अधम्मप्पजणणे' इति अधर्मप्रकर्षेण जनयति—उत्पादयति लोकानामपीत्यधर्मप्रजननः अधर्मशीलसमुदाचारो न धर्मात् किमपि भवति तस्यैवाभावादित्येव—मधर्मेणैव वृत्ति—सर्वजन्तूनां यापनां कल्पयन् 'हणछिदभिंदापवत्तए' जहिं छिद्धिं भिंद्धिं इत्येवं प्रवर्तकोऽत एव लोहितपाणि—मारयित्वा हस्तयोरप्यप्रक्षालनात् अत एव पापः पापकर्मकारित्वात् चण्डः तीव्रकोपावेशात् रौद्रो निस्तृशकर्मकारित्वात् साहसिकः परलोकभयाभावात् ।

'उच्छंणवंचणमायानियडिक्ककवडसाइसंपओगबहुले' इति ऊर्ध्वं कंचन—मुक्तंचनं—हीनगुणस्य गुणोत्कर्षप्रतिपादनं वंचनं—प्रतारणं माया—परवंचनबुद्धि निवृत्ति—वकधृत्या गलकर्त्तकानामिवावस्थानं कूटम्—अनेकेषां मृगादीनां ग्रहणाय नानाविधप्रयोगकरणं कपटं नेपथ्यभाषाविपर्ययकरणं एभिर्गुणैश्चानादिभि सहतिशयेन यः संप्रयोगो—योगस्तेन बहुलः, अथवा सातिसंप्रयोगो नाम यः सातिशयेन द्रव्येण कस्तूरिकादिना अपरस्य संप्रयोगः, उक्तं च सूत्रकृताङ्गचूर्णिकृता—

॥ १ ॥

“सो होइ साइजोगो दव्वं ज छुहिय अन्नदव्वेसुं ।

दोसगुणा वयणेसु य अत्यविसंवायणं कुणइ ॥” इति ।

तत्संप्रयोगे बहुलः, अपरे व्याख्यानयन्ति—उत्कंचनं नाम उत्कोचा, निवृत्ति—वञ्चनप्रच्छादनकर्म सातिः—क्षान्त्यादिगुणाभावात् निर्मर्यादः परीपरिहारादिमर्यादालोपित्वात् निष्प्रत्याख्यानपोषधोपवासः—प्रत्याख्यानपरिणामपर्वदिवसोपवासपरिणामाभावात्, बहूनां द्विपदचतुष्पदमृगपशुपक्षिसरिसृपानां घाताय—विनाशाय वधाय—ताडनाय उच्छादनाय—निर्मूलाभावीकरहणाय अधर्मरूपः केतुरिव—ग्रहविशेष इव समुत्थितः ।

न च गुरुणां—पित्रादीनामगच्छतानामभ्युत्तिष्ठति—अभिमुखमूर्ध्वं तिष्ठति, न च विनयं प्रयुंक्ते, नापि श्रमणब्राह्मणभिक्षुकाणामभ्युत्तिष्ठति, न च विनयं प्रयुंक्ते, नापि स्वकस्यापि—आत्मीयस्यापि जनपदस्यापि सम्यक्करभरवृत्तिं प्रवर्त्तयति ॥

मू. (४९) 'तस्स णं पएसिस्स रत्तो सूरियकंता नाम देवी होत्था, सुकुमालपाणिपाया धारिणीवण्णओ, पएसिणा रत्ता साद्ध अनरत्ता अविरत्ता इद्धे सद्धे रुवे जाव विहरइ ॥

बृ. तस्स णं पएसिस्स रत्तो सूरिकंता नाम देवी होत्था, सुकुमालपाणिपाया इत्यादि देवीवर्णनं

प्राग्बत् । प्रदेशिना राज्ञा सार्द्धमनुरक्ता अविरक्ता—कथञ्चिद्विप्रियकरणेऽपि विरागाभावात् ।

मू. (५०) तस्स णं पएसिया रन्नो जेठ्ठे पुत्ते सूरियकंताए देवीए अत्तए सूरियकंते नाम कुमारे होत्था, सुकुमालपाणिपाए जाव पडिस्सवे ।

से णं सूरियकंते कुमारे जुवरायावि होत्था, पएसिस्स रन्नो रञ्जं च रङ्गं च बलं च वाहणं च कोसं च कोष्ठागारं च अंतेउरं च जनवयं च सयमेव पञ्चवेक्खमाणे २ विहरइ ।

बृ. कुमारवर्णनं 'सुकुमालपाणिपाए' इत्याद जाव 'सुन्दरे' इति, अत्र यावत्करणात् 'अहो'नपीर्थादियसरीरं लब्धञ्छणदंजणपुष्पावधेए भा'पुम'परमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुन्दरंगे ससिसोमाकारे कंते पियदरिसणे सुखवे' इति द्रष्टव्य, एतच्च देवीवर्णकवत् स्वयं परिभावनीयं ।

स च सूर्यकान्तो नाम कुमारो युवराजा अभूत्, प्रदेशिनो राज्ञो राज्यं—राष्ट्रादिसमुदायात्मकं राष्ट्रं च—जनपदं च बलं च—हस्त्यादिसैन्यं वाहनं च वेगसरादिकं कोशं च—भाण्डागारं कोष्ठागारं च—धान्यगृहं पुरं च—नगरमन्तःपुरं च—अवरोधं चात्मनैव—स्वयमेव समुद्रेक्षमाणो—व्यापारयन्

मू. (५१) तस्स णं पएसिस्स रन्नो जेठ्ठे भाउयवयंसए चित्ते नामं सारही होत्था अहे जाव बहुजनस्स अपरिभूए सामदंडभेयउवप्पयाणअत्थसत्थईहामइविसारए उत्पत्तियाए वेणलियाए कम्मयाए पारिणामियाए घउव्विहाए बुद्धीए उववेइ ।

पएसिस्स रन्नो बहुसु कञ्जेसु य कारणेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य गुज्जेसु य रहस्सेसु य व्यवहारेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिजे मेढी पमाणं आहारे आलंबणं चक्खू मेढिभूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए सव्वङ्गाणसव्वभूमियासु लद्धपच्चए विदिन्नविचारे रअधुराचितए आधि होत्था ।

बृ. 'चित्ते नाम सारही होत्था अहे दित्त' इति आद्यः—समृद्धो दोषः—कान्तिमान् वित्तः—प्रतीतो यावत्करणात् 'विलम्बणसयणासणजाणवाहणाइण्णे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगणभूते बहुधनबहुजायखवरयए विच्छड्डियपउरभत्तपाणे' इति परिग्रहः, अस्य व्याख्या राजवर्णकवत् परिभावनीया, 'बहुजनस्स अपरिभूए' राजमान्यत्वात् स्वयं च जात्यक्षत्रियत्वात्, 'सामभेयदंडउवप्पयाणअत्थसत्थईहामइविसारए' इति, सामभेददण्डोपप्रदानलक्षणानां नीतीनाम- रथशास्त्रस्य अर्थोपायव्युत्पादनग्रन्थस्य ईहा—विमर्शस्तद्विधानाम मतिरीहामतिस्तया विशारदो—विचक्षणः सामभेददण्डोपप्रदानार्थशास्त्रेहामतिविशारदः उत्पत्तिक्या—अर्द्धश्रुताननुभूत-विषयाकस्माद्भवन्शीलया वैनयिक्या—विनयलभ्यशास्त्रार्थसंस्कारजन्यया कर्मजया—कृषिवाणिज्यादिकर्मभ्यः संप्रभावया पारिणामिक्या—प्रायोद्योविषाकन्यया एवरूपया घतुर्विधया बुद्ध्या उपपेतः ।

प्रदेशिनो राज्ञो बहुषु कार्येषु—कर्तव्येषु कारणेषु—कर्तव्योपाये, कुटुम्बेषु स्वकीयपरकीयेषु विषयभूतेषु मन्त्रेषु—राज्याचिन्तारूपेषु गुह्येषु—बहिर्जनाप्रकाशनोद्येषु रहस्येषु—तेष्वेवापडक्षीणेषु 'निश्चयेषु' निश्चीयंते इति निश्चयाः—अवश्यकरणीयाः कर्तव्यविशेषास्तेषु व्यवहारेषु—आवाहनविसर्जनादिरूपेषु आपृच्छनीयः—सकृत् पृच्छनीयः प्रतिपृच्छनीयः—असकृत् पृच्छनीयः, कमिति ?, यतोऽसौ 'मेढी' इति मेढी—खलकमध्यवर्तिस्थूणा यस्यां नियमिता गोपंक्तिर्धान्यं ग्राहयति तद्वद् यमालम्ब्य सकलं मन्त्रिमण्डलं मन्त्रणीयान् अथान् यमिव विवेचयति स मेढि

तथा प्रमाणं—प्रत्यक्षादि तद्वन् यस्यददृष्टानामर्थानामव्यभिचारित्वेन तत्रैव मान्त्रणा प्रवृत्तिनिवृत्तिभावात् स प्रमाणः, आधार आधेयस्येव सर्वकार्येषु लोकानामुपकारित्वात्, तथा

‘आलम्बनं’ रक्षादितद्वत् आपदगर्तादिनिस्तारकत्वात् आलम्बनं, तथा चक्षु—लोचनं तद्वद्भोकस्य यो विविधकार्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिनिवृत्ति विषयदर्शक स चक्षु, एतदेव प्रपञ्चयति—‘मेढिभूए’ इत्यादि, अत्र भूतशब्द औपम्यार्थः, मेढिसदृश इत्यर्थः, ‘सव्वद्वाणसव्वभूमियासु लद्धपव्वए’ इति, सर्वेषु स्थानेषु—कार्येषु संधिविग्रहादिषु सर्वासु भूमिकासु—मन्थमात्वादित्थानरूपासु लब्धः—उपलब्धः प्रत्ययः—प्रतीति अविसंवादवचनता यस्य स तथा, ‘निद्धण्णविज्जासे’ इति वितीर्णो— राज्ञाऽनुज्ञातो विचारः अवकाशो यस्य विश्वसनीयत्वात् स वितीर्णविचारः सर्वकार्यादिष्विति प्रकृतं, किं बहुना ?—राज्यधुराधिस्तकश्चापि—राज्यनिर्वाहकश्चाप्यभवत् ।

मू. (५२) तेणं कालेणं तेणं समएणं कुणाला नाम जनवए होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तत्थ णं कुणालाए जनवए सावत्थी नाम नयरी होत्था रिद्धत्थिमियसमिद्धा जाव पडिरुवा ।

तीसे णं सावत्थीए नगरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए कोट्टए नामंचेइए होत्था, पोराणे जाव पासादीए ४, तत्थ णं सावत्थीए नयरीए पएसिस्स रन्नो अंतेवासी जियसत्तु नामं राया होत्था, महयाहिमवंत जाव बिहरइ ।

तएणं सेपसी राया अन्नया कयाइ महत्थं महत्थं महरिहं विउलं रायारिहं पाहुडं सज्जावेइ, सज्जावित्ता चित्तं सारहिं सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छं णं चित्ता ! तुमं सावत्थि नगरिं जियसत्तुस्स रन्नो इमं महत्थं जाव पाहुडं उवणेहि, जाइं तत्थ रायकज्जाणि य रायकिज्जाणि य रायनीतीओ य रायववहारा य ताइं जियसत्तुणा सद्धिं सयमेव पसुवेकखमाणे विहराहितिकइ विसज्जिए ।

तए णं से चित्ते सारही पएसिणा रन्ना एवं वुत्ते सभाणे हइ जाव पडिसुणेत्ता तं महत्थं जाव पाहुडं गेण्हइ, पएसिस्स रन्नो जाव पडिनिक्खमइ २ ता सेयवियं नगरिं मज्झमज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छति उवागच्छित्ता तं महत्थं जाव पाहुडं ठवेइ, कोट्टुबियपुरिसे सद्दावेइ २ ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो ! देवाणुप्पिया ! सच्छत्तं जाव चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवड्डवेह जाव पद्दप्पिणह ।

तए णं ते कोट्टुबियपुरिसा तहेव पडिसुणिता खिप्पामेव सच्छत्तं जावजुद्धसज्जं चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवड्डवेन्ति, तमाणत्तियं पद्दप्पिणंति, तए णं से चित्ते सारही कोट्टुबियपुरिसाण अंतिए एयमइं जाव हियाए ण्हाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सन्नद्धवद्धवम्मियकवए उप्पोलियसरासणपडिए पिणिद्धगेविज्जे बद्धआविद्धविमलयरविंधपड्ढे गहियाउहपहरणेत्तं महत्थं जाव पाहुडं गेण्हइ २ ।

जेणेव चाउग्घंटं आसरहे तेणेव उवागच्छइ २ चाउग्घंटं आसरहं दुरुहेति, बहुहिं पुरिसेहिं सन्नद्ध जाव गहियाउहपहरणेहिं सद्धिं संपरिवुडे सकोरिंटमल्लादामेणं छत्तेणं धरेज्जमाणेणं २ महया भडवडगररहपहकरविंदपरिक्खित्ते साओ गिहाओ निग्गच्छइ सेयवियं नगरिं मज्झमज्झेणं छइ २ ता सुहेहिं वासेहिं पायरासेहिं नाइविकिट्ठेहिं अंतरा वासेहिं वसमाणे २ कैइयअद्धस्स जमवयस्स मज्झमज्झेणं जेणेव कुमालाजनवए ।

जेणेव सावत्थी नयरी तेणेव उवागच्छइ २ ता सावत्थीए नयरीए मज्झमज्झेणं अनुपविसइ, जेणेव जियसत्तुस्स रन्नो गिहे जेणेव बाहिरिया उवड्डाणसाला तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए

वृ. 'केसीनामं कुभारसमणे जाइसंपन्ने' इत्यादि, जातिसंपन्नः—उत्तममातृपक्षयुक्त इति प्रतिपत्तव्यम्, अन्यथा मातृपितृपक्षसंपन्नत्वं पुरुषमात्रस्यापीति नास्योत्कर्ष कश्चिदुक्तो भवति, उत्कर्षाभिधानार्थं चास्य विशेषणकलापोपादानं चिकीर्षितमिति, एवं कुलसंपन्नोऽपि नवरं कुलं—पितृपक्षः बलं—संहननविशेषसमुत्पन्नः प्राणः रूपम्—अनुपमं शरीरसौन्दर्यं विनयादीनि प्रतीतानि, नवरं लाघवं—द्रव्यतोऽल्पोपधित्वं भावतो गौरवत्रयत्यागः 'लज्जा' मनोवाङ्मायसंयमः

'ओयंसी'ति ओजो—मानसोऽवष्टम्भस्तद्वान् ओजस्वी तेजः—शरीरप्रभा तद्वान् तेजस्वी 'वचो' वचनं सौभाग्याद्युपेतं यस्यास्ति स वचस्वी अथवा वर्च—तेजः प्रभाव इत्यर्थस्तद्वान् वर्चस्वी यशस्वी—ख्यातिमान्, इह च विशेषणचतुष्टयेऽप्यनुस्वारः प्राकृतत्वात्, जितक्रोध इत्यादि तु विशेषणसप्तकं प्रतीतं, नवरं क्रोधादिजय उदयप्राप्तक्रोधदिविफलीकरणतोऽवसेयः, तथा जीवितस्य—प्राणधोरणसु आशाः वाञ्छा मरणाद्भयं ताभ्यां विप्रमुक्तो जीविताशामरण-भयविप्रमुक्तः, तदुभयोपेक्षक इत्यर्थः ।

तथा तपसा प्रधानः—उत्तमः शेषमुनिजनापेक्षया तपो वा प्रधानं यस्य स तपःप्रधानः, एवं गुणप्रधानं नवरं पुण्यं—संयमपुण्यं, एतेन च विशेषणद्वयेन तपःसंयमौ पूर्वबद्धाभिनवयोः कर्मणो निर्जसनुपादानहेतू मोक्षसाधने मुमुक्षूमाप्नुयादेयौ प्रदर्शितौ, गुणप्राधान्यप्रपञ्चनार्थ-मेवाह 'करणपहाणे' इति यावत् 'चरित्तपहाणे' इति, करणं—पिण्डविशुद्ध्यादि, उक्तञ्च—

॥ १ ॥

“पिण्डविसोही समिई भावन पडिमा य इंदियनिरोहो ।

पडिलेहण गुत्तीओ अभिग्गहा चेव करणं तु ॥”

—चरणं—महाब्रतादि, उक्तञ्च—

॥ १ ॥

वय समणधम्म संजम वेयावच्चं च बंभगुत्तीओ ।

नामाइतियं तव कोहनिग्गहाई घरणमेयं ॥

निग्रहः—अनाचारप्रवृत्तेर्निषेधनं । निश्चयः—तत्त्वानां निर्णयः विहितानुष्ठानेष्ववश्य-मभ्युपगमो वा आर्जवं—मायानिग्रहो लाघवं—क्रियासु दक्षत्वं क्षान्ति—क्रोधनिग्रहः गुप्ति—मनोगुप्त्या-यादिका मुक्ति—निर्लोभता विद्या—प्रज्ञप्तयादिदेवताऽधिष्ठिता वर्णानुपूर्वः मन्त्रा—हरिणेगमेभ्योदि-देवताधिष्ठिताः अथवा ससाधना विद्या साधनरहिता मन्त्रा, ब्रह्मचर्यं—वस्तिनिरोधः सर्वमेव वा कुशलानुष्ठानं वेदः—आगमो लौकिकलोकोत्तरिककुप्रावचनिकभेदभिन्नः ।

नया—नैगमादयः सप्त प्रत्येकं शतविद्या, नियमा—विधिना अभिग्रहविशेषाः सत्यं—भूतहितं वचः शौचं—द्रव्यतो निर्लेपता भावतोऽनवद्यसमाचारता ज्ञानं—मत्यादि दर्शनं—सम्यक्त्वं चारित्रं—बाह्यं सदनुष्ठानं, यच्चेह चरणकरणग्रहणेऽपि आर्जवादिग्रहणं तत् आर्जवादीनां प्राधान्यख्यापनार्थं, ननु जितक्रोधत्वादीनामार्जवादीनां च कः प्रतिविशेषः ?

उच्यते, जितक्रोधादिविशेषणेषु तदुदयविफलीकरणं मार्दवप्रधानादिषु उदयनिरोधः, अथवा यत एव जितक्रोधादि अत एव क्षमादिप्रधान इत्येवं हेतुहेतुमद्भावाद् विशेषः, तथा ज्ञानसम्पन्न इत्यादौ ज्ञानादिमत्वमात्रमुक्तं ज्ञानप्रधान इत्यादौ तद्वृत्तां मध्ये तस्य प्राधान्यमत्येवम-न्यत्राप्यपीनरुक्त्यं भावनीयं, तथा 'ओराले' इति उदारः—स्फाराकारः 'घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी ओच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेउलेसे घउहसपुव्वी घउनाणोवगए' इति पूर्ववत्,

‘पंचहिं अगारसएहिं’ इत्यादिकं वाच्यं।

मू. (५४) तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडगतिथच्चउक्कचच्चरचउमुहमहापहपहेसु महया जनसद्देइ वा जनबूहेइ वा जनकलकलेइ वा जनबोलेइ वा जनउम्मीइ वा जनउक्कलियाइ वा जनसन्निधाएइ वा जाव परिसा पञ्जुवासइ ।

तए णं तस्स सारहिस्स तं महाजनसदं च जनकलकलं च सुणेत्ता य पासेत्ता य इमेयास्सवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्झित्था, किण्णं अज्झ जाव सावत्थीए नयरीए इंदमहेइ वा खंदमहेइ वा रुंदमहेइ वा मउंदमहेइ वा नागमहेइ वा भूयमहेइ वा जक्खमहेइ वा थूभमहेइ वा चेइयमहेइ वा रुक्खमहेइ वा गिरिमहेइ वा दरिमहेइ वा अगडमहेइ वा नईमहेइ वा सरमहेइ वा सागरमहेइ वा

जं णं इमे बहवे उग्गा भोगा राइत्रा इक्खागा खत्तिया नाया कोरव्वा जाव इब्भा इब्भपुत्ता ण्हाया कयबलिकम्मा जहोववाइए जाव अप्पेगतिया हयगया जाव अप्पेगतिया गयगया पायचारविहारेणं महया२ वंदावंदएहिं निग्गच्छंति, एवं संपेहेइ २ कंचुइजपुरिसं सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—

किण्णं देवाणुप्पिया ! अज्झ सावत्थीए नयरीए इंदमहेइ वा जाव सागरमहेइ वा जेणं इमे बहवे उग्गा भोगा० निग्गच्छंति ?, तए णं से कंचुइपुरिसे केसिस्स कुमारसमणस्स आगमणप्पिया ! अज्झ सावत्थीए नयरीए इंदमहेइ वा जाव सागरमहेइ वा जेणं इमे बहवे जाव विंदाविंदएहिं निग्गच्छंति, एवं खलु भो देवाणुप्पिया ! पासावच्चिज्जे केसीनामं कुमारसमणे जाइसम्पत्ते जाव दूइज्जमाणे इहमागए जाव विहरइ ।

तेण अज्झ सावत्थीए नयरीए नयरीए बहवे उग्गा जाव इब्भा इब्भपुत्ता अप्पेगतिया वंदणवत्तियाए जाव महया वंदावंदएहिं निग्गच्छइ, तए णं से चित्ते सारही कंचुइपुरिसस्स अंतिए एयमद्वं सोच्चा निसम्प हव्वतुइ जाव हियए कोडुंविजपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवइवेह जाव सच्छत्तं उवइवेति ।

तए णं से चित्ते सारही ण्हाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते शुद्धप्पावेसाइं मंगळाइं वत्थाइं पवर परिहिते अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरेजेणेव चाउग्घंटं आसरहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता चाउग्घंटं आसरहं दुरुहइ २ ता सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं घरिज्जमाणेणं महया मडचडगरेण विंदपरिखित्ते सावत्थीनयरीए मज्झमज्झेणं निग्गच्छि २ ता—

—जेणेव कोइए वेइए जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छइ २ ता केसिकुमारसमणस्स अदूरसामंते तुरए निगिण्हइ रहं ठवेइ य, ठवित्ता पच्चोरुहति २ ता जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छइ २ ता केसिकुमारसमणं तिकवुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेइ करित्ता बंदइ नमंसइ २ ता नच्चासण्णे नातिदूरे सुत्सुसमामे नमंसमाणे अभिमुहे पंजलिउडे विनएण पञ्जुवासइ

तए णं से केसीकुमारसमणे वित्तस्स सारहिस्स तीसे महतिमहालियाए महच्चपरिसाए चाउज्जामं धम्मं परिकहेइ, तं० सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं सव्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं सव्वाओ बहिच्चादाणाओ वेरमणं ।

तए णं सा महतिमहालया महच्चपरिसा केसिस्स कुमारसमणस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्प

जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया, तए णं से चित्ते सारही केसीस्स कुमारसमणस्स अंतिए धम्मं सोच्चा जिह्वा उड्ढ जावहिउए उड्ढाए उड्ढेइ २ ता केसिं कुमारसमणं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ २ वंदइ नमंसइ २ ता एवं वयासी -

सदहामि णं भंते ! निग्गंयं पावयणं पत्तियामि णं भंते ! निग्गंयं पावयणं रोएमि णं भंते ! निग्गंयं पावयणं अब्भुद्धेमि णं भंते ! निग्गंयं पावयणं एवमेयं निग्गंयं पावयणं तहमेयं भंते ! ० अवितहमेयं भंते ! ०, असंदिद्धमेयं ० सच्चे णं एस अट्ठे जण्णं तुब्भे वदहत्तिकइ वदइ नमंसइ २ ता एवं वयासी -

जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे उग्गा भोगा जाव इब्भा इब्भपुत्ता चिच्चा हिरण्णं चिच्चा सुवण्णं एवं धणं धन्नं बलं वाहणं कोसं कोट्टागारं पुरं अंतैउरं चिच्चा विउलं धणकणगर-यणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालसंतसारसावएज्जं विच्छइत्ता वगोवइत्ता दाणं दाइयाणं परिभाइत्ता मुंडे भवित्ता आगारा अनगारियं पव्वयंति, नो खलु अहंता संचाएमि चिच्चा हिरण्णं तं चेव जाव पव्वइत्तए ।

अहण्णं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहे गिहिधम्मं पडिवज्जित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंघं करेहि, तए णं से चित्ते सारही केसीकुमारसमणस्स अंतिए पंचाणुव्वतियं जाव गिहिधम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरति, तए णं से चित्ते सारही केसिकुमार-समणं वंदइ नमंसइ २ ता जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए चाउग्घंटे आसरहं दुरुहइ २ जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥

बृ. 'महया जनसद्देइ वा' इति महान् जनशब्दः परस्परालापदिरूपः इकारो वाक्यालङ्कारार्थः वाशब्दः पदान्तरापेक्षया समुच्चयार्थः, जनव्युहो-जनसमुदायः, 'जनबोलेइ वा' इति बोलः-अव्यक्तवर्णो ध्वनि, 'जनकलकलेइ वा' कलकलः स एवोपलभ्यमानवचनविभागः 'जनउम्मीइ वा' उर्भि-संवाधः 'जनउक्कलियाइ वा' लघुतरसमुदायः 'जनसन्निवाएइ वा' सन्निपातः-अपरापर-स्थानेभ्यो जनानामेकत्र मीलनं, 'जाव परिसा पप्पुवासइ' इति, यावत्करणात् 'बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ एवं भासइ एवं पन्नवेइ एवं खलु देवाणुप्पिया ! पासावद्धिओ केसीनामं कुमारसमणे जाइसंपन्ने जाव गामाणुगामं दुइअमाणे इहमागए इह संपत्ते इह समोसवे इहेव सावत्थीए नयरीए कोट्टए चेइए अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तं महक्कलं खलु देवा ० तहास्सवाणं समणाणं नामगोस्यस्सवि सवणयाए' इत्यादि प्रागुक्तसमस्तपरिग्रहः

'इंदमहेइ वा' इत्यादि, इन्द्रमहः-इन्द्रोत्सवः इन्द्रः-शक्र, स्कन्दः कर्त्तिकेयः रुद्रः प्रतीः मकुन्दो-बलदेवः शिवो-देवताविशेषः वैश्रमणो-यक्षराट् नागो-भवनपति विशेषः यक्षो भूतश्चव्यन्तरविशेषौ स्तूपः-चैत्यस्तूपश्चैत्यं-सिमा वृक्षदरिगिरीअवटनदीसरःसागराः प्रतीताः, 'बहवे उग्गा उग्गपुत्ता भोगा जावलेच्छइपुत्ता' इति, उग्गाः आदिदेवावस्थापिता इक्षुवंशजाताः उगुपुत्ताः त एव कुमाराद्यवस्थाः, एवं भोगाः-आदिदेवेनैवावस्थापितगुरुवंशजाता राजन्याः-भगवद्वयस्य वंशजाः यावत्करणात् 'खत्तिया माहणा मडा जोहा मल्लई मल्लइपुत्ता लेच्छई २ पुत्ता' इति परिग्रहः, तत् क्षत्रियाः-सामान्यराजकुलीना भट्टाः-शौर्यवन्तः योधाः-तेभ्यो विशिष्टतराः ।

मल्लकिनो लेच्छकिन्श्च राजविशेषाः, यथा चेटकराजस्य श्रूयन्ते अष्टादश गण राजानव

मल्लकिनो नव लेच्छकिनः अग्रे य बहवे राइसर त्यादि, राजाना—मण्डलीका ईश्वरा—युवराजान-
स्तलवराः—परितुष्टनरपति-प्रदत्तपट्टन्धविभूषिता राजस्थानीयाः माडम्बिकाः—चित्रमण्डपाधिपाः
कुटुम्बिकाः—कतिपय-कुटुम्बस्वाभिनोऽवलगकाः इभ्या—महाधनिनः श्रेष्ठिनः—श्रीदेवताध्या-
सितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः सेनापतयो—नृपतिनिरुपिताश्चतुरङ्गसैन्यनायकाः
सार्यवाहाः—सार्यनायकाः प्रभृतिगृहणात् मन्त्रिमहामन्त्रिगणकदौवारिकपीठमर्दादिपरिग्रहः, तत्र
मन्त्रिणः प्रतीताः महामन्त्रिणो—मन्त्रिमण्डलप्रधानाः हस्तिनासाधनोपरिका इति वृद्धाः
गणका—गणितज्ञा भाण्डागारिका इति वृद्धाः ज्योतिषिका इत्यपरे दौवारिकाः—प्रतीहारा
राजद्वारिका वा पीठमर्दा—आस्थाने आसन्न-प्रत्यासन्नसेवका वयस्या इति भावः 'जाव अंबरतलमिव
फोडेमाणा' इति यावत्करणात् ।

'अप्येगतिया' वंदणवर्त्तियं अप्येगइया पूअणवर्त्तियं एवं सक्कारवर्त्तियं सम्माणवर्त्तियं
कोउहलवर्त्तियं असुयाइं सुणिस्सामो सुयाइं निस्संकियाइं करिस्सामो मुंडे भवित्ता आगाराओ
अनगारियं पव्वइस्सामो पंचाणुच्चयाइं सत्त सिक्खावयाइं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्समो,
अप्येगइया जिनभत्तिराणेणं अप्येगइया जीयमेयंतिकइ प्हाया कयबलिकम्मा कयकोउ-
यमंगलपायच्छित्ता सिरसाकंठेमालाकडा आविद्धमणिसुवण्मा कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंब-
पलंबमाणकडिसुत्तयसोभाभरमा वत्थ पवर परिहिया चंदनोलित्तगायसरीरा अप्येगइया हयगया
अप्येगइया गयगया अप्येगइया रहगया अप्येगिया सिक्कागया अप्येग० संदमाणियागया अप्येगइया
पायविहारचारिणो पुरिसवग्गुराय परिक्खित्ता महया उक्किडिंसीहनाइया बोलकलकलरवेणं
समुद्धरवभूयं पिव करेमाणा अंबरतलंपिय फोडेमाणा' इति परिग्रहः ।

एतच्च प्रायः सुगमं, नवरंगुणव्रतानामपि निरन्तरमभ्यस्यमानतया शिक्षाव्रतत्वेन विवक्षणात्
'मन सिक्खावयाइं' त्युक्तं, स्नाताः—कृतस्नानाः अनन्तरं कृतं बलिकर्म—स्वगृहदेवाभ्यो यैस्ते
कृतबलिकर्माणः, तथा कृतानि कौतुकमङ्गलान्येव प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नादिविधातार्थं यैस्ते
कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः, तत्र कौतुकानि—मणीतिलकादीनि मङ्गलानिसिद्धार्खदध्यक्षत-
दूर्वादीनि, तथा शिरसि कण्ठे च कृता माला यैस्ते, प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययो विभक्तिव्यत्ययश्चेति
शिरसाकण्ठेमालाकृताः ।

तथा आविद्धानि—परिहितानि भणिसुवर्णानि यैस्ते तथा, कल्पितो—विन्यस्तो हारः—
अष्टदशसरिकोऽर्द्धहारो—नवसरिकस्त्रिसरिकंप्रतीतमेव यैस्ते तथा, तथा प्रलम्बो झुंबनकंलम्बमानो
येषां ते तथा, कटिसूत्रेण अन्यान्यपि सुकृतशोभान्याभरणानि येषां ते कटिसूत्रसुकृतशोभाभरणाः,
ततः पदत्रयस्यापि पदद्वयमीलनेन कर्मधारयः, चन्दनावलिप्तानि गात्राणि यत्र तत्तथाविधं शरीरं
येषां ते चन्दनावलिप्तगात्रशरीराः, 'पुरिसवग्गुरापरिक्खित्ता' इति, पुरुषाणां वागुरेव वागुरा—
परिकरस्तथा परिक्खिताः—व्याप्ताः, 'महया' इति महता उत्कृष्टिश्च—आनन्दमहाध्वनिर्हिनादश्च—
सिंहस्येव नादः बोलश्च—वर्णव्यक्तिवर्जितो ध्वनि, कलकलश्च—व्यक्तवचनः स एव एतल्लक्षणो
यो रवस्तेन समुद्ररवभूतमिव—समुद्रमहाघोषप्राप्तमिव श्रावस्तीं नगरीमिति गम्यते, कुर्वाणाः
अंबरतलमिव—आकाशतलमिव स्फोटयन्तः ।

'एगदिसाए' इति, एकया दिशा पूर्वोत्तरलक्षणया एकाभिमुखा—एकं भगवन्तं प्रति

अभिमुखाः, 'चाउघंट' ति चतो घण्टा अवलम्बमाना यस्मिन् स तथा, अश्वप्रधानो रथोऽश्वरथः
तं युक्तमेव अश्वादिभिरिति गम्यते, शेषं प्रागव्याख्यातार्थं, 'जह जीवा बज्जन्ती' त्यादिरूपा
धर्मकथा औपपातिकग्रन्थादवसेया, लेशतस्तु प्रागेव दर्शिता ।

'सद्दहामी' त्यादि, श्रद्धा—अस्तीत्येवं प्रतिपद्ये न ग्रन्थं प्रवचनं—अज्ञासन्म्, एवं 'प्रतिपद्यते'
इति प्रत्ययं करोम्यत्रेति भावः, रोचयामि—करणरुचिविषयीकरोमि चिकीर्षामा तात्पर्यार्थः, किमुक्तं
भवति ?—अभ्युत्तिष्ठामि, अभ्युपगच्छामीत्यर्थः, एवमेतत् यद्भवद्भिः प्रतिपादितं तत् तथैव
भदन्त तथैवैतद् भदन्त ! यथात्यवृत्त्या वस्तु अवितथमेतत् भदन्त !, सत्यमित्यर्थः, असंदिग्धमेतत्
भदन्त !, सम्यक् तथ्यमेतदिति भावः, ।

'इच्छियपडिच्छियमेयं भन्ते !' इति, इष्टम्—अभिलषितं प्रतीष्टम्—आभिमुख्येन सम्यक्
प्रतिपन्नमेतत् यथा यूयं वदथ, 'चिद्धा हिरण्यं' मित्यादि, हरिण्यम्—अघटितं सुरवर्णं धनं—रूप्यादि
धान्यबलवाहनकोशकोष्ठागारपुरान्तःपुराणि व्याख्यातानि प्रतीतानि च, 'चिद्धा विडल धणे' त्यादि,
धनं—रूप्यादि कनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खाः प्रतीताः शिलाप्रवालं—विद्रुम सत्—विद्यमानं
सारं—प्रधानं यत् स्वापतेयं—द्रव्यं 'विच्छदीयित्वा भावतः परित्यज्य 'विगोवइत्ता' प्रकटीकृत्य,
तदनन्तरं दानं—दीनानाथादिभ्यः परिभाव्य पुत्रादिषु विभज्य ॥

मू. (५५) तए णं से चित्ते सारही समणो वासए जाए अहिगयजीवाजीवे उवलद्धपुन्नपावे
आसवसंवरनिज्जरकिरियाहिगरमबन्धमोक्षकुशलं असहेजे देवासुरनागसुवर्णजक्ख-
क्खसकिन्नरकिंपुरिसगरुलगंधव्वमहोरगाइहिं देवगणेहिं निग्गंथाओ पावयणाओ अणइक्कमणिजे
निग्गंथे पावयणे निस्संकिए निक्कंखिए निव्वित्तिगिच्छे लद्धट्ठे गहियट्ठे पुच्छियट्ठे विणि-
च्छियट्ठे अभिगयट्ठे अट्ठिमिजपेम्माणुरागरत्ते, अयमाउसो ! निग्गंथे पावयणे अट्ठे अयं परमट्ठे
सेसे अणट्ठे, ऊसियफलिहे अवंगुयदुवारे चियत्तंते उरधरप्पवेसे चाउइत्तइमुदिइपुन्नभासिणीसु
पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे—

—समणे निग्गंथे फासुएसणिज्जेणं असनपानखाइमसाइमेणं पीढफलगसेआसंथारेणं
वत्थपडिग्ग हकंबलपायपुंछणेणं ओसहभेसज्जेणं पडिलाभेमाणे २ बहूहिं सीलव्वयगुणवेरमणप-
च्चक्खाणपोसहोववासेहिं य अप्पाणं भावेमाणे जाइं तत्थ रायकआणि य जाव रायववहाराणि य
ताइं जियसुत्तणा रण्णा सद्धिं सयमेय पच्चुवेक्खमाणे २ विहरइ ।

बृ. 'अभिगयजीवाजीवे' इति, अभिगतौ—सम्यग् विज्ञातौ जीवाजीवौ येन स तथा,
उपलब्धे—यथावस्थितस्वस्वरूपेण विज्ञाते पुण्यपापे येन स उपलब्धपुण्यपापः, आश्रवाणां—
प्राणातिपातादीनां संवरस्य—प्राणातिपातादिप्रत्याख्यानरूपस्य निर्जरायाः—कर्मणां देशतो
निर्जरणस्य क्रियाणां—कायिक्यादीनामधिकरणानां—खड्ग्रादीनां बन्धस्य—कर्मपुद्गलजीव-
प्रदेशान्योऽन्यानुग मरुपस्य मोक्षस्य—सर्वात्मना कर्मापगमरूपस्य कुशलः—सम्यक् परिज्ञाता
आश्रवसंवरनिर्जराक्रियाधिकर्मबन्धमोक्षकुशलः 'असहेजे' इति अविद्यमानसाहाय्यः,
कुतीर्थिकप्रेरितः सम्यक्त्वाविचलनं प्रति न परसाहाय्यमपेक्षते इति भावः, तथा चाह—

'देवासुरनागजक्खरक्खसकिन्नरकिंपुरिसगरुलगंधव्वमहोरगाइहिं देवगणेहिं निग्गंथाओ
पावयणाओ अणइक्कमणिजे' सुगमं, नवरं गरुडाः—सुवर्णकुमाराः, एवं चैतत् यतो निर्ग्रन्थे प्रावचने

‘निस्संक्रिये’ निसंशयः ‘निष्क्रिये’ दर्शनान्तराकाङ्क्षारहितः ‘निर्व्वितिगिच्छे’ फलं प्रति निश्चिः
 ‘लब्धहे’ अर्थश्रवणतः ‘गहिअहे’ अर्थावधारणतः ‘पुच्छियहे’ संशये सति ‘अहिगयहे’
 सम्यगुत्तरश्रवणतो विमलबोधात्, ‘विनिच्छियहे’ पदार्थोपलम्भात् ‘अड्ढिमिजपेम्माणुरागरत्ते’
 अस्थीनि प्रसिद्धानि तानि च पिप्पला चन्तागम्मावर्णी मज्झा लक्खिमिञ्जानः ते प्रेम्माणुरागेण—
 सर्वज्ञप्रवचनप्रीतिलक्षणकुसुम्भादिरागेण रक्ता इव रक्ता यस्य स तथा, केनोच्छेखेनेत्यत आह—

‘अयमाउसो ! निग्गंथे पावयणे अहे परमहे’ सेसे अणहे’ आउसो इति आयुष्मन् !,
 एतच्च सामर्थ्यपुत्रादेरामन्त्रणं, शेषमिति—धनधान्यपुत्रदारराज्यकुप्रवचनादि, ‘ऊसियफलिहे’
 इति उच्छ्रितं स्फाटिकमिव स्फाटिकम्—अन्तःकरणं यस्य स तथा, मौनीन्द्रप्रवचनावाप्त्या परितुष्टम-
 ना इत्यर्थः, एषा वृद्धव्याख्या, अपरे त्वाहुः—उच्छ्रितः—अर्गलास्थानादपनीय ऊर्ध्वोक्तो न तिरश्चीनः,
 कपाटपश्चाद्भागादपनीत इत्यर्थः, उत्सृतो वा अपगतः परिधा—अर्गला गृहद्वारे यस्यासौ
 उच्छ्रितपरिध उत्सृतपरिधो वा, औदायातिरेकतोऽतिशयदानदायित्वेन भिक्षुकप्रवेशार्थमन-
 र्गलितगृहद्वार इत्यर्थः, ‘अवंगुयदुवारे’ अप्रावृत्तद्वारः भिक्षुकप्रवेशार्थं कपाटानामपि पश्चात्करणात्,
 वृद्धानां तु भावनावाक्यमेवं सम्यगदर्शनलाभे सति न कस्माच्चित् पाखण्डिकाद्विभेति
 शोभनमार्गपरिग्रहेण उद्घाटितशिरास्तिष्ठतोति भावः ।

‘चियत्तंतेउरघरपवेसे’ ‘चियत्ते’ति नाप्रीतिकरः अन्तःपुरगृहे प्रवेशः—शिष्टजनप्रवेशनं
 यस्य स तथा, अनेनानीर्घ्यालुत्वमस्योक्तम्, अथवा चियत्तः—प्रीतिकरो लोकानामन्तःपुरे गृहे
 वा प्रवेशो यस्यातिधार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीयत्वात् स तथा, ‘चाउदसइमुद्धिपुन्नमासिणीसु’
 पडिपुत्रं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे’ इति, चतुर्दश्यामष्टम्यामुद्धिष्टमित्यवभावास्यां पोर्णमास्यां च
 प्रतिपूर्णम्—अहोरात्रं यावत् पोषधम्—आहारादिपोषधं सम्यक् अनुपालयत् ।

‘पीढफलगे’ति पीढम्—आसनं फलकम्—अवष्टम्भार्थं ‘सिञ्जा’ वसति शयनं वा यत्र
 प्रसारितपादैः सुच्यते संस्तारको लघुतरः ‘वत्थपडिगहकंबलपायपुंछणेण’ति वस्त्रं प्रतीतं भक्तं
 पानं वा गृह्णातीति पतद्ग्रहः लिहादित्वादचपत्ययः—पात्रं पादप्रोज्जनकं—रजोहरणं औषधं प्रतीतं
 भेषजं—पथ्यं ‘अहापरिगहेहिं तवोकम्मोह अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ सुगमं, क्वचित्पाठः—
 ‘बहूहिं सीलव्वयगुणवेरमणपोसहोववासेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ इति, तत्र शीलव्रतानि—
 स्थूलप्राणातिपातविरमणादीनि गुणव्रतानि—दिग्व्रतानि—दिग्व्रतादीनि पौषधोपवासाः—
 चतुर्दश्यादिपर्वतिथ्युपवासादिस्तैरात्मानं भावयन् विहरति आस्ते ॥

मू. (५६) तए णं से जियसत्तुराया अन्नया कयाइ महत्थं जाव पाहुडं सजेइ २ ता चित्तं
 सारहिं सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छाहि णं तुमं चित्ता ! सेयवियं नगरिं पएसिस्स रन्नो
 इमं महत्थं जाव पाहुडं उवणेहि, मम पाउग्गं वणं जहाभणियं अवितहमसंदिद्धं वयणं विअवेहितिकइ
 विसज्जिए ।

तए णं से चित्ते सारही जियसत्तुणा रत्ता विसज्जिए समाणे तं महत्थं जाव गिण्हइ जाव
 जियसत्तुस्स रन्नो अंतियाआ पडिनिक्खमइ २ ता सावत्थीनगरीएमज्झमज्झेणं निग्गच्छइ २
 जेणेव रायमग्गमोगाढे आवासे तेणेव उवागच्छति २ तां तं महत्थं जाव ठवइ, गहाए जाव सरिरे
 सकोरंट० महया० पायचारविहारेण महया पुरिसवग्गुरापरिक्खिते, रायमग्गमोगाढाओ आवा-

साओ निग्गच्छइ २ ता सावत्थीनगरीए मज्झिमज्झेणं निग्गच्छति २ ता जेणेव कोट्टए चेइए जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छति २ ।

केसिकुमारसमणस्स अंतिए धम्मं सोच्चा जाव हट्ठं उट्ठाए जाव एवं वयासी-एवं खलु अहं भंते ! जियसत्तुणा रत्ता पएसिस्स रत्तो इमं महत्थं जाव उवणेहिन्निकट्टु विमज्जिए तं गच्छामि णं अहं भंते ! सेयवियं नगरिं,

पासादीया णं भंते ! सेयविया नगरी, एवं दरिसणिज्जा णं भंते ! सेयविया नगरी, अभिरुवा णं भंते ! सेयविया नगरी, पडिरुवा णं भंते ! सेतविया नगरी, समोसरह णं भंते ! तुब्ब सयविय नगरी, तए णं स केसाकुमारसमणे चित्तेणं सारहिणा एवं वुत्ते समणे चित्तस्स सारहिस्स एयमट्ठं नो आढाइ नो परिजाणाइ तुसिणीए संचिद्धइ, तए णं से चित्ते सारही केसीकुमारसमणं दोच्चपि तच्चपि एवं वयासी -

एवं खलु अहं भंते ! जियसत्तुणा रत्ता पएसिस्स रत्तो इमं महत्थं जावविसज्जिए तं चेव जाव समोसरह णं भंते ! तुब्बे सेयवियं नगरि, तए णं केसीकुमारसमणे चित्तेण सारहिणा दाच्चपि तच्चपि एवं वुत्ते समणे चित्तं सारहिं एवं वयासी -

चित्ता ! से जहानामए वणसंडे सिया किण्हे किण्होभासे जाव पडिरुवे, से नूनं चित्ता ! से वनसंडे बहूण दुपयचउप्पयमियपसुपक्खीसिरीसिवाणं अभिगमणिज्जे ?, हंता अभिगमणिज्जे, तंसि च णं चित्ता ! वनसंडसि बहवे भिलुंगा नाम पावसउणा परिवसंति, जे णं तेसिं बहूणं दुपय-चउप्पयमियपसुपक्खीसिरीसिवाणं ठियाणं चेव मंससोणियं आहारेति ।

से नूनं चित्ता ! से वनसंडे तेसिं णं बहूणं दुपय जाव सिरिसिवाणं अभिगमणिज्जे ?, नो ति०, कम्हा णं ?, भंते ! सोवसग्गे, एवामेव चित्ता ! तुब्बांपि सेवियाए नयरीए पएसिनामं राया परिवसइ अहम्मिए जाव नो सम्मं करभरवित्तिं पवतइ तं कहं णं अहं चित्ता ! सेयवियाए नगरीए समोसरिस्सामि ?, तए णं से चित्ते सारही केसिं कुमारसमणं एवं वयासी -

किं णं भंते ! तुब्बं पएसिणा रत्ता कायव्वं ?, अत्थि णं भंते ! सेयवियाए नगरीए अत्रे बहवे ईसरतलवरजाव सत्यवाहपभिइयो जे णं देवाणुप्पियं वंदिस्संति नमंसिस्संति जाव पञ्जुवा-सिस्संति विउलं असनं पानं खाइमं साइमं पडिलाभिस्संति, पडिहारिएण पीढकलगसेज्जासंधारणं उवनिमंतिस्संति, तए णं से केसीकुमारसमणे चित्तं सारहिं एवं वयासी-अवियाइ चित्ता ! समोसरिस्सामो ॥

वृ. 'जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छित्ता केसीकुमारसमणं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तंजहा-सचित्तानां द्रव्यानां पुष्पताम्बूलादीनां 'विउसरणयाए' इति व्यवसरणेन-व्युत्सर्जनेन, अचित्तानां द्रव्याणाम्-अलङ्कारवस्त्रादीनामव्यवसरणेन-अव्युत्सर्गेण, क्वचित् 'विउसरणयाए' इति पाठः, तत्र अचित्तानां द्रव्याणां-छादीनां व्युत्सर्जनेन परिहारेण, उक्तं च-

॥ १ ॥

अवणेइ पंच ककुहाणि रायवरचिंघभूयाणि ।

छत्तं खग्गो वाणह मउडं तह चामराओ य ॥ इति ।

एका शाटिका यस्मिन् तत्तथा तच्च तत् उत्तरासंयकरणं च-उत्तरीयस्य न्यासविशेषरूपं तेन, चक्षुसस्पर्श-दर्शने 'अंजलिपगहेण' हस्तजोटनेन, मनस एकत्वीकरणेन-एकत्वविधानेन,

‘पाडिहारिण पीढफलगसेआसंधारणेणं निमंतेहिंति’ प्रातिहारिकेण—पुनः समर्पणीयेन । ‘अवियाइं चित्ता १ जाणिस्सामो’ इति ‘अवियाइं’ इति अपि च चित्ते परिभाषया ‘अवियाइं’ इति भावः, क्वचित्पाठः ‘आवियाइं चित्ता ! समोसरिस्सामो’ इति, तत्र अपि च—एतदपि च परिभाष्य समवस-रिष्यामो इति भावः, क्वचित्पाठः ‘आवियाइं चित्ता ! समोसरिस्सामो’ इति, तत्र अपि च—एतदपि च परिभाष्य समवसरिष्यामो कर्त्तमानयोगेन ।

मू. (५७) तए णं से ते सारही केसिकुमारसमणं वंदइ नमंसइ २ केसिस्स कुमारसमणस्स अंतियाओ कोट्टयाओ वेइयओ पडिनिक्खमइ २ जेणेव सावत्थी नगरी जेणेव रायमग्गमोगाढे आवासे तेणेव उवागच्छइ २ ता कोट्टुंबियपुरिसे सदावेइ सदाचित्ता एवं वयासी—

खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्टवेह जहासेयवियाए नगरीए निग्गच्छइ तहेव जाव वसमाणे २ कुणालाजणवयस्स मज्झमज्झेणं जेणेव केइयअद्धे जेणेव सेयविया नगरी जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ २ उज्जाणपालए सदावेइ २ ता एवं वयासी—

जया णं देवाणुप्पिया ! पासावच्चिअ केसीनाम कुमारसमणे पुब्बाणुपुत्तिं चरमाणे गामाणुगाम दूइअमाणे इहमागच्छिअ तया णं तुज्जे देवाणुप्पिया ! केसिकुमारसमणं वंदिआह नमंसिआह वंदित्ता नमंसित्ता अहापडिरुवं उग्गहं अणुजाणेआह पडिहारिणं पीढफलग जाव उवनिमंतिआह, एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणेआह ।

तए णं ते उज्जाणपालगा चित्तेणं सारहिणा एवं वुत्ता समाणा हट्टुट्टु जाव हियया करय-लपरिग्गहियं जाव एवं वयासी—तहत्ति, आणाए विनएणं वयणं पडिसुणंति ।

मू. (५८) तए णं चित्ते सारही जेणेव सेयविया नगरी तेणेव उवागच्छइ २ ता सेयवियं नगरिं मज्झमज्झेणं अणुपविसइ २ ता जेणेव पएसिस्स रन्नो गिहे जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए निगिण्हइ २ रहं ठवेइ २ ता रहाओ पच्चोरुहइ २ ता तं महत्थं जाव गेण्हइ २ जेणेव पएसी राया तेणेव उवागच्छइ २ ता पएसिं रायं करयल जाव वट्ठावेत्ता तं महत्थं जाव उवणेइ । तए णं से पएसी राया चित्तस्स सार हिस्स तं महत्थं जाव पडिच्छइ २ ता चित्तं सारहिं सक्कारेइ २ ता सम्माणेइ २ पडिविसअेइ ।

तए णं से चित्ते सारही पएसिणा रन्ना विसअिए समाणे हट्टु जाव हियए पएसिस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ २ ता जेणेव चाउग्घंटं आसरहे तेणेव उवागच्छइ २ चाउग्घंटं आसरहं दुरुहइ २ ता सेयवियं नगरिं मज्झमज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए निगिण्हइ २ रहं ठवेइ २ रहाओ पच्चोरुहइ २ ग्हाए जाव उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्यएहिं वत्तीसइबद्धएहिं नाडएहिं वरतरुणीसंपउत्तेहिं उवणच्चिज्जमाणे २ उवगाइअमाणे २ उवलालिअमाणे २ इडे सदफरिस जाव विहरइ ॥

वृ. ‘फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्यएहिं’ति स्फुट्तिभरतिरमसास्फालनात् मर्दलमुखपुट्टैः द्वात्रिंशद्विधैः द्वात्रिंशत्यात्रनिबद्धनाटकैर्वरतरुणयुक्तरूपनृत्यमानः तदभिनयपुरस्सरं नर्तनात् उपगीयमानः तदगुणानां गानात् ।

मू. (५९) तए णं केसीकुमारसमणे अन्नया कयाइ पाडिहारियं पीढफलगसेआसंधारणं पच्चप्पिणइ २ सावत्थीओ नगरीओ कोट्टगाओ वेइयाओ पडिनिक्खमइ २ पंचहिं अनगारसएहिं

जाव विहरमाणे जेणेव केयइअद्धे जनवए जेणेव सेयविया नगरी जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ २ ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति ।

तए णं सेयवियाए नगरीए सिंघाडग महया जनसद्देइ वा० परिसा निग्गच्छइ, तए णं ते उज्जाणपालगा इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा हट्ठुडु जावहियया जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छंति २ ता केसिं कुमारसमणं वंदंति नमंसंति २ ता अहापडिरुवं उग्गहं अणुजाणंति पाडिहारिएणं जाव संधारएणं उवनिमंतंति नामं गोयं पुच्छंति २ ता ओघारेति २ ता एगंतं अवक्कमंति अन्नमन्नं एवं वयासी -

जस्स णं देवाणुप्पिया ! चित्ते सारही दंसणं कंखइ दंसणं पत्थेइ दंसणं पीहेइ दंसणं अभिलसइ जस्स णं नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठुडु जाव हियए भवति से णं एस केसीकुमारसमणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं दूइजमाणे इहमागए इह संपत्ते इह समोसडे इहेव सेयवियाए नगरीए बहिया मियवणे उज्जाणे अहापडिरुवं जाव विहरइ ।

तं गच्छामो णं देवाणुप्पिया ! चित्तस्स सारहिस्स एयमड्डं पियं निवेएमा पियं से भवउ, अन्नमन्नस्स अंतिए एयमड्डं पडिसुणेति २ जेणेव सेयविया नगरी जेणेव चित्तस्स सारहिस्स गिहे जेणेव चित्तसारही तेणेव उवागच्छंति २ ता चित्तं सारहिं करयल जाव वद्धावेति २ ता एवं वयासी -

जस्स णं देवाणुप्पिया ! दंसणं कंखंति जाव अभिलसंति जस्स णं नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठुजाव भवह से णं अयं केसी कुमारसमणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे समोसडे जाव विहरइ ।

तए णं से चित्ते सारही तेसिं उज्जाणपालगाणं अंतिए एयमड्डं सोच्चा निसम्म हट्ठुडु जाव आसमाओ अब्भुद्धेति पायपीढाओ पद्धोरुहइ २ ता पाडयाओ ओमुयइ २ ता एगसाडियं उत्तरा-संगंकरेइ, अंजलिमउलियग्गहत्थे केसिकुमारसमणाभिमुहे सत्तड्ड पयाइ अनुगच्छइ २ ता करयलपरिगाहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु एवं वयासी -

नमोत्थु ण अरहंताणं जाव संपत्ताणं, नमोऽत्थु णं केसियस्स कुमारसमणस्स मम धम्मयारियस्स धम्मोवदेसगस्स वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे तिक वंदइ नमसइ, ते उज्जाणपालए विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्भाणेइ विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयइ २ ता पडिविसज्जेइ २ कोडिंबियपुरिसे सद्दावेइ ३ एवं वयासी-खिप्पामेव भो ! देवाणुप्पिया चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेय उयड्डवेह जाव पद्धप्पिणह ।

तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव खिप्पामेव सच्छत्तं सज्झयं जाव उवड्डवित्ता तमाणत्तियं पद्धप्पिणंति, तए णं से चित्ते सारही कोडुंबियपुरिसाणं अंतिए एयमड्डं साच्चा निसम्म हट्ठुडु जावहियए ण्हाए कयबलिकम्मे जाव सरिरे जेणेव चाउग्घंटं जाव दुरुहिता सकोरंट० महया मडजडगरेणं तं चेव जाव पञ्जुवासइ धम्मकहाए जाव ॥

धृ. 'दंसणं कंखेइ' इत्यादि, काङ्क्षति प्रार्थयते स्पृहते अभिलषति चत्वारोऽप्येकार्थाः ।

मू. (६०) तए णं से चित्ते सारही केसिस्स कुमारसमणस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठुडु उड्डाए तहेव एवं वयासी-एवं खलु भंते । अहं पएसी राया अधम्मिए जाव सयस्सवि णं जनवयस्स नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेइ ।

तं जइ णं देवाणुप्पिया ! पएसिस्स रन्नो धम्ममाइक्खेआ बहुगुणतरं खलु होआ पएसिस्स रन्नो तेसिं च बहूणं वुपयचउपयमियपसुपक्खीसिरीसवाणं, तेसिं च बहूणं समणमाहणभिक्षुयाणं, तं जइ णं देवाणुप्पिया ! पएसिस्स बहुगुणरं होआ सयस्सवि य णं जनवयस्स ॥

मू. (६१) तए णं केसीकुमारसमणे चित्तं सारहिं एवं वयासीएवं खलु चउहिं ठाणेहिं चित्ता ! जीवा केवलिपन्नत्तं धम्मं नो लभेआ सवणयाए, तं०—आरामगयं व उज्जाणगयं वा समणं वा माहणं वा नो अभिगच्छइ नो बंदइ नो नमंसइ नो सक्करिइ नो सम्माणेइ नो कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पञ्चुवासेइ नो अड्डाईं हेइइं पसिं गाईं कात्ताईं कात्तायाईं पुच्छइ ।

एएणं ठाणेणं चित्ता ! जीवा केवलिपन्नत्तं धम्मं नो लभन्ति सवणयाए १ उवस्सयगयं समणं वा तं चेव जाव एतेणवि ठाणेणं चित्ता ! जीवा केवलिपन्नत्तं धम्मं नो लभन्ति सवणयाए २ गोयरग्गयं समणं वा माहणं वा जाव नो पञ्चुवासइ, नो विउलेणं असनपानखाइमसाइमेणं पडिलाभइ० नो अड्डाईं जाव पुच्छइ, एएणं ठाणेणं चित्ता ! केवलिपन्नत्तं० नो लभइ सवणयाए ३ जत्थवि णं समणेण वा माहणेण वा सद्धिं अभिसमागच्छइ तत्थवि णं हत्थेण वा वत्थेण वा छत्तेण वा अप्पाणं आवरित्ता चिद्धइ, नो अड्डाईं जाव पुच्छइ ।

एएणवि ठाणेणं चित्ता ! जीवे केवलिपन्नत्तं धम्मं नो लभइ सवणयाए ४, एएहिं च णं चित्ता ! चउहिं ठाणेहिं जीवे णो लभइ केवलिपन्नत्तं धम्मं सवणयाए ।

चउहिं ठाणेहिं चित्ता ! जीवे केवलिपन्नत्तं धम्मं लभइ सवणयाए, तं०—आरामगयं वा उज्जाणगयं वा समणं वा माहणं वा बंदइ नमंसइ जाव पञ्चुवासइ अड्डाईं जाव पुच्छइ, एएणवि जाव लभइ सवमयाए, एवं उवस्सगययं गायरग्गययं सणं वा जाव पञ्चुवासइ विउलेणं जाव पडिलाभेइ अड्डाईं जाव पुच्छइ, एएणवि०, जत्थवि य णं समणेणं वा अभिसमागच्छइ तत्थवि य णं नो हत्थेण वा जाव आवरेत्ताणं चिद्धइ ।

एएणवि ठाणेणं चित्ता ! जीवे केवलिपन्नत्तं धम्मं लभइ सवणयाए, तुज्झं च णं चित्ता ! पएसि राया आरामगयं वा तं चेव सव्वं भाणियव्वं आइल्लएणं गमएणं जाव अप्पाणं आवरेत्ता चिद्धइ, तं कहं णं चित्ता ! पएसिस्स रन्नो धम्ममाइक्खिस्सामो ?

तए णं से चित्ते सारही केसिकुमारसमणं एवं वयासी—एवं खलु भंते ! अन्नया कयाइं कंवाएहिं वत्तारि आसा उवन्नयं उवनीया ते मए पएसिस्स रन्नो अन्नया चेव उवनीया ।

तं एएणं खलु भंते ! कारणेणं अहं पएसिं रायं देवाणुप्पियाणं अंतिए हव्वमाणेस्सामो, तं मा णं देवाणुप्पिया ! तुब्भे पएसिस्स रन्नो धम्ममाइक्खमाणा गिलाएआह, अगिलाए णं भंते ! तुब्भे पएसिस्स रन्नो धम्ममाइक्खेआह, छंदेणं भंते ! तुब्भे पएसिस्स रन्नो धम्ममाइक्खेआह, तए णं से केसीकुमारसमणे चित्तं सारहिं एवं वयासी—अवियाइं चित्ता ! जाणिस्सामो ।

तए णं से चित्ते सारही केसिं कुमारसमणं बंदइ नमंसइ २ जेणेव चाउग्घंटे आसरहं तेणेव उवागच्छइ २ ता चाउग्घंटे आसरहं दुरुहइ जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥

बू. 'चउहिं ठाणेहिं' इति आरामादिगतं श्रमणादिकं नाभिगच्छतत्यादिकं प्रथमं कारणं, उपाश्रयगतं नाभिगच्छतीत्यादि द्वितीयं, प्रातिहारिकेण पीठफलकादिना नामन्त्रयतीत्यादि तृतीयं, गोधरगतं नाशनादिना प्रतिलाभयतीत्यादि चतुर्थं, एतैरेव चतुर्भिः स्थानैः केवलिप्रज्ञप्तं धर्मं लभते

श्रवणतया—श्रवणेनेति भावः, 'जत्यवियण' मित्यादि ।

यत्रापि श्रमणः—साधुः माहनः—परमगीतार्थं श्रावकोऽभ्यागच्छति तत्रापि हस्तेन वस्त्राञ्चलेन छत्रेण वाऽऽत्मानमावृत्य न तिष्ठति इदं प्रथमं कारणं, एवं शेषाण्यपि कारणानि प्रत्येकमेवं भावनीयानि, 'तुज्झं च णं चित्ता ! पएसी राया आरामगयं वा तं चेव सव्वं भाणियव्वं' 'आइल्ला- मएणं'ति प्रथमगमकेन, तद्यथा—युष्माकं प्रदेशी राजा हे चित्र ! आरामादिगतं न वन्दते, यत्रापि च श्रमणोऽभ्यागच्छति तत्रापि हस्तादिनाऽऽत्मानमावृत्य तिष्ठति, 'तं कहन्नं चित्ता इत्यादि सुगमं ॥

मू. (६२) तए णं से चित्ते सारही कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए फुल्लुप्पलकमल-कोमलुम्भिलियंमि अहापंडुरे पभाए कयनियमावस्सए सहस्सरस्सिमि दिनयरे तेयसा जलंते साओ गिहाओ निग्गच्छइ २ ता जेणेव पएसिस्स रओ गिहे जेणेव पएसी राया तेणेव उवागच्छइ २ ता पेसिं रायं करयल जाव तिकड्डु जएणं विजएणं वद्धावेइ २ ता एवं वयासी —

एवं खलु देवाणुप्पियाणं कंबोएहिं षत्तारि आसा उवनयं उवनीया ते य मए देवाणुप्पियाणं अन्नया चेव विणइया तं एह णं सामी ! ते आसे चिट्ठं पासह, तए णं से पएसी राया चित्तं सारहिं एवां वयासी—गच्छाहिं णं तुमं चित्ता ! तेहिं चेव घउहं आसेहिं आसरहं जुत्तामेव उवड्डवेहि २ ता जाव पच्चप्पिणाहि ।

तए णं से चित्ते सारही पएसिणा रओ एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुड्ड जाव हियए उवड्डवेइ २ ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणइ । तए णं से पएसी राया चित्तसस सारहिस्स अंतिए एयमड्डं सोद्धा निसम्म हट्ठतुड्ड जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे साओ गिहाओ निग्गच्छइ २ ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव उवागच्छि २ चाउग्घंटे आसरहं दुरुहइ, सेयवियाए नगरीए मज्झमज्झेणं निग्गच्छइ ।

तए णं से चित्ते सारही तं रहं नेगाइं जोयणाइं उब्भामेइ, तए णं से पएसी राया उण्हेण य तण्हाए य रहवाएणं परिकिलंते समाणे चित्तं सारहिं एवं वयासी—चित्ता ! परिकिलंते मे सरीरे परावत्तेहि रहं ।

तए णं से चित्ते सारही रहं परावत्तेइ, जेणेव मियवने उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ, पएसिं रायं एवं वयासी—एस णं सामी ! मियवने उज्जाणे एत्थ णं आसाणं समं किलामं सम्मं पवीणेमो, तए णं से पएसी राया चित्तं सारहिं एवं वयासी—एवं होउ चित्ता ।

तए णं से चित्ते सारही जेणेव मियवने उज्जाणे जेणेव केसिस्स कुमारसमणस्स अदूरसामंते तेणेव उवागच्छइ २ तुरए निगिण्हेइ २ रहं ठवेइ २ ता रहाओ पच्चोरुहइ २ ता तुरए मोएति २ ता पएसिं रायं एवं वयासी—एह णं सामी ! आसाणं समं किलामं पवीणेमो ।

तए णं से पएसी राया रहाओ पच्चोरुहइ, चित्तेण सारहिणा सद्धिं आसाणं समं किलामं सम्मं पवीणेमाणे पासइ जत्थ केसीकुमारसमणे महइमहालियाए महच्चपरिसाए मज्झगये महया २ सहेणं धम्ममाइक्खमाणं, पासइत्ता इमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—जइा खलु भो जइं पञ्चुवासंति मुंडा खलु भो मुंडं पञ्चुवासंति मूढा खलु भो मूढं पञ्चुवासंति अपंडिया खलु भो ! अपंडियं पञ्चुवासंति निव्विण्णाणा खलु भो ! निव्विण्णाणं पञ्चुवासंति, से केस णं एस पुरिसे जइे

मुंडे मूढे अपंहिए विदिण्णाणे सिरिए हिरीए उवगए उत्तप्पसरीरे ।

एसणं पुरिसे किमाहारमाहारेइ ? कि परिणामेइ ? किं खाइ किं पियइ किं दलइ किं पय-
च्छइ जण्णं एमहालियाए मणुस्सपरिसाए मज्झगए महया २ सद्देणं वुयाए ? , एवं संपेहेइ ? ता
चित्तं सारहिं एवं वयासी-चिन्ता ! जइा खलु भो ! जइं पज्जुवासंति जाव वुयाइ, साएवि य णं
उज्जाणभूमीए नो संचाएमि सम्मं पकामं पवियरित्तए ।

तए णं से चित्ते सारही पएसीरायं एवं वयासी-एस णं सामी ! यासावच्चिजे केसीनामं
कुमारसमणे जाइसंपन्ने जाव चउनाणोवगए आहोहिए अन्नाजीवी ।

तएणं से पएसी राया चित्तं सारहिं एवं वयासी-आहोहियं न वदासि चित्ता ! अन्नजीवियत्तं
णं वदासि चित्ता ? , हंता ! सामी ! आहोहिअण्णं वयामि०, अभिगमणिजे णं चित्ता ! अहं एस
पुरिसे ? , हंता ! सामी ! अभिगमणिजे, अभिगच्छामो णं चित्ता ! अहं एयं पुरिसं ? , हंता सामी
अभिगच्छामो ।

बृ. आसाण सम किलामि सम्म समा इति, अश्वीनी सम-श्रम खेद क्लम-ग्लानि सम्यक्
ऊपनियाम्-स्फोटयाम् 'जइा खलु जइ' मित्यादि, जइमूढअपण्डितनिर्विज्ञानशब्दा एकार्थिका
मौख्यप्रकर्षप्रतिपादनार्थं चोक्ताः, 'सिरिए सिरिए उवगए उत्तप्पसरीरे' इति श्रिया-शोभया
हिया-लज्जया उपगतो-युक्तः, परमपरिषदादिशोभया गुप्तशरीरचेष्टाकतया चोपलम्भात्,
उत्तप्तशरीरो-देदीप्यमानशरीरः, अत्रैव कारणं विमृशति-एष किमाहारयति-किमाहारं गृह्ण-
ति ? , न खलु कदन्नभक्षणे एवरूपायाः शरीरकान्तेरुपपत्ति, कण्डूत्यादिसद्भावतो विच्छाद्य-
त्वप्रसक्तेः, तथा किं परिणामयति-कीदृशोऽस्य गृहीताहारपरिणामो ? , न खलु शोभनाहाराभ्य-
वहारेऽपि मन्दाग्नित्वे यथारूपा कान्तिर्भवति, एतदेव सविशेषमाचष्टे-'किं खाइ किं पियइ ? ,
तता किं दलयति-ददाति, एतदेव व्याचष्टे-किं प्रयच्छति ? , येनैतावानुलोकः पर्युपास्ते, एतदेवाह-
'जइं एस एमहालियाए मणुस्सपरिसाए महया २ सद्देणं वुया' इति ब्रूते, यस्मिन्नेत्यं चेष्टमाने
'साएविय ण'मित्यादि स्वकीयायामपि उद्यानभूमौ न संचाएमो-न शक्नुमः सम्यक्-प्रकाशं
स्वेच्छया प्रविशरितुं, एवं संप्रेक्षते-स्वचेतसिपरिभावयति, संप्रेक्ष्य चित्रं सारथिमेवमवादीत्-
'चित्ता' इत्यादि ।

बृ. (६३) तए णं से पएसी राया चित्तेण सारहिणा सद्धिं जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव
उवागच्छइ ? ता केसीस्स कुमारसमणस्स अबूरसामंते ठिस्सा एवं वयासी-तुब्भे णं भंते ! आहोहिया
अन्नजीविया ?

तए णं केसी कुमारसमणे पएसिं रायं एवं वदासी-पएसी ! से जहानामए अंकाणियाइ
वा संखवाणियाइ वा दंतवाणियाइ वा सुकं भंसिउंकामा नो सम्मं पंथं पुच्छइ, एवामेव पएसी
तुब्भेवि विनयं भंसेउकामो नो सम्मं पुच्छसि ।

से नूनं तव पएसी ममं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पजित्था-जइा खलु
भो ! जइं पज्जुवासंति, जाव पवियरित्तए, से णूणं पएसी अइे समत्थे ? , हंता ! अत्थि ॥

बृ. 'अघोवहिए' इति अघोऽवधिकः-परमावधेरघोवत्यवधियुक्तः, 'अन्नजीविए' इति
अन्नेन जीवितं-प्राणधारणं यस्यासावन्नजीवितः ।

‘से जहानामए’ इत्यादि, ते यथा नाम इति वाक्यालङ्कारे ‘अंकवणिजो’ अङ्करलवणिजः शङ्खवणिजो मणिवणिजो वा शुल्कं—राजदेयं भां प्रशयितुकामाः शङ्कातो न सम्यग् पन्थानं पृच्छन्ति, एवमेव तुम्’ मित्यादि, दार्ष्टान्तिकयोजना सुगमा ।

मू. (६४) तए णं से पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वदासी—से केणड्डेणं भंते ! तुज्झं नाणे वा दंसणे वा जेणं तुज्झे मम एयारूवं अज्झत्थियं जाव संकप्पं समुप्पन्नं जाणह पासह ।

तए णं से केसीकुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी—एवं खलु पएसी अहं समणाणं निग्गंधाणं पंचविहे नाणे पण्णत्ते, तंजहा—आभिनिबोहियणाणे सुयनाणे ओहिनाणे मनपज्जवनाणे केवलनाणे ।

से किं तं आभिनिबोहियनाणे ?, आभिनिबोहियनाणे चउव्विहे पण्णत्ते, तंजहा—उग्गहो ईहा अवाए धारणा । से किं तं उग्गहे ?, उग्गहे दुविहे पण्णत्ते, जहा नंदीए जाव से तं धारणा, से तं आभिनिबोहियनाणे ।

से किं तं सुयनाणे ?, सुयनाणे दुविहे पण्णत्ते, तंजहा—अंगपविडं च अंगवाहिरं च, सव्वं भाणियव्वं जाव दिट्ठिवाओ ।

ओहिनाणं भवपच्चइयं खओवसमियं जहा नंदीए ।

मनपज्जवनाणे दुविहे पण्णत्ते, तंजहा—उज्जुमई य विउलमई य,

तहेव केवलनाणं सव्वं भाणियव्वं ।

तत्थ णं जे से आभिनिबोहियनाणे से णं ममं अत्थि, तत्थ णं जे से सुयनाणे सेऽवियं ममं अत्थि, तत्थ णं जे से ओहिनाणे सेवि य ममं अत्थि, तत्थ णं जे से मनपज्जवनाणे सेऽवियं ममं अत्थि, तत्थ णं जेसे केवलनाणे से णं ममं नत्थि ।

से णं अरिहंताणं भगवंताणं, इच्चेएणं पएसी अहं तव चउव्विहेणं छउमत्थेणं नाणेणं इमेयारूवं अज्झत्थियं जाव समुप्पएणं जाणामि पासामि ॥

बु. ‘उग्गहे’ त्यादि, तत्राविवक्षिताशेषविशेषस्थ सामान्यरूपस्यानिर्देश्यस्य रूपादेरवग्रहणमवग्रहः तदर्थगतासद्भूतसद्भूतविशेषालोचनमीहा प्रकृताविशेषनिश्चयोऽपायः अवगतार्थविशेषधारणं धारणा, ‘से किं तं उग्गहे’ इत्यादि, यथा नन्दौ ज्ञानप्ररूपणा कृता तथाऽत्रापि परिपूर्णा कर्तव्या, ग्रन्थगीरवभयाच्च न लिख्यते, केवलं तद्विकैवावलोकनीया, तस्यां सप्रपञ्चमस्माभिरभिधानात् ॥

मू. (६५) तए णं से पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी—अहं णं भंते ! इहं उवविसामि पएसी ! एसाए उज्जाणभूमीए तुमंसि चेव जाणए, तए णं से पएसी राया चित्तेणं सारहिणा सद्धिं केस्तिस्स कुमारसमणस्स अदूरसामंते उवविसइ ।

केसिकुमारसमणं एवं वदासी—तुज्झे णं भंते ! समणाणं निग्गंधाणं एसा सन्ना एसा पइन्ना एसा दिट्ठी एसा रुई एस हेऊ एस उवएसे एस संकप्पे एसा तुला एस माणे एस पमाणे एस समोसरणे जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरणो तं जीवो तं सरीरं ? ।

तए णं केसी कुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी—पएसी ! अहं समणाणं निग्गंधाणं एसा सन्ना जाव एस समोसरणे जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो नो तं सरीरं ।

तए णं से पएसी राया, केसिं कुमारसमणं एवं वयासी—जति णं भंते ! तुब्भं समणाणं गिगंग्धाणं एसा सन्ना जाव समोसरणे जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो तं सरीरं, एवं खलुममं अज्जए होत्था ।

इहेव जंबूदीवे दीवे सेयवियाए नगरीए अधम्मिए जाव संगस्सविय णं जनवयस्स नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेति, से णं तुब्भं वत्तव्वयाए सुबहुं पावं कम्मं कलिकलुसं समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु नरएसु नेरइयताए उववन्ने ।

तस्स णं अज्जगस्स णं अहं नत्तुए होत्था इट्ठे कंते पिए मणन्ने थेज्जे वेसासिए संमए बहुमए अणुमए रयणकरंडगसमाणे जीविउत्साविए हिययणंदिजणणे उंबरपुष्कंपिव दुल्लभे सवणयाए, किमंग पुण पासणयाए ।

तं जति णं से अज्जए ममं आगंतुं वएज्जा—एवं खलु नत्तूया ! अहं तव अज्जए होत्था, इहेव सेयवियाए नयरीए अधम्मिए जाव नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेमि, तए णं अहं सुबहुं पावं कम्मं कलिकलुसं समज्जिणित्ता नरएसु उववन्नो तं मा णं नत्तूया ! तुमंपि भवाहि अधम्मिए जाव नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेहि, मा णं तुमंपि एवं चेव सुबहुं पावकम्मं जाव उववज्जिहिसि ।

तं जइ णं से अज्जए ममं आगंतुं वएज्जा तो णं अहं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं णो तं जीवो तं सरीरं, जम्हा णं से अज्जए ममं आगंतुं नो एवं वयासी तम्हा सुपइ-ट्ठिया मम पइज्जा समणाउसो ! जहा तज्जवो तं सरीरं ।

तए णं केसी कुमारसमणं पएसिं रायं एव वदासिं—अत्थि णं पएसी ! तव सूरियकंता नामं देवी ?, हंता अत्थि, जइ णं तुमं पएसी तं सूरियकंतं देविं ण्हायं कयवलंकम्मं कयकोउयमंगल-पायच्छित्तं सव्वालंकारविभूसियं केणइ पुरिसेणं ण्हाएणं जाव सव्वालंकारभूसिएणं सद्धिं इट्ठे सदफरिसरसरुवगंधे पंचविहे माणुस्सते कामभोगे पच्चणुब्भवमाणिं पासिज्जसि तस्स णं तुमं पएसी ! पुरिसस्स कं डडं निव्वत्तेज्जासि ।

अहन्नं भंते ! तं पुरिसं हत्थच्छिन्नं वा सूलायणं वा सूलभिन्नं वा पायछिन्नं वा एगाहच्चं कूडाहच्चं जीवियाओ वयरोवएज्जा, अहन्नं पएसी से पुरिसे तुमं एवं वदेज्जा—मा ताव मे सामी ! मुहुत्तगं हत्थच्छिन्नं वा जाव जीवियाओ ववरोवेहि जाव तावाहं मित्तनाइनियगसय-णसंबंधिपरिजणं एवं वयामि—

एवं खलु देवाणुप्पिया ! पावाइं कम्माइं समायरत्ता इमेयास्सवे आवईं पाविज्जामि, तं मा णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेवि केइ पावाइं कम्माइं समायरउ, मा णं सेऽवि एवं देव आवइं पाविज्जिहिइ जहा णं अहं ।

तस्स णं तुमं पएसी ! पुरिसस्स खणमवि एयमइं पडिसुणेज्जासि ?, नो तिणट्ठे समट्ठे, जम्हा णं भंते ! अवराही णं से पुरिसे, एवामेव पएसी ! तववि अज्जए होत्था इहेव सेयवियाए नयरीए अधम्मिए जाव णो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेइ ।

से णं अहं वत्तव्वयाए सुबहुं जाव उववन्नो, तस्स णं अज्जगस्स तुमं नत्तुए होत्था इट्ठे कंते जाव पासणयाए, से णं इच्छइ माणुसं लोगं हव्वमागच्छित्तए, नो चेव णं संचाएति हव्वमागच्छित्तए, चउहिं ठाणेहिं पएसी अहुणोववन्नए नरएसु नेरइ इच्छेइ माणुसं लोगं हव्वमागच्छित्तए नो चेव

णं संचाएइ अहुमोववन्नए नरए नेरइए, से णं तत्थ मवस्सूय वेयणं वेदेमामे इच्छेज्जा माणुस्सं लोगं हव्वं० नो चेव णं संचाएइ० १ ।

अहुणोववन्नए नरए नेरइए नयरपालेही भुज्जो २, समहिद्विज्जिमाणे इच्छइ माणुसं लोगं हव्वमागच्छित्तए नो चेवणं संचाएइ २ अहुणोववन्नए नरएसु नेरइए निरयवेयणिज्जंसि कम्मंसि अकरवीणंसि अवेइयंसि अनिज्जिज्जंसि इच्छइ माणुसं लोगं० नो चेव णं संचाएइ ३ ।

एवं नेरइए निरयाउयंसि कम्मंसि अक्खीणंसि अवेइयंसि अनिज्जिज्जंसि इच्छइ माणुसं लोगं० नो चेव णं संचाएइ हव्वमागच्छित्तए ४, इस्सेदहं चउहिं ठाणेहिं पएसी अहुणोववन्ने नरएसु नेरइए इच्छइ माणुसं लोगं० नो चेव णं संचाएइ०, तं सहहाहि णं पएसी ! जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो तं सरीरं १ ।

बृ. 'तुज्झ णं भंते ! समणाणं निगंथाणं एसा सन्ना' इत्यादि, संज्ञानं-संज्ञा सम्यग्ज्ञानमित्यर्थ, एषा च प्रतिज्ञानिश्चयरूपऽभ्युपगमः एषा-दृष्टिदर्शनं स्वतत्त्वमिति भावः, एषा रुचि-परमश्रद्धानुगतोऽभिप्रायः, एष हेतुः समस्ताया अपि दर्शनवक्तव्यतायाः, एतन्मूलं युष्मद्दर्शनमिति भावः, एष सदैव भवतां तात्त्विकोऽध्यवसायः, एषा तुला यथा तुलायां तोलितं सम्यगित्यवधार्यते तथाऽनेनाप्यभ्युपगमेनाङ्गीकृतेन च यद्विचार्यमाणं संगतिमुपैति तत् सम्यगित्यवधार्यतेन शेषमिति, तुलेव तुला तथा, एवमेतन्मानमित्यपि भावनीयं, नवरं मानं-प्रस्थादि, 'एसप्पमाणे' इति एतत् प्रमाणं, यथा प्रमाणं प्रत्यक्षाद्यविसंवादि एवमेषोऽप्यभ्युपगमोऽविसंवादीति भावः, 'एस समोसरणे' इति, एतत् समवसरणं-बहूनामेकत्र मीलनं, सर्वेषामपि तत्त्वानामस्मिन्नभ्युपगमे संतुलनमिति भावः ।

'इद्धे कंते पिए' इत्यादि, इष्टः इच्छाविषयत्वात् कान्तः कर्तव्यतमत्वात् प्रिया प्रेमनिबन्धनत्वात् मनोज्ञो मनसा सम्यगुपादेयतया ज्ञातत्वात् मनसा अम्यते-गम्यते इति मनोऽमः स्थैर्यगुणयोगात् स्थैर्यो विश्वासको विश्वासस्थानं संमतः कार्यकरणेन बहुमतो बहुत्वेन अनल्पतया मतो बहुमतः कार्यविधातस्य पश्चादपि मतो बहु (अनु) मतः रत्नकरण्डसमानो, रत्नकरण्ड-कवदेकान्तेनोपादेय इति भावः, 'जीविउस्सविए' इति जीवितस्योत्सव इव जीवितोत्सवः स एव जीवितोत्सविकः, हृदयनन्दिजननः, उदुम्बरपुष्पं ह्यलभ्यं भवति ततस्तेनोपमानं, 'सूलाइयं वा' इत्यादि शूलायामतिशयेन गतं शूलातिगं, एतदेव व्याचष्टे-शूलायां भिन्नः शूलाभिन्नः स एव सूलाभिन्नकस्तं, तथा 'एगाहस्स' मिति एकं गातं, एकेन घातेनेति भावः, 'कूडाहस्स' मिति कूटाघातं, कुटपतितस्य मृगस्तेव घातेनेति भावः ।

चउहिं ठाणेहिं' इत्यादि, तत्र समुहद्भूतनरकवेदनावेदनमेकं कारणं द्वितीयं परमाधार्मिकैः कदर्यनं तृतीयं नरकदेवनीयकम्मक्षियत उद्विजनं चतुर्थं नकरापुष्काक्षपत उद्विजतं ।

मू. (६६) तए णं से पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं ववासी-अत्थि णं भंते ! एसा पन्ना उवमा, इमेण पुण कारणेणं नो उवागच्छइ ।

एवं खलु भंते ! मम अज्जिया० होत्या इहेव सेयवियाए नगरीए धम्मिया जाव वित्तिं कप्पेमाणी समणोवासिया अभिगयजीवा० सक्खी वन्नओ जाव अप्पाणं भावेमाणी विहरइ, सा णं तुज्झं वत्तवयाए सुबहुं पुण्णोवचयं समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववन्ना, तीसे णं अज्जियाए अहं नत्तुए होत्या इद्धे कंते जाव पासणयाए ।

तं जइ णं सा अज्झिया मम आगंतुं एवं वएज्जा—एवं खलु नत्तुया ! अहं तव अज्झिया होत्था, इहेव सेयवियाए नयरीए धम्मिया जाव विनिं कप्पेमाणि समणोवासिया जाव विहरामि तए णं अहं सुबहुं पुण्णोवचयं समज्झिगित्ता जाव देवलोएसु उववण्णा, तं तुमपि नत्तुया भवाहि धम्मिए जाव विहराहि ।

तए णं तुमपि एयं चेव सुबहुं पुण्णोवचयं सम० जाव उववज्झिहिसि, तं जइ णं अज्झिया मम आगंतुं एवं वएज्जा तो णं अहं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोइज्जा जाह अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो तं सरीरं, जम्हा सा अज्झिया समं आगंतुणो एवं वदासी—

तम्हा सुपइड्डिया मे पइन्ना जहा तं जीवो तं सरीरं नो अन्नो जीवो अन्नं सरीरं । तए णं केसीकुमारसमणे पएसीरायं एवं वयासी—जति णं तुमं पएसी ! ण्हाय कयवलिकम्मं कयकोउ-यमंगलपायच्छित्तं उल्लपडसाडगं भिगारकड्डुकुयहत्थगयं देवकुलमनुपविसमामं केइ य पुरिसे वस्सधरंसि ठिक्का एवं वदेज्जा ।

इ ए ह ताव सामी ! इह मुहुत्तं आसयह वा चिद्धह वा निसीयह वा तुयट्टह वा, तस्स णं तुमं पएसी ! पुरिसस्स खणमवि एयमड्डं पडिसुणिज्जासि ?, नो ति० कम्हा णं ?, भंते ! असुइ २ सामंत, एवामेव पएसी ! तववि अज्झिया होत्था इहेव सेयवियाए नयरीए धम्मिया जाव विहरति, सा णं अहं वत्तवयाए सुबहुं जाव उववज्जा, तीसे णं अज्झियाए तुमं नत्तुए होत्था इड्ड० किमंग पुण पासणयाए ।

सा णं इच्छइ माणुसं लोगं हव्वमागच्छित्तए, नो चेव णं संचाएइ हव्व मागच्छित्तए, चउहिं ठाणेहिं पएसी अहुणोववन्ने देवे देवलोएसु इच्छेज्जा माणुसं लोगं० नो चेव णं संचाएइ० अहुणोववन्ने देवे देवलोएसु दिव्वेहिं कामभोगेहिं मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववन्ने से णं माणुसे भोगे नो आढाति नो परिजाणाति, से णं इच्छिज्जा माणुसं नो चेव णं संचाएति १ ।

अहुणोववन्ने देवे देवलोएसु विव्वेहिं कामभोगेहिं मुच्छिए जाव अज्झोववन्ने, तस्स णं माणुस्से पेम्मे वोच्छिन्नए भवति दिव्वे पिम्मे संकंते भवति, से णं इच्छेज्जा माणुसं० नो चेव णं संचाएइ २ ।

अहुणोववन्ने देवे दिव्वेहिं कामभोगेहिं मुच्छिए जाव अज्झोववन्ने, तस्स णं एवं भवइ इयाणि गच्छं मुहुत्तं गच्छ जाव इह अप्पाउया नरा कालधम्मणा सजुत्ता भवन्ति, से णं इच्छेज्जा माणुस्सं० नो चेव णं संचाएइ ३ ।

अहुणोववन्ने देवे दिव्वेहिं जाव अज्झोववन्ने, तस्स माणुस्सए उराले दुग्गंधे पडिकूले पडिलोमे भवइ, उड्डपि य णं चत्तारि पंच जोयणसयाइ असुमे माणुस्सए गंधे अभिसमागच्छइ, से णं इच्छेज्जा माणुसं० नो चेव णं संचाइज्जा ४ ।

इच्छेएहिं ठाणेहिं पएसि ! अहुणोववन्ने देवे देवलोएसु इच्छेज्जा माणुसं लोगं हव्वमागच्छित्तए नो चेव णं संचाएइ हव्वमागच्छित्तए, तं सदहाहिं णं तुमं पएसी ! जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो तं सरीरं २ ॥

बृ. 'चउहिं ठाणेहिं अहुणोववन्ने देवे' इत्यादि सुगमं नवरं 'चत्तारि पंच वा जोअणसए असुमे गंधे हवइ' इति इह यद्यपि नवभ्यो योजनेभ्यः परतो गन्धपुद्गला न घ्राणेन्द्रियग्रहणयोग्या

भवन्ति, पुद्गलानां मन्दपरिणामभावात् घ्राणेन्द्रियस्य च तथाविधशक्त्यभावात्, तथापि ते अत्युत्कटगन्धपरिणामा इति नवसु योजनेषु मध्ये अन्यात् पुद्गलान् उत्कटगन्धपरिणामेन परिणमयति, तेऽपि ऊर्ध्वं गच्छन्तः परतोऽन्यान् तेऽप्यत्यानिति चत्वारि पञ्च वा योजनशतानि यावत् गन्धः, केवलमूर्ध्वमूर्ध्वं मन्दपरिणामो वेदितव्यः, तत्र यदा मनुष्यलोके बहूनि गोमृतकक-
लेचरादीनि तदा पञ्च योजनशतानि यावत् गन्धः शेषकालं चत्वारि तत उक्तं चत्वारि पञ्चेति ॥

मू. (६७) तए णं से पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी—अत्थि णं भंते ! एस पन्नाउवमा, इमेणं पुण मे कारणेणं वा उवागच्छति, एवं खलु भंते ! अहं अन्नया कयाइ बाहिरियाए उवङ्काणसालाए अनगगणनायकदंडणायगईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियइब्बसेड्डिसेनायइसत्यवा-
हमंतिमहामंतिगणगदोवारियअमच्चवेडपीढमहन गनिगमदूयसंधिवालेहिं सद्धिं सपरिवुडे विहरामि

तए णं मम नगरगुत्तिया ससक्खं सलोहं सगेवेज्जं अवउण (वाउड) बंधणवद्धं चोर उवणोति
तए णं अहं तं पुरिसं जीवतं येव अउकुंभीए पक्खिवावेमि अउमएणं पिहाणएणं पिहावेमि
अएण य तउएण य आयावेमि आयपच्चइयएहि पुरिसेहिं रक्खावेमि, तए अहं अन्नया कयाइ
जेणामेव सा अउकुंभी तेणामेव उवागच्छामि उवागच्छिता तं अउकुंभं उगलच्छावेमि उगलच्छा-
वित्ता तं पुरिसं सयमेव पासामि णो चेव णं तीसे अयकुंभीए केइ छिडेइ वा विवरेइ वा अंतरेइ वा
राई वा जओ णं से जीवे अंतोहितो बहिया निग्गए ।

जइ णं भंते तीसे अउकुंभीए होजा केइ छिडे वा जावराई वा जओ णं से जीवे अंतोहितो
बहिया निग्गए, तो णं अहं सद्देजा पतिएजा रो एजा जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीव तं
सरीरं, जम्हा णं भंते ! तीसे अउकुंभीए नत्थि केइ छिडे वा जाव निग्गए तम्हा सुपतिट्ठिया मे पन्ना
जहा तं जीवो तं सरीरं नो अन्नो जीवो अन्नं सरीर ।

तए णं केसीकुमारसमाणे पएसिं रायं एवं वयासी पएसी ! से जहा नामए कूडागारतला
सियादुहओलि गुला गुत्तदुवार सिवाय गंभीरा, अहण्णं केइ पुरिसे मेरिं व दंडं वगहाय कूडागारसा-
लाए अंतो २ अणुप्पविसइ २ ता तीसे कूडागारसालाए सव्वतो समंता धणनिचियनिरंतरणिच्चिड्डाई
दुवारवयणाई पिहेइ, तीसे कूडागासालाए बहुमज्झदेसभाए ठिक्खा तं मेरिं दंडएणं महया २
सहेणं तालेजा ।

से नूनं पएसी ! से सद्दे णं अंतोहितो बहि निग्गच्छइ ? हंता निग्गच्छइ, अत्थि णं पएसी
तीसे कूडागारसालाए केइ छिडे वा जावराई वा जओ णं से सद्दे अंतोहितो बहिया निग्गए ?, नो
तिणइ समद्दे, एवामेव पएसी ! जीवेवि अप्पडिहयगई पुढविं भिक्खा सिलं भेक्खा पव्वयं भिक्खा
अंतोहितो बहिया निग्गच्छइ तं सहाहि णं तुणं पएसी ! अन्नो जीवो तं चेव ३ ।

तए णं पएसी राया केसिकुमारसमण एवं वयासी—अत्थि णं भंते ! एस पन्नाउवमा इमेण
पुण कारणेणं नो उवागच्छइ, एवं खलु भंते ! अहं अन्नया कयाइ बाहिरियाए उवङ्काणसालाए
जावविहरामि, तए णं मम नगरगुत्तिया ससक्खं जाव उवणोति, तए णं अहं (तं) पुरिसं जीवियाओ
ववरोवेमि जीवियाओ ववरोवेत्ता अयोकुंभीए पक्खिवावामि २ ता अउमएणं पिहावेमि जाव
पच्चइएहिं पुरिसेहिं रक्खावेमि ।

तए णं अहं अन्नया कयाइ जेणेव सा कुंभी तेणेव उवागच्छइ २ ता तं अउकुंभं उगलच्छावेमि

२ ता तं अउकुंभी किमिकुंभिपिव पासामि नो चेव णं तीसे अउकुंभीए केइ छिडेइ वा जायराई वा जताणं ते जीया बहियाहिंतो अणुपविट्ठा, जति णं तीसे अउकुंभीए होअ केइ छिडेइ वा जाव अणुपविट्ठा तेणं अहं सदहेज्जा जहा अन्नो जीवो तं चेव, जम्हा णं तीसे अउकुंभीए नत्थि कोइ छिडेइ वा जाव अणुपविट्ठा तम्हा सुपतिट्ठिआ मे पन्ना जहा तं जीया तं सरीरं तं चेव ।

तए णं केसीकुमारसमणं पएसीं रायं एवं वयासी—अत्थि णं तुमे पएसी ! कयाइ अए धंतपुब्बे वा धमावियपुब्बे वा ? हंता अत्थि, से नूनं पएसी ! अए धंतं समाणे सव्वे अगनिपरिणए भवति ?, हंता भवति, अत्थि णं पएसी ! तस्स अयस्स केइ छिडेइ वा जेणं से जोई बहियाहिंतो अंतो अणुपविट्ठे ?, नो इण्ढे समहे, एवामेव पएसी ! जोवीऽवि अप्पडिहयगई पुढविं भिद्धा सिलं भिद्धा बहियाहिंतो अणुपविट्ठे, तं सदहाहि णं तुमं पएसी ! तहेव ४ ॥

मू. (६८) तए णं पएसीं राया केसीकुमारसमण एवं वयासी—अत्थि णं भंते ! एस पन्ना उवमा इमेण पुण मे कारणेणं नो उवागच्छइ, अत्थि णं भंते ! —

—से जहानाम केइ पुरिसे तरुणे जाव सिण्णोवगए पभू पंचकंडगं निसिरित्तए ? हंता पभू जति णं भंते ! सोच्चेव पुरिसे बाले जाव मंदविज्जाणे पभू होआ पंचकंडगं निसिरित्तए, तो णं अहं सदहेज्जा ३ जहा अन्नो जीवो तं चेव, अम्हा णं भंते ! स चेव से पुरिसे जाव मंदविज्जाणे नो पभू पंचकंडगं निसिरित्तए तम्हा सुपडिड्डिया मे पन्ना जहा तं जीवो तं चेवा तए णं केसीकुमारसमणं पएसिं रायं एवं वयासी —

से जहानाम केइ पुरिसे तरुणे जाव सिण्णोवगए णवएणं धणुणा नवियाए जीवाए नवएणं इसुणा पभू पंचकंडगं निसिरित्तए ?, हंता, पभू, सो चेव णं पुरिसे तरुणे जाव निउणसिण्णोवगते कोरिछिएणं धणुणा कोरिछियाए जीवाए कोरिछिएणं उसुणा पभू पंचकंडगं निसिरित्तए ?, नो तिण्ढे समहे ।

कम्हा णं ?, भंते ! तस्स पुरिसस्स अपज्जताइं उवगरणाइं हवन्ति, एवामेव पएसी ! सो चेव पुरिसे बाले जाव मंदविज्जाणे अपज्जतोवगरणे, नो पभू पंचकंडगं निसिरित्तए, तं सदहाहि णं तुमं पएसी ! जहा अन्नो जीवो तं चेव ५ ।

मू. (६९) तए णं पएसी राया केसीकुमारसमण एवं वयासी—अत्थि णं भंते ! एस पन्ना उवमा इमेण पुण कारणेणं नो उवागच्छइ, भंते ! —

—से जहानाम केइ पुरिसे तरुणे जाव सिण्णोवगते पभू एगं महं अयभारगं वा तउयभारगं वा सीसगभारगं वा परिवहित्तए ?, हंता पभू, सो चेव णं भंते ! पुरिसे जुम्मे जराजजरियदेहे सिडिलवलितयाविण्णुगते दंडपरिग्गहियग्गहत्ये पविरलपरिसडियदंतसेढी आउरे किसिए पिवासिए दुब्बले किलंते नो पभू एगं महं अयभारगं वा जाव परिवहित्तए ।

जति णं भंते ! सच्चेव पुरिसे जुम्मे जराजजरियदेहे जाव परिकिलंते पभू एगं महं अयभारं वा जाव परिवहित्तए तो णं सदहेज्जा ३ तहेव, जम्हा णं भंते ! से चेव पुरिसे जुम्मे जाव किलंते नो पभू एगं महं अयभारं वा जाव परिवहित्तए तम्हा सुपतिट्ठिता मे पन्ना तहेव ।

तए णं केसीकुमारसमणं पएसिं रायं एवं वयासी—से जहानाम केइ पुरिसे तरुणे जाव

सिप्पोवगए नवियाए विहंगियाए नवएहिं सिकएहिं नवएहिं पच्छियपिंडएहिं पहु एगं महं अयभारं जाव परिवहित्तए ? हंता पभू ।

पएसी ! से चेव णं पुरिसे तरुणे जाव सिप्पोवगए जुन्नियाए दुब्बलियाए पुणक्खइयाए विहंगियाए जुण्णएहिं दुब्बलएहिं धुणक्खइएहिं सिद्धिलतयापिण्डएहिं सिकएहिं जुण्णएहिं दुब्बलएहिं पुणक्खइएहिं पच्छिपिंडएहिं पभू एगं महं अयभारं वा जाव परिवहित्तए ? , नो तिणं०, कम्हा णं ? , भंते ! तस्स पुरिसस्स जुम्माइं उवगरणाइं भवन्ति, पएसी ! से चेव से पुरिसे जुम्मे जाव किलन्ते जुत्तोवगरणे तो पभू एगं महं अयभारं वा जावपरिवहित्तए, तं सदहाह णं तुमं पएसी ! जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं ६ ।

मू. (७०) तए णं से पएसी केसिकुमारसमणं एवं वयासी-अत्थि णं भंते ! जाव नो उवागच्छइ, एवं खलु भंते ! जाव विहरामि, तए णं मम नगरगुत्तिया चोरं उवणेंति ।

तए णं अहं तं पुरिसं जीवन्तं चेव तुल्लेमि तुल्लेत्ता छविच्छेयं अकुब्बमाणे जीवियाओ ववरोवेमि २ ता मयं तुल्लेमि नो पैय णं तस्स पुरिसस्स जीवन्तस्स वा तुल्लियस्स वा तुल्लियस्स (नत्थि) केइ आणत्ते वा नाणत्ते वा ओमत्ते वा तुच्छत्ते वा गुरुयत्ते वा लहुयत्ते वा जति णं भंते ! तस्स पुरिसस्स जीवन्तस्स वा तुल्लियस्स मुयस्स वा तुल्लियस्स केइ अन्नत्ते वा जाव लहुयत्ते वा तो णं अहं सदहेआ तं चेव, जम्हा णं भंते ! तस्स पुरिसस्स जीवन्तस्स वा तुल्लियस्स मुयस्स वा तुल्लियस्स नत्थि केइ अन्नत्ते वा लहुयत्ते वा० तम्हा सुपतिट्ठिया मे पन्ना जहा तं जीवो तं चेव ।

तए णं केसीकुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी-अत्थि णं पएसी ! तुमे कयाइ वत्थी धन्तपुब्बे वा धमावियपुब्बे वा ? , हंता अत्थि, अत्थि णं पएसी ! तस्स वत्थिस्स पुण्णस्स वा तुल्लियस्स अपुण्णस्स वा तुल्लियस्स केइ अनत्ते वा जाव लहुयत्ते वा ?

नो तिण्ठे समद्धे, एवामेव पएसी ! जीवस्स अगुरुलघुयत्तं पडुच्च जीवन्तस्स वा तुल्लियस्स मुयस्स वा तुल्लियस्स नत्थि केइ आणत्ते वा जाव लहुयत्ते वा, तं सदहाहि णंतुमं पएसी ! तं चेव ७

मू. (७१) तए णं पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी-अत्थि णं भंते ! एसा जाव नो उवागच्छइ एवं खलु भंते ! अहं अन्नया जाव चोरं उवणेंति, तए णं अहं तं पुरिसं सब्बतो समन्ता समभिलोएमि, नो चेव णं तत्थ जीवं पासामि ।

तए णं अहं तं पुरिसं दुहा फालियं करेमि २ ता सब्बतो समन्ता समभिलोएमि, नो चेव णं तत्थ जीवं पासामि, एवं तिहा चउहा संखेआ फालियं करेमि णो चेव णं तत्थ जीवं पासामि, जइ णं भंते ! अहं तं पुरिसं दुहा वा तिहा वा चउहा वा संखेआ वा फालियंमि वा जीवं पासंतो तो णं अहं सदहेआ नो तं चेव, जम्हा णं भंते ! अहं तंसि दुहा वा तिहा वा चउहा वा संखिअहा वा फालियंमि वा जीवं न पासामि तम्हा सुपतिट्ठिया मे पन्ना जहा तं जीवो तं सरीरं तं चेव ।

तए णं केसिकुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासि-मूढतराए णंतुमं पएसी ! ता तुच्छतराओ, केणं भंते ! तुच्छतराए ? , पएसी ! से जहानामए केइ पुरिसे वणत्थी वणोयजीवी वणगवेसणयाए जोइं च जोइभायणं च गहाय कट्ठाणं अडविं अणुपविट्ठा ।

तए णं ते पुरिसा तीसे अगामियाए जाव किंचिदेसं अणुप्पत्ता समाणा एगं पुरिसं एवं वयासी -

अम्हे णं देवाणुप्पिया ! कट्ठाण अडवि पविसामो, एता णं तुमं जोइमायणाओ जाइ गहाय अम्हे असनं साहेआसि, अहं तं जोइभायणे जोई विज्जवेआ एत्तो णं तुमं कट्ठाओ जोइ गहाय अम्हे असणं साहेआसितिकट्ठ कट्ठाणं अडवि अनुपविट्ठा ।

तए णं से पुरिसे तओ मुहुत्तंतरस्स तेसिं पुरिसाणं असणं साहेमित्तिकट्ठ जेणेव जोतिमायणे तेणेव उवागच्छइ जोइभायणे जोई विज्जायमेव पासति, तए णं से पुरिसे जेणेव से कट्ठे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छिता तं कट्ठं सब्बओ समंता समभिलोएति नो चेव णं तत्थ जोइं पासति ।

तए णं से पुरिसे परियरं बंधइ फरसुं गिण्हइ तं कट्ठं दुहा फालियं करेइ सब्बतो समंता समभिलोएइ नो चेव णं तत्थ जोइं पासइ, एवं जाव संखेज्जफालियं करेइ सब्बतो समंता समभिलोएइ नो चेव णं तत्थ जोइं पासइ, तए णं से पुरिसे तंसि कट्ठंसि दुहाफालिए वा जाव संखेज्जफालिए वा जोइं अपासमाणे संते तंते परिसंते निव्विण्णे समाणे परसुं एगंते एडेइ २ परियरं मुयइ २ एवं वयासी -

अहो ! मए तेसिं पुरिसाणं असने नो साहेमित्तिकट्ठ ओहियमनसंकप्पे चिंतासोगसागर-संपविट्ठे करयलपल्लत्थमुहे अट्ठज्जाणोवगए भूमिगयविट्ठिए झियाइ, तए णं ते पुरिसा कट्ठाइं छिंदंति २ ता जेणेव से पुरिसे तेणेव उवागच्छंति २ ता तं पुरिसं ओहियमनसंकप्पं जाव झियायमाणं पासति २ ता एवं वयासी-किञ्चं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहियमनसंकप्पे जाव झियायसि ?

तए णं से पुरिसे एवं वयासी-तुज्झे णं देवाणुप्पिया ! कट्ठाणं अडविं अणुपविसमाणा मम एवं वयासी-अम्हे णं देवाणुप्पिया ! कट्ठाणं अडविं जाव एविट्ठा, तए णं अहं ततो मुहुत्तंतरस्स तुज्झं असणं साहेमित्तिकट्ठ जेणेव जोई जाव झियामि ।

तए णं तेसिं पुरिसाणं एगे पुरिसे छेदे दक्खे पत्तट्ठे जाव उवएसलद्धे ते पुरिसे एवं वयासी-गच्छह णं तुज्झे देवाणुप्पिया ! ण्हाया कयवलिकम्मा जाव हव्वमागच्छेह जाणं अहं असनं साहेमित्तिकट्ठ परियरं बधइ २ परसुं गिण्हइ २ ता सरं करेइ सरेण अरणि महेइ जेइ पाडेइ २ जोइं संधुक्खेइ तेसिं पुरिसाणं असणे साहेइ, तए णं ते पुरिसा ण्हाया कयवलिकम्मा जाव पायच्छिता जेणेव से पुरिसे तेणेव उवागच्छंति ।

तए णं से पुरिसे तेसिं पुरिसाणं सुहासनवरगयाणं तं विउलं असनं पानं खाइमं साइमं उवणेइ, तए णं ते पुरिसा तं विउलं असनं ४ आसाएमाणा वीसाएमाणा जावविहरंति, जिमियभुत्तु तरागयाविया णं समाणा आयंता चोक्खा परमसुइभुया तं पुरिसं एवं वयासी -

अहो णं तुमं देवाणुप्पिया ! जइ मूढे अपंडिए निव्विणाणे अणुवएसलद्धे जे णं तुमं इच्छ-सि कट्ठंसि दुहाफालियंसि वा जोतिं पासित्तए, से एएणट्ठेणं पएसी ! एवं बुच्चइ मूढतारए णं तुमं पएसो ! ताओ तुच्छतराओ ८ ॥

मू. (७२) तए णं पएसी राया केसिकुमारसमणं एवं वयासी-जुत्तए णं भंते ! तुब्बं इयत्थेयाणं दक्खणं बुद्धाणं कुसलाणं महामईणं विणीयाणं विण्णाणपत्ताण उवएसलद्धाणं अहं इमीसाए महालियाए महच्चपरिसाए मज्जे उच्चावएहिं आउसेहिं आउसित्तए उच्चावयाहि उद्धंसणाहिं

उद्धसितए एवं निष्प्रच्छणाहिं० निच्छोडणाहिं० ?

तए णं केसीकुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी-जाणासि णं तुमं पएसी ! कति परिसा पन्नताओ ?, भंते ! जाणामि चत्तारि परिसाओ पन्नता, तंजहा-खत्तियपरिसा गाहावइपरिसा माहणपरिसा इसिपरिसा, जाणासि णं तुमं पएसी राया ! एयासि चउण्ह परिसाणं कस्स का दंडनीई पन्नता ?, हंता ! जाणामि जे णं खत्तियपरिसाए अवरज्झइ से णं हत्थच्छिन्नए वा पायचच्छिण्णए वा सीसच्छिन्नए वा सुलाइए वा एगाहच्चे कूडाहच्चे जीधियाओ ववरोविज्झइ ।

जे णं गाहावइपरिसाए अवरज्झइ से णं तएण वा वेढेण वा पलाणेण वा वेढित्ता अगनिकाएणं ज्झामिज्झइ, जे णं माहणपरिसाए अवरज्झइ से णं अनिडाहिं अकंतहिं जाव अमणामाहिं वग्गूहि उवालंभित्ता कुंडियालंछणए वा सूणगलंछणए वा कीरइ निव्विसए वा आणविज्झइ, जे णं इसिपरिसाए अवरज्झइ से णं नाइअनिडाहिं जाव नाइअमणामाहिं वग्गूहि उवालम्भइ ।

एवं च ताव पएसी ! तुमं जाणासि तहावि ण तुमं ममं वामं वामेणं दड दंडेणं पडिकूलं पडिकूलेणं पडिलोमं पडिलोमेणं विवच्चास विवच्चासेणं वड्डसि तए णं पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिएहिं पढमिज्झुएणं चव वागरणेणं सेलत्ते तए णं ममं इमेयारुवे अब्भत्थिए जाव संकप्पे समुपजित्था,

जहा जहा णं एयस्स पुरिसस्स वामं वामेणं जाव विवच्चासं विवच्चासेणं वड्डिस्सामि तहा तहा णं अहं नाणं च नाणोवलंभं च करणं च करणोवलंभं च दंसणं च दंसणोवलंभं च जीवं च जीवोवलंभं च उलभिस्सामि, तं एएणं अहं कारणेणं देवाणुप्पियाणं वामं वामेणं जाव विवच्चासं विवच्चासेणं वड्डिए, तए णं केसीकुमारसमणे पएसीरायं एवं वयासी-

जाणासि णं तुमं पएसी ! कइ वयहारगा पन्नता ?, हंता जाणामि, चत्तारि वयहारगा पन्नता-देइ नामेगे नो सन्नवेइ सन्नवेइ नामेगे नो देइ एगे देइवि सन्नवेइवि एगे नो देइ नो सन्नवेइ, जाणासि णं तुमं पएसी ! एएसिं चउण्हं पुरिसाणं के वयहारी के अब्बवहारी ?, हंता जाणामि, तत्थ णं जे से पुरिसे देइ णो सण्णवेइ से णं पुरिसे ववहारी ।

तत्थ णं जे से पुरिसे नो देइ सन्नवेइ से णं पुरिसे ववहारी, तत्थ णं जे से पुरिसे देइवि सन्नवेइवि से पुरिसे ववहारी, तत्थ णं जे से पुरिसे नो देइ नो सन्नवेइ से णं अववहारी, एवामेव तुमंपि ववहारी, नो चेव णं तुमं पएसी अववहारी ।

मू. (७३) तए णं पएसी राया केसिकुमारसमणं एवं वयासी-तुज्झे णं भंते ! इयछेया दक्खा जाव उवएसलक्खा समत्था णं भंते ! ममं करयलंसि वा आमलयं जीवं सरीराओ अभिनिवड्डित्ताणं उवदंसितए ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं पएसिस्स रन्तो अदूरसामंते वाउयाए संवत्ते तणवणस्सइकाए एयइ वेयइ चलइ फंदइ घड्डइ उदीरइ तं तं भावं परिणमइ, तए णं केसीकुमारसमणे पएसिरायं एवं वयासी-पाससि णं तुमं पएसीराया ! एयं तणवणस्सइ एयंतं जाव तं तं भावं परिणमत ?, हंता पासामि, जाणासि णं तुमं पएसी ! एय तणवणस्सइकायं किं देवो चालेइ असुरो वा चालेइ

णनगो वा किन्नरो वा चालेइ किंपुरिसो वा चालेइ महोरगो वा चालेइ गंधव्वो वा चालेइ ?

हंता जाणामि, नो देवो चालेइ जाव नो गंधव्वो चालेइ वाउयाए चालेइ, पाससि णं तुमं पएसी ! एतस्स वाउकायस्स सल्लविस्स सकामस्स सरागस्स समोहस्स सवेयस्स सलेयस्स स-
सरीरस्स ख्वं ?, नो तिण्ढे०, जइ णं तुमं पएसी राया ! एयस्स वाउकायस्स सल्लविस्स जाव
ससरीरस्स ख्वं न पासति तं कहं णं पएसी ! तव करयलंसि वा आमलगं जीवं उवदंसिस्सामि ?

एवं खलु पएसी ! दसङ्काणाइं छउमत्थे मणुस्से सव्वभावेणं न जाणइ न पासइ, तंजहा—
धम्मत्थिकायं १ अधम्मत्थिकायं २ आगासत्थिकायं ३ जीवं असरीरबद्धं ४ परमाणुपोग्गलं ५
सइं ६ गंधं ७ वायं ८ अयं जिने भविस्सइ वा नो भविस्सइ ९ अयं सव्वदुक्खाणं अंतं करेस्सइ वा
नो वा १० ।

एतानि चेव उप्यन्नानाणदंसणधरे अरहा जिने केवली सव्वभावेणं जाणइ पासइ, तं०
धम्मत्थिकायं जाव नो वा करिस्सइ, तं सद्वहाहि णं तुमं पएसी ! जहा अन्नो जीवो तं चेव १ ।

भू. (७४) तए णं से पएसीराया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी—से नूनं भंते ! हत्थिस्स
कुंथुस्स य समे चेव जीवे ?, हंता पएसी ! हत्थिस्स य कुंथुस्स य समे चेव जीवे, से नूनं भंते !
हत्थीउ कुंथू अप्पकम्मतराए चेव अप्पकिरियतराए चेव अप्पासवतराए चेव एवं आहारनीहार-
उत्सासनीसासइइए महजुइअप्पतराए चेव, एवंच कुंथुओ हत्था महाकम्मतराए चेव महाकिरियजाव ?

हंता पएसी ! हत्थीओ कुंथु अप्पकम्मतराए चेव कुंथुओ वा हत्थी महाकम्मतराए चेव तं
चेव, कम्हा णं भंते ! हत्थिस्स य कुंथुस्स य समे चेव जीवे ?, पएसी ! से जहा नामए कूडागारसाला
सिया जाव गभीरा अह णं केइ पुरिसे जोइं व दीवं व गहाय तं कूडागारसालं अंतो २ अणुपविसइ
तीसे कूडागारसालाए सव्वतो समंता घणनिचियनिरंतराणि णि छिड्डाइं दुवारवयणाइं पिहेति २
तीसे कूडागारसालाए सव्वतो समंता घणनिचियनिरंतराणि णि छिड्डाइं दुवारवयणाइं पिहेति २
तीसे कूडागारसालाए बहुमज्झवेसभाए तं पईवं पलीवेज्जा ।

तए णं से पईवे तं कूडागारसालं अंतो २ ओभासइ उओवेइ तवति पभासेइ, नो चेव णं
बाहिं, अह णं से पुरिसे तं पईवे इड्डरणं पिहेज्जा, तए णं से पईवे तं इड्डरयं अंतो ओभासेइ, नो
चेव णं इड्डरगस्स बाहिं णो चेव णं कूडागारसालाए बाहिं ।

एवं किलिजेणं गंडमाणियाए पच्छिपिंडएणं आढतेणं अद्धाढतेणं पत्थएणं अद्धपत्थएणं
अड्डभाइयाए वाउब्भाइयाए सोलसियाए छत्तीसियाए थउसड्डियाए दीवचंपएणं तए णं से पदीवे
दीवचंपगस्स अंतो ओभासति ४ ।

नो चेव णं दीवचंपगस्स बाहिं, नो चेव णं वउसड्डियाए बाहिं, णो चेव णं कूडागारसालं नो
चेव णं कूडागारसालाए बाहिं, एवामेव पएसी ! जीवेवि जं जारिसयं पुव्वकम्मनिबद्धं बोदिं
निव्वत्तेइ तं असंखेओहिं जीवपदेसेहि सचित्तं करेइ खुड्डियं वा महालियं वा, तं सद्वहाहि णं तुमं
पएसी ! जहा अन्नो जीवो णं चेव णं ॥

भू. 'अत्थि णं भंते ! एस पश्चाउवमा' अस्ति भदन्त ! प्रज्ञातो—बुद्धिविशेषादुपमा, 'अनेगगण-

नायगे' त्यादि, गणनायकाः—प्रकृतिमहत्तराः दण्डनायकाः—तन्त्रपाला राजेश्वरतलवरमाड-
म्बिककौटुम्बिकेभ्यश्चेष्टिसेनापतिसार्धवाहमन्त्रिमहान्त्रिगणकदीवारिकः प्रागुक्तस्वरूपाः
अमात्या—राज्याधिष्ठायकाः चेटाः—पादमूलिकाः पीठमर्द्दाः—प्रागुक्ता नगरं—नगरवासिप्रकृतयः
निगमाः—कारणिकाः दूता—अन्येषां गत्वा राजादेशनिवेदकाः संधिपाला—राज्यसन्धिरक्षकाः
'नगरगुप्तिया' इति नगररक्षाकारिणः 'ससक्खं' इति ससाक्षि सहोदं—सलोद्धं 'सगेवेअं'
प्रीवानिबद्धकिं चिल्लोधमितीर्थः, 'अवाउडं' अपवृत्तबन्धनबद्धं नीरमिति ।

'भारं दंडं चे'ति भारी—दण्डा दण्डो वादनदण्डः । 'वामं वामेण' मित्यादि, वामं वामेन एवं
दंडं दंडेणेत्याद्यपि भावनीयं ।

'देइ नामेगे नो सन्नवेइ' इति ददाति—दाने प्रयच्छति न संज्ञापयति—न सम्यगालापेन
संतोषयति, चतुर्मङ्गी पाठसिद्धा ।

'एवामेव पएसी ! तुमं पि ववहारी' इति यद्यपि त्वं न सम्यगालापेन मां संतोषयसि तथापि
मम विषये भक्तिबहुमानं च कुर्वन् आद्यपुरुष इव व्यवहार्येव नाव्यवहारी, एतावता च 'मूढतराए
तुमं पएसी ! तओ कइहारयाओ' इत्यनेन वचसा यत् कालुष्यमापादितं तदपनीतं परमं च संतोषं
प्रापित इति ।

'हंता पएसी हस्तिस्स ! कुंधुस्सय समे चेव जीवे' इति प्रदेशानां तुल्यत्वात्, केवलं
संकोचविकोचधर्मत्वात् कुन्धुशरीरे संकुचितो भवति, हस्तिशरीरे विस्तृतः उक्तश्च—

“आसज्ज कुंधुदेहं तत्तियमित्तो गयंमि गयमित्तो ।

न य संजुज्जइ जीवो संकोयविकोयदोवेहिं ॥

अत न संयुज्यते जीवः संकोचविकोचदशाभ्यामिति, तयोस्तस्य स्वभावतयाऽभ्युपगमात्,
तथा चात्र प्रदीपधृष्टान्तो बक्ष्यते, अथवा 'कम्मतराए चेवे' त्यादि, 'कम्म' आयुष्कलक्षणं क्रिया—
कायिक्याद आश्रयः—प्राणाति पातादि आहारनीहारोच्छ्वासनिश्वासादि धृतयः प्रतीताः,
इड्डरकं—महत् पिटकं, येन सवस्वापि रसवती स्थस्यते ।

गोकलिज्जं नाम यत्र गोभक्तं प्रक्षिप्यते, पच्छिकापिटकं च प्रतीतं, गण्डयुक्ता भाणिका
२ देशविशेषप्रसिद्धा, आढकार्धाढकप्रस्थकार्द्धप्रस्थककुलवार्द्धकुलवा मगधदेशप्रसिद्धा धान्य-
मानविशेषाः ।

चतुर्भागिकाष्टभागिकाषोडशिकाद्वात्रशत्का भगवदेशप्रसिद्धा एव रसमानविशेषाः,
दीपचम्पको—दीपस्थगनकं, 'एवामेवे' त्यादि निगमतं कण्ठयं, उक्तं चैतदन्यत्रापि—

॥ १ ॥

“जह दीवो महइ घरे पलीविओ तं घरं पगासेइ ।

अप्पपयारे तं तं एवं जीवो सदेहाइं ॥” इति ॥

मू. (७५) तए णं पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी—एवं छलु भंते ! मम
अज्जगस्स एस सन्ना जाव समोसरणे जहा तज्जीवो तं सरिं नो अन्नो जीवो अन्नं सरिं, तयानंतरं
च णं ममं पिउणोऽवि एस सन्ना तयानंतरं ममवि एसा सन्ना जाव समोसरणं ।

तं नो खलु अहं बहुपुरिसपरंपरागयं कुलनिस्सियं दिट्ठिं छंडेस्सा, तए णं केसीकुमारसमणे पएसी रायं एवं वयासी ना णं तुमं पएसी ! पच्छाणुताविए भवेज्जासि जहा व से पुरिसे अयहारए के णं भंते ! से अयहारए ? , पएसी ! से जहाणामए केई पुरिसा अत्थत्थी अत्थगवेसी अत्थलुद्धगा अत्थकंखिया अत्थपिवासिया अत्थगवेसणयाए विउलं पणियभंडमायाए सुबहुं भत्तपान पत्थयणं गहाय एगं महं अकामियं छिन्नावायं छिन्नावायं दीहमद्धं अडविं अनुपविट्ठा ।

तए णं ते पुरिसा तीसे अकामियाए अडवीए कंचि देसं अणुपत्ता समाणा एगमहं अयागर पा तसि, अएणं सहता समंता आइण्णं विच्छिण्णं सच्छडं उवच्छडं फुडं गाढं अवगाढ पासति २ ता हट्ठुडु जावहियया अन्नमन्नं सदावेति २ ता एवं वयासी -

एस णं देवाणुप्पिया ! अयभंडे इट्ठे कंते जाव मणामे, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अहं अयभारए बंधित्तएत्तिकड्डु अन्नमन्नस्स एयमड्डं पडिसुणेति २ ता अयभारं बंधंति २ अहाणुपुव्वीए संपत्थिया, तए णं ते पुरिसा अकामियाए जाव अडवीए किंचि देसं अणुपत्ता समाणा एगं महं तउआगरं पासति, तउएणं आइण्णं तं चेव जाव सदावेत्ता एवं वयासी ।

एस णं देवाणुप्पिया ! तउयभंडे जाव मणामे, अप्पेणं चेव तउएणं सुबहुं अए लब्भति, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अयभारए छट्ठेत्ता तउयभारए बंधि एत्तिकड्डु अन्नमन्नस्स अंतिए अयमड्डं पडिसुणेति २ ता अयभारं छट्ठेति २ ता तउयभारं बंधंति, तत्थ णं एगे पुरिसे णो संचाएइ अयभारं छट्ठेत्तए तउयभारं बंधित्तए, तए णं ते पुरिसा तं पुरिसं एवं वयासी ।

एस णं देवाणुप्पिया ! तउयभंडे जाव सुबहुं अए लब्भति, तं छट्ठेहि णं देवाणुप्पिया ! अयभारगं, तउयभारगं बंधाहि, तए णं से पुरिसे एवं वयासी-दूराहडे मे देवाणुप्पिया ! अए चिराहडे मे देवाणुप्पिया ! अए अइगाढबंधणबद्धे मे देवाणुप्पिया ! अए असिलिद्धबंधणबद्धे देवाणुप्पिया ! अए घणियबंधणबद्धे देवाणुप्पिया ! अए, नो संचाएमि अयभारगं छट्ठेत्ता तउयभारगं बंधित्तए ।

तए णं ते पुरिसा तं पुरिसं जाहे नो संचायंति बहूहिं आघवणाहि य पन्नवणाहि य आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा तथा अहाणुपुव्वीए संपत्थिया, एवं तं बागरं रुप्पागरं सुवन्नागरं रयणागरं वइरागरं, तए णं ते पुरिसा जेणेव सया जणयया जेणेव साइं २ नगराइं तेणेव उवागच्छन्ति २ ता वयरविक्कणयं करेति २ ता सुबहुदासीदासगोमहि सगबेलगं गिण्हंति २ ता अट्ठतलमूसियवडंसगे करावेति ण्हाया कयबलिकम्भा उप्पिं पासायवरगया फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं बत्तीसइबद्धएहिं नाडएहिं वरतरमीसंपउत्तेहिं उवणच्चिअमाणा उवलालिअमाणा इट्ठे सहफरिस जाय विहरंति ।

तए णं पुरिसे अयभारेण जेणेव सए नगरे तेणेव उवागच्छइ अयभारेणं गहाय अयविक्किण्णं करेति २ ता तंसि अप्पमोल्लसि निहियंसि झीणपरिव्वए ते पुरिसे उप्पिं पासायवरगए जाव विहरमाणे पासति २ ता एवं वयासी -

अहो णं अहं अघन्नो अपुन्नो अकयरथो अकयलक्खणो हिरिसिरिवज्जिए हीणपुण्णचाउदसे दुरंतपलवक्खणे, जति णं अहं मित्ताण वा नाईण वा नियगाण वा सुणेताओ तो णं अहंपि एवं चेव

उत्थि पासायवरगए जाय विहरंतो, से तेण्डेणं एसी एवं बुद्धइ—मा णं तुमं पएसी पच्छाणुताविए भविज्जासि, जहा व से पुरिसे अयभारिए ।

मू. (७६) एत्थ णं से पएसी राया संबुद्धे केसिकुमारसमणं वंदइ जाव एवं वयासी—नो खलु भंते ! अहं पच्छाणुताविए भविस्सामि जहा व से पुरिसे अयभारिए ।

तंइच्छामि णं देवाणुप्पियाणं अंतिए केवलपन्नत्तं धम्मं निसामित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिबंध्य, धम्मकहा जहा चित्तस्स, तहेव गिहिधम्मं पडिवज्जइ २ ता जणेव सेयविया नगरी तेणेव पहारेत्थ गमगाए ।

मू. (७७) तए णं केसी कुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासीजाणासि तुमं पएसी ! कइ आयरिया पन्नत्ता ? , हंता जाणामि, तज्जे अयभारिअर सन्नत्ता, तंजत्ताकत्तामए सिप्पायरिए धम्मयरिए, जाणासि णं तुमं पएसी ! तेसि सिप्पं आयरियाणं कस्स का विनयपडिवत्ती पजंजियच्चा ?

हंता जाणामि, कलायरियस्स सिप्पायरियस्स उवलेवणं संमज्जणं वा करेआ पुरओ पुष्पाणि वा आगवेआ मज्जावेआ मंडावेआ भोयाविआ वा विउलं जीवतारिहं पीइदाणं वलएआ पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेआ, जत्थेव धम्मयरियं पासिआ तत्थेव वंदेआ नमंसेआ सक्कारेआ सम्माणेआ कलाणं मंगलं देवयं वेइयं पञ्चुवासेआ फासुएसणिज्जेणं असनपानखाइमसाइमेणं पडिलाभेआ पाडिहारिएणं पीढफलगसिआसंधारएणं उवनिमंतेआ ।

एवं च ताव तुमं पएसी ! एवं जाणासि तहावि णं तुमं ममं वामं वामेणं जाव वट्ठित्ता ममं एयमहुं अक्खामित्ता जेणेव सेयविया नगरी तेणेव पहारेत्थ गमगाए, तए णं से पएसी राया केसि कुमारसमणं एवं वदासी —

एवं खलु भंते ! मम एयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था एवं खलु अहं देवाणुप्पियाणं वामं वामेणं जाव वट्ठिए तं सेयं खलु मे कल्लं पाउप्पमायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते अंते-उरपरियाल सद्धिं संपरिवुडस्स देवाणुप्पिए वंदितए नमंसित्तए एतमहुं भुज्जो २ सम्मं विनएणं खामित्तएतिकहुं जामेव विसिं पाउब्भूते तामेव विसिं पडिगए ।

तए णं से पएसीराया कल्लं पाउप्पमायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते हट्ठुहुं जाव हियए जहेव कूणिए तहेव निग्गच्छइ अंतेउरपरियाल सद्धिं संपरिवुडे पंचविहेणं अभिगमेणं वंदइ नमंसइ एयमहुं भुज्जो २ सम्मं विनएणं खामेइ ।

मू. (७८) तए णं केसी कुमारसमणे पएसित्स रन्नो सूरियकंतप्पमुहाणं देवीणं तीसे य महतिमहालियाए महच्चपरिसाए जाय धम्मं परिकहेइ । तए णं से पएसी राया धम्मं सोच्चा निसम्म उट्ठाए उट्ठेति २ केसिकुमारसमणं वंदइ नमंसइ २ ता जेणेव सेयविया नगरी तेणेव पहारेत्थ गमगाए ।

तए णं केसी कुमारसमणे पएसिरायं एवं वदासी—मा णं तुमं पएसी ! पुत्विं रमणिजे भवित्ता पच्छ अरमणिजे भविज्जासि, जहा से यनसंडे इ वा नड्सालाइ या इक्खुवाइए इ वा खालयाइए इवा, कहं णं भंते !, यनसंडे पत्तिए पुक्किए फल्लिए हरियगरेरिज्जमाणे सिरीए अतीव

उवसीभेमाणे २ चिड्डइ ।

तया णं वनसंडे रमणिअे भवति, जया णं वणसंडेनो पत्तिए नो पुष्पिए नो फलिए नो रहियगरिरेअमाणेणो सिरीए अईव २ उवसोभेमाणे चिड्डइ तया णं जुने झडे परिसडियपंडुपत्ते सुकरुवखे इव मिलायमाणे चिड्डइ तया । तया णं वणे णो रमणिअे भवति,

जया णं नट्टसालावि गिअइ वाइअइ नच्चिअइ हसिअइ रमिअइ तया णं नट्टसाला रमणिअा भवइ, जया णं नट्टसाला नो गिअइ जाव नो रमिअइ तया णं नट्टसाला अरमणिअा भवति, जया णं एवं खुवाडे छिअइ भिअइ सिअइ पिअइ दिअइ तथा णं इवखुवाडे रमणिअे भवइ, जया णं इवखुवाडे णो छिअइ जाव तया इवखुवाडे अरमणिअे भवइ

जया णं खलवाडे उच्छुब्भइ उड्डइअइ मलइअइ मुणिअइ खअइ पिअइ दिअइ तया णं खलवाडे रमणिअे भवति, जया णं रलवाडे नो उच्छुब्भइ जाव अरमणिअे भवति ।

से तेणद्वेणं पएसी एवं वुच्चइ मा णं तुमं पएसी ! पुब्बि रमणिअे भविता पच्छा अरमणिअे भविअासि जहा वणसंडेइ वा, तए णं पएसी केसिं कुमारसमणं एवं वयासी -

नो खलु भंते ! अहं पुब्बि रमणिअे भविता पच्छा अरमणिअे भविस्सामि, जहा वनसंडेइ वा जाव खलवाडेइ वा, अहं णं सेयवियानगरीपमुवखाइं सत्त गामसहस्साइं चत्तारि भागे करिस्सामि

एगं भागं बलवाहणस्स दलइरसामि, एगं भागं कुड्डागारे खुभिस्सामि, एगं भागं अंतेउरस्स दलइरसामि, एगेणं भागेणं महतिमहलयंकूडागारसालं करिस्सामि, तत्थ णं बहूहिं पुरिसेहिं दिअ भइ भत्तवेयणेहिं विउलं असनं० उवक्खडावेत्ता बहूणं समणमाहणभिवखुयाणं पंथियपहियाणं परिभाएमाणे २ ।

बहूहिं सीलव्वयगुणव्वयवेरमणपच्चवखाणपोसहोववासस्स जाव विहरिस्सामत्तिकड्डु जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ।

मू. (७९) तए णं से पएसी राया कल्लं जाव तेयसा जलंते सेयवियापामोक्खाइं सत्त गामसहस्साइं चत्तारि भाए कीरइ, एगं भागं बलवाहणस्स दलइ जाव कूडागारसालं करेइ, तत्थ णं बहाहू पुरिसेहिं जाव उवक्खडेत्ता बहूणं समण जीव परिभाएमाणे विहरइ ।

मू. (८०) तए णं से पएसीराया समणोवासए अभिगयजीवाजीवे० विहरइ, जप्पभिइं च णं पएसीराया समणोवासए जाए तप्पभिइं च णं रअं च रइं च बलं च बाहणं च कोसं च कोडागारं च पुरं च अंतेउरं च जनवयं च अनाढायमाणे यावि विहरति ।

तए णं तीसे सूरियकंताए देवीए इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पञ्चित्था-जप्पभिइं च णं पएसी राया समणोवासए जाए तप्पभिइं च णं रअं च रइं जाव अंतेउरं च ममं जनवयं च अनाढायमाणे विहरइ, तं सेयं खलु मे पएसिं रायं केणवि सत्थपओएण वा अग्गियओएण वा मंतप्पओगेणवा विसप्पओगेण वा उहवेत्ता सूरियकंतं कुमारं रअे ठवित्ता सयमेव रअसिरिं कारेमाणीए पालेमाणीए विहरितएत्तिकड्डु एवं संपेहेइ संपेहिता सूरियकंतं कुमारं सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी --

जप्पमिदं च तं पस्सी राख्ख लल्लणी-मासए ज्जाइते मणिइं च णं च्छं इ जाय अंतेउरं च णं जनवयं च माणुस्सए य कामभोगे अनाढायमाणे विहरइ, तं सेयं खलु तव पुत्ता ! पएसिं रायं केणइ सत्थप्पयोगेण वा जाव उद्वविता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरितए ।

तए णं सूरियकंते कुमारे सूरियकंताए देवीए एवं वुत्ते समाणे सूरियकंताए देवीए एयमड्डं नो आढाइ नो परियाणाइ तुसिणीए संचिड्डइ, तए णं तीसे सूरियकंताए देवीए इमेयारूवे अञ्जत्थिए जाव समुप्पज्जित्था मा णं सूरियकंते कुमारे पएसिस्स रन्नो इमं रहस्सभेयं करिस्सइ त्तिकड्ड पएसिस्सरन्नो छिद्दाणि मम्माणि य रहस्साणि य विवराणि य अंतराणि य पडिजागरमाणीर विहरइ ।

तए णं सूरियकंता देवी अत्रया कयाइ पएसिस्स रन्नो अंतरं जाणइ असनं जाव खाइमं सब्बवत्थगंधमञ्जालंकारं विसप्पजोगं पउंजइ, पएसिस्स रन्नो ण्हायस्स जाव पायच्छित्तस्स सुहासणवरगयस्स तं विससंजुत्तं असनं वत्थं जाव अलंकारं निसिरेइ घातइ ।

तए णं तस्स पएसिस्स रण्णो तं विससंजुत्तं असनं ४ आहारेमाणस्स सरीरगंमि वेयणा पाउब्भूया उज्जला विपुला पगाढा कक्कसा कडुया चंडा तिब्बा दुक्खा दुग्गा दुरहियासा पित्तजरपरिगयसरीरे दाहवञ्चंति यावि विहरइ ।

वृ. 'कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते' इति, अत्र यावतकरणात् 'फुल्लप्पलक-पलकोमलुम्मिलियंमि अहापंडुरे पभाए रत्तासोगकिंसुयसुयमुहपलासपुप्फगुंजद्धरागसरिसे कमलागरनलिणिपोडबोहए उड्डियंमि सूरं सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे' इति परिग्रहः ।

अस्यायमर्थः—कल्यमिति श्वः प्रादुः—प्राकाश्ये, ततः प्रकाशप्रभातायां रजन्यां फुल्लोत्पलकमललोमलोन्मीलिते फुल्लं—विकसितं तच्च तत् उत्पलं तच्च कमलश्च—हरिणविशेषः फुल्लोत्पलकमलौ तयोः कोमलम्—अकठोरमुन्मीलितं यथासंख्यं दलानां च नयनयोश्च यस्मिन् तत्तथा तस्मिन् ।

अथ रजनीविभातानतरं पाण्डुरे—शुक्ले प्रभाते, 'रत्तासोगे'त्यादि, रक्ताशोकस्य प्रकाशः स च किंशुकं च—पलाश—पुष्पं शुक्रमुखं च गुञ्जा—फलविशेषो रक्तकृष्णस्तर्धं च तानि तेषां संधे—आरक्तया समाने 'कमलागरनलिणि संडबोहए' इति कमलाकराः—हृदास्तेषु नलिनीखण्डास्तेषां बोधके 'उत्थिते' उदयप्राप्ते 'सूरि' आदित्ये सहरश्मी 'दिनकरे' दिवसकरणशीले तेजसा ज्वलिते ।

'रेरिजमाणे' इति हरिततया देदीप्यमाने 'माणं तुमे पुब्बं रमणिजे भविता पच्छा अरमणिजे भविज्जासि' इत्यादेर्ग्रन्थस्यायं भावार्थ—पूर्वमन्येषां दात्रा भूत्वा सम्प्रति जैनधर्मप्रतिपत्त्या तेषामदात्रा न भवितव्यमस्माकमंतरायस्य जिनधर्मापि प्राजनस्य च प्रसक्तेः ।

'वेयणा पाउब्भूया उज्जला' इत्यादि, उज्ज्वला दुःखरूपतया निर्मला सुखलेशेनाप्यकलङ्कितेति भावः विपुला—विस्तीर्णा सकलशरीरव्यापनात् प्रगाढा—प्रकर्षेण मर्मप्रदेशिव्यापितया समवगाढा, कर्कश इव कर्कशा, किमुक्तं भवति ? ।

यथा कर्कशपाषाणसंघर्षं शरीरस्य खण्डानि त्रोटयन्ति एतन्मन्त्रप्रदेशेन त्रोटयन्ती या वेदनोपजायते सा कर्कशा, तथा कटुका पित्तप्रकोपपरिकलितस्य रोहण्यादिकटुद्रव्यमिवोपभुज्यमानमतिशयेनाप्रीतिजनिकेति भावः, परुषा मनसोऽतीव रुक्मत्वजनिका, निष्ठुरा—अशक्य-प्रतीकारतया दुर्भेदाऽत एव घण्डा—रुद्रा तीव्रा—अतिशायिनी दुःखा—दुःखरूपा दुर्लब्ध्या पित्तज्वरपरिणतशरीरे व्युज्ज्वलन्त्याचापि—दाहोत्पत्त्या चापि विहरति—तिष्ठति ।

मू. (८१) तएणं से पएसी राया सूरियकंताए देवीए अत्ताणं संपलब्धं जाणित्ता सूरियकंताए देवीए मनसावि अप्पदुस्समाणे जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ २ ता पोसहसालं पमअइ २ ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ २ ता दब्बसंधारगं संघरेइ २ ता दब्बसंधारगं दुरुहइ २ ता पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसत्रे करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं अंजलिं मत्थएत्तिकहु एवं वयासी—नमोऽत्थु णं अरहंताणं जाव संपत्ताणं ।

नमोऽत्थु णं केसिस्स कुमारसमणस्स मम धम्मोवदेसगस्स धम्मायरियस्स, वंदामि णं भगवंतं तत्थ गयं इह गए, पासउ मे भगवं तत्थ गए इह गयंतिकहु घंदइ नमंसइ, पुव्विपि णं मए केसिस्स कुमारसमणस्स अंतिए थूलपाणाइवाए पच्चक्खाए जाव परिग्गहे ।

तं इयाणिपि णं तस्सेव भगवतो अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव परिग्गहं सव्वं कोहं जाव मिच्छादंसणसल्लं, अकरणिज्जं जोयं पच्चक्खामि, सव्वं असणं चउव्विहं पि आहारं जावजीवाए पच्चक्खामि ।

जंपि य मे सरीरं इहं जाव फुसंतुत्तिं एयंपि य णं चरिमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वीसिराभित्तिकहु आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे सूरियाभे विमाणे उववायसभाए जाव वण्णो ।

तएणं से सूरियाभे देवे अहुणोववन्नए चेव समाणे पंचविहाए पज्जतीए पज्जतिभावं गच्छति, तं०—आहारपज्जतीए सरीरपज्जतीए इंदियपज्जतीए आनपाणपज्जतीए भासमनपज्जतीए, तं एवं खलु भो! सूरियाभेणं देवेणं सा दिव्वा देविही दिव्वादेवजुत्ती दिव्वे वेवाणुभावे लद्धे पत्ते अभिसमग्राए

बृ. 'संपलियंकनिसत्रे' इति पद्मासनसत्रिविष्टः 'सव्वं कोहं' मित्यादि क्रोधमानमाद्यालोभाः प्रतीताः प्रेम—अभिष्वंगमात्रं द्वेषः—अप्रीतिमात्रः अम्याख्यानम्—असहोषारापणं पैशून्यं—पिशुनकर्मपरिवादः—विप्रकीर्णापरदोषकथा अतिरती धर्मावर्माद्विषुमायामृथा—वैवान्तरकरणतो लोकविप्रतारणं मिथ्यादर्शनं—मिथ्यात्वं तत् शल्यमिव मिथ्यादर्शनशल्यं ।

मू. (८२) सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स केयतियं कालं ठिती पन्नत्ता ?, गोयमा ! चत्तारि पलिओवमाइं ठिती पन्नत्ता, सेणं सूरियाभे देवे ताओ लोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अनंतरं चइत्ता कहिं गमिहिति कहिं उववअिहिति ?

गोयमा ! महाविदेहे वासे जाणि इमाणि कुलाणि भवंति, तं०—अट्ठाइं दित्ताइं विउलाइं विच्छिन्नविपुलभवणसयणासणजाणवाहणाइं बहुधणबहुजातरुवरययाइं आओगप ओगसंपउत्ताइं विच्छइयपउरभत्तपाणाइं बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पभूयाइं बहुजनस्स अपरिभूताइं, तत्थ

अन्यरेषु कुलेषु पुत्तत्ताए पच्चाइस्सइ ।

तए णं तंस्स दारगंसि गब्भगयंसि चेव समाणंसि अम्मापुऊणं धम्मं दढा पइण्णा भविस्सइ तए णं तस्स दारयस्स नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं अद्धइमाण राइंदियाणं वितिकंताणं सुकुमालपाणिपायं अहीनपडिपुन्नपंचिंदियसरीरं लक्खणवज्जणगुणोववेयं माणुम्मामपमाणपडिपुत्रसुजायसच्चंगसंदागं ससिसोमाकारं कंतं पिरतंसणं सुखं दारयं पयाहिसि ।

तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे ठितिपडियं करेहिंति तिथदिवसे चंदसूरदंसणिगं करिस्संति छट्ठे दिवसे जागरियं जागरिस्संति एक्कारसमे दिवसे वीइकंते संपत्ते बारसाहे दिवसे निव्वित्ते असुइ जायकम्मकरणे चोक्खे संमञ्जिओवलित्ते विउलं असनपानखाइमसाइमं उवक्खडावेस्संति २ मित्तनाइनियगसयणसंबधि परिजणं आमंतेत्ता तओ पच्छा ण्हाया कयबिकम्मा जाव अलंकिया भोयणमंडवंसि सुहासणवरगया ते मित्तगाइ जाव परिजणेण सद्धिं धिउं असनं ४ आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुंजेमाणा परिभाएमाणा एवं चेव णं विहरिस्संति ।

जिमियभुत्तुत्तरागयावि य णं समामा आयंता चोक्खा परससुइभूया तं मित्तगाइ जाव परिजनं विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेस्संति सम्माणिस्संति २ त्ता तस्सेव मित्त जाव परिजनस्स पुरती एवं वइस्संति—जम्हा णं देवाणुप्पिया ! इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि चेव समाणंसि धम्मं दढा पइण्णा जाया तं होऊ णं अम्हं एयस्स दारयस्स दढपइण्णे नामेणं ।

तए णं तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेअं करिस्संति—दढपइण्णो य २, तए णं तस्स अम्मापियरो अणुपुव्वेणं ठितिवडियं च चंदसूरियदरिसणं च धम्मजागरियं च नामधिअकरणं च पजेमणगं च पडिवद्धावणगं च पयंकमणगं च कन्नवेहणं च संवच्छरपडिलेहणगं च चूलोवणयं च अत्राणि य बहूणि गब्भाहाणजम्मणाइयाइं महया इहीसक्कारसमुदएणं करिस्संति

बृ. 'अह्वाइ' इत्यादि, 'आजोगपगसंपउत्ताइ' इति, आयोगस्य—अर्थलाभस्य प्रयोगाः उपायाः संप्रयुक्ता—व्यापारिता धैस्तानि आयोगप्रयोगसंप्रयुक्तानि 'विच्छइयपउरभत्तपाणाइ' इति विच्छर्दिते त्यक्ते बहुजनबहुभोजनदानेनाविशिष्टोच्छिष्टसंभवात् संजातविच्छर्दे वा—नानाविधभक्तिके भक्तपाने येषां तानि तता, बहुदासोदासणोमहिपगवेलकाः प्रभूता येषां तानि तथा ।

'पढमे दिवसे ठिइपडियं करेति' इति स्थिती—कुलमर्यादायां पतिता—अन्तर्भूता या प्रक्रिया पुत्र जन्मोत्सवसम्बन्धिनो सा स्थितिपतिता तां, तृतीये दिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनत्सवं, षष्ठे दिवसे जागरिकां—रात्रिजागरणरूपां 'निवत्ते असुइजम्मकम्मकरणे' इति निर्वृत्ते—अतिक्रान्ते अशुचीनां—जातिकर्मणां करणे 'आसाएमाणा' इति परिभोजयति आस्वादयंती 'वीसाएमाणा' विविधखाद्यादि स्वादयंती 'परिभाएमाणा' इति परिभाजयन्ती—अन्योऽन्यमपि यच्छन्ती मातापितराविति प्रक्रमः, 'जिमिती' भुक्तवन्ती 'भुत्तुत्ते'ति भुक्तोत्तरकालं 'आगत'ति आगती उपवेशनस्थाने इति गम्यते, 'आयन्ता' इति आचान्ती शुद्धोदकयोगेन चौक्षी लेपसिकयाद्यपनयनेन अत एव परमशुवि भूती

'तए णं तस्स दढपइण्णस्स अम्मापियरो आणुपुव्वेणं ठिइपडियं'मित्याद्युक्तमनुक्तं च

संक्षेपत उपदर्शयति, सुगमं चैवत, नवरं प्रजेभूतं-भक्तग्रहणं प्रचङ्क्रमणं-पाभ्यां गमनं 'पजंपणग-
'मिति जल्पनं 'कण्णवेहणगं' कर्णवेधतं 'वच्छरपडिलेहणगं' संवत्सरप्रतिलेखनं प्रथमः
संवत्सरोऽभूदित्येवं संवत्सरलेखनपूर्वं महोत्सवकरणं 'चूलोवणयण' चूडोपनयनं मुण्डनं ।

अन्नाणि य बहूणि इत्यादि, अन्यानि च बहूनि गर्भाधाजन्मादीनि 'कौतुकानि' उत्सववि-
शेषरूपाणि 'महया इट्टीसक्कारसमुदणं' ति महत्या क्रुद्धया महता सत्कारेण-पूजया महता समुदयेन
जनानामिति ।

मू. (८३) तएणं दढपतिन्ने दारए पंचधाईपरिक्खित्ते खीरधाईए मज्झणधाईए मंडणधाईए
अंकोधाईए विलावणधाई, अन्नाहि य बहूहिं चिलाइयाहिं वामणियाहिं वडभियाहिं बच्चराहिं
बउसियाहिं जोण्हियाहिं पण्णवियाहिं ईसिणियाहिं वारुणियाहिं लासियाहिं लाउसियाहिं दमिलीहिं
सिहलीहिं आरबीहिं पुलादीहिं पक्कणीहिं बहलीहिं सुरंडीहिं पारसोहिं ।

नानादेसीविदेसपरिमंडियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं इंगियाद्यतियपत्थियपवियाणाहिं
निउणकुसलाहिं विणीयाहिं घेडियायक्कवालतरुमिवंदपरियाल परिवुडे वरिसघरकंचुइम-
हयरवंदपरिक्खित्ते ।

हत्याओ हत्थं साहरिअमाणे उवनच्चिअमाणे २ अंगेणं अंगं परिभुअमाणे उवणिअमाणे २
उवलालिअमाणे २ अवतासि० २ परिचुविअमाणे २ रम्मेसु मणिकोडिमत्तलेसु परंगमाणे २
गिरिकंदरमल्लीणे विव चंपगवरपायवे णिवाधायंसि सुहंसुहेणं परिवड्डिस्सइ ।

तए णं तं दढपतिण्णं दारगं अम्मापियरो सातिरेगअड्ढवासजायगं जाणित्ता सोभर्णसि
तिहिकरणनक्खत्तमुहुत्तंसि ण्हायं कयवलिकम्मं कयकोउअमंगलपायच्छित्तं सब्बालंकारविभूसियं
करेत्ता महया इट्टीसक्कारसमुदणं कलायरियस्स उवणेहिंति ।

तए णं से कलायरिए तं दढपतिण्णं दारगं लेहाइयाओ अणियप्पहाणाओ सउणरुयपअव-
साणा बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ अत्थओ पसिक्खावेहि य सेहावेहि य, तं० लेहं गणियं त्वं नहं
गीयं चाइयं सरगयं पुक्खरगयं समतालं जूयं जनवयं पासगं -

-अट्ठावयं पारेकव्वं दगमड्डियं अन्नविहिं पाणविहिं वत्थविहिं विलेवणविहिं सयणविहिं
अअं पहेलियं मागहियं निहाइयं गाहं गीइयं सिलोगं हिरण्णजुत्तिं सुवण्णजुत्तिं आभरणविहिं
तरुणीपडिकम्मं इत्थिलक्खणं पुरिसलक्खणं हयलक्खणं गयलक्खणं कुक्कडलक्खणं छत्तलक्खणं
चक्कलक्खणं दंडलक्खणं असिलक्खणं मणिलक्खणं कागणिलक्खणं वत्थुनिअं णगरमामं खंधवारं
माणवारं पडिचारं वूहं पडिवूहं चक्कवूहं गरुलवूहं सगडवूहं जुद्धं नियुद्धं जुद्धजुद्धं अड्डिजुद्धं
मुड्डिजुद्धं बाहुजुद्धं लयाजुद्धं ईसत्थं छरुप्पवायं धणुवेयं हिरण्णपागं सुवण्णपागं मणिपागं धाउपागं
सुत्तखेडुं वट्ठखेडुं णालियाखेडुं पत्तच्छेअं कडगच्छेअं सज्जीवनिज्जीवं सउणरुयमिति ।

तए णं से कलायरिए तं दढपडिण्णं दारगं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपअव-
साणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य गंधओ य करणओ य सिक्खावेत्ता सेहावेत्ता
अम्मापिऊणं उवणेहिंति ।

तए णं तस्स दढपइन्नस्स दारगस्स अम्मापियरो तं कलायरियं विउलेणं असनपान-
खाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारिस्संति सम्माणिस्संति २ विउलं जीवियारिहं पीतीदाणं
दलहस्संति विउलं जीवियारिहं० दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति ॥

श्रु. 'खीरधाईए' इत्यादि, क्षीरधात्र्या-स्तनदायिन्या मण्डनधात्र्या-मण्डयित्र्या
मञ्जनधात्र्या-स्नापिकया क्रीडनधात्र्या-क्रीडाकारिण्या अङ्कधात्र्या-उत्सङ्गधारिण्या 'अन्नाहि
य बहूहि' इत्यादि, कुम्भिकाभि-वक्रजङ्घाभिलासिकाभिलकृमिकाभिर्द्रुमिलभि सिंहलोभि
पुलिंद्रीभि पङ्कणीभि बहलीभि मुरण्डीभि शबरोभि पारसोभि एवंभूताभिर्नानादेशैः-
नानादेशीभिर्नानाविधानार्यप्रदेशोत्पन्नाभिः ।

'विदेसपरिमंडियाहिं' इति विदेशः-तदोपपदेशापेक्षया दृढप्रतिज्ञाजन्मदेशसत्तस्य
परिमण्डिकाभि इक्षितं-नयनादिचेष्टाविशेषः चिंतित-परेण स्वहृदि स्थापितं प्रार्थितं च-अभिलषितं
च विजानते यास्तास्तथा ताः, स्वदेशेयत् नेपथ्यं-परिधानादिरचना तद्गृहीतो वेषो यकाभिस्तथा
ताभिः, निपुणानां मध्ये या अतिशयेन कुशलास्ता निपुणकुशलस्ताभिः ।

अत एव नविनीताभिः, 'चेडियाचक्रवाले'ति चेटि रुचिकवालेनाय स्वदेशसंभवेन
वर्षधराणां-वर्द्धितकप्रयोगेण नपुंसकीकृतानामन्तःपुमहस्त्रकानां कश्चुकिनाम्-अन्तः-पुरप्रयोजन-
निवेदकानां प्रतिहारानां वा महत्तरकाणां च-अन्तःपुरकार्यचिन्तकानां वृन्देन परिक्षिप्तः, तता
हस्ताद्दहस्तं-हस्तान्तरं संहियमाणः अङ्कादङ्कं परिभोज्यमानः परिगीयमानस्तथाविध-वबालोचि-
तगीतविशेषैः उपलाल्यमानः क्रीडादिलालनया ।

'उवगूहिज्जमाणे' इति आलिङ्ग्यमानः 'अवयासेज्जमाणे' इति आलिङ्गनविशेषेण
'परियंदिज्जमाणे' इति स्तुयमानः 'परिचुंबिज्जमाणे' इति परिचुम्ब्यमानः 'गिरिकंदरमल्लीणे इव
चंपगवरपायवे' इति गिरिकन्दरायां लोन इव चम्पकपादपः सुखंसुखेन परिवर्द्धिष्यते ।

'अर्थत' इति व्याख्यानतः करणतः-प्रयोगतः 'सेहावेहइ' सेवयिष्यति-निषादयिष्यति
सिक्खापयिष्यति-अभ्यासं कारयिष्यति ॥

श्रु. (८४) तए णं सेदढपतिन्ने दारए उम्मुक्कवालभावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुपत्ते
यावत्तरिकलापंडिए अङ्गारसविहदेसिप्पगारभासाविसारए नवंगसुत्तपडिबोहए गीयरई
गंधवणइकुसले सिंगारागारघारुवेसे संगयगयहसियभणियविट्ठिविलाससंलावसिणजुत्तोव-
यारकुसले हय जोही गयजोही बाहुजोही बाहुप्पमदी अलं भोगसमत्थे साहसीए वियालचारीयावि
भविस्सइ ।

तए णं तं दढपइन्नं दारगं अम्मापियरो उम्मुक्कवालभावं जाव वियालचारिं च वियाणित्त
विउलेहिं अन्नभोगेहि य पानभोगेहि य लेनभोगेहि य वत्थभोगेहि य सयनभोगेहि य उवनिमंतिहिंति

तए णं दढपइन्ने दारए तोह विउलेहिं अन्नभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं नो सज्जिहिंति नो
गिज्झिहिंति नो मुच्छिहिंति नो अज्झोववज्जिहिंति, से जहा नामए पउम्मुप्पत्तेति वा पउमेइ वा
जाव सयसहस्सपत्तेति वा चंके जाते झले संवुट्ठे नोबलिप्पइ पंकरएणं नोबलिप्पह जलरएणं,

एवामेव ददपइण्णेधि दारए कामेहिं जाते भोगेहिं संवहिए नोवलिप्पिहिति० मित्तनाइनि-
यगसयणसंबंधिपरिजणेणं ।

से णं तथारूपाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिति केलं मुंडे भवित्ता अगाराओ
अनागारिवं पव्वइस्सति, से णं अनगारे भविस्सइ ईरियासमिए जाव सुहुयहुयासणो इव तेयसा
जलंते ।

तस्स णं भगवतो अनुत्तरेणं नाणेणं एव दंसणेणं चरित्तेणं आलएणं विहारेणं अज्जवेणं
महवेणं लाघणं खंतीए गुत्तीए मुत्तीए अनुत्तरेणं सव्वसंजमतवसुचरियफलनिव्वाणमग्गेणं अप्पाणं
भावेमाणस्स अनंतं अनुत्तरे कसिणे पडिपन्ने निरावरण निव्वाधाए केवलवरणाणदंसणे समुपज्झिहिति
तएणं से भगवं अरहा जिने केवली भविस्सइ सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स परियागं जाणहिति
तं०—आगतिं गति ठितिं चवणं उववायं तक्कं कडं मनोमानसियं खइयं भुत्तं पडिसेवियं आवीकम्मं
रहोकम्मं अरहा अरहस्सभागी तंतं मणव्वकायजोगे वट्टमाणानं सव्वलोए सव्वजीवाणं सव्वभावे
जाणमाणे पासमाणे विहरिस्सइ ।

तए णं ददपइण्णे केवली एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणे बहूइं वासाइं केवलि परियागं
पाउणित्ता अप्पणो आउसेसं आभीएत्ता बहूइं भत्ताइं पव्वक्खाइस्सइ २ ता बहूइं । भत्ताइं अणसणाए
छेइस्सइ २ ता—

—जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे केसलोचवं भचेरवासे अण्हाणणं अदंतवणं अणुवहाणणं
भूमिसेज्जाओ फलहसेज्जाओ परधरपवेसो लज्जावलज्जाइं माणावमाणाइं परेसिं हीलणाओ खिसणाओ
गरहणा उच्चावया विरुवा बावीसं परीसहोवसग्गा गामकंटगा अहियासिज्जति तमहुं आराहेइ २
ता चरिमेहिं उस्सासनिस्सासेहिं सिज्झिहिति मुच्चिहिति परिनिव्वाहिति सव्वादुक्खाणमंतं करेहिति
बृ. 'नवंगसुत्तपडिबोहिण' इति द्वे श्रोत्रे द्वे नयने द्वे नासिके एका जिह्वा एका त्वक् एकं
मन इति सुप्तानीव बाल्यादव्यक्तचेतनानि प्रतिबोधितानि—यौवनेन व्यक्तचेतनावन्ति कृतानि
यस्य स तथा, व्यवहारभाष्ये 'सोत्ताइं नव सुत्ताइं' इत्यादि ।

अट्ठारसविहदेसीप्पयारमासाविसारए अट्ठादशविधाया—अट्ठादशभेदाया देशीप्रका-
राया—देशीस्वरूपाया भाषाया विशारदो—विचक्षणः, तथा गीतरति तथा गन्धर्वे गीते नाट्ये च
कुशलः हयेन युध्यते इति हययोधी एवं गजयोधी रथयोधी बाहुयोधी तथा बाहुभ्यां प्रमृद्नातीति
बाहुप्रमर्दी साहसिकत्वात् विकाले चरतीति विकालघारी ।

सव्वसंजतमतवसुचरयफलनिव्वाणमग्गेण ति सर्वसंयमः सर्वगानां मनोवाक्कायानां संयमनं
तस्य सुचरितस्य च आशंसादिदोषरहितस्य तपसो यत्फलं—निर्वाणं तन्मार्गेण, किमुक्तं
भवति ?—सर्वसंयमेन सुचरितेन च तपसा, निर्वाणग्रहणमनयोर्निर्वाणफलत्वख्यापनार्थं ।

'मनोमानसियं'ति नसि भवं मानसिकं तच्च कदाचिद्वचसापि प्रकटितं भवति तत
उच्यते—मनसि व्यवस्थितं, 'खइयं'ति क्षपितं क्षयं नीतमिति भावः, 'पडिसेवियं'ति प्रतिसेवितं
स्यात् स्वयादि अधःकर्म—भूमी निखातं रहःकर्मगुप्तस्थानकृतं 'परेसिं हीलणाओ' इति हीलनानि

सद्भूतहीनोत्पत्याद्युदघट्टनानि निन्दनानि-परोक्षे जुगुप्सा आतापनानि खिंसनानि 'धिग् मुंड ते' इत्यादि वाक्यानि र्जनानि अरुगुल्या निक्षेपपुरस्सरं निरभर्त्सनानि ताडनानि कक्षादिघाताः ।

मू. (८५) सेवं भंते ! सेवं भंते ! ति भगवं गोयम समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदिता नमंसित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति ।

नमो जिणाणं जियभयाणं । नमो सुयदेवयाए भवगतीए । नमो पन्नतीए भगवईए । नमो भगवओ अरहओ पासस्स पस्से सुपस्से पस्सवणा नमो ९ ।

प्रदेशी राजा प्रकरणं समाप्तम्

॥ १ ॥

प्रत्यक्षरं गणनतो, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ।

सप्तत्रिंशच्छतान्यत्र, श्लोकानां सर्वसंख्यया ॥

धुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादीता राजप्रश्नीयउपाङ्गसूत्रस्य
मलयगिरिआचार्य विरचिता टीका परिसमाप्ता ।

१३ द्वितीयं उपाङ्ग सूत्रं-राजप्रश्नीयं समाप्तम् ।
